

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΦΥΛΛΑΔΙΟ 38 (Β' ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ) - ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ - ΙΟΥΝ. - ΟΚΤΩΒΡ. 1917.

ΤΟ ΦΥΛΛΑΔΙΟ ΤΟΥΤΟ 232 ΣΕΛΙΔΩΝ, ΓΡ. Δ. 25 Η ΦΡ. ΧΡ. 6,50.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ :

- Μ. ΒΑΣΣΑ, Ψυχὴς Πονημένεσ, (ισχυρὴ δόξωσ ἢ 3 προξέσ).
R. A. FURNES, Ὁ Rupert Brooke καὶ τὸ ἔργω του (Μετάφρ. Ε.).
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ, Θυμῆσσω, πόδιω... Λόγω Τόρωσ, Νόησ.σ.
Σ. ΣΚΙΠΗ, Ἐπὶ τὸ «Ἀπολλώνιωσ Ἄστωσ».
AGOSTINO SINADINO, Hélires, Fragment d'un poème.
Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ, Ψ
ΓΚΟΥΡΑ ΤΟΥ ΑΛΕΙΤΟΥΡΓΗΤΟΥ, Μυστικῆσ Θῆμῆσ.
ΚΩΣΤΑ ΟΥΡΑΝΗ, Κυττάζοντωσ νῶ βῆσζω...
ΓΩΓΟΥ ΑΓΙΑΣΣΟΥ, Noëles Alexandrina.
ΒΑΣΙΛΗ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ, Στὸ σκοτάδι.
ΓΙΩΡΓΟΥ ΒΡΙΣΙΜΙΤΣΑΚΗ, Félix Le Dantec.
FÉLIX LE DANTEC, Μιὰ ἀνάδοτῆ σελίδα.
ANDRÉ LORULOT, Εἶνα ὁ ἄνθρωπωσ ἐλεύθερωσ ; (Μετάφρ. Ε. Κ.).
Δ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ, Γυὰ ἕνα παραλληλῆσῶ.
HENRI THUILE, Lettres à Monsieur Fargas (III, IV, V).
Κ. Π. Κ., Γυὰ τὰ Καταδικαστῆ Δημοτικῆ Ἐσῆμῆ του Μ. Γ. Μεγαλιῆ.
Μ. ΒΑΣΣΑ, Οἱ δύο πόδι.
ΚΩΣΤΑ ΦΛΩΡΗ, Τὸ Ἐκπαιδευτικὸ μῶσ Ζήτημ.
ΠΕΤΡΟΥ ΛΑΗΤΗ, Δημοσθένεσ Βουτρωεσ.
ΜΙΛΤ. ΚΡΕΝΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡλῆσ Μετξζωμῶ.
ΝΙΚΟΥ ΣΑΝΤΟΡΙΝΙΟΥ, Ἄλῆτῆσ, Ἀνάστῆσ, Θυμῆσ.
ΑΡΙΣΤΟ, Κῆρωσ καὶ πλῆνῆσ...
Σ. Π., Σταζωολογῆμῆσ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑΤΑ :

- RUPERT BROOKE, Ὅξτω ποιήμῆσ, μετάφρ. Ε.
ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΗ, Ἐπιγράμῆσ, μετάφρ. Σῆμω Μεγάδου.
VERNON LEE, Ἐπὶ τὸ βιβλίω τὸ «Ἦρωσ», μετάφρ. Ε.
ΟΡΑΤΙΟΥ, Δύο Ἦδῆσ, μετάφρ. Γεώρ. Σπαταῆ.
GABRIEL MOUREY, Ἐρωτικῆ Τραγωδῆσ, μετάφρ. Πάνωσ Σταυρινῶ.
FRANÇOIS PORCHÉ, Διαβαίνοντωσ, " " "
A.-FERDINAND HEROLD, Πῆρωσ σὴ γῆσ... " " "
GUSTAVE KAHN, Θεστωλῆσ τὰ μῆρῆσ σου, " " "
HENRI DE RÉGNIER, Μικῆ Ἦδῆ, " " "
HENRI THUILE, Δύο ἠστῆσζω, " " "
ANDRÉ SPIRE, Γῆμῆσ, " " "
HENRY BATAILLE, Οἱ Θῆμῆσ, " " "
JULES LAFORGUE, Τὸ ἀδύνατω, " " "
NICOLAS BEAUDUIN, Ποίημ, " " "
LÉON DEUBEL, Δυστωξῆσ, " " "
BENJAMIN DE CASSERES, Ὁ Ἀριστοφάνεσ ἐπὶ τὸν Γόλγωδῶ, μετάφρ. Ε. Π.
JOHANNES JOERGENSEN, Ἡ Σωδῆ, μετάφρ. Ε. Π.
PHILÉAS LEBESGUE, Ὁ Bandelaire καὶ ἡ Ἀναγέννησῆ τὸν λερωμῶ, μετάφρ. π. σ.

ΕΙΚΟΝΕΣ :

Κ. Π. Καβάφῆσ, Rupert Brooke, Félix le Dantec.

Ο ΘΕΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

== ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Ο ΤΟΜΟΣ 500 ΣΕΛΙΔΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘ

ΦΡ. 20 ΠΡΟΠΑΡΩΤΕΑ (ΦΡ. ΧΡ. 25 ΓΙΑ ΤΟ ΕΣΤΕΡΙΚΟ)

"GRAMMATA" - B. P. 1146 - ALEXANDRIE

ΕΚΔΟΤΗΣ & ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΑΡΓΑΣ

GRAMMATA

Revue Néo-Grecque paraissant tous les quatre mois
LITTÉRAIRE & ARTISTIQUE

Publie les œuvres des meilleurs écrivains Grecs.
Traduit les productions les plus significatives des litté-
ratures et de la pensée étrangères.

Apprécie en un esprit d'indépendance absolue et de
large eclectisme toute manifestation littéraire et artistique.

ABONNEMENT ANNUEL FR. 25.

Adresse: Revue "GRAMMATA" B. P. 1146. — Alexandrie - Egypte.

ÉDITEUR & DIRECTEUR: STEPHANOS PARGAS

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΘΕΑΤΡΟΝ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ "Εκδοσις «Εκκλησ. Φίλου»

Σελίδες 338, με δύο Πίνακας Πραγμάτων και Όνομάτων

Περιεχόμενα: Συζητήσεις περί θεάτρου. Τα θεάματα της χριστιανικής αρχαιότητος. Οί εκκλησ. Κανόνες περί θεάτρου και θεαμάτων. Αισθητική και Χριστιανισμός. Η Τέχνη και η θρησκεία. Το θέατρον και η Εκκλησία.

Πρωτότυπον επιστημονικόν σύγγραμμα ενδιαφέρον τοις θεολόγοις, τοις αισθητικοίς, τοις λογοτέχνας και κάθε ασχολούμενον με τὰ προβλήματα της Τέχνης και της Ήθιζης.

Η τιμή του: Φρ. 5

Ζητήσατέ το από τη Διεύθυνσι των «Γραμμάτων».

ΤΣΙΓΑΡΕΤΤΑ 'ΓΡΑΜΜΑΤΑ'

Αποκλειστική *σπесиαλιτέ* του περιοδικού μας «Γράμματα». Τα ελεγκτά και άρωματικά τσιγαρέττα "GRAMMATA" είνε τὰ τσιγαρέττα που προτιμοῦν οί φίλοι τῶν «Γραμμάτων», οί διανοσούμενοι, οί λογοτέχνας, οί καλλιτέχνας και ὅλοι οί λόγοι. Ζητήσατέ τα από τὸ κατάστημα τοῦ **A. NICOLAIDES** Rue Cherif Pacha.

== ΓΡΑΜΜΑΤΑ.

ΦΥΛΛΑΔΙΟ 38 (8' ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ)
ΙΟΥΝΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1917.

M. ΒΑΛΣΑ :

ΨΥΧΕΣ ΠΟΝΕΜΕΝΕΣ.

ΣΚΗΝΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ.

O, über die Blinden,
die nicht sehen wollen!

LESSING
MINNA VON BARNHELM,
V, 12.

ΣΤΗ ΜΑΚΑΡΙΑ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ
ΑΛΕΚΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ ΠΟΥ ΧΡΟΣΤΙΣΤΑΙ.
12 VII. 915. M.B.

ΠΡΟΣΩΠΑ :

ΝΟΤΗΣ ΓΡΑΒΑΣ,
ΚΩΣΤΑΣ ΑΡΣΕΝΗΣ,
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ,
ΠΟΠΟΣ ΠΥΡΑΝΗΣ,
ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ,
ΣΤΕΛΙΟΣ.

ΦΩΡΑ,
ΑΓΓΕΛΙΚΗ,
ΜΑΡΙΚΑ ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΥ,
ΜΑΡΙΓΩ.

Η ΠΡΩΤΗ ΠΡΑΞΗ ΣΤΟΥ ΓΡΑΒΑ, Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΤΟΥ ΑΡΣΕΝΗ ΚΑΙ Η ΤΡΙΤΗ ΣΤΟΥ
ΚΑΛΛΙΑΔΗ. ΕΠΟΧΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ.

ΨΥΧΕΣ ΠΟΝΕΜΕΝΕΣ.

ΣΚΗΝΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ.

ΠΡΑΞΗ ΠΡΩΤΗ.

ΤΟ ΠΙΚΡΟ ΠΟΤΗΡΙ.

Σαλονάκι στο σπίτι του Νότη Γραβά. 'Επίλωσι που νά δείχνη δι- τόσο την επίδειξι όσο την εὐμάρεια. Νά φαίνεται πῶς σ' αὐτό τὸ σαλονάκι δὲ πλαιῖνον οἱ ξένοι παρὰ μονάχα οἱ φίλοι τοῦ σπητιού' καὶ γ' αὐτὸ χρη- σιμεύει καὶ γὰρ βιβλιοθήκη — κάποτε καὶ σπουδαστήριον — ἔχοντας δυὸ τρεῖς ντουλάπες γεμάτες βιβλία καλοδεμένα καὶ καλοαρθρωμένα ποῦ δείχνουν ἀμέσως πῶς ὁ κύριός τους δὲν τὰ πολυσυμβουλευτάται, παρὰ τὰ ἔχει βάλῃ ἐκεῖ μέσα σὰν κοσμητικὸ ἐπιπλόν. Στὸ βάθος ἓνα γραφειάκι. Μὲ δυὸ λόγια ἢ σκητὴ νά δείχνῃ κάτι ἀπὸ σαλόνι καὶ κάτι ἀπὸ σπουδαστήριον, δίχως οὔτε νά ἔχῃ τὸ λούσο τοῦ μιανοῦ οὔτε τὴν ἀταξία τοῦ δευτέρου. Μιὰ ὁμως σχε- τικὴ ἀτημελησία στὴν ἐπίλωσι.

"Ἄμα σηκωθῆ ἡ σκητὴ ὁ Καλλιὰ δὴς ξαλωμένος σχεδὸν σὲ μιὰ μακρὰ πολυθρόνα καὶ ἡ Ἄγγελικὴ ἀντίκρου του καθιστῆ σὲ μιὰ μικρό- τερη, κουβεντιάζουνε.

Τρεῖς πόρτες' μιὰ στὸ βάθος μεγάλη' μικρὴ δεξιὰ καὶ μικρὴ ἀρι- στερά.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ, ΑΓΓΕΛΙΚΗ.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (γράζο. Γυαλιά. Κόκκινος γεροντάκος μὲ μακρὰ κάτασπρα μαλλιά πίσω ριγμένα. Τὸ συμβατικὸ μούτρο τοῦ καλλιτέχνη. Φέρομο μιαν- ῆς ἐποχῆς ἐδῶ καὶ κίμποσω χρόνῳ. Στὰ ἔξηνταπέντε του). "Ὅλα πῶς ἄλ- λαξαν!... Ποῦ τὰ περασμένα χρόνια!... καὶ ἡ κοινωνία... τὰ γλέντια... τὰ φερσίματα...

ΑΓΓΕΛΙΚΗ (τουαλέττα ξεστῆθη. Μὲ τρόλους ζωνρούς καὶ λευτέρους). Καὶ πρὸ πάντων τὰ χρόνια... ἡ ἡλικία!

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Βέβαια, σὰς ἀρέσει ἐσὺς τῆς νέες νὰ μᾶς πέρνετε στὸ μεζὲ ἐμᾶς τοὺς μεσόκοπους. Καὶ ἐγὼ στὰ νειάτᾶ μου...

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Θὰ ἔκαμες τὸ ἴδιον στῆς τότες ἡλικιωμένες!

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. "Ὁχι' δὲν ἤμουν καὶ τόσοσὸν ἀπὸνθρωπος. Τυχτικὰ σὲ κάθε πρόσφαιτ' θεατρικὴ μου ἐπιτυχία μου ἔκαμαν ἐπίθεση χίλιω λογιῶ θηλυκά. Τὸ δυστύχημα ἦταν πῶς σ' αὐτὴ τὴν ἐπίθεση ἤμουν... ὁ νεότερος; "Ἄν κάποτε πᾶτε δὲν εἶχε καὶ τόση μεγάλη τύχη στὴ σκητὴ, καταντοῦσα στὴν τελειότερη ἀπομόνωση σὰν

νὰ μοῦ εἶχαν κἀνὴ μάγια. Εἶχα ὁμως καὶ τὴν παρηγοριά πῶς μο- νάχος τοῦλάχιστο δὲ φαίνομαι Βενιαμὴν στὸν ἐρωτικὸ μου κύκλο... Περιοριζομένης ἀπὸ τὴν κρέμα τῆς θηλυκῆς γερούσιας τῶν σαλο- νίων, χωρὶς νὰ ἔχω καμμιάν ἐλπίδα παρηγορη...

ΑΓΓΕΛΙΚΗ (διακόπτοντας). Ἰκανὴ νὰ σὲ κάμῃ νὰ ξεχάσης ὅλα σου τὰ βέβαια σ' αὐτὴ τῆς γερούσια, ποῦ ἀπαλὰ-ἀπαλὰ γιὰ νὰ βγάλῃς τὸ ἄχτι σου μὲ χίλιες δυὸ μικροειρωνείες θὰ κοροϊδεύεις.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἄπεναντίας... ὁ μέσος ὄρος τῆς ἡλικίας τους ἀπαι- τοῦσε κάθε ἄλλο παρὰ τὴν κοροϊδία.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. "Ὅστε κανένας στραγγισμένος ἔρωτας ;...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Μικὰρι! στὴν ἀναβροχιά... μὰ εἶχε περάσῃ πειὰ ἡ ἡλικία τῆς κοροϊδίας καὶ εὐτυχῶς εἶχε πλησιάσῃ ἡ ἐποχὴ... τοῦ σεβασμοῦ.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Χά, χά, χά! τὰ λὲς τόσο νόστιμα. Τώρα ὁμως βέ- βαια οἱ ὄροι ἀναποδογυριστήκανε' ὥστε τὸ ἀντικείμενο τοῦ σεβασμοῦ...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Εἶμαι ἐγὼ!... Ἄγγελικὴ μου, σεῦχαριστῶ.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Μόνος σου τὸ εἶπες, Καλλιὰδῃ. Ἐπειτα, ἐγὼ ἀστειεύου- μαι. Ἄσπρισες δίχως νὰ γερίσης.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τάσπρα τὰ μαλλιά μου δὲν ἀποδείχνουνε τίποτε, τί λόγος!... τὸ συνειθισμένο χᾶπι.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. "Ὅτε ἔχεις ἀκόμα ἐλπίδες ;... Ἄκους ἐκεῖ!... μὰ βέβαια! Ἄποψε ὅλες ἡ νόστιμες σὲ περιοριζοῦσαν.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καὶ βρισκόνταν ἐκεῖ τόσοι πειὸ νέοι ἀπὸ μένα! ὁ Πόπος, ὁ Νότης, τῆς Μαρίκας ὁ ἀντρας... πῶς τὸν λένε ;

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Ὁ Κυτρόπουλος ;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἄ ναί! ὁ Κερδῶος Ἐρμῆς καὶ γ' αὐτὸ φοβήθηκα ἀπὸ τὸν ἐαυτό μου. Ἐνα παλῶο ρητὸ λέγει : «Δὲς ἔξαμαρτεῖν ταῦτό... κτλ.» Θὰ τὸ ξέρης... ὥστε περιττό... Λοιπὸν ἀποτραβήχτηκα ἐδῶ στὴ μοναξιά ὡς ποῦ νὰ φύγουν ὅλοι οἱ καλοσμένοι. Ἐπειτα σὲ τόσοσὸν κόσμο μπροστά... ἤρθα ἐδῶ μὲ ὀπισθοβουλία' ἔλπιζα πῶς θὰ συνέγιζα ἐδῶ τὴν κουβέντα μὲ καμμιά ἀπὸ τῆς ὥραιες ἐκείνης γυναικούλες. Βλέπεις, δὲ σοῦ κούβω τίποτα' εἶμαι εὐλι- κρινῆς.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. "Ὅστε ἄμα βρῆς τὴν εὐκαιρία...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ὁραῖα... ὥραῖα! παρακάτω ;

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Τὴν κρατεῖς μὲ τὰ δόντια σου. Ἐξομο!... Ἐγὼ λοι- πὸν ποῦ εἶχα τὴν εὐτυχία ν' ἀρθῶ ἐδῶ γιὰ νὰ ξεκουρασθῶ ἀπὸ τινάλατα κομπλιμέντα, νὰ βρεθῶ λίγο μονάχη, πέρτω ἀπ' τὴ Σκύλλα στὴ Χάρυβδη.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἀκόμα δά! Ἐπειτα τί πολὺ ποῦ μὲ κολακεύεις!... ὥστε φοβᾶσαι λοιπὸν καμμιάν ἐπείγουσαν ἐρωτικὴν ἐξομολό- γηση! ;...

ΑΓΓΕΛΙΚΗ (ειρωνευτικά). Ξέρω κι' ἐγὼ ;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐγὼ μὲ τὴ φίλενάδα τοῦ Πόπου ; ποτέ! ἄ! ἂν ἦστε παντρεμένοι... τότες θὰ μοῦ τὸ ἐπέβαλλε τὸ στοιχειῶδες κοινωνικὸ φέροσμο, ποῦ ἡ φράγκικες συνήθειες, ποῦ τόσο τυφλὰ ἀρχίσαμε νὰ μιμοῦμαστε, μᾶς ἐπιβάλλουν στὴ σειρά τους.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ (στρέφει στη μεσιανή πόρτα). Ξεφώνιζε το' μπορεί κανένας νακούση περνώντας από δω κατά τύχη.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (σηκώνεται). Μην τρέμεις, τὸ μυστικό σου ἀπὸ τὸ στόμα μου δὲ θὰ ξεφύγῃ· μυστικό δὰ κι' αὐτό. Ἔπειτα, κι' ἂν τὸ μάθῃ ὁ Νότης;... Ξέρεις τῆς ιδέες του. Μπορεῖ κι' ὅλας νὰ τὸ ξέρι.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Naί, ὁ Νότης πάει καλά. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος μὲ τόσες ἐλευθέρους ιδέες, αὐτὸς ὁ ἐπαναστάτης!...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Αὐτὸς ὄχι βέβαια· στὰ βιβλία του σκόρπισε τὸ σπόρο γιὰ τὴν καταπολέμηση κάθε κοινωνικῆς πρόληψης.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Naί, μὰ ἡ γυναῖκά του, οἱ ἄλλοι;...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (πηγαινοῦρχειται) .. ἡ Φλώρα εἶναι σὰν ἓνα πῆλινο ἄμορφο ἄγγειο στὰ χέρια μιανοῦ ἐπιδέξιου πλάστη. Γυναῖκα πρῶτ' ἀπ' ὅλα, μὲ ὅλη τὴ σημασία ποῦ ἔχει αὐτὴ ἡ λέξη, ἀφεύθη ἀπὸ τὴν ἀγάπη τῆς τὴν ἀμετρη γιὰ τὸ Νότη ἀνάκερη στὰ χέρια του. Ἡ ἀγάπη τῆς τὴν ἔκαμε νὰ τοῦ δώσει ὄχι μοναχὰ τὸ κορμὶ τῆς, μὰ καὶ τὸ μυαλό τῆς, τὴ σκέψη τῆς. Εἶναι σκλάβο τοῦ Νότη, τόσο σαρκικά ὅσο καὶ πνευματικά. Δὲν κνττάξεις;... Πῶς ἐγκλωπώθηκε κάθε ιδέα τοῦ Νότη, πῶς κατάντησε νὰ ἔχῃ μέσα τῆς τόσο στερρὴ πεποίθηση γιὰ ὅτι μὲ σχετικό διαταγμὸ κηρύττει ὁ Νότης;... Καὶ φοβᾶσαι λοιπὸν μὴν καὶ παρεξενετῆ, ἂν μάθῃ πῶς σὺ, (μὲ κάποιαν εἰρωνεία λεπτεπίλετη) γυναῖκα, ἄτομο ἐλεύθερο, σεβάστηκες τὴν ἐλευθερία σου καὶ δὲ δουλώθηκες στοὺς γελιοῦς θεσμοὺς τοῦ γάμου; (χαμόγελο τῆς Ἀγγελικῆς)... (Παύση)... Σίνεργα παπαδιῆσια... Ἄκουσε· ἐγὼ φοβᾶμαι γιὰ ἓνα ἄλλο πράμα καὶ σὺ γιὰ τὸ ἴδιο νὰ φοβᾶσαι. Naί, γιὰ τὴ Φλώρα. Ἐγὼ ἔχω μερικὲς ἀμφιβολίες, ἀδικαιολόγητες ἴσως· τρέμω γιὰ τὴ Φλώρα μήπως δουλώθηκε τόσο πνευματικά στο Νότη, ὥστε νὰ λιγοστέψῃ γι' αὐτὸν ἡ σαρκική τῆς ἀφοσίωση.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Τῆς μένει ὅμως πάντα ἡ πνευματική. Καὶ πιστεύεις πῶς τόσο σφιχτοδεμένοι δεσμοὶ μποροῦν νὰ σπάσουν; Ἡ Φλώρα εἶναι γυναῖκα, ἔχει μιὰν ἀγάπη, ἓνα ἰδιανικό, τὸ Νότη. Θαρρεῖς πῶς ἐπειδὴ εἶναι πνευματικό του πλάσμα θὰ πάρῃ νὰ τὸν ἀγαπᾷ;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Αὐτὸς εἶναι ἡ σημερινὴ δόξα τῆς πατρίδας του, καὶ τιμήθηκε μὲ τὸ μεγαλεῖτερο παράσημο... καὶ ἀπόψε βρισκόμαστε ἐδῶ γιὰ νὰ τὸν γιορτάσωμε.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Καλὰ ποῦ τὸ λές. Ποιὰ λοιπὸν γυναῖκα δὲ θὰ ἔχῃ τέτοιον ἄντρα σὰν τὰ μάτια τῆς;... Εἶναι ποτὲ δυνατὸ αὐτὸ ποῦ φαντάστηκες:

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (κάθεται). Δὲ μπορῶ νὰ πῶ τίποτε. Σὺ ὅμως μπορεῖς νὰ μὲ βεβαιώσης πῶς αὐτὴ δὲ θὰ κνηγήσῃ τὴ δικὴ τῆς ἀτομικὴν ἐλευθερία, ἔχοντας δάσκαλο τὸν ἄντρα τῆς ποῦ τὴν ἐμόρησε μὲ τῆς φιλελεύθερες ιδέες του; Ἐνας ἄντρας ὅσο κι' ἂν εἶναι ριψοκίνδυνος στὴς ιδέες, εἶναι πάντα ἐγωϊστής. Κι' ἡ γυναῖκα ἄμα φτάσῃ στο ἴδιο διανοητικὸν ἐπίπεδο μὲ τὸν ἄντρα τῆς, παύει νὰ εἶναι ἐγωϊστής γιὰ τὸν ἄντρα τῆς καὶ ἀρχίζει νὰ γίνεται ἐγωϊστής γιὰ τὸ ἄτομό τῆς· καὶ ἄμα φθάσῃ ἡ Φλώρα σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, θὰ εἶναι κακὸ καὶ γι' αὐτὴν καὶ γιὰ τὸ Νότη... Μὰ τί κάθουμαι καὶ στὰ λέω;...

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Πῶς ἄξαρνα σοβάρειες! Σὰν νὰ μοῦ τὰ εἶγες ὅλα ἐτοιμασμένα νὰ μοῦ τὰ πῆς.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (αἰνιγματικά). Ποιὸς ξέρει;...

ΑΓΓΕΛΙΚΗ (καλοκοντιάζοντας τον). Ὅστε;... (Παύση). Πῶς σοῦ περνοῦν ὅλες αὐτὲς ἡ ιδέες ἀπὸ τὸ κεφάλι τόσο γλῆγορα;... ἀληθινὰ σεῖς οἱ γέροι...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (γελώντας ἄθελα). Σ' ἔπιασα! μὴν ἀντιφάσκης! τώρα δὰ μοῦλεγες μοναχὰ πῶς ἄσπρισαι.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Ἐννοῦσαι γέρος; τὰ μαλλιά...

(Μπαίνει ὁ Πόπος).

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

Οἱ ἴδιοι, ΠΟΠΟΣ (φρώκο, τριαντάρας, μακρὰ μαλλιά).

ΠΟΠΟΣ (μπαίνει ἀπὸ τὴ μεσιανὴ πόρτα). Μπᾶ!; Ἐδῶ τρυπώσατε καὶ κουβεντιάζετε ὀλομόναχοι; Ἄ, κὺρ Καλλιὰδη, ἂν ἦσουνε πειὸ νέος. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (μέσα του)... Κι' αὐτὸς τὸ ἴδιο Εὐαγγέλιο...

ΠΟΠΟΣ. Τί μουρμουρίζεις;... Δὲ σὲ ζουλεύω ἐγώ... Μὲ ξέρεις καλά. (Στὴν Ἀγγελικὴ) Σὲ γύρενα παντοῦ· στο μεγάλο σαλόνι ἀρχίζει νὰ φεύγῃ ὁ κόσμος καὶ πρέπει νὰ πᾶς νὰ χαιρετήσης τῆς κυρίες...

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Οὐφ! καὶμένε, δὲν ἔχω κιμμιὰ διάθεση. (Γελαστὰ τοῦ Καλλιὰδη) Νὰ τὸν κάνω τὸν κόπο;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Μπελᾶς, μὰ ἀπαραίτητος μπελᾶς.

ΠΟΠΟΣ. Ἐλα, ἔλα· πῆγανε. Ἐδῶ θὰ σᾶς περιμένουμε ἄμα θὰ φύγῃ ὅλος ὁ κόσμος (βγαίνει ἡ Ἀγγελικὴ).

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

ΠΟΠΟΣ, ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ.

ΠΟΠΟΣ (κάθεται στὴν πολυθρόνα τῆς Ἀγγελικῆς). Ζεστά-ζεστά! ξαπλώνετα κανεὶς θανάσια.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (χαμόγελο)... βέβαια! ζεστάδα γνώριμη! Ἄν σ' ἄκουγε ἡ Ἀγγελικὴ θὰ σοῦ ἔκαμε μούτρα.

ΠΟΠΟΣ. Φυσικά, ἐπειδὴ τὸ εἶπα μπροστά σου;...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Σ' ἀρῖνω νὰ λές ὅτι θές. (Μικρὴ παύση).

ΠΟΠΟΣ. Καὶ πῶς τῶστριψες ἔτσι, δίχως νὰ τὸ μωριστῆ κανένας;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Βαρῆθηκα, βρὲ Πόπο· ἀρχίνησαν ἄλλοι τὰ κομπλιμέντα, ἄλλοι τὴ συζήτηση, ἔτσι μόνο καὶ μόνο γιὰ μιὰ μπόσικη ἐπίδειξη πολυγλωσσίας· ἄλλοι μάλιστα ἀρχίσαν νὰ κουβεντιάζουν, μπροστά μου κι' ὅλας, γιὰ θεατρικά· δὲ βίαστηξα καὶ μόλις βρῆκα τὴν εὐκαιρία, δὲν τὴν ἄφησα. Εὐτυχῶς ποῦ σὲ λιγάκι, ἴσως γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, ἤρθε καὶ ἡ Ἀγγελικὴ, καὶ τὰ εἶπαμε μὲ κορόϊδεψε, τὴν εἰρωνεύτηκα. Ἡ κουβέντα μας γύρισε ὅλα τὰ φύλλα, γελαστή, πειραχτική, κούφια, σοβαρή...

ΠΟΠΟΣ... σοβαρή; Καὶ τί κουβέντα σοβαρὴ μποροῦσατε νᾶχετε;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Σοβαρή τόρα δά μόλις ἐγύρισε. Νά τ'άφερε ὁ λόγος γιά τή συμβίωση σας καί κατόπι πῆγε στό Νότι καί τή Φλώρα.

ΠΟΠΟΣ. Καί τί λέγατε;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί νά σοῦ πῶ;... Σὺ εἶσαι ἄντρας καί μπορείς καλύτερα νά με καταλάβῃς. "Ἐχω μερικούς ἀόριστους ἐνδοιασμούς... φόβους, καί ἴσα ἴσα ἀφησα νά τοὺς νοιώσῃ ἡ Ἀγγελική... Γυναίκα ὅμως!... Καί ἐπειδὴ πρόκειται γιά γυναίκα γι' αὐτὸ σοῦ λέγω πῶς ἓνας ἄντρας μπορεί νά με καταλάβῃ καλύτερα... Δὲ παρατήρησες, σὺ, ὁ τόσο διορατικός, ἀληθινὴ δά γιά τοὺς ποιητάδες ἐξαίρεσι, καμμιάν ἀλλαγή στό χαραχτήρα τῆς Φλώρας, ἀφότου τῆ γνώριζες κοριτσάκι;

ΠΟΠΟΣ. Ἀκοῦς ἐκεῖ! Μεγάλη μάλιστα, τόσο ποῦ κι' ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπόρησα. Σκέφτηκα ὅμως κατόπι τῆ δύναμη τῆς ἀγάτης, ποῦ κατορθώνει τέτοια θαύματα, τὸ μικρὸ, ἀνήξερο, ἄπειρο, ντροπαλὸ κορίτσι, ἡ Φλώρα μὲ τῆς μακρυνέ; τῆς πλεξοῦδες, εἶναι τόρα ἡ ξεθαρρεμένη γυναίκα τοῦ φιλόσοφου Νότι Γραβᾶ, ποῦ προσβένει (μὲ στόμφο) καί διακηρύττει τόσο καλά τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου μὲ τὴν ὁποία τὴν ἐμφόρησεν ἡ μεγάλη ἀγάτη τῆς...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (διακόφτοντάς τον ξερά-ξερά). Μὴν ἐνθουσιάζεσαι! δὲν εἶσαι στὸν ἄμβωνα! (ἀνήσυχια, σοβαρότατα σχεδὸν βιαστικά) καί αὐτὸ δὲ σὲ φοβίζει;

ΠΟΠΟΣ. Καί γιατί νά με φοβίσῃ; Πῶς νά με φοβίσῃ;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Νά, μήπως ὁ χαραχτήρας τῆς Φλώρας; ἔτσι καθὼς πλάστηκεν ἀπὸ τὸ Νότι, πέρνωντας μιὰ συνεχιστικὴ τάσι αὐτοαπελευθερωτικῆ, κρύβει κανένα ἀγκάθι γιά τὴν εὐτυχίαν αὐτῆς καί τοῦ ἀνδρός τῆς.

ΠΟΠΟΣ. Ἀπεναντίας. Μοῦ φαίνεται πῶς αὐτὸ δὲν μπορεί παρὰ ἐν ῥιζώσει τὴν εὐτυχία τους.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Θαροεῖς;... "Ἀχ! ἔσεῖς οἱ νέοι! ὅλα τὰ βλέπετε ἔπο τὴν καλή τους ὄψιν... Ἡ χρυσή, ἡ τρελλή ἡλικία νέος καί ποιητῆς!... τὰ βλέπει ὅλα μὲ τὸ μικροσκοπιο.

ΠΟΠΟΣ. Τὰ κακὰ ὅσο καί τὰ καλά.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Δὲ νομίζεις λοιπὸν πῶς ἡ Φλώρα μπορεί καμμιά μέρα νά κληρονομήσῃ μιὰν ἀπώτερη ἀτομικὴν ἐλευθερία, ποῦ νά βασίζεται ἴσα ἴσα στῆς ἴδιες ἰδέες γιά τῆς ὁποῖες ἐτίμησε μὲ τὸ ἀνώτερο παράσημο μιὰ Κυβέρνησι τὸν ἄντρα τῆς;... σὲ τέτοιο βαθμὸ ποῦ νά θεωρήσῃ τὸ συζυγικὸ δεσμὸ ἐμπόδιο στὴν ἐκπλήρωση τῶν ἰδανικῶν τῆς;

ΠΟΠΟΣ. Δηλαδή ν' ἀγαπήσῃ κανέναν ἄλλο; αὐτὸ θές νά πῆς;...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Αὐτὸ εἶναι πόρισμα; πρῶτα πρῶτα νά ζητήσῃ τὴ δική τῆς ἀτομικὴν ἐλευθερία, δηλαδή θεωρῶντας τὴν ἀγάτη τῆς δεσμὸ, νά βαλθῇ νά τὸνε σπάσῃ, ἴσως ἀργότερα, καθὼς λές, γιά νά δουλωθῇ σὲ καμμιάν ἄλλη... Ἐπειτα ξέρω κι' ἐγὼ; αὐτὸ ἢ τίποτε; ἄλλο; δὲ ξέρεις τί αἰνίγμα εἶναι ἡ γυναίκα!... Κακὴ σκέψη μοῦ βασανίζει ὅμως χωρὶς νά τὸ θέλω τὸ κουρασμένο μου γέριζο κεφάλι.

ΠΟΠΟΣ. Καί ποιὸν λοιπὸν νομίζεις πῶς θὰ προτιμοῦσε ἀπὸ τὸ Νότι; τὴν εὐγενία σου;...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Μὴν παίζῃς ἄντρας ἓνα σωρό! Μιὰ γυναίκα καταντᾷ

τὸ πειὸ ἐπιπόλαιο πρᾶμα, ὅταν στὸ κεφάλι τῆς ἐδραιώσῃ ὀρισμένες καί σοβαρὲς ἰδέες. Τὸ ἀντίθετο μᾶλλους λόγους ἀπὸ τὸν ἄντρα. Φτάνει μιὰ σπῖθα τὸ πάραμικρὸ... γιά νά πληγωθῇ καίρια ἡ καρδιά τοῦ Νότι. Δὲ βλέπεις ἔξω ἀπὸ τοὺς σπητικοὺς φίλους, τόσο ἄλλοι γνώριμοι!

ΠΟΠΟΣ. Ποιοί; ὁ σύγγαμπος τοῦ ὁ Κυπρόπουλος, ὁ Ἀρσένης, ἐγὼ... κι' ἡ εὐγενία σου.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (γελῶντας). Πάλι;

ΠΟΠΟΣ (ξακολουθῶντας). Καί ὅλοι αὐτοὶ δὲ μοῦ φαίνονται νά δείχνουν τὸ παραμικρότερον ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιά τὴ Φλώρα. "Ἐλα, ἄ; ἀλλάξωμε θέμα (κοιτάζοντας πίσω) θάρθῃ ὅπου νάναί καί ἡ Ἀγγελική μὲ τοὺς ἄλλους... Διάβολε! Δὲν πρέπει τέτοια μέρα νά εἴμαστε ἀπασιόδοξοι!

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Κατάντησες προληπτικός! Στὴν ἡλικία σου; σὺ!

ΠΟΠΟΣ. Καθ' ἕνας μὲ τῆς ἰδέες του. (Παύση· βηματίζουν κι' οἱ δύο πάνω κάτω).

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Πῶς σοῦ φάνηκε ἡ προτομή τῆς Φλώρας;

ΠΟΠΟΣ. Ὁ Ἀρσένης τὴν ἐπέτυχε θαυμάσια... δίχως μάλιστα κι' αὐτὴ νά ποζάρῃ.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐ μὰ βέβαια, ἔπρεπε νά τὸ κρατήσῃ μυστικὸ γιά νά βῆ τὴ σημερινὴ περίστασι νά τὴν προσφέρῃ. Διαβολάνθρωπος αὐτὸς ὁ Ἀρσένης...

ΠΟΠΟΣ. Ἐμένα τὸ λές; Ἀπὸ μικρὸ παιδί θυμοῦμαι πῶς ἐζύμωνε τὴ λάσπη...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί μνημονικὸ νά μπορέσῃ μὲ τέτοιαν ἀκρίβεια νά ποδώσῃ ὅλα τὰ χαραχτηριστικά τῆς (μέσα του)... Παράξενο... (παύση) τί ἰδέα!!!...

ΠΟΠΟΣ. Τί σκέπτεσαι;

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΟΙ ΙΔΙΟΙ, ΑΓΓΕΛΙΚΗ, ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐγὼ; τίποτε... (σταματᾷ γυρνώντας καί βλέποντας τὴν Ἀγγελική νά μπαίη μὲ τὸν Κυπρόπουλο. Φράκο κι' αὐτὸς. Τὸ μοῦτρο τοῦ ζωντανῆ ἀντίθεσι στῆς τρυφερὲς ἀντρικὲς καλλιτεχνικὲς φυσιογνωμίες ὁ ἄνθρωπος, τῆς δουλειᾶς καί τοῦ κέρδους, δίχως σταγόνα κἂν ἰδεολογίας). Μπᾶ! ὁ κ. Κυπρόπουλος μὲ τὴν Ἀγγελική.

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Στῆς χάσαμε τόσο ξαρνικά ἀπὸ μέσα κ. Καλλι-
ἀδη; λέτε καί φοβηθήκατε τὴ συζήτησι... κουβέντα μας, ἂν θέλετε.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί λόγος!...

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Μ' ἀρέσει τόσο νά μιῶ γιά τὴν Τέχνη!

ΠΟΠΟΣ. Ἐφυγε ὁ κόσμος;

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Μένουν ἀκόμα μερικοὶ δημοσιογράφοι καί δυὸ φίληνάδες τῆς Φλώρας.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἄμ' οἱ ἄλλοι ποῦ εἶναι; ἡ κυρία σας, ὁ Ἀρσένης;

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Νομίζαμε πῶς ἐδῶ θὰ τοὺς βρῖσκαμε.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. (Ὁ Καλλιᾶδης καί ὁ Κυπρόπουλος, τὰ χέρια στῆς τσέπες βημα-

τίζουν στο βάθος. 'Η 'Αγγελική άφησε τον Κυπρόπουλο και πλησιάζοντας τον Πόπο). Για τη Φλώρα μιλούσατε;

ΠΟΠΟΣ. Συνεχίσαμε την κουβέντα σας.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Και τί σου είπα;

ΠΟΠΟΣ. Ούφ! Καιρό δέν έχω να καθούμαι να σου αναπτύσσω της θεωρίας του Γέρω-Καλλιάδη· αυτός είναι πάντα άπαισιόδοτος δίχως αϊτία, το μαύρο κοράκι. 'Επειτα (μέ φρέσκα) φοβάρμαι μή σέ επιδράσουν.

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ (στον Καλλιάδη). 'Ερωτευμένος να ήταν δέ θα την επιτύχαινε τόσο καλά. Μεγάλος τεχνίτης αυτός ο 'Αρσένης!

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Βρίσκετε ;... (μέσα του) Καμμιά φορά ή αλήθεια βγαίνει από κεί που ποτέ κανείς δέν την περιμένει.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΟΙ ΙΔΙΟΙ, ΦΛΩΡΑ (μοῦτρο ὄρατο· τίποτε ἄλλο παρά γυναίκα μέ ὄλα τὰ καλά καί μέ ὄλα τὰ κακά της).

ΑΓΓΕΛΙΚΗ (άφίνει τον Πόπο, πρὸς τὸ βάθος). 'Α ἤλθεζ, γλύτωσεζ ἐπὶ τέλους...

ΦΛΩΡΑ. 'Εδὼ βρίσκεστε ; τὸ μάντευμα (γελαστά στον Καλλιάδη) καλὲ σύ, τί σοβαρὸ πρόσωπο πού κάμεις ! γενήκατε ὄλοι σας περιπατητικοὶ φιλόσοφοι· ὄλοι σας ὀλόρθοι !...

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Περιμένουμε τὴν ἀπαρτία.

ΦΛΩΡΑ. Μά ἔρχονται...

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΟΙ ΙΔΙΟΙ, ΑΡΣΕΝΗΣ καὶ ΜΑΡΙΚΑ. (Φόρα ὁ 'Αρσένης, μοῦτρο καλλιτέχνη, ἀφιής, ὀμορφάνθρωπος).

ΦΛΩΡΑ (στον Κυπρόπουλο). Τώρα πιστεύω πὸς ἡ ἀπαρτία...

ΠΟΠΟΣ. Λείπει ὁ οὐκοδεσπότης...

ΜΑΡΙΚΑ. 'Εδὼ θά μᾶς ψάξει.

ΑΡΣΕΝΗΣ. 'Αφοῦ τὸ κάμαμε δεῦτερο σαλόνι... (Κάθονται).

ΦΛΩΡΑ (σ' ὄλη τὴν κατώτερη σκηνή δέ σηκώνει τὰ μάτια της ἀπὸ τὸν 'Αρσένη). Τόσο τὸ καλλίτερο γιὰ νὰ μπορέσω ἀκόμα μιὰ φορά καί ἐδὼ μπροστά στους δικούς μας νὰ σᾶς ξαναεπιχαριστήσω γιὰ τὴν ὀραϊάν ἐκπλήξη πού μου κάματε σήμερα.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Καλὲ δέ βαριέστε !...

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. 'Αληθινά ὅμως ἐπιτυχία παραδειγματική. (Στὴ Μαρίκα) Εἶδες ; ἡ ἀδελφή σου εἶναι πανομοιότυπη.

ΜΑΡΙΚΑ. 'Αλήθεια μοναδική ἐπιτυχία. (Στὸν 'Αρσένη) Μά γιατί νὰ μὴ μᾶς πῆτε τίποτε ; νὰ τὸ κρατήσετε τὸ πρῶμα τόσο μυστικό ;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Γιὰ νὰ κρίμη πειδὸ μεγάλην ἐντύπωσι βέβαια.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Προσπάθησα μέ τῆς μικρᾶς μου δυνάμεις νὰ κάμω γιὰ τὴ σημερινή γιορτὴ τὸ καλλίτερο δῶρο, πού θά μποροῦσα στὸ φίλο μου τὸ Νότη. 'Ενας ἄσημος γλύπτης σάν κι' ἐμένα τί ἄλλο θά

μποροῦσε νὰ προσφέρει στὴν ψυχὴ τοῦ Νότη, παρὰ τὸ πλάσμαί του, τὸ Ἰνδαλίμ του (γελαστά στον Κυπρόπουλο) ἂν ἤμουν κ. Κυπρόπουλε στὴ θέσι σας μέ ἓνα ποσόν. .

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. 'Ετσι καθὼς πηγαίνουν ἡ δουλειές...

ΜΑΡΙΚΑ. Μὴν πειράζετε τὸν ἄντρα μου ! Σᾶς τὸ ἀπαγορεύω !

ΦΛΩΡΑ. Τὸ συζυγικό φίλτρο τῆς ἀδελφῆς...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Εἶναι ἀλήθεια πὸς δυσκολεύτηκα στὴν ἀρχή, θέλωντας καί καλὰ νὰ τὸ κρατήσω μυστικό καί νὰ προετοιμάσω τὴν ἐκπλήξη. Καί εἶναι, μὰ τὴν ἀλήθεια, πάως δύσκολο νὰ δουλειή κανεὶς χωρὶς τὸ πρωτότυπο...

ΠΟΠΟΣ. 'Ὅστε θά συγχρόβλεπες τὴ Φλώρα κατ' ἀνίγκην.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Φυσικώτατα μέ τὸ ἓνα ἢ ἄλλο πρόσχημα, (σὴ Φλώρα) θυμάστε τόσες φορές πού ἤλθα ἐδὼ ζητώντας τάχα τὸ Νότη ; 'Ερχόμενον μόνο καί μόνο γιὰ νὰ σᾶς ἰδῶ, νὰ μπορέσω καλλίτερα ν' ἀποτηπώσω τὰ χαρακτηριστικά σας στὸ μυαλό μου.

ΦΛΩΡΑ. 'Αλήθεια...

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ (γελώντας). Μπορούσατε νὰ παρεξηγηθῆτε ! (ἡ Φλώρα ταράζεται).

ΠΟΠΟΣ (ἰδιαίτερα στον Καλλιάδη). Αὐτὸς ὄλο καί σοφιάζει ἀνοησίες.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Νομίζεις ; 'Ισως νὰ μὴ λήη ψέματα.

ΠΟΠΟΣ. Πολὺ ἀνιγματοδὴς κατάντησεζ. (δυνατά) Μοῦ φαίνεται ὅμως πὸς τὸ δῶρο τοῦ 'Αρσένη θά προσένηση μεγαλύτεροην εὐχαρίστηση στὸ Νότη, παρὰ τὸ παράσημο.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Εἶναι καί τὰ δυὸ τιμές. 'Η μιὰ ἀντηχεῖ στὴν ψυχὴ, ἡ ἄλλη κεντὰ τὴ ματαιοδοξία...

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Πολὺ φιλοσοφικά τὰ λέτε· μέ τὰ σωστά σας ; Τώρα ὁ Νότης καθὼς εἶναι παρρησιοφορεμένος, θά γεινή γνωστός, θάνοϊξη νέο δρόμο, θά φημιστῆ, θά κερδίση!...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (μέσα του). 'Ὅλο γιὰ τὸν παρὰ σκέπτεται αὐτός.

ΠΟΠΟΣ. Τί νὰ σᾶς πῶ ; Μοῦ φαίνεται πὸς τὸ παράσημο εἶναι μᾶλλον μιὰ ρεκλάμα στον ἔξω κόσμο. 'Η προτομή ὅμως...

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Μάλιστα γιὰ τὸ χωριτῆρα τοῦ Νότη ; θά τοῦ κἀνὴ περισσότερη ἐντύπωσι καί διαρκέστερη ἱκανοποίησι. Καλὲ ἔχετε, τί σημασία ἔχει τέτοιο δῶρο γιὰ ἓναν ἄνθρωπο μέ τόσες βαθειορριζωμένες ἰδέες ; Μπορεῖ νὰ λογαριάση τὸ παράσημο, στέκοντας πού ἔχει τὴν προτομή τῆς γυναίκας του καμωμένη ἀπὸ τὸν καλλίτερό του φίλο ;

ΠΟΠΟΣ. 'Η μεγαλύτερή του φιλία νὰ τοῦ χωρίξη τὴ δυνατώτερη του ἀγάπη!...

ΑΡΣΕΝΗΣ (στὴν παρῶν). Εἶδατε πὸς προσηλυτίζουν ; ὅπως ὁ Νότης τὴ Φλώρα.

ΜΑΡΙΚΑ. Βέβαια. 'Εγὼ τὴν ἤξευρα καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον. Εἶδατε πὸς ἄλλαξεν ὁ χωριτῆράς της ἀφότου πῆρε τὸ Νότη ;

ΦΛΩΡΑ. 'Η ἀγάπη γιὰ τὸν ἄντρα μου, μέκαμα νάρροσιωθῶ στῆς ἰδέες του, ν' ἀφομοιωθῶ μαζί του.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (στον Πόπο). Καί αὐτὴ ἡ ἀφομοίωση θά τὴ μακρύνη ἴσως ἀπὸ τὴν ἀγάπη της.

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ (σὴ Φλώρα). Αὐτὰ εἶναι ἰδεολογίες.

ΦΛΩΡΑ. Ἐπεισθηκα μέσα μου καὶ ἀφιερώθηκα μὲ ζήλο ἀπὸ τὴν ἀδολώτερη συζυγική στοργή στὸν ἰδεολογικὸ πόλεμο τοῦ Νότη. Μὲ κερτίευσε τόσο μὲ τῆς ιδέες του, ποῦ τώρα ἀπορῶ, πῶς πρὶν τὸν γνωρίσω ἤμουν ἄλλη γυναίκα.

ΠΟΠΟΣ. Μακάρι νὰ εἶχαν τὰ βιβλία τοῦ Νότη τὴν ἴδιαν ἐπίδραση στὸν κόσμο καθὼς καὶ στὴ γυναίκα του.

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Σεῖς ὅλο καὶ ἀστενεύετε μὲ τὴ σοβαροφάνειά σας. Τὸ κάτω κάτω τί θέλει νὰ μᾶς κηρύξει ὁ Νότης μὲ τὴν «ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου» ποῦ ὅλο καὶ κοπανᾷ;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Φυσικὰ πῶς νομίζετε πῶς γυρνᾷει μονομιᾶς νὰ βροῖση, νόμους, βασιλῆδες, παπάδες... ἴσως μάλιστα καὶ νὰ βλάψῃ τὰ ἔμπορικά σας συμφέροντα. Σ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο ποτὲ δὲ θὰ μπορέσουμε νὰ συνεννοηθοῦμε.

ΜΑΡΙΚΑ. Μὰ μήπως μπορέσατε ποτέ σας νὰ συνεννοηθῆτε;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἀκοῦστε κ. Κυπρούπουλε. Τὸ ἀτομὸ τῆς τωρινῆς μας ἐποχῆς, ὅσο σεῖς κι' ἂν τὸ νομίζετε μὲ τὴν τωρινή σας ἐκπολιτιστικὴν εὐμάθεια ἐλευθερο καὶ ἀνεξάρτητο, εἶναι ἀκόμα παραπάνω ὑποδουλωμένο σὲ χυδαιότερο καὶ ποταπότερο κύριο...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Τῆς προλήψεως καὶ τὸν ψευτοπολιτισμό.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (συνεχίζοντας)... πρῶτα ἦταν ὑποδουλωμένο στὴς φυσικὲς ἀνάγκες: τὴν πείνα, τὸ κρύο, τὴ ζέση, τὰ θηρία ἀργότερα μπόρεσε ν' ἀποκορῶσῃ εἴτε νὰ μετριάσῃ ὅλους τοὺς ἔξωτερικούς του τυράννους. Μία φορὰ κι' ἕναν καιρὸ ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐπεινοῦσε, ἔπρεπε νὰ βοηθῆται μόνος του τὸ κνήμι, ἐνῶ τώρα...

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Πρέπει νὰ πληρώσῃ στὸ ἐστιατόριο... (γέλωτας γενικός).

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Σᾶς ἀρέσει νὰ μὲ κοροϊδεύετε; ἄς εἶναι τὸ ζήτημα πολὺ ψηλὰ τὸ πέρνετε. Μὴ νομίζετε πῶς ζητῶ τώρα νὰ σᾶς πείσω. Βέβαια στὸν παλαιὸ καιρὸ σὺν ἐκρούωνε ὁ ἄνθρωπος, ἐχρησίευσαν τὰ τομάρια τῶν ἀρχαίων γιὰ νὰ ντυθῆ, ποῦ θὰ ἔσφαζε μόνος του, ἐνῶ τώρα, καθὼς λέτε, μὲ τὸν παρὰ του, ἂν τοῦ περισσεύῃ βέβαια, μπορεῖ ν' ἀγοράσῃ καμμιά γούνα τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τῆς ἀρρώστιες κτλ. κτλ. ἀρκεῖ μόνος...

ΜΑΡΙΚΑ (παρωδώντας τὸν ἄντρα της). Νὰ πληρώσῃ, κύριε Καλλιᾶδη!...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Γιὰ πῆτε μου ὅμως ὁ πειὸ μεγάλος ἑκατομμυριοῦχος μπορεῖ μὲ τὰ ἑκατομμύριά του νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὰ νύχια τῶν προλήψεων καὶ τὰ δόντια τοῦ ψευτοπολιτισμοῦ καθὼς εἶπεν ὁ Ἀρσένης;

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Ἐσεῖς τὰ λέτε τόσο ρητορικά... τί νὰ σᾶς πῶ;...

ΦΛΩΡΑ. Ὅστε ὁμολογεῖτε πῶς σᾶς ἔπεισε;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί εἶναι λοιπὸν στὰ μάτια σας, ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποῦ μόνος, μὲ τὴ σκέψη του μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ ἐκεῖνο ποῦ ὁ παντοδύναμος κατὰ τὴν ἰδέα σας παρᾶς δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ; Καὶ τί ἄλλο γυρνᾷ ὁ Νότης κηρύσσοντας τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου παρὰ νὰ μᾶς ὑποδείξῃ ἕνα σχετικὸ μέσο σωτηρίας;

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Εἶναι δύσκολο στὰ σαφανταπέντε του ἕνας ἄνθρωπος ν' ἀλλάξῃ ἰδέα.

ΠΟΠΟΣ. Μᾶλλον λόγια λοιπὸν κι' ἂν ἀναγνωρίζατε ἀκόμα πῶς ὁ Καλλιᾶδης εἶχε δίκαιο, δὲ θὰ πειθόσαστε.

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Κι' ἐσεῖς τί λέτε γιὰ ὅλα αὐτά, συμφωνεῖτε;

ΠΟΠΟΣ. Ὁραία!... γυρνᾷτε σ' ἐμένα τὴν ἐπίθεσι!

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Ρωτῶ μόνος.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Σᾶς ἀπαντῶ ἐγώ. Εἶπατε τώρα κι' ὅλας ἕνα πολὺ σωστὸ πρῶμα, πῶς δύσκολα ἡ ἰδέες ἀλλάζουν στὰ σαφανταπέντε. Ὁ Νότης δὲν ἐργάζεται γιὰ τὴν τωρινὴ γενεά, κοπιᾷ γιὰ τὴν ἀπώτερη. Δὲν ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ πείσῃ τὸν τωρινὸν κόσμον. Θὰ ἦταν πολὺ εὐχαριστημένος ἂν μονομὰ ἔκανε μερικούς νὰ σκεφτοῦν, πῶς ἴσως κι' αὐτὸς κατὰ σωστὸ νὰ λέγῃ. Ἄν θέλετε, μποροῦσε ὁ ἴδιος γιὰ παράδειγμα νὰ ἐφάρμοζε τῆς ἰδέας του στὸ δικό του ἀτομὸ, ἂν τοῦ παρουσιάζονταν ἡ περίστασις. Διέτε τὴ Φλῶρα εἶναι ἀρκετὰ δυνατὸς παρᾶ τὸ ἐνεργητικὸ του, ἀρκετὸ πειστήριο γιὰ μιὰ πιθανὴ καρποφορία τῶν ιδεῶν του.

ΦΛΩΡΑ. Καλὲ τί λέτε!...

ΜΑΡΙΚΑ. Παραφούσκωσε ἡ συζήτησι!

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Εἶμαι τῆς ιδέας πῶς ὁ Νότης ἅμα τοῦ ἐδίδονταν εὐκαιρία κατάλληλη δὲ θὰ ἐδίσταζε γιὰ τῆς ἰδέας του νὰ θυσιάσῃ καὶ τὸ ἀτομὸ του ἀκόμα γιὰ τὴν τελικὴν ἀτομικὴν ἐλευθερία— κατὰ τὸν ὅρον, ἔ; — πρῶμα ἂν ὄχι ἀδύνατο, δυσκολώτατο στὸν καθένα μας.

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Αὐτὸ εἶναι προβληματικὸ. Δὲ ξέρετε τὴν παροιμία «Δύσκαλε, ποῦ διδάσκαλε»;

ΦΛΩΡΑ. Λαμπρά! Σᾶς εὐχαριστῶ γιὰ τὸν ἄντρα μου. Ὅσο γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου, ἂν θέλετε νὰ μάθετε, σᾶς λέγω ξίστερα πῶς δὲ θὰ διστάσω. Μὰ τί, θέλετε νὰ βάλωμε τὸ ζήτημα σὲ ψηφοφορία γιὰ νὰ σᾶς πείσωμε, εἴτε νὰ ρωτήσωμε τὸν ἴδιο τὸ Νότη;

(Ὁ Νότης μπαίνει στὴς τελευταῖες λέξεις).

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΟΙ ΙΔΙΟΙ καὶ ΝΟΤΗΣ.

ΝΟΤΗΣ (στὴν ἀκρὴ τῆς ἡλικίας του, δείχνοντας λιγάκι γηροντότερος ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἐργασία. Χαρωπὸς κι' εὐθυμὸς παρ' ὅλη τὴν κόπωση). Ἐμένα κατηγοροῦσατε;

ΜΑΡΙΚΑ. Ἐξαιρουμένων οἱ παρόντες. Ὁ λόγος ἦταν γιὰ σένα. Κατάλληλότερη στιγμή δὲν μποροῦσε νὰ ῥθῃ; Ὁ κ. Καλλιᾶδης καὶ ὁ ἄντρας μου, οἱ δύο ἀντίπαλοι.

ΝΟΤΗΣ. Μὰ αὐτὸ μὲ τιμὰ πολὺ.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Καλὰ ποῦ εἶμαστε καὶ μεῖς ἐδῶ καὶ δὲν κατέληξαν σὲ πειστικότερα ἐπιχειρήματα. Θὰ ἀναγκασοῦμαστε νὰ τοὺς χωρίσωμε.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Πλασμένοι γιὰ ν' ἀντιλέγουν, ὁ ἕνας τὸν ἄλλο.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (στὸ Νότη ποῦ σ' ὅλο τὸ διάστημα ὄρθος ἀκούσμα σὲ μιὰ κονσόλα, πηγαίνοντας κτλ.). Νότη, ἀκουσε. Τῆς ἰδέας ποῦ κηρύττεις θὰ τῆς ἐφάρμοζες πάνω σου;

ΝΟΤΗΣ. Καὶ μήπως δὲν τῆς ἐφαρμόζω;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ναι, ἀπὸ τὴν καλὴ μεριά. Ἐπειδὴ ὅλα σοῦ ἔρχονται ῥόδινα. Ἄν ὅμως γυρίσῃ τὸ φύλλο...

Η ΓΥΝΑΙΚΕΣ. Καλέ τί απαισιοδοξία!...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Αν βρεθής καμιά φορά στην ανάγκη για τις ιδέες σου να θυσιάσης το κάθε τί, θα το θυσιάσεις;

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Δοκιμασία σαν την Ιερήν εξέτασι.

ΝΟΤΗΣ (ήρσημα και σταθερά). Όχι μόνο θα θυσιάσω το κάθε τί με κι' όλας το κάθε τί θα προσπαθήσω να ξεχάσω για ν' άφοσιωθώ στην πραγματοποίηση των ιδεών μου όλόμυχα. Μου φαίνεται πως κανένα σας δε νοιώθει τί σημαίνει το ιδανικό ενός ανθρώπου. Και τί θα έδινε εκείνος που τρέφει ένα ιδεώδες για να το δῆ μιὰ φορά πραγματοποιημένο!... Θα δῆ το όνειρό του γεγονός!... τῆ χίμαιρα πραγματικότητας. Και το αίμα του ακόμα θα θυσιάσε. [Αν βρεθῶ καμιά φορά δυστυχισμένος θα έχω τουλάχιστον την παρηγορία που έφάρμοσα μόνος μου, μπρός στα μάτια όλου του κόσμου εκείνα που νομίζουν όλοι τώρα δυσπραγματοποιήτα, και σὲ στυλιά μου οίχονται για να γερμύσουν το ιδανικότερον οικοδόμημα τῆς ζωῆς μου. Έπειτα ἡ ἀγάπη τῆς Φλώρας δὲ μου φτάνει; (Κουφή ἡ Φλώρα. Δὲν κοιτάζει τὸ Νότη που ἔχει πάνω τῆς στυλωμένα τὰ μάτια. Κοιτάζει κατὰ τὴν Μαρίκα που κουβεντιάζει με τὸν Ἀρσένη. Σταναχώρια γενική, μὰ συγκρατημένη).

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (στὸν Κυπρόπουλο). Κύριε Κυπρόπουλε, ὕστερα ἀπὸ τὴν ὁμολογία τοῦ ἴδιου ἐνδιαφερομένου...

ΝΟΤΗΣ (στὸν Κυπρόπουλο). Μὰ ἀληθινὰ τόσο λίγο με ἐκτιμοῦσε; για να με θεωρῆς ἕναν ἀπλὸ παταγῶλο;

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Σὲ πιστεύω, Νότη, ἂν καὶ δυσκολεύομαι λιγάκι, στὸ λέγω καθαρά. Σοῦ εἶχομαι ὅμως να μὴν παρουσιαστῆ τέτοια εὐκαιρία ποτὲ για να δειχτῆς.

ΠΟΠΟΣ. Τί μὰς μέλει, καλέ, για τὸν ἔξω κόσμος! Νά δὰ ἡ ὥρα τόσα να γίνεται θῆμα ὁ Νότης για να πείθῃ τοὺς ἄλλους. Καὶ ἀκόμα εἶναι ζήτημα, ἂν τοὺς πείσῃ.

ΝΟΤΗΣ. Μόνο με θῆματα θα μπορέσῃ να προκόψῃ ὁ κόσμος καὶ τὰ θῆματα εἶναι κάποτε ἀναγκαῖα (με φωνά)... Καὶ μήπως εἶναι θῆμα κανεὶς ὅταν βλέπῃ ἐκπληρωμένο τὸν ἀκριβότερο του πόθο; Ἴσως στὰ μάτια τῶν ξένων... Θα ἤμουν πολὺ εὐχαριστημένος ἂν στὴ δυστυχία μέσα εἴρισσα τὸ καλλίτερο πειστήριο. Βουτηγμένος ἐκεῖ θα μπορούσα να βγάλω φρέτρα ὀλέκερη τὴν ἀνθρωπότητα... Καμιά φορά αὐτὴ τὴν εὐκαιρία ἄθελα τῆ ζητῶ, τὴν κωηγῶ. Ἴσως να εἶναι ὁ Γολγοθᾶς μου, μὰ μονάχι ἡ ἰδέα πὼς μπορῶ να πάρω στὸ λαϊκό μου τῆ Φλώρα, με κάμει να ἀποτροπιάζομαι τῆς παράκαιρες αὐτὲς σκέψεις.

ΠΟΠΟΣ (χαμηλά στὸν Καλλιᾶδη). Μὰ αὐτὸ εἶναι φοβερό. Σὰν να τὸ ζητᾶ μονάχος του. (Στὸ Νότη) Δὲ βασιέσαι καλέ, ἄφησε αὐτὲς τῆς κουβέντες. Καταβλήθηκες τόσο πολὺ αὐτὲς τῆς τελευταῖες μέρες ἀπὸ τὴν πολλὴ σου ἐργασία κι' ἐμεῖς σὲ παρασκοιτίζουμε...

ΝΟΤΗΣ. Ἡ ἀγάπη τῆς Φλώρας εἶναι τὸ καλλίτερο τονωτικό.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἡ ἀγάπη εἶναι τυφλή.

ΦΛΩΡΑ (ξαφνιασμένη σὰν ἀφταίσε). Τί, ἡ ἀγάπη; για τὸν ἔρωτα μιλοῦσατε; δὲν πρόσεχα...

ΝΟΤΗΣ. Πολλὲς φορές τόσο ἀπὸ πνευματικὴ ὅσο καὶ ἀπὸ σωματικὴ κό-

ποση, βρίσκω στὴν ἀρχαλιὰ τῆς τῆ γλυκύτερη ἀντίληψη για νέες δυνάμεις που θα σπαταλήσω για τὸ σκοπὸ μου. Ταχτικά ἐργάζομαι ἴσια με τὸ πρωί. Δὲ ξέρετε πόσο κουράζει ἡ πνευματικὴ ἐργασία καὶ ἡ ἀϋπνία. Σεῖς ὅλοι θα πᾶτε να ἡσυχάσετε σὲ λιγάκι. Ἐγὼ ὅμως ξέρετε τί θα καθίσω να κάμω; Θα συνεχίσω τὴν ἐργασία μου ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ γραφεῖο ὁ γραμματικὸς μου δὲν θάργῃση ὅσο κι' ἂν εἶναι τί τραβᾶ κι' αὐτὸς ὁ καιρὸς να δουλεῖ τὴν ἀκατάλληλότερη ὥρα. Καὶ ὅμως στὴν ἡσυχία τῆς νύχτας βρίσκω ὅλη τὴν πνευματικὴ μου ἔνταση.

ΜΑΡΙΚΑ. Μὰ δὲν μπορεῖς να ἐργάζοσαι τῆ μέρα;

ΝΟΤΗΣ. Τῆ νύχτα ἡ σκέψη διατυπώνεται καὶ ἀποκρυσταλλώνεται καλλίτερα. Μένει κανεὶς ἀνεπηρέαστος ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὴν ἐπίδραση. Συγκεντρώνονται ἡ ἰδέες σὲ καθαρὸ κεφάλι που δὲ σκοιτίζουν οἱ περιορισμοὶ τῆς καθημερινῆς.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ἐμεῖς πάλι μονάχι τὴν ἡμέρα μπορούμε να ἐργαστοῦμε...

ΦΛΩΡΑ. Τί ἀντίθεση!...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Τὸ φιλτραρισμένο ἡλιακὸ φῶς δίνει μιὰ μυστικὴ ἔνταση ζωῆς στὰ προσλάσματα μας που τὰ κάμει, τουλάχιστο στὰ μίτια μας, να φαίνονται σὰν ἀγάλματα ζωντανὰ στὰ ὁποῖα μορφέσαμε για μιὰ στιγμή να ἐγχεύσουμε τὴν κίνηση, τὸ ζωντανὸ σφρίγος, καὶ να τὸ ἀποιτυπώσουμε για πάντα στὴ λάσπη, στὸ μάρομα, στὴν ἀψυχρὴν ὕλη. Εἶναι καὶ αὐτὸ μιὰ οφθαλμαπάτη, μὰς δίνει ὅμως στὴν ἐργασία μας τὸ ἀποτελεσματικότερο διάροος.

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Τί παράξενα ὄντα που σοῦ εἶναι αὐτοὶ οἱ καλλιτέχνες! Μονάχι ὡς τώρα τὸν Πόπο συνεριζοῦνε που εἶναι ποιητῆς. Καὶ τοὺς ποιητῆς ποὺς λογαριάζει;

ΠΟΠΟΣ. Λογαριάζονται ἀναμεταξύ τους...

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Νά που ἔχουν καὶ οἱ γλύπτες τῆς ἰδιοτροπίας τους. (Στὸν Ἀρσένη) Τότε λοιπὸν καὶ στὰ μὸδελα σας αὐτὸ τὸ φιλοτραρισμένο φῶς καθὼς λέτε, θα ἔχη βέβαια τῆ σχετικὴ του ἐπίδραση, ὥστε να τὰ βλέπετε με διαφορετὰ μάτια...

ΦΛΩΡΑ (στὸν Ἀρσένη με ζηλότυπη ἀπορία). Μὰ δουλεύετε καὶ σεῖς με μὸδελα κ. Ἀρσένη; τὰ ἔχετε τὴν ἀνάγκη;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ἄν εἶχα στὸ μυαλό μου μέσα τὴν εἰκόνα για τὸ κάθε τί, τότε ἄλλο ζήτημα. Ἐπειτα μὴ βλέπετε; σεῖς εἶστε ἐξαιρεση. Δὲν ποζάρατε, μὰ ἡ προτομή σας ἔχει ἄλλο σκοπὸ.

ΝΟΤΗΣ. Εἶναι φίλε μου τὸ καλλίτερο δῶρο που μπόρεσε να μοῦ κάμῃς. Σὲ βεβαῖω πὼς καλλίτερη εὐχαριστήση για τῆ σημερινὴ γιορτῆ μας, τίποτε δὲν μπορούσε να μοῦ προξενήσῃ.

ΠΟΠΟΣ. Δὲ σᾶς τὸλεγα τώρα δὰ κ. Κυπρόπουλε;

ΑΓΓΕΛΙΚΗ (στὴν Μαρίκα). Ὁρισμένως θα ἔχομε μονομαχίες ἀλληλοπειράζονται δις τὴν ὥρα.

ΜΑΡΙΚΑ. Δὲν τοὺς ἀφίνεις; πὼς θα σκοτώσουν τὴν ὥρα τους! Βρεθησαν σὲ φιλολογικὸ σαλόνι καὶ θέλουν να συζητήσουν.

ΠΟΠΟΣ. Δὲ με ἀπαντήσατε κ. Κυπρόπουλε.

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Ὁ καθένας εἶναι ἐλεύθερος να κάμῃ ὅτι τοῦ

ἀρέσει· ἔτσι καὶ ὁ Νότης. Ἐπὶ αὐτὴ τὴν ἔποψη κι' ἐγὼ πρεσβεύω τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου!... (Γενικὸ γέλιο. Κοροϊδευτικὰ χειροκροτήματα).

ΠΟΠΟΣ. Μπράβο! Νότη, ἓνας καινούργιος προσήλυτος!..

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (μέσα του). Μιμι! Γερὸς πόντος!...

ΝΟΤΗΣ. Πῶς σ' ἀρέσει νὰ πειράζης! Σφῆκι!...

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Ἐγὼ δὲν προσηλυτίζομαι.

ΑΡΣΕΝΗΣ (στὴ Φλῶρα ποὺ σιγοκουβέντιαζε δίχως νὰ δίνει ἄλλο πρῶσοψη). Δὲ θὰ πιστεῖται ὅμως ποτὲ πῶς θὰ ζουλεύετε τὰ μῶδελά μου.

ΦΛΩΡΑ. Ἡ γυναῖκες πρέπει νὰ ζουλεύουν καὶ τὴ σκιά τους.

ΑΡΣΕΝΗΣ (κατάματα). Μόνον ὅταν ἀγαποῦν...

ΜΑΡΙΚΑ. Καὶ νομίζετε πῶς ἡ Φλῶρα δὲν ἀγαπᾷ τὸν ἄντρα της;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (γιὰ νὰ σκορπίσῃ εὐθυμία). Γυρίσαμε στὸ συμπαθητικὸ φύλλο. Μοῦ φαίνεται ὅμως πῶς καιρὸς θὰ ἦταν αὐτὸ τὸ θέμα νὰ τὸ συζητούσατε σὲ λιγάκι μόνοι σας.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Εἶσαι ἀδιόρθωτος!

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ. Εὐτυχῶς ποῦ δὲν ὑπάρχουν δεσποινίδες.

ΠΟΠΟΣ (γελώντας). «Ὁ λύκος κι' ἂν ἐγέρασε...»

ΑΡΣΕΝΗΣ (στὸν Καλλιᾶδη). Καὶ σεῖς μὲ ποιὸν θὰ συζητήσετε σὲ λιγάκι τὸ συμπαθητικὸ ζήτημα;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐγώ;... μὲ τῆς ἀναμνήσεις μου. Ἄμὲ σεῖς;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ἐγώ;... (γελαστά) μὲ τὰ μῶδελά μου.

ΝΟΤΗΣ (μὲ σοβαροφάνεια). Μὴν κάνης τὴν καὶμένη τὴ Φλῶρα νὰ ζουλεύη...

ΦΛΩΡΑ (ἐκνευρισμένη). Ἦρθε καὶ ἡ σειρά μου νὰ μὲ πειράζουν.

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ.

ΟΙ ΙΔΙΟΙ, ΜΑΡΙΓΩ.

ΜΑΡΙΓΩ (στὸ Νότη). Κύριε, ἦλθε ὁ Στέλιος. Ποῦ νὰ τὸν βάλω νὰ περάσῃ;

ΝΟΤΗΣ. Ὅδηγησέ τον στὸ γραφεῖό μου καὶ πέστον νὰ καθρογραφή ὡς ποῦ ν' ἀρθῶ ὅλες τῆς σημειώσεις ποῦ εἶναι στὸ δεξὶ συρτάρι κάτω ἀπὸ τῆς ἐφημερίδες. Θὰ βρῶ καὶ τῆς διορθώσεις τοῦ τυπογραφείου (στὸ βάθος).

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Εἶναι ὁ γραμματικὸς;

ΦΛΩΡΑ. Ναι.

ΜΑΡΙΓΩ. Μάλιστα, κύριε, ... (βγαίνει).

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΩΗ.

ΟΙ ΙΔΙΟΙ, ἐκτός ἀπὸ τὴ ΜΑΡΙΓΩ.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Ἦταν ἀνάγκη καὶ ἀλόφως νὰ ἐργαστῆς; τέτοια μέρα;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Νύχτα!

ΝΟΤΗΣ. Ὅλες ἡ μέρες εἶναι τὸ ἴδιο. Δὲ βρίσκω διαφορὰ.

ΚΥΠΡΟΠΟΥΛΟΣ (κωχώντας τὴν ὥρα). Κάμποσο ἀργά. Παραμείναμε. Τί θὰ λέγατε, ἂν ἐτοιμαζοῦμαστε σιγά-σιγά;

ΦΛΩΡΑ. Καθῆστε ἀκόμα λίγο. Εἶναι μόλις μεσάνυχτα.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ἐγὼ μὲ τὴν ἄδεια τοῦ νοικοκύρη θὰ μείνω ὡς τὴ μισή.

ΠΟΠΟΣ. Τί ὥρα φεύγει τὸ τελευταῖο σου τράμ;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Στὴ μιὰ παρὰ τέταρτο.

ΠΟΠΟΣ. Ὅστε ἔχεις καιρό... Ἀγγελικὴ πάμε, ἔρχεσαι.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Σὰς συνοδεύω.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ὅστε μὲ ἀφίνετε θεομόνιχο;...

ΜΑΡΙΚΑ. Γιὰ νὰ σὰς εὐχαριστήσῃ ἡ Φλῶρα. (Στὸν Κυπρόπουλο)

Γεώργιο, στὴν χάμαρη τῆς Φλῶρας ἔχω τὸ τσαντιάκι μου.

ΦΛΩΡΑ. Τώρα ποῦ θὰ πᾶς μὲ τὸ Νότη νὰ σὰς ἀποβγάλλῃ, τὸ πέρνεις. Δὲν πειράζει κι' ἂν τ' ἀφήσῃς. (Ὅλοι στὸ πόδι. Χαιρετισμοί. Ἡ Φλῶρα στέκεται στὴν πόρτα σχεδὸν ἔξω).

ΝΟΤΗΣ (στὸν Πόπο). Ἄ! Μὴ ξεχάσῃς αὔριο νὰ μοῦ στείλῃς τοὺς τελευταίους σου στίχους, τοὺς ἀνέκδοτους.

ΠΟΠΟΣ. Δὲ σοῖστείλα;

ΝΟΤΗΣ. Ἄφοῦ σοῦ ζητῶ.

ΠΟΠΟΣ. Καλά, μείνε ἤσυχος. (Στὸν Ἀρσένη) Γειά σου, Κώστα, θὰ σὲ ξαναἰδῶ αὐτὲς τῆς μέρες...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Πῶς ὄχι; (Στὸν Κυπρόπουλο) Χαίρετε, κ. Κυπρόπουλε!

Χάριεκα γιὰ τὴ γνωριμία σας. (Στὴ Μαρίκα) Χαίρετε. (Ὑπόκλιση.

Στὸν Καλλιᾶδη) Καληνύχτα Καλλιᾶδη, ἂν χρειάζεσαι τίποτε μῶδελά...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί κακὸ πρᾶμα τὰ γηρατεία.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Καὶμένη Καλλιᾶδη, ὅλοι βάλθηκαν νὰ σὲ πειράζουν.

(Χαιρετισμοί. Βγαίνουν σιγά σιγά).

ΝΟΤΗΣ. Σὰς ἀποβγάλλω.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (σιγά στὸ Νότη). Φεύγοντας καὶ ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ.

ΝΟΤΗΣ. Στὴ διάθεση σου. (Χαιρετισμοί. Μένει ὁ Ἀρσένης στὴ σκηνὴ μόνος).

ΣΚΗΝΗ ΕΝΝΑΤΗ.

ΑΡΣΕΝΗΣ καὶ ποτὸτι ΦΛΩΡΑ.

ΑΡΣΕΝΗΣ (μετὰ ποῦ χαρέτησε πηγαίνει, σὰ φίλος τοῦ σπητιοῦ, καὶ καθεται σὲ μιὰ πολυθρόνα μηχανικὰ ξεφυλλίζοντας ἓνα λεύκομα ἀπὸ φωτογραφίες. Σκόρπον σταματᾷ βλέπει τὴ φωτογραφία τῆς Φλῶρας, ποῦ μᾶλλον δίχως νὰ τὴ δῆ καὶ στέκεται στὴν πόρτα, πίσω). Ὁλοῖδια ἡ προτομή της (μεγάλῃ καύσῃ) τὴν ἀρροκνιτᾷ καὶ τὴν πλησιάζει στὰ χεῖλια του) Φλῶρα, ἀγάπη μου!... (Ἐχει τὴ σάχη γερισμένη στὴν πόρτα καὶ δὲ βλέπει τὴ Φλῶρα ποῦ σχεδὸν λιγωμένη ἀκκουμπᾷ καὶ τὸν κοιτάζει μὲ πάθος, σὰν καὶ νὰ θέλῃ νὰ τοῦ πῆ δίχως νὰ τολμᾷ. Κρύβει τὴ φωτογραφία. Ἡ Φλῶρα γυρνᾷ καὶ κοιτάζει στὴν πόρτα γιὰ νὰ δῆ ἂν κανεὶς δὲ φαίνεται καὶ δίχως νὰ κάμῃ ἓνα βῆμα φωνάζει μὲ μιὰν ἀσθενικὴ, πεθαιμένη φωνή).

ΦΛΩΡΑ. Κώστα!...

ΑΡΣΕΝΗΣ (σάν να ξυπνή γλυκοταραγμένος από όνειρο γλυκό). Φλώρα!... (Παύση άρκετή). Πού είναι ο Νότης;..

ΦΛΩΡΑ (κατεβαίνει, πλησιάζει τον Άρσενή του πιάνει της πλάτες και τον κυττάζει ρωτώντας τον αινιγματικά). Ήταν ανάγκη να με μοιάσης τόσο καταπληχτικά;... Γιατί να με δώσης να καταλάβω;... δε συλλογίστηκες εκείνον το δυστυχισμένο;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Φλώρα μου, συγχώρεσέ με, δε φταίω εγώ, επειδή εγώ δεν είμαι πού σ' έμοιασα τόσο. Μιά νέα δύναμη, άγνωριστη, έσπρωχνε το χέρι μου...

ΦΛΩΡΑ (όπως και παραπάνω). Γιατί να βιάσης το μυστικό μου;

ΑΡΣΕΝΗΣ (καταλαβαίνει). Όστε και σύ;... Κι' εγώ πού ίσα με τώρα!... αγάπη μου!... (Η Φλώρα πέφτει στην άγκαλιά του). Και τό έκρυβες τόσον καιρό! γιατί;...

ΦΛΩΡΑ. Τι σου χροιάζονται ή εξηγήσεις; αν σου ρωτούσα το ίδιο θα μπορούσες να μου απαντήσεις;... μά σεΐς οι άντρες!... ως κυττάζουμε την ετυχία μας τώρα... ως μὴν τη θολώνουν τὰ γιατί. Τόσο δύσκολα κρατιέται ή ετυχία!... τόσο εύκολα ξεφεύγει!... (ξαρνικά) Χρυσό μου!... (τόν χαϊδεύει).

ΑΡΣΕΝΗΣ. Για το θεό! μὴν έλθῃ ο Νότης, όπου κι' αν είναι;

ΦΛΩΡΑ. Όστε σὺ τέτοια στιγμή συλλογιέσαι άλλους; πὼς φαίνεται πού δεν αγαπᾷς γιὰ πρώτη φορά!... Και δε ξέρεις τί είνε ή πρώτη αγάπη.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Τη βλέπω μπροστά μου.

ΦΛΩΡΑ. Σώπα ψεύτη! αν μ' αγαπούσες όσο κι' εγώ... (αποτραβιέται ξαρνικά, κρατάει το κεφάλι της με τὰ δυό της χέρια). Για το θεό!... τί ιδέα!... πάει να κουνήσει το μυαλό μου... ο ίδιος όμως μέρα νύχτα το λέει, ακόμα εδὼ και μιὰ στιγμή το ξανάλεγε...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Φλώρα, τί έχεις, ήσύχασε.

ΦΛΩΡΑ (δίχως να τον ακούῃ) μπροστά σε όλους;... ωστε... δε θα ήταν ο ίδιος πού θα με κατηγορούσε... Μά δεν έχω δικαίωμα επί τέλους στην αγάπη;... (άποφασιστικά και ήρεμα) Κώστα, έλα να σε σφίξω στην άγκαλιά μου. Σ' αγαπῶ τόσο, πού δύσκολα μπορεί γυναίκα ν' αγαπήσῃ.

(Μπαίνει ο Νότης και βλέποντας την παραξενή στάση της σταματᾷ ν' ακούσῃ). Σου δίνω ὅλο μου τὸν έρωτα. Διψῶ τὸν δικό σου. Ίσως κουνιγώντας την ετυχία μου, σκάβω το λάκκο γιὰ την κακομοιριά μου... Είμαι όμως άτομο ελεύθερο και μπορῶ να δοθῶ σὸποιον θέλω... (άγκαλιάζονται).

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ.

ΟΙ ΙΔΙΟΙ, ΝΟΤΗΣ.

ΝΟΤΗΣ (μπαίνει και σε στιγμή μεγάλου θυμού τὸ ξεφεύγουν ή λέξεις). Βρωμιά!... Προτίγγε!... (κάνει να όρμησῃ καταπάνω τους, μά κρατιέται)... πού μέσ' στο σπῆτι μου ζητᾷς να φτύσης την τιμή μου!... (χμῆ στον Άρσενή ή Φλώρα πάει να τὸν κρατήσῃ).

ΦΛΩΡΑ (εξάλλη). Στάσου τί ζητᾷς να κάμης; Είμαι τὸ έργο σου!... Θα τὸ χυλάσῃς!... Τέτοια μ' έπλασες!...

ΝΟΤΗΣ (σταματᾷ στην τελευταία λέξη σάν απολιθωμένος, άμέσως όμως συνέχεται. Παλεύουν μέσα του ή ιδέα και τὸ ένστικτο. Ποιὸς θα νικήσῃ;) "Εε;... τί λές; ξεπορνιασμένη; Δικαιολογείσαι γιὰ να γλυτώσης έναν τιποτένιο, ένα σίχαμα;

ΑΡΣΕΝΗΣ (ψυχρά). Είμαι στη διάθεση σου ὅποτε θῆλεις, (ήρεμα) ὅποιαν ίκανοποίηση θέλήσεις, θα την πάρῃς...

ΝΟΤΗΣ (πού ήσύχασε). Θα λογαριαστοῦμε... (με τὰ χέρια σῆς τοίλες μικρογελώντας) αν είχα ὄπλο πάνω μου θα ήμουν κιόλας φονηᾶς... ἔχε χάρη, (περιφρονητικά) τὴ ζωή σου τί θα την κάνω; είναι σκουπιδιασμένο κουρέλι γιὰ μένα... σε διώχνω σὰ σκύλο... (ὁ Άρσενής δεν τὸν λογαριάζει και βγαίνει κυττάζοντας τὴ Φλώρα πού κάνει δυό τρία βήματα να τον ακολουθήσῃ. Ο Νότης χμῆ καταπάνω της και την τραβάει από τὸ χέρι και την πιτᾷ κατάχαμα, κλείνοντας ὄρμητικά την πόρτα στον Άρσενή). "Όχι! εὐὸ μείνε!... τρέχεις μαζί του... εε;...

ΣΚΗΝΗ ΕΝΔΕΚΑΤΗ.

ΝΟΤΗΣ, ΦΛΩΡΑ.

ΝΟΤΗΣ (ἀπό πάνω της με σταυρωμένα χέρια). Σκύλα! Είσαι εύχαριστημένη; στο σπῆτι μου μέσα με άτιμάζεις!

ΦΛΩΡΑ (ήρεμά της). Μιά γυναίκα βάζει πάνω από κάθε άλλο την αγάπη της!...

ΝΟΤΗΣ. Και την τιμή της;

ΦΛΩΡΑ. Λέξη συμβατική!... Ακόμα προχτές μου τὸ έλεγες: τὸ θυμὸς μου απ' έξω σὰ μάθημα!... τιμή... δικαίωμα... καθήκον...

ΝΟΤΗΣ (πέφτει ζαλισμένος σε μιὰ πολυθρόνα, κρατώντας τὸ κεφάλι του μέσα του). Έχει δίκαιο! (Στὴ Φλώρα) Όστε τόσα χρόνια πού συζήσαμε, ήσουν αντίξοον μου μιὰ αιώνια ζωντανεμένη ψευτιά; τὰ χείλια σου, τὰ μάτια σου, ή καρδιά σου, τὸ μυαλό σου ὅλα ψεύτικα. Μὲ κοροϊδευες ἀπὸ τὸ πρωί ὡς τὸ βράδυ... έλεγες πὼς μ' αγαπούσες.

ΦΛΩΡΑ. Χωρίς όμως να ξέρω τί σήμαιναν αυτά τὰ φοβερά λόγια.

ΝΟΤΗΣ. Όστε τώρα ξέρεις καλά τὴ σημασία τους;

ΦΛΩΡΑ. Κάποιος με έδωσε να καταλάβω τί θα πῆ αγάπη.

ΝΟΤΗΣ. Όστε εγώ;

ΦΛΩΡΑ (με παροξυσμό). Σὺ;... σὺ ήσουν ἀνάξιος γι' αυτό. Η αγάπη σου γιὰ μένα δεν ήταν ὅπως ή αγάπη πού ήθελα, πού γύρευα, πού κάθε γυναίκα γρεβει. Έξῃ χρόνια δε μπόρεσες να με κάμης να νοιώσω, ὅτι μπόρεσε εαίνος σε δυό στιγμές... Σὺ στάθηκες αξίος μονάχα γιὰ ένα πράμα, πού με άνοιξες τὰ μάτια: να μπορέσω να κουνιγῆσω εύκολότερα την ελευθερία μου, και τώρα πού βρήκα την ευκαιρία τὸ κάμω.

ΝΟΤΗΣ. Όστε φταίγω εγώ... Πάει να κουνήσῃ ο νοῦς μου!

ΦΛΩΡΑ. Σου τὸ είπα και πάλι στο λέγω, είμαι τὸ έργο σου, τέτοια μ' έπλασες! μου ξέφυγε πριν ή μεγάλη αὐτὴ ἀλήθεια χωρίς να τὸ

θέλω, (ὁ Νότης κρύβει τὸ πρόσωπό του καὶ κλαίει) δὲν πρέπει νὰ θυμῶνῃς μαζί μου· μετὰ τὸ θυμὸ σου δὲν καταστρέφεις τὸ ἔργο σου ;... Νότη ;... (τὸν σκουπιά, αὐτὸς κλαίει σὰν παιδί δυνατέτερα· γιὰ μιὰ στιγμή ἡ Φλωρα ξεχνᾷ καὶ τοῦ καλομιλᾷ σχεδὸν χωρὶς τίποτε νὰ συνέβηκε). Κλαίς ;... Γιατί ;... Φταίω ἐγώ... φέρθηκα κακιά μαζί σου, ἀχάριστη... σοῦ εἶπα τὰ χειρότερα λόγια... Ἔλα μὴν κλαῖς πᾶψε... Σήκω νὰ σοῦ φιλήσω τὰ μάτια σου... Νότη μου, μὴν κλαῖς ! (σκύβει νὰ τὸν ἀγκαλιάσῃ νὰ τὸν φιλήσῃ στὰ μάτια) ἔλα νὰ σὲ φιλήσω στὰ μάτια. (Αὐτὸς σηκώνεται ξαφνικὰ δακρυσομένος τὴν παραμερίζει καὶ ἤρεμα) Τί ἔχεις ; τί τραβιέσαι ;

ΝΟΤΗΣ. Τρελλάθηκες ; μὴ μιλάς ! τὸ ζωντανεμένο ψέμα... μπροστά μου !... ἀκόμα κι' αὐτὴ τὴ στιγμή ζητᾷς νὰ με γελάσῃς. Παίξεις μετὰ τὴ λύπη μου (κάθεται).

ΦΛΩΡΑ (στὴ γάλη τῆς πολυθρόνης τοῦ μιᾶς χωρὶς νὰ τὸν βλέπῃ). Ὄχι ! σ' ὀρκίζομαι. Νότη ! λυπάμαι ποῦ σὲ βλέπω ἔτσι, πῶς νὰ σοῦ ἐκφράσω τί αἰδοῦμαι γιὰ σένα ;... Πονῶ ἅμα κλαῖς... λυπάμαι σὰν πονεῖς... λογαριάζεις γιὰ τίποτε τὰ ἔξῃ χρόνια ποῦ σιζήσαμε... Σοῦ εἶμαι τόσο ἀφοσιωμένη...

ΝΟΤΗΣ (χάμω κοιτάζοντας). Καὶ τί θὰ τὴν κάμω τὴν ἀφοσίωσή σου δίχως τὴν ἀγάπη σου ; (τοιμονιά ἡ Φλωρα). Δὲν ἀπαντᾷς ; Ἄφ' οὗ μπόρεσες μονάχα νὰ καταλάβῃς τὸν ἔρωτά μου, δίχως νὰ τὸν συμμεριστῇς, τί τὴ θέλω τὴν ἀφοσίωσή σου ; (σηκώνεται).

ΦΛΩΡΑ. Ἄν καταλάβαινα τὴν ἀγάπη σου θὰ τὴν συμμερίζομουν. Τί φταίγω ἐγώ ἀνήξερη γυναῖκα ἂν δὲν τὴν κατάλαβα ; ποῦς ἔπρεπε νὰ μοῦ δώσῃ νὰ τὴν καταλάβω ; Σὺ ἔκαμες τὸ ἐνάντιο, ἄντι νὰ με δυναμώσῃς μετὰ τὸν ἀντρίκιο σου ἔρωτα, μοῦ ἀνοιξες νέους δρόμους· ἀντὶ νὰ με δουλώσῃς στὴν ἀγάπη σου, μέλευθέρως μετὰ τῆς ἰδέας σου. (Σιγὰ-σιγὰ ἡ κουβέντα καταντᾷ ἡμερώτατη δίχως καμμιὰ ἔξαψη).

ΝΟΤΗΣ. Ὡστε ;... Αὐτὸν τῆς ἰδέας μου τῆς ἐγκολπώθηκες ;... εἰπὲν ποῦ με δοξάζουν σήμερα, παραγκώνισαν τὴν εὐτυχία μας ;... ὄχι τὴν εὐτυχία μου μονάχα... Σὺ θὰ κνηγήσῃς τὴ δική σου... Ἡ σημερινή μου δόξα μοῦ φέρνει τὴν ἀνεπανόρθωτη μου δυστυχία... τί εἰρωνεία !... Φυσικά... (βηματίζει). Τί δικαίωμα ἔχω ἐγώ νὰ ἐμποδίσω τὴν εὐτυχία σου ; δὲν εἶσαι ἄτομο ἐλεύθερο ; δὲν ἔχεις τὸ δικαίωμα νὰ τρεῖξῃς, νὰ ληστεύσῃς τὴν ἀγάπη σου, ὅταν ἐγὼ κλαῖω τὴ χαμένη μου εὐτυχία ; Σὲ ἤθελα δική μου ὁλότελα, εἴτε καθόλου... ἴσως νὰ ἔχω τὴν ἀφοσίωσή σου. Δὲ με φτάνει, θέλω καὶ τὴν ψυχὴ σου (με λύσσα ἔρωτικῇ). Σά Σατανᾶς σὲ θέλω ὅλην, ὁλόκληρη... Κοιμητισμένη τί νὰ σὲ κάμω ; Ὁ Νόμος μοῦ δίνει τὸ δικαίωμα νὰ σὲ κρατήσω, καὶ ἂν θέλω τὸ κάνω... ἔτσι γιὰ ἓνα πείσιμα...

ΦΛΩΡΑ. Ὡστε θὰ τὸ ἔκαμες γιὰ ἓνα πείσιμα ;...

ΝΟΤΗΣ. Πόσο τὸν ἀγαπᾷς !... Φοβήθηκες ;... (Περηφρονητικὰ σχεδὸν σφραγιστὰ) Βρώμα !...

ΦΛΩΡΑ (ἤρεμα). Δὲ σὲ συνερίζομαι. Γιατί με βρίζεις ;

ΝΟΤΗΣ. Καὶ δὲν τὸ ἀξίζεις ;

ΦΛΩΡΑ. Θὰ τὸ ἀξίζα μπροστὰ στὰ μάτια ἀλλοτινοῦ. Σὺ ὅμως... ἐκτό ; ἂν ἄλλαξες τόσο εὐκόλα πεποιθήσει ;... καὶ παραφέρεσαι !...

ΝΟΤΗΣ. Κορόϊδωνε, δὲ σὲ λογαριάζω. Ἡ γυναῖκα ποῦ ἀγαπᾷ δὲ ξέρει τί κάνει, τὴν τυφλώνει ὁ ἔρωτάς της. Φαίνοσαι πολὺ σκληρὴ μαζί μου... Μπορεῖ νὰ παραφέρθηκα καὶ σὲ ἔβρισα.—Δὲν ἦταν ὁμοῦ ; ὁ Νότης ποῦ σὲ μιλεῖ τώρα, ἦταν ὁ Νότης τυφλωμένος καὶ αὐτὸς ἀπ' τὴν ἀγάπη του. Τώρα ὁμοῦ (σὰ μεταμορφωμένος, σὰ ἐμνευσμένος) ὁ μεγάλος ὁ Νότης, ὁ ξακουσμένος ὁ Νότης σὲ μιλά. Φλωρα, ἔχεις τὸ δικαίωμα νὰ κάμῃς ὅτι θέλῃς. Νὰ κνηγήσῃς τὴν εὐτυχία σου, εἴτε νὰ περιγορήσῃς τὴ δυστυχία μου. Γιὰ μένα ἡ εὐτυχία εἶναι λέξη ξεγραμμένη. Στὸ Νότη ποῦ ἀγαπᾷ ἔκαμες τὸ σκληρότερο κακό· μὰ αὐτὸν δὲν τὸν λογαριάζω εἶναι ἄνθρωπος σὰν τοὺς ἄλλους· μὰ στὸ Νότη ποῦ σκέπτεται ἔκαμες τὸ μεγαλύτερο κακό... Γιὰ τὸν ἄντρα σου ἦσαν ἡ ζωντανεμένη ψευτιά, μὰ γιὰ τὸ φιλόσοφο ἡ ἐφαρμοσμένη ἀλήθεια.

ΦΛΩΡΑ. Πῶς μοῦ λέγεις τέτοια παρᾶξενά λόγια !...

ΝΟΤΗΣ. Σοῦ λέγω ὅτι σκέπτομαι. Ἔτσι ἔπρεπε νὰ σκεφτῶ καὶ πρὶν. Μὰ πρὶν μιλοῦσε ἡ καρδιά. Σὺ τὴν κατασπάρυξες καὶ ἄφηκες τὸ μυαλό νὰ μιλήσῃ. Ἔχεις ὅλη σου τὴν ἐλευθερία, κάμε ὅτι θέλῃς. Δὲ σὲ δώχνω, μπορεῖς ὅμως νὰ φύγῃς, νὰ γυρένῃς αὐτὸ ποῦ νομίζεις εὐτυχία σου.

ΦΛΩΡΑ. Καὶ νομίζεις ποῦ μιὰ γυναῖκα γελιέται εὐκόλα ἅμα δίνει τὸν ἔρωτά της ;

ΝΟΤΗΣ. Πρόσεξε, ζητώντας τὴν εὐτυχία σου μὴ βρῇς τὸ χαμὸ σου.

ΦΛΩΡΑ (ἀποφασιστικὰ). Αὐτὸ τὸ σκέφτηκα καὶ μονάχα ἐγὼ πρέπει νὰ τὸ συλλογιστῶ. Ἄν γελάστηκα αὐτὸ θὰ εἶναι ἡ σκληρότερή μου τιμωρία. Ποιὸς ξέρει ὁμοῦ ; Γιατί νὰ με κάμῃς ἀπαισιόδοξη ; Ἄπο ζήλια ;...

ΝΟΤΗΣ. Ἡ καρδιά μου ἔσβυσε... Στὸ εἶπα...

ΦΛΩΡΑ. Μὲ τὰ χεῖλιά ;... (Παύση). Σὲ πιστεύω... (Παύση). Τί θὰ χάσω ἂν δοκιμάσω ;...

ΝΟΤΗΣ. Εἶσαι ἐλεύθερη... (ἡ Φλωρα κάμει νὰ φύγῃ). Δὲ με χαιρετᾷς ;

ΦΛΩΡΑ. Ἄν ἐπιμένῃς. (Σηξίμο τῶν χειρῶν παρατεταμένο. Κατὰμματα ὁ ἓνας τὸν ἄλλο).

ΝΟΤΗΣ. Συλλογίσου πῶς καὶ στὴ δυστυχία σου, πάλι, ἂν ὄχι ἡ καρδιά μου, τὸ σπῆτι μου θὰ εἶναι δικό σου... (Ἀργοβγαίνει ἡ Φλωρα· ὁ Νότης στέκει κάμπλοση ὄρα. Ἀκούεται νὰ σφαλᾷ ἡ ὑποκείμενη ὀξὺ πορτα τοῦ αἰθιῶ).

ΣΚΗΝΗ ΜΩΔΕΚΑΤΗ.

ΝΟΤΗΣ.

ΝΟΤΗΣ (γρονθὴ καὶ ἀκούσιμῶς στὸ γραφεῖό του). Ἐφρυγέ !... δίχως τίποτε, μετὰ μιὰ σάρκα (καθιστῶς μετὰ κρημμένο πρόσωπο). Δὲ μοῦ ἔμεινε παρὰ ἡ προτομή της (σὰν νὰ τὴ βλέπῃ) ἀβόνια θύμηση τῆς δυστυχίας μου, φάντασμα μαρμαρένιο νὰ παγώνῃ πειότερο τὴν κρῖα μου καρδιά !... Πέθανε πειὰ γιὰ μένα... Πικρὴ θύμηση πωλητῆς ἀγάπης (σηκώνεται φοβερός). Μακρονά !... Προδοτὴ, σὲ βλέπω ἀπὸ ἀνάμεσα στὰ χαρακτηριστικά της... σὰ δαίμονα, σὰν ἐφιάλη, σένα ποῦ τὴν

ἐφτιαξες καὶ τὴν ἔμοιαξες τόσο !... Γόη, ποῦ τὴ μάγεψες !... Πάει νὰ σὲ βρῆ... τὴ μαγνήτισες μὲ τὴ φαρμακερὴ σου τέχνη (λυσασμένη) Ἰουδα !... (ἠσυχώτερα μὲ μικρὸ γέλιο). Τρέχει κονιά του... Πάει νὰ τὸν βρῆ... Ὁχι !... ἀκόμα εἶναι καιρὸς (σὰ φρενιασμένος) τὸ καπέλλο μου, τὸ παλτό μου... θὰ τὴν προφτάξω... (τὸ δάχτυλο σ' ἕνα ἠλεκτρικὸ κουδουνάκι) Μαριγώ, Μαριγώ !... Πρέπει νὰ τὴν πείσω νὰ ξαναγυρίσῃ (τρέχει στὴν πόρτα, μπαίνει ἢ Μαριγώ).

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ.

ΝΟΤΗΣ, ΜΑΡΙΓΩ.

ΝΟΤΗΣ (μὲ τὰ μαλλιά ἀνακατωμένα κυττάζει μὲ ἐκπληξὴ τὴ Μαριγώ). Τί θέλεις;
ΜΑΡΙΓΩ. Χτυπήσετε ; μὲ φωνάζετε;... τρώμαξα...
ΝΟΤΗΣ (συνέχεται). Ἄ, ναί! τὸ παλτό... ὄχι... ὄχι... (μὲ ἀποτροπαιν ἠρεμία). Ὁ Στέλιος εἶναι μέσα;
ΜΑΡΙΓΩ. Μάλιστα κύριε, περιμένει...
ΝΟΤΗΣ. Πέσο 'του νά'λθῃ καὶ νὰ φέρῃ ὅλα τὰ χαρτιά μαζί του.
ΜΑΡΙΓΩ. Ἐπλάγιασεν ἢ κυρία;
ΝΟΤΗΣ. Τί; ἢ κυρία;... ἢ κυρία... θὰ πῆγε στὴν καμαρά της; (βίαια γιατί ρωτᾷ;... τί σὲ μέλει ποῦ βρίσκεται ἢ κυρία;...
ΜΑΡΙΓΩ (περίτρομη). Μὰ γιὰ τὸ καντήλι, τὸ νερὸ μὲ τὴ ζάχαρη ποῦ τῆς πᾶω κάθε βράδυ.
ΝΟΤΗΣ (μὲ εἰρωνεία). Ἦταν πολὺ κουρασμένη καὶ πῆγε νὰ ἠουχίσῃ θὰ πλάγιασε... περιττὸ νὰ τὴν ἀνηυχίσῃς. Πέσο' τοῦ Στέλιου νὰ ἔλθῃ καὶ ἄμε νὰ πλαγιάσῃς καὶ σὺ.
ΜΑΡΙΓΩ. Πολὺ καλά, κύριε. (Βγαίνει).

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΝΟΤΗΣ, ΣΤΕΛΙΟΣ.

ΝΟΤΗΣ (στὸ γραφεῖο του· σιάζει τὰ μαλλιά του, τὰ ρούχα του... μασσημένα.) Μάσκα τῆς ψεύτικης ἀγάπης καὶ τῆς καλλίτερης φιλίας... Σφίγγα...
ΣΤΕΛΙΟΣ (μπαίνοντας). Καλησπέρα σας, κ. Γραβᾶ, τὰ συγχαρητήριά μου γιὰ τὴν ἀποφινὴ βραδυά... τί εὐτυχισμένος ποῦ εἶστε ἀπόψε...
ΝΟΤΗΣ. Εὐχαριστῶ... πὼς πᾶν ἢ διορθώσεις...
ΣΤΕΛΙΟΣ. Προχωροῦν...
ΝΟΤΗΣ. Ἡ ἀντιγραφές;
ΣΤΕΛΙΟΣ. Σκεδδὸν τελείωσαν...
ΝΟΤΗΣ. Ποῦ σταθήκαμε λοιπὸν ;... νὰ ἐξακολουθήσωμε (τάει καὶ ξαπλώνεται σὲ μιὰ μακρὴν πολυθρόνα ἀπὸ τὸ Στέλιο ποῦ στρώθηκε στὸ γραφεῖο).
ΣΤΕΛΙΟΣ. Πέρνω λίγο παραπάνω... (διαβάζει) «Ὁ πολιτισμὸς ποῦ εἶναι στὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου, μπορεῖ νὰ μὴν ἔξῃ τελειωτικὸ σκοπὸ. Ἦσως φθάνει σὲ βαθμὸ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ πιάσῃ τοὺς κοι-

νωνικοὺς δεσμοὺς καὶ θεσμοὺς. Ὅσο καὶ ἂν τελειοποιήσῃ τὸν ἄνθρωπο ποτὲ δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ τὸν ἀπελευθερώσῃ ὥστε νὰ τὸν κάμῃ ἄτομο ἐλεύθερο ποῦ ν' ἀπαρνιέται καὶ τοὺς πειὸ σφιχτοὺς δεσμοὺς. Δηλαδή τὸν ἔρωτα π. γ. θὰ εἶναι δίχως ἐπιτροπὴ μπροστά σ' ἕνα ἀγαπημένο ἀντρόγυνο...»

ΝΟΤΗΣ (ξανακάνει). Σβῦστα... Σβῦστα... τὸ παράδειγμα... Διόρθωσε... αὐτὰ δὲν εἶναι σωστά (ἐκνευρισμένος)... γράψε «πὼς θὰ μπορέσῃ ὀλό-τελτα» ναί, καὶ παρακάτω «πὼς καὶ τοὺς πειὸ σφιχτοὺς δεσμοὺς θὰ σκίση»... Πρόστεσε «ἴσως θὰ ὑποφέρῃ τὸ ἄτομο στὴν ἀρχή, δὲ θὰ εἶναι ὅμως μακρινὴ ἢ ἐπαχὴ (ἀρχίζει νὰ σιγοκατεβαίνει ἢ σκηνή) ποῦ ὁ ἄντρας ν' ἀφίνη τὴ γυναῖκα»...

ΣΤΕΛΙΟΣ. «Τὴ γυναῖκα»...

ΝΟΤΗΣ. Ἦ ὄχι καλλίτερο «ἢ γυναῖκα νὰ ἀφίνη τὸν ἄντρα της, εἴτε τὸ παιδί...»

(Πέφτει ἢ σκηνή στὴν ὑπαγόρευση).

Τελειώνει ἢ πρώτη πράξη.

ΠΡΑΞΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΤΟ ΜΑΧΑΙΡΙ ΣΤΟ ΚΟΚΚΑΛΟ.

Τὸ ἐργαστήριο τοῦ Ἀρσένη. Κάμαρη εὐρύχωρη σὲ μέρος ἐξοχικὸ, σὰν σὲ ἀψηλὸ πάτωμα. Τρία παράθυρα στὸ βάθος. Τὸ μεσιανὸ μὲ τετράδιπλες πόρτες πολὺ φαρδύ, ἀφίνει νὰ μπαίη τὸ ἠλιακὸ φῶς καὶ δείχνει πέτρα στὸν πρασινισμένον κάμπο. Ὁραῖο καλοκαιριτικὸ ἀπόγευμα. Ἡ πράξη τελειώνει στὸ δειλινὸ, τὴν ὥρα ποῦ βασιλεύει ὁ ἥλιος. Πόρτες δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Ἡ μιὰ πρὸς τὰ δεξιὰ συγκοινωνεῖ μὲ τὸ κάτω πάτωμα καὶ ἢ ἀριστερὴ μὲ τῆς ἐσωτερικῆς κάμαρες στὸ ἴδιο πάτωμα. Ἀταξία χαρακτηριστικῆ ἐργαλεῖα, διαβήτες, ρίγες καὶ ὅλα τὰποδέλοιπα σύνεργα σ' ἕνα μεγάλο ξύλινο ἀψηλὸ τραπέζι στὸ βάθος ἐφ' ἑρδην-μίγδην. Στοιὺς τοίχους κρεμασμένα χαρτόνια καὶ σκεδία (κεφάλια, χέρια, πόδια, κορμιά). Φτωχικὸ σκεδὸν. Κοντὰ στὸ τραπέζι δεξιὰ στὴ μέση μιὰ προτομὴ τῆς Φλώρας, ἄμοιαχτη, μισοτελειωμένη. Κάτω στὰ πόδια τῆς προτομῆς μιὰ μεγάλη λεκάνη μὲ διάφορα ἐργαλεῖα καὶ πατσαβοῦρες. Δυὸ ψάθινες καρέκλες, ἀριστερὰ καναπεδάκι βελουδένιο. Προπλάσματι, γόφοι κλ. Σὲ μιὰ γωνιά διπλωμένο ἕνα παραβάν.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΦΛΩΡΑ, ΑΡΣΕΝΗΣ.

Ἡ Φλώρα ντυμένη μὲ μεγάλην ἀπλότητα κρατῶντας ἕνα βιβλίον στὸ χέρι, διαβάζει. Σκοπρὸ φῶρεμα. Ὁ Ἀρσένης μὲ ἕνα μεγάλο

ἄσπρο ροῖχο καταλερωμένο, ἐργάζεται. Χέρια κάτασπρα ἀπὸ τὴ δουλειά.

ΑΡΣΕΝΗΣ (δουλεύοντας τὴν προτομή)... νὰ μὴ λήθῃ νὰ βραδεύσῃ ἀκόμα αὐτὲς ἢ καλοκαιριάτικες μέρες μοιάζουν αἰῶνες ὀλάκρητοι... Κοντεύουν ἔξη καὶ ὁ ἥλιος ποῦ νὰ βασιλέψῃ!...

ΦΛΩΡΑ (σηκώνοντας τὰ μάτια ἀπὸ τὸ βιβλίον). Βαριέσαι τόσο πολὺ τὴ δουλειά; Σὺ ποῦ πάντα ἐργάζοσιν με τόσο ζῆλο, τόσην ἐπιμονή...

ΑΡΣΕΝΗΣ (. . . Παύση).

ΦΛΩΡΑ ... Πικραίνεσαι ἄδικα ποῦ δὲν μπορεῖς νὰ με ξαναπιτύχῃς (Χαμόγελο). Δὲ σοῦ φτάνει τὸ πρωτότυπο; ... (Ὁ Ἀρσένης γυρνᾷ καὶ χαμογελᾷ) τὸ χαίρεσαι ἐδῶ καὶ ἔξη μῆνες...

ΑΡΣΕΝΗΣ (πάντα δουλεύοντας χωρὶς νὰ κοιτάξῃ τὴ Φλωρα). Δὲν μπορεσε ποτὲ νὰ χωρέσῃ τὸ μυαλό μου γιατί ὁ Νότης, δὲ θέλησε καλὰ καὶ σώνει νὰ γυρίσῃ τὴν παλιὰ προτομή.

ΦΛΩΡΑ. Ἡ ἀγάπη σου δὲ φτάνει γιὰ νὰ ξανακάνῃ χίλιες δυὸ προτομές;

ΑΡΣΕΝΗΣ (ἀδιάφορα, μισσημένα). Ἀλλόκοτο πείσμα... ἀπὸ σκάτιμο... Ἐκαμε πῶς με κιάνεναν τρόπο δὲν ἤθελε νὰ δεχτῇ καμμιάν ἱκανοποίηση ἀπὸ μένα... οὔτε θέλησε νὰ με δῇ. Τὸ ἔργο μου ὅμως τὸ κράτησε. (Παύση, κοιτάζοντας τὴ δουλειά του)... Ποῦ ἢ πρώτη ἐμπνευση!...

ΦΛΩΡΑ. Χωρὶς πόζα, χωρὶς τίποτε, τόσο νὰ με μοιάσῃς!... Καὶ τώρα; Τόσον καιρὸ πῶξέρνω καὶ δὲν μπορεῖς τίποτε!... (Παύση) Ξέρεις γιατί; ἔπειδὴ πεισμώνεσαι.

ΑΡΣΕΝΗΣ (πετὰ τὸ σιδερένιο διαβήτη ποῦ κρατοῦσε, κατὰ γῆς). Οὐάρφ!... καὶ ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω τί ἔπαθα. Ἄχ ἢ πρώτη ἐμπνευση! Εἶναι τὸ πετάμενο πουλί. Γλυστοῦ, χάνεται με τὸ τίποτε, καὶ τότες ποῦ νὰ τὴν πιάσῃς!... (Παύση)... Εἶναι σὰν νὰ κνηγᾷς ἓνα σύννεφο ποῦ παίζει σερπετὰ με χίλιες μορφές, χίλια χρώματα ἀλλάζοντας μέσ' τὰ γαλαζένια λαγκαθία...

ΦΛΩΡΑ. Ποιητὴ!... ἀρκεῖ κανεὶς κάτι νὰ θέλῃ μ' ὅλη του τὴν καρδιά γιὰ νὰ τὸ ἔχῃ (ὁ Ἀρσένης σηκώνει τὴς πλάτες. Παύση)... (ἐξαφνὰ) Πέσ' μου. Κώστα, ἄμα σοῦ πῶ κάτι θὰ θυμώσῃς;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Γιατί; ... Καὶ τί θὰ μποροῦσες νὰ μοῦ πῆς; Πῶς θὲς νὰ θυμώσω μαζί σου;

ΦΛΩΡΑ. Μὰ αὐτὸ ποῦ θὰ σὲ πῶ, θὰ σὲ κἀνῃ νὰ θυμώσῃς καὶ πρέπει νὰ σὲ κἀνῃ νὰ θυμώσῃς.

ΑΡΣΕΝΗΣ (γυρνᾷ στὴ Φλωρα γελαστά). Ἄ μπᾶ! ἀδύνατο.

ΦΛΩΡΑ. Τότε δὲ στὸ λέω. Ξέρεις θὰ προτιμοῦσα νὰ θυμώσῃς με αὐτὸ ποῦ θὰ σοῦ ἔλεγα. Θὰ με ἀνακούφιζε...

ΑΡΣΕΝΗΣ (μισὸ κορόιδο). Μπᾶ, μπᾶ!... ὥστε σ' ἀρᾷσαι νὰ με κἀνῃς νὰ θυμώσω; ἔ;...

ΦΛΩΡΑ. Καὶ τὸ νὰ με κοροῦδεύῃς με κάνει νὰ πονῶ πιραπάνω.

ΑΡΣΕΝΗΣ (γυρνᾷ στὴ δουλειά του). Ἐχεις τὰ νεῦρά σου σήματα, ἀφοῦ δὲ θέλεις νὰ μοῦ πῆς τί θὰ πῆς. Ἐκράτησέ το μυστικό. Δὲν ἐπιμένω.

ΦΛΩΡΑ (τὸν κοιτάζει λυπητερά). Ἐχει ἓνα βάρος στὴν καρδιά: ὅλη τῆς

ἢ ἀγωνία φαίνεται στὸ πρόσωπο ὁ Ἀρσένης γυρνᾷ καὶ τὴ βλέπει ξαφνικά· αὐτὴ πέρνει γρήγορα μὰ φαιδρογέλαστὴ μάσκα). Ἄκουσε. Νοιώθω κάτι σὰν κακὸ προαίσθημα ποῦ με βασανίζει τόσο καιρὸ.

ΑΡΣΕΝΗΣ (ἀπαθέστατα γυρνώντας). Μπᾶ!;...

ΦΛΩΡΑ. Τί πολὺ ποῦ ἐνδιαφέροσαι!... ἔχω κομφὴ πεποίθησι πῶς βρήκα τὴν αἰτία ποῦ δὲν μπορεῖς νὰ με πιτύχῃς στὴ δεύτερη προτομή μου.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Καὶ μπορῶ νὰ τὴ μάθω αὐτὴ τὴν αἰτία;

ΦΛΩΡΑ (μὲ δυσκολία, συζητημένη). Νά! ἔχω τὸ προαίσθημα ποῦ ἢ ἀγάπη σου ἐκρίωσε, λιγώταψε, ἐδῶ καὶ ἀρκετὸν καιρὸ... μόλις ἀρχισες νὰ βαριέσαι... νὰ γιὰυτὸ δὲν μεπιτυχαίνεις...

ΑΡΣΕΝΗΣ (στρέφει στὴ δουλειά του). Χά, χά, χά! (μὲ βία) ὠραῖα μάντρες... μὰ τὴν ἀλήθεια σεις ἢ γυναῖκες!... (δουλεύει).

ΦΛΩΡΑ (μέσα τῆς). Δὲ θυμώσε καθόλου... γελά (στὸν Ἀρσένη) ὥστε αὐτὸ ποῦ σοῦ λέγω δὲ σοῦ κάνει τίποτε, δὲ σὲ πειράζει καθόλου.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Καθ' ἑμὲ Φλωρα, πῶς σ' ἀρᾷσαι νὰ παιδιαρίζῃς... ἐκτὸς ἂν με περγελᾷς.

ΦΛΩΡΑ (μὲ ἠρεμία). Ἄς εἶναι... δικαιολογεῖς ὅμως ἔτσι τὴν κακὴ μου προαίσθησι καὶ ξέρε το.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ἀφοῦ τὸ πέρνης ἔτσι... (παύση. Δουλεύοντας)... ἀδύνατο... τῆς λείπει ἢ ζωή... (Ἡ Φλωρα ἄφωνη), δὲν μπορῶ καθόλου, οὔτε βῆμα νὰ προχωρήσω. Ποῦ ἢ γραμμὲς ἢ προηγούμενες! (Νευρικά) λείπει, λείπει τὸ σφρίγγος, ὁ παλμός· δὲν μπορεῖς νὰ αἰχμαλωτίσω τὴν κίνησι... νὰ τὴν κάνω ἀκίνητη γιὰ πάντα, νὰ τὴ σφιχτοδέσω με τὴν τέχνη μου! Αὐτὸ δὲν εἶναι προτομή, εἶναι πτόμα. Ἀπὸ τὴ λάσπη σὰν καὶ πρίν. Πῶς νὰ τὴ φουσίσω τὴ ζωή;...

ΦΛΩΡΑ (μισόφωνα). Μὲ τὴν πρώτην ἀγάπη...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Πάγω νὰ χάσω τὰ μυαλά μου (τριγυρίζει τὴν προτομή καὶ τὴ βλέπει ἀπὸ διάφορες μεριές. Ὁ ἥλιος κατεβαίνει ἐκεῖνη τὴν ὥρα ἀπὸ τὸ μεσιανὸ παράθυρο καὶ ἢ προπύλας του ἀχτίδες χρυσίζουν τὴν προτομή τῆς Φλωρας. Ὁ Ἀρσένης πηγαίνει στὸ τραπέζι καὶ παπατεῖ με διάφορα ἐργαλεῖα) οὔτε ἔτσι, οὔτε ἄλλιως.

ΦΛΩΡΑ (μέσα τῆς). Πόσο μάσκημίζει ὁ ἥλιος!... σὰν νὰ εἶναι ψεύτιζο τὸ χρυσάφι του... Ψεύτικη ἀγάπη, ἤμιον βέβαιη... Ἄχ! ἂν μποροῦσα νὰ γελοιοῦμαι!...

ΑΡΣΕΝΗΣ (μισοαπότομα). Μὰ τί μονομορφοῖς μονάχη σου;

ΦΛΩΡΑ (συνέρχεται ἀμέσως). Κάτι δωσίους στίχους τοῦ Πόπου.

ΑΡΣΕΝΗΣ (ποῦ ἀπότομα). Πάλι αὐτὸς στὴ μέση; Σοῦ εἶπα χίλιες φορὲς ἐδῶ καὶ τρεῖς βδομάδες πῶς δὲ θέλω νὰ γίνεται λόγος γι' αὐτὸν ἐδῶ μέσα.

ΦΛΩΡΑ. Τί γλήγορα ποῦ ἀλλάζεις! Γιατί νὰ εἶσαι τόσο ἀπότομος; Τώρα σὲ ἀκούγα ὅλο γιὰ τὴν τέχνη σου, ποῦ μιλοῦσες γιὰ τὴν ἐμπνευση καὶ μοῦ φαίνονταν τέτοιος, ὅπως σὲ ἤθελα πάντα νὰ εἶσαι. Τί θυμάνεις γιὰ ἓναν παλιὸ σου φίλο; Ἐσεὶ γνωρίζεστε ἀπὸ παιδιὰ. Γιατί ἔτσι νὰ τὰ χαλάσετε τόσο ἀπότομα; καὶ... πάντα ἀποφεύγεις νὰ μοῦ ἐξηγηθῆς καθαρά γι' αὐτὴν τὴν ἵπóθεσι, γιατί;

ΑΡΣΕΝΗΣ (ἠρεμώτερα). Πράματα ποῦ τῆς γυναῖκες δὲν ἐνδιαφέρουν... νὰ!... βλακείες καὶ τὸ μέγα ἔλεος!...

ΦΛΩΡΑ. Θα σου κόστιζε τόσο να μου το πής!...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Έπιμένεις τόσο παράξενα!...

ΦΛΩΡΑ. Αυό που αγαπιούνται αληθινά δεν έχουν μυστικά άναμεταξύ τους.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ά βέβαια! τώρα το πέρνεις πολύ ψιλά. Σεις ή γυναίκες όλα τα ουσχετίζετε με τον έρωτά σας. Για κάθε ψύλλον πήδημα...

ΦΛΩΡΑ. Γιατί όχι; τί άλλο έχουμε καλύτερο σ' αυτό τον κόσμο; Έμεις; αγαπούμε μιὰ για πάντα, δινόμαστε όλες για όλη μας τη ζωή (παύση). Δεν πειράζει αφού και πάλι επιμένεις... θα ρωτήσω τον Καλλιάδη... αυτός κάτι θα ξέρη. (Σηκώνεται).

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ναι σήμερα είναι ή μέρα του; δεν θ' άργήση.

ΦΛΩΡΑ. Καταντήσαμε να ζούμε σαν άγρίμα; τὰ έχουμε χαλασμένα με όλους. Μονάχα ό Καλλιάδης, το γέριχο έρείπιο καθώς αυτοτιλοφορείται, μς έμεινε. Τί να γείνη; (τόν πλησιάζει). Η αγάπη μας δέ μς φτάνει; Η αληθινή αγάπη δέ γεμίζει ολόκληρη την καρδιά; Οί έρωτευμένοι στη μοναξιά τους δέ βρίσκουν τον κόσμο ολόκληρο;

ΑΡΣΕΝΗΣ (τήν φιλεί). Τρελλοκόριτσο! Φυσικά ούτε ό γαμπρός σου, ούτε ό Πόπος δεν μπορούν να πατήσουν έδω. Και είναι κρίμα πώς και ή Άγγελική (ή Φλώρα άποτραβείται. Πάντα άγκαλιαστοί).

ΦΛΩΡΑ. Τί σέ μέλλει για την Άγγελική; Με φιλείς όταν στά χείλια σου έχεις τόνομα άλλης γυναίκας...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Δηλαδή χάνεις μιάν καλή φιλενάδα μη μπορώντας να δής την αδελφή σου.

ΦΛΩΡΑ. Τί θα της κάμω της φιλενάδες τώρα;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ναι, μα ή Άγγελική δεν είναι σαν της άλλες. Μεγάλη εξαίρεση, καλή... Ξυπνη...

ΦΛΩΡΑ (βλέποντάς τον κατάματα). Βέβαια... σεις οί άντρες έχετε ιδιαίτερη κρίση για κάθε γυναίκα. Είστε μοναδικοί για να της ξετραπώνετε όλο και προτερήματα.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Νά τα μας! τώρα θ' άρχίσης να ζουλεύης και την Άγγελική.

ΦΛΩΡΑ. Κάθε γυναίκα έχει το δικαίωμα, το καθήκον να ζουλεύη. Η ζούλεια είναι το προπύργιο του έρωτα. Έπειτα για ποιάν ανάγκη μου κάμεις λόγο γι' αυτήν και όχι για άλλη γυναίκα; (ζωηρότερα) άν είναι ώραία ή άσχημη, Ξυπνη για βλάκισσα...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Άλλη ιδέα! Πώς σου κατέβηκε;

ΦΛΩΡΑ. Έπειδή ακόμα τό άπόγεμα μου ξαναμίλησες για δαίτην. (Χωρίζονται).

ΑΡΣΕΝΗΣ. Και δίνεις τόση σημασία; Τότε λοιπόν καθήκαμε. Ποῦ πηγαίνω λοιπόν όταν λείπω στην πόλη; τί κάνω; πώς περνῶ τον καιρό μου κάθε τόσο;

ΦΛΩΡΑ. Δέ θα άρνηθής βέβαια πώς θα μπορούσα να διερωτηθῶ γιατί άραγε έδω και τρείς βδομάδες, μετά που τὰ χάλασες με τον Πόπο, λείπεις συχνότερα!... νά... ίσα, ίσα από την προτερασμένη έπίσκεψη του Καλλιάδη. Ξέρεις μιὰ γυναίκα τί φοβερό μνημονικό έχει για τέτοια ζητήματα;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Έρη έξέταση... άκουσε, θα σου μιλήσω κι' εγώ με τη σειρά μου για τον έρωτα (τήν πλησιάζει). Άν μ' αγαπούσες θα είχες έμπιστοσύνη και δέ θα με ρώταγες.

ΦΛΩΡΑ. Και σὺ άν μ' αγαπούσες, θα μου τό έλεγες δίχως να σέ ρωτήσω, και άν μ' αγαπούσες, όσο σ' αγαπῶ δέ θα έλειπες τόσο συχνά.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Μ' άλλους λόγους (στό αἰτί της) δεν αγαπιόμαστε! (Τή φιλεί στο λαιμό). Γυναίκα! Γυναίκα!

ΦΛΩΡΑ. Με φιλείς με την καρδιά σου; Τὰ φιλιά σου είναι άδολα;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Σάν τὰ δικά σου που μου τὰ στερείς (άγότερα).

ΦΛΩΡΑ. Άς είναι εγώ θα σέ ρωτήσω.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Τί;

ΦΛΩΡΑ. Νά, γιατί λείπεις και που πῶς;

ΑΡΣΕΝΗΣ (μισό κορόιδο). Και γιατί;

ΦΛΩΡΑ. Έπειδή θα δυσκολεύοσουν να εξηγηθής, και ίσως... δέ θα μου έλεγες όλη την αλήθεια... (Παύση)... Όσοι δέ θα μου πής γιατί τὰ χάλασες με τον Πόπο;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Μοναχί σου έλεγες τώρα δά, πώς θα ρωτήσης τον Καλλιάδη, άμα έλθη.

ΦΛΩΡΑ. Και σὺ γιατί δέ μου τό λές;

ΑΡΣΕΝΗΣ (παροδώντας τη Φλώρα). Έπειδή θα δυσκολευόμουν να εξηγηθῶ και ίσως... δέ θα σου έλεγα όλη την αλήθεια.

ΦΛΩΡΑ. Τώρα όμως ξέρε τα... πώς αὐτή τη στιγμή άν και με περτάιζες, την είπες την αλήθεια. Τώρα ήσουν πλίκρινής.

ΑΡΣΕΝΗΣ (φρετικό γέλιο). Μήπως πάντα δεν είμαι;

ΦΛΩΡΑ. Γι' αυτό μη ρωτᾶς έμένα;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Άμὲ ποιόν, τον Καλλιάδη;

ΦΛΩΡΑ... Τη συνείδησί σου (φρυζά).

ΑΡΣΕΝΗΣ. Είσαι λιγάκι νευρική άπόψε.

ΦΛΩΡΑ. Και ποιός με κάνει να γίνωμαι τέτοια;

ΑΡΣΕΝΗΣ (κορόιδο). Εγώ, ποιός άλλος, έπειδή σου μιλήσα για την Άγγελική.

ΦΛΩΡΑ (βλέπει στο κενό και δεν άπαντά). Σάν να τῶξερα... ίσως και να μὴν τό θέλη, ό νους του όμως πάντα σ' έκείνη τραγουδᾶ σαν την πεταλουδίτσα...

ΑΡΣΕΝΗΣ (τήν κοιτάζει περίεργα). Μα τί σὺλλογίσαι;

ΦΛΩΡΑ. Την πεταλουδίτσα που σαν τρελλή γυροπετᾶ στο γυαλί της λάμπας.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Και κάγει τὰ φτερουδάκια της;

ΦΛΩΡΑ (σκληρά, άπότομα). Άφου τό θέλει, καλά να πάθῃ της πρέπει. (Παύση). Ο Άρσένης ξαναπιάνει τη δουλειά ή Φλώρα σηκώνεται και άκκουμπᾶ στο μεσιανό παράθυρο. Ο ήλιος βασιλεύοντας χροιάνει τώρα όλη την κάμαρη. Μα ξάφνου ό Άρσένης σκεπάζει την προτομή, σιάζει τὰ εργαλεία του και ξεκομπώνει την άσπρη του ποδιά... Η Φλώρα στον Άρσένη). Κόνταξε... σιγά-σιγά θα βασιλέψη... θα βουτηχτή στο σκοτάδι... θα σβίση... σαν κάθε αγάπη...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ναι μι' αύριο αυτός είναι που θα διώξη τό σκοτάδι...

ΦΛΩΡΑ. Γιατί όμως ή αγάπη να μὴν ξανανοιώνη σαν τον ήλιο;

(σχεδόν μόνη της)... κι' αν ξανάνοιωνε κάθε τόσο τί αξία θα είχε;...
 ΑΡΣΕΝΗΣ. Θα ήταν ψεύτικη.
 ΦΛΩΡΑ. Έχεις δίκαιο· η αληθινή αγάπη έχει μίαν αξία, το να είναι μοναδική. (Μέσα της, βλέποντάς τον) Ποτέ του δεν αγάπησε! (κωτίζοντας πάντα έξω. Χαρούμενη) "Α! το γέρικο έρσείο!..." Έρχεται... κατι νορίς!
 ΑΡΣΕΝΗΣ. Ο Καλλιάδης; Από τώρα; Μπορεί να θείη να γυρίση νορίς... Απόψε διαβαζει το καινούργιο του έργο σπητι τον μπροστά στο θίασο του «Δημοτικού».
 ΦΛΩΡΑ. Καλά λές, τους «Αταίριαστους». Νάτος! Χαιρετᾶ με το μαντήλι (η Φλώρα γελαστή, χαροτᾶ κι' αὐτὴ με τὸ χέρι της) ἀνεβαίνει (εξέρχεται στη δεξιά πόρτα).
 ΑΡΣΕΝΗΣ (μόνος του). Καλά ποῦ ἦρθε σὲ κατάλληλη στιγμή (μικρὴ παύση).

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΟΙ ΙΔΙΟΙ καὶ ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καλῶς τὴ συντροφιά. Καλησπέρα σας (εὐθυμος, ροδονόκιανος, στὸν Ἀρσένη). Κατι πρὶν τὸν ἥλιο... Στιῶ πειτεινοῦ τὴ ράχη τὴ δουλειά ἀπὸ τώρα; Καμμιά γέουη προτομή; ὄχι τόσο εὐχάριστη δουλειά... (στὴ Φλώρα) Γέρικο μούτρο, οὐτίδες, σὸν τὸ δικό μου... Ἡ δική σου τελείωσε; Βέβαια θὰ τὴ βάλωτε στὴ μεγάλη κάμαρη στὴν καλύτερη τῆς θέση.
 ΑΡΣΕΝΗΣ (ζητώντας ν' ἀλλάξῃ τὴν κουβέντα). Τί νέα ἀπὸ κάτω;
 Ἀπόψε εἶναι ἡ πρώτη ἀνάγνωση; ... γι' αὐτὸ μᾶς ἦρθε; νορίς;
 ΦΛΩΡΑ. Τὸ καινατεδάκι σας (γιὰ νὰ κάτῃ) παραπονιέται.
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Δὲ μοῦ τὴ δεξίσατε.
 ΑΡΣΕΝΗΣ καὶ ΦΛΩΡΑ. Ποιόν;
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (στὸν Ἀρσένη). Τὴν προτομὴ τῆς Φλώρας.
 ΦΛΩΡΑ (πηγαίνει καὶ ξεσκεπάζει τὴν προτομή). Νά τη καί... νά με!...
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (ἐκπληχτός). Μὰ τί, ἀκόμα δὲν τελείωσε; ... τόσον καιρό!...
 ΑΡΣΕΝΗΣ (γιὰ νὰ τῆ καὶ κι' αὐτός). Καὶ μετς αὐτὸ λέγαμε!...
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Κι' ἐγὼ ποῦ νόμιζα... (Πησιάζει τὴν προτομή). Μὰ δὲ μοιάζει καὶ τόσο!... ποῦ ἡ πρώτη!...
 ΑΡΣΕΝΗΣ (ξερά). Ἐγὼ καιτεβαίνω νὰ καθαριστῶ, κι' ἐρχομαι.
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Μὴν τὸ πέρνεις δὰ καὶ κατάκαιρδα δὲ στὸ εἶπα γιὰ νὰ σὲ προσβάλλω, οὔτε πρέπει νὰ θυμώσης.
 ΑΡΣΕΝΗΣ. Πφ! καὶ γιατί νὰ θυμώσω;
 ΦΛΩΡΑ. Ἴσως νὰ πειράχτηκες.
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Διάβολε! φρεσικώτατα!...
 ΑΡΣΕΝΗΣ. Οὔτε λόγος! Καθῆστε καὶ πητέ τα. (Μισὸ γέλιο) Ἡ Φλώρα ἔχει νὰ σὲ ρωτήξῃ ἕνα σωρὸ πράγματα γιὰ μένα.
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (γελαστός). Καὶ γιατί δὲ ρωτᾶ τὸν ἐνδιαφερόμενο;
 ΑΡΣΕΝΗΣ. Ἐπειδὴ ὁ ἐνδιαφερόμενος εἶναι σὲ χτίστης καὶ πρέπει νὰ πάῃ νὰ πλυθῆ καὶ ν' ἀλλάξῃ (φεύγει βιαστικά ἀπὸ τὴ δεξιά πόρτα).

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (ἐκπληχτός). Τί ἔπαθε; τὸ πῆρε κατὰκαρδα. (Ζυγώνει τὴν προτομή καὶ τὴν περιεργάζεται).
 ΦΛΩΡΑ (συνθροπᾶ τὸν κωτίζοντι κατὰ-κατὰ). Αὐτὸς θὰ μπορούσε νὰ μοῦ τὰ πῆ ὅλα· μακάρι νὰ ἦταν ψέματα! εἶμαι τυχερή. Ζητῶ νὰ σκάψω τὸ λάκκο μου... παίζω τὴν εὐτυχία μου.
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (χωρὶς νὰ κωτίζῃ τὴ Φλώρα). Μὰ νὰ πάω ἡ δογῆ δὲ σὲ μοιάζει, δὲ βιαστῶ νὰ μὴ στὸ πῶ! Ἐχω τὸ θάρος τῆς γνώμης μου ἐπὶ τέλους, καὶ μπροστά του ἀκόμα, ἀφοῦ τὸν ξέρω τόσον καιρό.
 ΦΛΩΡΑ (κόμοντας τὴν εὐθυμὴ τὸν ἀρπάζει ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὸν σέρνει στὸ καινατεδάκι). Ἠρθετε γιὰ τὴν αληθινή, ἢ γιὰ τὴν ψεύτικη τὴ Φλώρα;
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Περίμενα πὼς θὰ εὔρισκα δυὸ ἀληθινές· πέτρινη τὴ μιὰ, νά, μὰ τοῦλάχιστον αἰθέρια.
 ΦΛΩΡΑ (μέσα της, λυπητῶ). Σὴν τὴν πρώτη (ψευδοχαρούμενη). Καὶ τί γίνονται οἱ παλιοί μας φίλοι; ἔμετς ἔδω εἶμαστε σοστοὶ ἐρημίτες.
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια. Ὁ Κυρὸπούλος αἰονίως καθε φορὰ ποῦ τὸν συναντήσω, κλαίγεται γιὰ τὰ συναλλάγματα καὶ τῆς αξίας του. Φορᾶται πολέμους, ἐκπεριστῶς κι' ἕνα σωρὸ χίμαιρες. Εἶναι ἀλήθεια πὼς τὸν βλέπω σπάνια, μὰ ἄμα τὸν βρῶ ξέρω ἀμέσως τί θὰ μοῦ ἀρξίσῃ. Εἶναι ὁ χαρακτηριστικὸς τόπος τῆς ρουτίνας τοῦ παρᾶ. Εὐτυχῶς ποῦ ἡ Μαρίκα εἶναι πρᾶκτικὴ γυναίκα καὶ δὲν ἔχει ἰδεολογίες...
 ΦΛΩΡΑ (περίεργη). Καὶ ὁ Νότης;...
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Μυστήριο; οὔτε βγαίνει, οὔτε πηγαίνει νὰ ἰδῆ κανένα. εἶναι θαῦμα πὼς τὸν κατάφερα ἀπόψε νάρθῃ στὸ σπητι νὰ σούβῃ τοὺς «Αταίριαστους» στὴν πρώτην ἀνάγνωση. Καὶ ἔσσης; εἶναι τόσον αἰνιγματικός! Κανείς δὲ δυνήθηκε νὰ καταλάβῃ ἂν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἐγώλιασε ἢ ὄχι με τὸ φέρεσιμό σου. Δὲ δέχεται κανένα, καὶ ἔξαλαονθεὶ νὰ ἐργάζεται μερα-νύχτα. Ὅλοι ὅμως τὸν θαυμαζοῦν, τὸν θεωροῦν ἕναν υπεράνθρωπο ποῦ νίκησε τὰ εἰσθήματα με τὴ σζέγη. (Παύση. Στενοχώρια... καὶ γιὰ νὰ ἐξαικολογηθῇ)... ὁ Πόπος ἀφότον τὰ γάλασε με τὸν Κώστα δὲν κάμει ἄλλο παρὰ νὰ ἐγκυμονῆ σίχους... ἄλλον εἶδος παρηγοριά βλέπει...
 ΦΛΩΡΑ. Χά, χά, χά! οἱ σίχοι βάλωσαμο τοῦ καιγᾶ! βρῆκε δουλειά ἢ ποίηση.
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ναι... μαλαχτικό... Ἐπειτα αὐτὸς δὲν ἔχει ὅμως τὸ ἠθικό τοῦ Νότη...
 ΦΛΩΡΑ. Μὰ τί σχέση ἔχει μ' αὐτὸ ὁ Κώστας;
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (χαμογελῶντας). Ὁ Κώστας ὄχι, μὰ ἡ Ἀγγελική (βγάζει καὶ σκουτίζει τὰ γυαλιά του χωρὶς φρεσικὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ἀντιληφθῇ τὴν ταραχὴ τῆς Φλώρας).
 ΦΛΩΡΑ (μέσα της). Ἡ Ἀγγελική!... (μόλις κρατιέται γιὰ νὰ μὴν προσδοθῇ καὶ γιὰ νὰ μάθῃ παραπάνω βουσιέται).

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἀλήθεια, δὲ σοῦ τὸ εἶπε ὁ Κώστας;... Μὰ αὐτὸ τὸ ξέρεῖ ὁ κόσμος ὅλος, τῶχει τοῦμπαινο...

ΦΩΡΑ. Τί νὰ μὲ πῆ;... τί;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Νά, καλέ, πὼς χωρίσανε.

ΦΩΡΑ. Ποιοί;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ὁ Πόπος μὲ τὴν Ἀγγελική.

ΦΩΡΑ. Χωρίσανε; Ἔτσι γρήγορα διαζύγιο;...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Χάχά! Διαζύγιο!..

ΦΩΡΑ. Γιατί γέλας;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καὶ πὼς νὰ μὴ γελᾶσω! Διαζύγιο! Τὸ διαζύγιο εἶναι γιὰ κείνους πῶχοννε στέφανα. Μὰ ἀλήθεια, σὺ δὲ θὰ τῶξερες! Συζοῦσαν, δὲν ἦταν παντρεμένοι.

ΦΩΡΑ. Ἔτσι; συζοῦσαν μονάχα; (φρέτιζο γέλιο) χά, χά! νόστιμο κί' αὐτό! καὶ νὰ μὴν τὸ ξέρω. (Ποῦ γελαστά) Χά, χά, χά, ἀλήθεια δὲν ἔτυχε νὰ τὸ μάθω ὡς τώρα. Μὰ ὁ Νότης γιατί νὰ μὴ μοῦ τὸ πῆ;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Πφ! ὁ Νότης νὰ κοιτάξῃ τέτοιους τύπους! Ἐνας τέτοιος ἐπαναστάτης! Δὲ θὰ βρῆκε τὴν εὐκαιρία, οὔτε θὰ τοῦ ἔκαμες λόγο... Μὰ περίεργο!... (βάζει τὰ γυαλιά του).

ΦΩΡΑ (ἀνήσυχα). Τί;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τίποτα, τίποτα. Νά μοῦ φαίνεται παράξενο πὼς νὰ μὴ σοῦ κἀνὴ λόγο ὁ Κώστας τώρα τελευταῖα... μὰ αὐτὸς εἶναι τώρα τόσο ἀπασχολημένος μὲ τὴν προτομή σου...

ΦΩΡΑ. Δὲς;...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Φυσικά. Ἔ! δὲ θὰ εἶχε κανένα λόγο νὰ μὴ σοῦ τὸ πῆ!... αὐτὸ δὲ ἔλειπε!...

ΦΩΡΑ. Ποιὸς ξέρεῖ; (μόνη της) γιατί νὰ μοῦ τὸ κρίνῃ; (Ἐπὼρα γιὰ νὰ μάθῃ) Ὅστε ἡ Ἀγγελική μένει τώρα μοναχὴ της;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Διήβολε! Κοντὰ στὸ νοῦ...

ΦΩΡΑ (μὲ κραιπνότητα, πηγαίνει στὸ παράθυρο καὶ γρονθὰ τὴ ράχη τοῦ Καλλιᾶδη). Καί... εἶναι... καιρός;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Μὰ δὲ θυμοῦμαι καὶ καλὰ-καλὰ τὴ μέρα. Τὸ εἶχα μάθῃ ἴσα ἴσα μιὰ βραδυνὰ ποῦ γυροῦσα ἀπὸ δῶ.

ΦΩΡΑ (γρονθὰ καὶ τὸν κοιτάζει μὲ φριχασακτὴν ἀπάθεια). Τὴν περασμένη φορὰ, τὴν προπερασμένη;...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (σηκώνεται). Στάσου... τὴν προπερασμένη... νὰ θυμοῦμαι καλὰ.

ΦΩΡΑ (ἀποτραφέται ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ παραθύρου καὶ πηγαίνει στὴ σκιά). Κί' ἐκεῖνος δὲ μοῦ εἶπε τίποτες... (γυθιστὰ) ἴσα-ἴσα ἀφ' ὅτου ἄρχισε νὰ λείπῃ...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί;

ΦΩΡΑ (μισοσυνέχεται). Νά συλλογίζομαι τί λύπη θάξῃ ὁ καυμένος ὁ Πόπος (κοντεύει νὰ ξεσπάσῃ, νὰ λυθῇ στίναφυλλητά).

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (τὴν κοινοκινεῖ καὶ νομίζει πὼς καταλαβαίνει). Ἡ καυμένη! συλλογιέται τὸ Νότη. (Λιγιστὰ) Ἐλᾶ, Φλώρα, χορίτσι μου, ὅτι ἔγινε, ἔγινε... μὴν κἀμῆς σὰ μοῦ. Ἐκαμες μιὰ τρέλλα... ἴσως νὰ σοῦ κόστισε, ἀγόρασε, ὅμως τὴν εὐτυχία σου!

ΦΩΡΑ. Τὴν εὐτυχία μου!

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (τὴν ὀδηφεῖ στὸν καναπέ). Ὁ καθένας μας ἔχει ἀρκετὰ βίαια γιὰ νὰ συλλογιέται τοὺς ξένους καυμούς. Μὴ χαλᾶς τὴν καρδιά σου. Σκέψου πὼς ζῆς μὲ τὸν ἄνθρωπο ποῦ πόθησες. Καθένας μας εἶναι ἐλεύθερος σ' αὐτὸ τὸν κόσμο νὰ κινήσῃ τὸ ἰδανικό του. Μὴν κλαῖς... Πεύσασε... Σὺ τὸ κινήσῃς... τὸ πέτυχε... ἀπόλαυσε το... Ἐλα κάτσε, θὰ σοῦ μιλήσω γιὰ ἄλλα πράγματα... νὰ γιὰ θέατρο...

ἀπόψε, ξέρεῖς; θὰ διαβάσω στὸ θίασο τοὺς «Ἀταίριαστους»...

ΦΩΡΑ (ἠσυχότερα). Νά μοῦ τὸλεγε ὁ Κώστας. Πότε λογαριάζεις πὼς θὰ δοθῇ ἡ πρώτη παράσταση;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Μὰ τοῦλάχιστο σὲ τρεῖς-τέσσερις μῆνες.

ΦΩΡΑ. Τόσο ἀργά;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἄ! ἐγὼ εἶμαι σὰ γοργὰ σνίπα σὲ μερικὰ ζητήματα: ἂν δὲν χωνέψουν καλὰ τοὺς ρόλους...

ΦΩΡΑ. Πόσοι ρόλοι εἶναι πρώτης γραμμῆς;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Δυὸ, πολὺ δύσκολοι καὶ πολὺ δυνατοί.

ΦΩΡΑ (σὰν νὰ συλλογιέται τὰ δικὰ της). Φυσικά θὰ εἶναι αὐτοὶ οἱ «Ἀταίριαστοι».

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Πὼς τὸ κατάλαβες;

ΦΩΡΑ. Δὲ χρειάζεται φιλοσοφία! Ἐνας γυναικίος καὶ ἓνας ἀνδρικός, δὲν εἶναι;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Φυσικά μόνο ὁ ἄντρας καὶ ἡ γυναῖκα ποῖτε δὲν ταριάζουν, εἶναι οἱ αἰώνιοι, οἱ ἀληθινοὶ ἀταίριαστοι.

ΦΩΡΑ. Κί' ἔξαφρασεῖς δὲν ὑπάρχουν;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Λογικῶς ἀδύνατο.

ΦΩΡΑ. Γιατί;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐπειδὴ τότες ἡ εὐτυχία θὰ ἦταν πραγματοποιήσιμη σ' αὐτὸν τὸν κόσμο.

ΦΩΡΑ. Καλὰ! καὶ τόσα ζευγάρια ποῦ συζοῦν, παντρεμένοι μὲ παιδιά καὶ ἐγγόνια, δὲν εἶναι ἀταίριαστοι! κάθε ἄλλο!

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἀπολύτως, βέβαια ἀταίριαστοι σχετικῶς ὅμως... ἴσως νὰ ταριάζουν. Ἐκαστὸ λογιστὴν αἰτίες μποροῦν νὰ κάμουν δυὸ νομάτες νὰ συζοῦν ἐκτός ἀπὸ τὸν ἔρωτα, ἐπειδὴ αὐτὴ κατ' ἑαυτὴ ἡ φύση τοῦ ἔρωτα—αὐτὰ εἶναι προσωπικὲς μου ἰδέες—εἶναι ἐφήμερη ὁ κόρος, ἡ χορτασιά, τὸ μπούχισμα, εἶναι τὸ φυσικό, τὸ λογικό, τὸ ἀνεμενόμενο ἀποτέλεσμα...

ΦΩΡΑ. Ὅστε αὐτοὺς ποῦ θεωροῦμε εὐτυχισμένους...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Εἶναι μοναχὰ συμβατικῶς. Εἶναι δυὸ σνέταροι ποῦ τοὺς ἐνώνουν διάφορα συμφέροντα. Ὁ καθένας τοὺς προσπορίζεται ἀπὸ τὸν ἄλλον ὀφελείες, ποῦ χωρισμένοι καθένας τοὺς θὰ τὴς ἔχανε. Ὁ ἄντρας δίνει στὴ γυναῖκα τὴ στέγη καὶ ἡ γυναῖκα στὸν ἄντρα τὴ ζοτὴ σούπα. Χώρια, ὁ ἄντρας θὰ μπαλόνεται μοναχὸς του καὶ ἡ γυναῖκα θὰ ξενοδουλεῖ. Συνασπισμός γιὰ τὰ μικροσυμφέροντά τους. Τί ταπεινότητα, τί πρόζα! Στὸ τέλος τὰ παιδιά: ἐδῶ ἡ φύση ἔβαλε τὸ δαχτυλάκι της καὶ τοὺς δίνει μὲ ἓνα σφιχτὸ δεσμό. Δὲν θὰ πῆ ὅμως πὼς ὅλα αὐτὰ, δηλαδή ὁ ἰκανοποιημένος ἐγωϊσμός, τὰ σοσμεμένα συμφέροντα καὶ τὰ παιδιά πὼς κάμουν τὴν εὐτυχία ἢ εὐτυχία εἶναι μιὰ οὐτοπία. Μπορεῖ σὲ παροδικὲς στιγμὲς τῆς ζωῆς μας, νὰ τὴν ἀπολαύσῃ, δίχως νὰ τὴν νοιώθῃ. Γιὰ νὰ παρηγορήσῃ

ὅμως τοὺς ἑαυτοὺς μας ἔχομε ἕνα σοφὸ τεχνάσματα. Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶσαν αἰῶνων μᾶς τὰ προμήθευσε. Τὰ χρήματα, ἡ μικροφιλοδοξίες κλ. κλ. συντελοῦν στὸ νὰ λεγόμεστε εὐτυχεῖς. Εἴμαστε ὅμως; Ἐχομε τὸ σχετικὸ χωρὶς νὰ μποροῦμε νὰ φθάσουμε τὸ ἀπόλυτο... Καὶ οὔτε κἀν εἴμαστε βέβαιοι, ἀν ὁ διηγετὴς ἔρωτας— ἄλλη οὐτοπία—προσεγγίζει αὐτὸ τὸ ἀπόλυτο.. ὅλα χίμαιρες! (Ἡ Φλώρα σκυθρωπὴ κοιτάζει ἔξω στὸ παράθυρο. Σὰν νὰ πῆρε μιὰ βιαστικὴν ἀπόφαση. Κάμει κἀν νὰ πῆ τοῦ Καλλιᾶδη μὰ κρατεῖται... ὁ Καλλιᾶδης τὴν κοιτάζει μὲ ἀπορία) Μὰ τί συλλογιέσαι; πᾶς ὃ ἀρχίσης τὰ κλάμματα. Κάνεις σὺν κοριτοῦλα. Μὴν ἔχης τίποτε μὲ τὸν Κώστα;

ΦΛΩΡΑ (μὲ προσποίηση). Τί θές νάχω μαζί του. (Ἀκούεται νὰ ζωπῆ ἢ ἐξώπορτα) Κἄποιος χτυπᾷ.. βαριέμαι νὰ κατέβω (πηγαίνει στὴ δεξιά πόρτα καὶ φωνάζει) Κώστα, ἀκούς; ἢ πόρτα ἀνοίξε, ποῦ νὰ κατεβάνω τόσες σκάλες.

ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΑΡΣΕΝΗ. Καλά, καλά (ἡ Φλώρα πηγαίνει). ΦΛΩΡΑ (νευρικά). Καὶ τί λοιπὸν παίζουν στὴ σκηνὴ αὐτοὶ οἱ «Ἀταίριαστοι»;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τὴν αἰώνια κομφοδία. Ὁ ἄντρας γελᾷ τὴν γυναῖκα ποῦ τὸν ἀγαπᾷ. Τὴν κοροϊδεύει καὶ τῆς λέγει ψέματα. Ἔτσι γάνει τὴν ἀγάπη τῆς καὶ αὐτὴ τὸν παρητᾷ. Τριγύρω μπλέκω τὰ ἐπεισόδια σύμφωνα μὲ τῆς πεποιθήσεις μου.

ΦΛΩΡΑ (σὰν νὰ τῆς κατέβηκε μιὰ ἰδέα). Ὅστε, πάντα σύμφωνα μὲ τῆς πεποιθήσεις σου, ὁ ἄντρας ποῦ γελᾷ τὴν γυναῖκα ποῦ τὸν ἀγαπᾷ, τῆς σκοτώνει τὸν ἔρωτα;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τῆς τὸν σβύνει ὅπως ὁ ἄνεμος τὸ κερί, μὰ ξέρεις πῶς; σιγά-σιγά. Στὴν ἀρχὴ φυσᾷ δυνατῶς, γέροντι τὴ φλόγα, τὸ φυτόλι κινεῖται, καὶ λιώνει τὸ καυμένο τὸ κερί, στάλα-στάλα, δάκρυο-δάκρυο ἐξακολουθεῖ ὡς ποῦ ἕνα περὶ ἀμείλιχτο φύσημα σβύνει τὴν ἀδύνατη φλογίτσα τῆς κιοδιᾶς.

ΦΛΩΡΑ. Ὅστε... λές πῶς ἡ γυναῖκα ποῦ ἀφίνει.. τέτοιον ἄντρα... τί κάνει;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τὸ καθήκον τῆς! Αὐτὴ εἶναι ἡ ἰδέα μου, κι' ἄς λέν ὅτι θένε τὰ ρᾶσι καὶ τὰ καλλιμάνια. Ὅταν ἕνας ἄντρας εἶναι ἀνάξιος νὰ ἐκτιμῆσῃ τὸν ἔρωτα μᾶς γυναῖκας ποῦ τοῦ δίνεται ὀλάκερη, ποῦ εἶναι ὅλο θυσία, δὲ βρίσκω τὸ λόγο γιατί ἡ γυναῖκα αὐτὴ πρέλει νὰ γίνετα θύμᾳ του καὶ παρηγοριά του. Δὲ συμφωνεῖς;... Σοῦ εὔχομα νὰ μὴ βρεθῆς σὲ τέτοια περίσταση.

ΦΛΩΡΑ (νεύρικά). Χαχαχά! Τί λόγος! νὰ δᾷ ἡ ὥρα... Καὶ ποῦ θὰ διαβιωτοῦν οἱ «Ἀταίριαστοι»;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Μὰ στὸ σπῆτι, δὲ στὸ εἶπα; Στὸ μεγάλο μου αἰῶνα. Προσκάλεσα τοὺς πρωταγωνιστὰς—θὰ εἶναι ἀπ' αὐτοὺς ἡ Νιόβη καὶ ὁ Ἀλκίδης—καὶ ὅλους τοὺς φίλους, τὸν Πόπο μὲ τὴν κλημμένη μοῦσα του, τὸ Νότη—αὐτὸ δᾷ εἶναι κατόρθωμα—, τὴν Μαρίκα ποῦ ἴσως τραβήξῃ καὶ τὸν Κερδῶφον Ἐρμῆ μαζί τῆς... Ξέρεις ὅμως τὸν Ἀροῆνη δὲν τὸν προσκάλεσα, ἀκριβῶς γιὰ τὸ Νότη, νὰ μὴ βρεθοῦν μαζί καὶ γίνῃ σκάνδαλο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς δὲν τὸ σκέφτηκα ὅταν προσκάλεσα τὸ Νότη. Κατόπι ὅμως ἐδέθηκα, δὲ θὰ μοῦ βαστήξῃς κἀν γι' αὐτό;...

ΦΛΩΡΑ. Μπᾶ, δὲ βαριέσαι. Καλλίτερα ἐπειδὴ δὲ θὰ ἐρχόταν μὲ τὸ ἀπονηνὸ ἐλεισώδιο τῆς προτομῆς καὶ οὔτε σκολεῖται ἀπόψε νὰ βγῆ... Μὰ τί κάνει καὶ ἄργησε τόσο πολὺ;...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἔεε! ὡς ποῦ νὰ ξεθυμώσῃ! τὸ φυσᾷ καὶ δὲν κρυώνει (κοιτάζοντας τὴν προτομή) δημιούργησε σκάνδαλο ἢ πρώτη ὡς καὶ ἡ δεύτερη.

ΦΛΩΡΑ (μέσα τῆς). Τόσην ὥρα καὶ νὰ μὴν ἔρχεται.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Κι' ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ παρακάτω ἀπόψε. Δὲν πιστεύω καὶ τόσο πολὺ νὰ θυμώσῃ! νὰ κάμῃ μούτρα!

ΦΛΩΡΑ (πηγαίνει στὴν πόρτα καὶ ἀφονοκρεῖται). Περιέργο. (Μέσα τῆς μὲ μεγάλη ταραχὴ) Πρέλει δὲ μούρμινε τίποτες ἄλλο (ἀποκοστικὰ καὶ προσποιητὰ στὸν Καλλιᾶδη) Τί ξεγασίμα ποῦ εἶμαι!

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (γυρνᾷ σ' αὐτήν). Τί τρέχει;

ΦΛΩΡΑ. Καὶ τὸ συλλογιέμον νὰ σιὸ πῶ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί;

ΦΛΩΡΑ. Νά! γιὰ τοὺς «Ἀταίριαστοις» σοῦ εἰομάζα μιὰν ἐκπληξὴ γιὰ τὴν πρώτη φορὰ ποῦ θὰ τοὺς ἔβλεπε ἡ σκηνή. Μὰ ἔκαμα ἄσκημα τὸ λογαριασμὸ καὶ σκέφτηκα πῶς προτιέτρα...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ὁραῖα! καὶ τότε;

ΦΛΩΡΑ. Ἄ! αὐτὸ εἶναι μυστικόν.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Πάντα βέβαια ὄχι ἀπόψε.

ΦΛΩΡΑ. Πρὶν ἀπὸ τὴν πρώτη ὅμως πάντοτε.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐκπληξὴ;

ΦΛΩΡΑ. Αὐτὸ εἶναι δική μου δουλειά! μὴ ζητᾷς παραπάνω... (ἀκούγεται ὁ Κώστας ποῦ ἀνεβαίνει καὶ βῆζει). Ἄ! ἀνεβαίνει μὴν τοῦ πῆς τίποτε, τὸ κράτησα μυστικόν ἀκόμα κι' ἀπ' αὐτὸν (μυῖνα ὁ Κώστας).

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

Οἱ ἴδιοι, ΑΡΣΕΝΗΣ (εἰσπνεόμενος γιὰ νὰ βρῆ).

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Δὲ φιλοῦμαστε!

ΦΛΩΡΑ. Πᾶς τὸν περᾶζεις.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Γουτῆ;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί ξεροβήχεις ἀνεβάνοντας;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ὅστε δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τίποτε καλέ, ἀστειεῖομα.

ΦΛΩΡΑ. Ἀργήσες τόσο πολὺ...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Εἴξομα πῶς εἶγες καλὴ συντροφιά καὶ δὲν θὰ βαριόσουν (γελώντας) ἔπειτα εἶγες νὰ τοῦ ρωτήξῃς καὶ κἀν ἰδιαίτερα.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί κῆρυμα! φλυαρήσαμε τόσην ὥρα δίχως νὰ θίξωμε τὸ κεφάλαιον τῶν ἰδιαιτήτων.

ΦΛΩΡΑ. Ἄς εἶναι φιλίχομα γιὰ ἄλλη φορὰ.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ὁ καιρὸς καὶ ὁ κόσμος δικός σας. (Κοροϊδευτικὰ) Ἄν θέλετε μπορέσετε νὰ δώσετε καὶ ραντεβού (γυρνᾷ καὶ βηματίζει, εἶναι χαρούμενος).

ΦΛΩΡΑ (σὰν νὰ τοῦ δέη ἕνα μάθημα, στὸν Καλλιᾶδη). Ἐδῶ, τὴν ἴδιαν ὥρα...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Προθυμότητα (μέσα του) όρατο μάθημα (ο Άρσένης σκύβει και σκεπάζει την προτομή). Δέ σ'αξ ένοχλώ παραπάνω. (Στόν Άρσένη) Εύτυχώς που βλέπόμεθα ταχτικά και δέ θα είχες παρόλο από την σημερινή μου επίσκεψη. Σύντομη' μα φταις και ού... όλη την όρα έλειπες!

ΑΡΣΕΝΗΣ. Τί να γίνη;

ΦΛΩΡΑ. Τόσο γρήγορα! ακόμα είναι νωρίς!

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Σ'αξ αφίνο να πητε και σείς τα δικιά σας τα ιδιαίτερα.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Στο καλό (χαρτεϊούνται).

ΦΛΩΡΑ. Σε αποβγάζω.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ.

ΑΡΣΕΝΗΣ και ΦΛΩΡΑ.

ΑΡΣΕΝΗΣ (βγάζει ένα μιλλιετάκι από την τσέπη του και το διαβάξει γελαστός, με άνοιχτά τα σκέλια κουνώντας τα γόνατα. Στρίβει το μουστάκι του. Γυρνά τη ράχη στην πόρτα που βγήκε ή Φλώρα' αυτή σε λιγάκι γυρνά Μόλις τη νουήση, χώνει βιαστικά το τουλακωμένο μιλλιετάκι στην τσέπη του). Δέ μου λές; τέσσερις-τέσσερις ανέβηκες της σκάλες;

ΦΛΩΡΑ. Γιατί; Δέν κατέβηκα ως κάτω.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Μα δέν είπες πώς θα τον αποβγάλης;

ΦΛΩΡΑ. Όχι βέβαια ως το σταθμό... θύμωσες; γιατί; δέ με περίμενες τόσο γρήγορα;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Λές, καϊμένη, καίτι λόγια! "Αν ήταν άλλος!

ΦΛΩΡΑ. Τί θα έκαμε;

ΑΡΣΕΝΗΣ (ξερά). Θα σου έκαμε ιστορίες.

ΦΛΩΡΑ (μέσα της). Και θα είχε δίκαιο. (Στόν Άρσένη) Γιατί ν'αργήσης τόσο πολν ν' ανέβης;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Μα αφού ήσουν με τον Καλλιάδη. Φοβήθηκα να μη διακόψω τα ιδιαίτερα που θα τον ρωτούσες.

ΦΛΩΡΑ. Κακέ!...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Εύχαριστώ. Και τί νέα σου είπεν ο Καλλιάδης;

ΦΛΩΡΑ. Τα συνειδημένα. Απόψε είναι σε αναμμένα κάρβουνα' διαβάξει τους "Αταίριαστους" και εκεί μέσα εκθέτει και πολν τολμηρές ιδέες.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Αλήθεια! Εγώ πρόλει να κουνηθώ λιγάκι, μη νομίσω πώς έλειμα για το επεισόδιο της προτομής... θα τον κωλοφαναή. (Η Φλώρα τον κοιτάζει σαν ξετρελλαμένη) Δέ... σου είλε την όρα που θάρχιση;

ΦΛΩΡΑ. Πέμου... σε προσκάλεσε στην ανάγνωση;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Αυτό δά έλειπε, να μην τό κάνη.

ΦΛΩΡΑ. Πότε;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Έδώ και λίγες μέρες.

ΦΛΩΡΑ. Άαα!...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Τί; τό βρίζεις περίεργα; Άμα δέν πάγω θα νομίσω πώς είμαι θυμωμένος. Τί άπορείς;

ΦΛΩΡΑ. Τίποτε... μα μου φαίνεται παράξενο τώρα που ήταν έδω να μη σου κάμη λόγο για αυτό τό ζήτημα.

ΑΡΣΕΝΗΣ. Έσείς ή γυναίκες για όλα παραξενεύστε. Που έχει τό νοϋ του τώρα! Είναι τόσο παράξενος...

ΦΛΩΡΑ. Και γιατί δέν έφυγες τώρα μαζί του;

ΑΡΣΕΝΗΣ (πλησιάζει και θέλει να την άγκαλιάση' ψεύτικα γλυκά μάτια).

Νά γιατί ήθελα να μείνω λιγάκι ακόμα μαζί σου. Να σε σφιξω λίγο ακόμα στην άγκαλιά μου... σε πίκρανα απόψε (την άγκαλιάζει για να τη φιλήση). Δέ με φιλείς;

ΦΛΩΡΑ (τόν σκουντά βίαα). Μη... μακρυνά μου... άαα!... (είναι φοβερή με γουρλωμένα μάτια).

ΑΡΣΕΝΗΣ. Τί έπαθες; τί έχεις;... τί ξεφωνίζεις;...

ΦΛΩΡΑ (χατιέται και ζητά να τον σκουπιδιάση μπροστά της' ζητά να τον κάμη να της πη όλα του τα ψέματα). Ήσύχασα, άαα!... τρώμαξα έτσι ξαφνικά... μου φάνηκε πώς ή προτομή καθώς ήταν σκεπασμένη, σα σαβανωμένο φάντασμα...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Πρόπει να ήσυχάσης. Να μην πολυδιαβάξης, αυτά τα βιβλία, τους στίχους... αυτοί σε κάμουν τόσο...

ΦΛΩΡΑ. Έου ό καλλιτέχνης μιλάς έτσι' (Πάση. Σάν να θυμάται κάτι). Μα δέ μου είπες;...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Τί;

ΦΛΩΡΑ. Ποιός ήταν στην πόρτα; Ήταν ανάγκη να στο ρωτήξω για να μου τό πής;

ΑΡΣΕΝΗΣ. Ό ταχυδρομός έφερε της εφημερίδες της άφηκε στην αυλή.

ΦΛΩΡΑ. Τίποτε γραμάματα δέν είχε;

ΑΡΣΕΝΗΣ (δυσανασητώνας, κομπιάζοντας). Όχι... αν είχε θα στο έλεγα.

ΦΛΩΡΑ. Και τί διάβαζες τώρα που ανέβαινα; τί χαρτάκι ήταν εκείνο που έκρυφες στο γελέκο σου; (δείχνει)... να σ' αυτήν την τσέπη.

ΑΡΣΕΝΗΣ (θυμώνει στα γερά' άνυπόμονα σπρώχνοντας την). Ά, μα δέν υποφέρεσαι πειά. Αυτό είναι βίος άβίωτος! Πάλι θάρχισης να μου κάνης την ταχτική σου άνάκριση!

ΦΛΩΡΑ (με συγκρατητή άγωνία' μα παιχνιδάρα). Κακέ, τί άσκημος που είσαι άμα θυμώνεις! Δέ μου τό δείχνεις;...

ΑΡΣΕΝΗΣ. Η έπιμονή σου είναι άδικαιολόγητη.

ΦΛΩΡΑ. Άμέ ή δική σου;

ΑΡΣΕΝΗΣ (νευρικά). Χα! χα! Δικαιολογημένη και με τό παραπάνω.

ΦΛΩΡΑ. Γιατί;

ΑΡΣΕΝΗΣ (ξερά). Έπειδή ένας άντρας που αφίνεται στα καπρίτσια μιας γυναίκας τα πειδ παιδικαίστικα, τα πειδ άσήμαντα, είναι σαν καραγκιόξης που τον τραβούν από τη μύτη και χορεύει. Και έγω στο λέγω όρθά κοφτά πώς δέν έννοώ τέτοιο ένλεινδ όρολο να παίζω.

ΦΛΩΡΑ (με νόνο). Έτσι μιλάς;... έμένα;...

ΑΡΣΕΝΗΣ (μαλακότερα). Συ μ' αναγκάζεις έτσι να φέρνωμαι.

ΦΛΩΡΑ (με έξαψη). Έγω σε αναγκάζω, έε; Θέλεις λοιπόν να μιλήσουμε παστρικά;... Και συ τώρα μ' αναγκάζεις να σου πω πώς... (κλαίει) και βαστάχτηκα τόσο να σου τό κρύψω... Πφ! μ' αφού έχω την αλήθεια ξάστερη μπροστά μου!

ΑΡΣΕΝΗΣ (περιφρονητικά). Ποιάν αλήθεια;

ΦΩΡΑ. Δὲ θὰ σοῦ τὴν πῶ, θὰ στὴ δώκω νὰ τὴν καταλάβῃς. Θὰ σοῦ πῶ καὶ ἓνα νέο ποῦ ἴσως νὰ μὴν ἤξερες!

ΑΡΣΕΝΗΣ. Κάτι μικροκερατοῖς βέβαια τοῦ Καλλιᾶδη!...

ΦΩΡΑ (τραβώντας τον κατά τὸ φῶς καὶ κυττάζοντας τον κατάματα). Ἡ Ἀγγελική, ἀκούς;... ἡ Ἀγγελική δὲν εἶναι γυναῖκα τοῦ Πόπου.

Καὶ τώρα δὲ συζοῦν: ἐκείνη μένει μοναχὴ καὶ ὁ Πόπος χῶρια.

ΑΡΣΕΝΗΣ (μὲ δυσκολία). Καὶ τί σχέση ἔχουν ὅλα αὐτά;

ΦΩΡΑ (πάντα τὸν κρατεῖ). Ἄκουσε νὰ μάθῃς. Μιὰ γυναῖκα ποῦ

φεύγει τὸν ἄντρα της, τὸ ξέρω ἀπ' τὸν ἑαυτό μου, δὲν τὸ κάνει γιὰ τὴν ψυχὴ της, παρὰ γιὰ νὰ πάῃ μὲ κανέναν ἄλλον ἄντρα: τὸ ἴδιο καὶ ἀνάποδα. Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ Ἀγγελική καὶ ὁ Πόπος δὲν μένουν πειὰ μαζί, εἶναι ἓνας ἄντρας ποῦ πηγαίνει καὶ βλέπει τὴν Ἀγγελική. Αὐτὸς ὁ ἄντρας δὲν εἶναι μονάχος. Εἶναι μὲ μιὰ γυναῖκα ποῦ δὲν εἶναι γυναῖκά του. Μπόρεσε καὶ χῶρισε αὐτὸς ὁ ἄντρας τὴν μιὰν ἀπὸ τὸν καλλίτερό του φίλο καὶ τὴν τωρινὴ του ἀπὸ τὸν παιδικώτερό του σύντροφο.

ΑΡΣΕΝΗΣ (τὴ σπρώχνει βίαια καὶ κάνει νὰ βγῇ). Πᾶψε πειὰ νὰ κάθῃσαι νὰ μὲ κοροϊδεύῃς!...

ΦΩΡΑ (χρῆμὰ καὶ τὸν γραπώνει). Στάσου· (ἡσυχώτερη). Ποιὸς μιλά γιὰ σένα; Ἄκουσε καὶ παρακάτω. Τὴν πρώτη γυναῖκα τὴν ἀρπαξε σὰν αἱματοσφαχτο σφαχτάρι καὶ τὴν ἐνανούρισε, τὴ σαγήνεψε μὲ τὸ ψευτικὸ τοῦ ἐρωτικὸ τραγοῦδι. Τὴ δεύτερη τὴ χῶρισε ἀπὸ τὸν ἄντρα ποῦ τὴν ἔζησε τόσα χρόνια, γιὰ νὰ πετάξῃ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη στοὺς πέντε δρόμους, σὰν ἓνα παληόρονον ποῦ πάληωσε καὶ εἶναι γιὰ τὰ σκουπίδια. Βρέθηκε τόσο βλάκας, τόσο τυφλωμένος νὰ μὴ μπορέσῃ οὔτε κἂν νὰ νοιώσῃ τί μαργαφτάρι εἶναι ἡ καρδιά μιᾶς γυναίκας ποῦ ἀγαπᾷ.

ΑΡΣΕΝΗΣ (ξύνοντας τὴν πληγὴ. Μοχθηρὰ). Μὲ τὰ σωστά της;

ΦΩΡΑ. Ἐνας ἄντρας ἀγαπᾷ μὲ τὰ σωστά του εἴτε μὲ τὰ ψεύτικα του (ὠπέρωρη). Ἡ γυναῖκα ὅμως ὅταν ἀγαπᾷ, «ἀγαπᾷ».—Αὐτὸς ὁ ἄντρας εἶναι φοβητσιάρης, ἐπειδὴ δὲν τόλμησε νὰ ἐξηγηθῇ, παρὰ ἐδῶ καὶ τρεῖς ἔβδομάδες καταδέχεται νὰ ρεζιλέγῃ τὰ ἀγνότερα αἰσθητήματα μιᾶς γυναίκας μὲ τὴν πειὸ ἀδιάντροπὴν ἔποκρῖσία καὶ τὴ... χοντρότερη ψευτιά.

ΑΡΣΕΝΗΣ (σηκώνει τὸ χέρι). Πᾶψε λοιπόν! Ἄρχετὰ σὲ ἀκούω!... τί ἔπαθες καὶ φρενιάσες ἔτσι;...

ΦΩΡΑ. Φρενιάζω, ἔε; χτύπησέ με ἂν τολμᾷς, κυλίσου στὸ βοῦρκο ἀκόμα παραπάνω, γίνου πειὸ τιποτένιος. Βάρεσε μιὰ γυναῖκα. Χαχαχά! Τρέχα νὰ καμαρώσῃς κατόπι γιὰ τὸ κατόρθωμά σου. Θὰ γίνῃς ἥρωας, χτυπώντας μιὰ γυναῖκα! Γρήγορα, ἡ Ἀγγελική σὲ περιμένει... θὰ χάσῃς!

ΑΡΣΕΝΗΣ (ἡσυχώτερα). Σοῦ εἶπα πῶς θὰ πάω στοῦ Καλλιᾶδη...

ΦΩΡΑ (τοῦ φράζει τὸ στόμα). Ψέεματα. Ψεύτη! Φτάνει πειὰ μὴ λερώνεις τ' αὐτιά μου μὲ τὰ ψέματά σου. Τὸ στόμα σου εἶναι ἀρκετὰ λερωμένο. Δὲ θὰ πᾶς στοῦ Καλλιᾶδη, ὄχι! ἐκεῖνος δὲ σὲ προσκάλεσε! πῶς μποροῦσε νὰ σὲ προσκαλέσῃ!

ΑΡΣΕΝΗΣ. Καὶ γιατί σὲ παρακαλῶ;

ΦΩΡΑ. Ἐπειδὴ ἀπόψε, ἐδῶ στὴν ἴδια θέσῃ, ἐδῶ καὶ λίγη ὥρα, τῶ-

λεγε ὁ Καλλιᾶδης πῶς ἔχει προσκαλέσῃ ἓναν ποῦ χίλιες φορὲς, ἑκατὸ χιλιάδες φορὲς σὲ ἀξίζει. Σὺ δὲν εἶσαι κἂν σὰν τὸ νύχι του, αὐτὸς οὔτε ψεύτης, οὔτε ὑποκριτὴς εἶναι... (Μὲ μεγάλην ἐξαίτη) Ἀπόψε προσκάλεσε τὸ Νότη, τὸ Νότη, ἀκούς τὸ μεγάλο Νότη... καὶ θὰ φωνάξῃ καὶ τὰ μοῦτρα σου;... τί ἄντρας εἶσαι λοιπὸν ἀφοῦ φοβᾷσαι τὴν ἀλήθεια;... τρέχα νὰ δῆς τὴν Ἀγγελική σου! (τὸν σκουπιά στὴν πόρτα).

ΑΡΣΕΝΗΣ. Μὰ εἶσαι τρελλὴ (ζητώντας νὰ αἰάξῃ τὰ πράματα) ποῦ τὰ φαντάστηκες ὅλα αὐτά.

ΦΩΡΑ. Πήγανε λοιπὸν στοῦ Καλλιᾶδη, πήγαινε, φοβητσιάρη, νὰ βρῆς τὸ Νότη, δὲ θὰ σὲ κἀνῃ τίποτε, ἐκεῖνος ἔχει πειὸ εὐγενεῖα ψυχὴ ἀπὸ σένα, (ὁ Ἀρσένης εἶναι ἔξω πειὰ) στὸ ἔδειξε καὶ μὲ τὸ παραπάνω... σίχαμα!!!...

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ.

ΦΩΡΑ.

(Μπαίνει σὰν τρελλή, δὲ ξέρεי κ' αὐτὴ ποῦ κυττάζει τρέχει στὸ παράθυρο τὸ μεσιανὸ καὶ βλέπει. Κατόπι πηγαίνει καὶ πέφτει στὸν καναπέ καὶ κρῖβει τὸ πρόσωπό της στὰ χέρια της, πνιγμένη στὰναφυλλητά). Θεέ μου! τί σέκανα καὶ μὲ τυραννεῖς ἔτσι!... τί ἔχασα!... τί χάνω!... (οἱ λυγμοὶ δὲ τὴν ἀγίνουν νὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ ἡ σκηνὴ πέφτει).

Τελειώνει ἡ δευτέρη πράξη.

ΠΡΑΞΗ ΤΡΙΤΗ.

Ἡ ΡΥΤΙΔΕΣ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ.

Τὸ γραφεῖο τοῦ Καλλιᾶδη. Δεξιὰ στὸ βάθος τὸ γραφεῖο καὶ ὁ καναπές. Ἀριστερὰ βιβλιοθήκη. Καρέκλες πολλὲς ἄταχτα ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Χαρτιά. Φωτογραφίες. Δυὸ πόρτες: μιὰ δεξιὰ καὶ μιὰ ἀριστερὰ.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ, ΝΟΤΗΣ, ΠΟΠΟΣ, (ὁρῶνται).

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἦπια, δροσίστηκα... Ἡ γλῶσσά μου ξεράθηκε.

ΝΟΤΗΣ. Μὰ διάβαζες δυὸ ὥρες ἀδιάκοπα.

ΠΟΠΟΣ. Τί νόστιμη ἡ ἀδημονία τοῦ Κυπρόπουλου. Ὅχι τόσο γιὰ τὴν ὥρα, ὅσο γιὰ τὰ τολμηρὰ σου λόγια. Καταντοῦσε ἔξω φρενῶν. Μουρμούριζε πῶς δὲν ἔχεις ὅσα οὔτε ἱερά, πῶς γυρεύεις νὰ χαλάσῃς τὴν κοινωνία...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ναὶ καθόσουν πλαί του καὶ θὰ τὸν εἶχες στ' αὐτιά σου ὅλη τὴν ὥρα. Ἄν εἶχε στὰ χέρια του ἔξουσία τὸ δίχως ἄλλο θὰ μὲ χαντάκωνε. Βρίσκει τόσο παράτολμα τὰ λόγια μου! (κάθονται ἔξω ἀπὸ τὸν Πόπο).

ΝΟΤΗΣ. Καλὲ μόνο παράτολμα; θὰ τὰ βρίσκει καὶ ἀνήθικα. Εἶναι ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους ποῦ θεωροῦν κατὰ κανόνες ποῦ λένε «ἠθικὴ» — μὲ κεφαλαῖα γράμματα — τόσο πειὸ πολὺ ἀπαρραβίαστους ὅσο εἶναι καὶ βλακῶδεις. Ἡ δόση τῆς βλακείας εἶναι ἡ ἐγγύηση γιὰ

τήν ιερότητά τους. Τέτοια λογής κεφάλια είχαν φυλακίση τὸ Σωκράτη στήν ἀρχαιότητα.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Θά σοῦλεγα, Νότη, πῶς τέτοια παρομοίωση μὲ κολακεύει ἂν δὲ νόμιζες πῶς τὸ παίρνω ἀπάνω μου.
ΠΟΠΟΣ (μισὸ κοροῖδο). Δηλαδή θὰ ἦταν παράξενο;
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (εὐθυμούσικα). Σώπαινε!... Ἄλκιβιάδη!... ἔφυγε ὁ Κυπρόπουλος καὶ τώρα ἀρχίζεις ἐμένα.
ΝΟΤΗΣ (στὸν Πόπο). Μὰ εὐὸ πρέπει νὰ ἐπιδοθῆς στὴ σαιυρική ποιήση μὲ τὰ πειράγματά σου. Δὲν ἀφίνεις τοὺς λυρισμοὺς κατὰ μέρος ὅταν γράφης!...
ΠΟΠΟΣ (ξάφνου σοβαρευμένος). Ἄν νομίζης πῶς ὅτι εἶναι στὰ χεῖλια, βρίσκεται καὶ στήν καρδιά! Πόσους βλέπουμε γελαστοὺς καὶ ἀπὸ μέσα...
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (τὸν διακόπτει). Νάτα μας! τώρα θὰ καταντήσης ὁ ἱερότης τῆς ἔλεεινης μορφῆς!... Κλάψε σὰν τὸν Ἰερεμία. (Στὸν Νότη) Πῶς τοὺς βρίσκεις λοιπόν;
ΝΟΤΗΣ. Ἀλήθεια, δὲν σοῦ εἶπα ἀκόμα κ' ἐγὼ τὴ γνώμη μου γιὰ τοὺς «Ἀταίριαστους». Μὲ τὰ σύγγρα-φῆρα δὲν μπόρεσα νὰ σὲ ζυγώσω.
ΠΟΠΟΣ. Ὁ Καλλιάρχης γιὰ νὰ σὲ προσκαλέση θὰ εἶχε τὸ σκοπὸ του.
ΝΟΤΗΣ. Καὶ δὲν ἔχασα ποὺ ἦρθα. Σωστὴ φιλολογικὴ ἀπόλαυση ἢ ἀπομνήν βραδεία ποὺ τιμᾷ τὸν οἰκοδεσπότη.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τώρα, ἀναμεταξύ μας, ἄς πάψουμε τ'ἀλληλοθυμιάσματα.
ΠΟΠΟΣ. Αὐτὰ εἶναι πρόχειρη παρηγοριά τῶν εὐνούχων καὶ φιλολογικῆς καμωρίας.
ΝΟΤΗΣ. Μὲ ποιὸν πασοῦ σὲ τέτοιο χαρέμι;
ΠΟΠΟΣ. Ὅλους τοὺς ἀγιογδύτες ποὺ αὐτοτιτολοφοροῦνται δημοσιογράφοι καὶ κάνουν τὸν κριτικὸ.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Εὐτυχῶς ποὺ ὑπάρχουν καὶ ἀληθινὰ μεγάλα κεφάλια. Εἶναι ὅμως αὐτοὶ τόσο λίγοι! Οἱ ἄλλοι τοὺς πνίγουν σὰν ἀγκάθια. Αὐτοὶ οἱ λίγοι ἐκτίμησαν μονάχα τὸ ταπεινὸ μου θεατράκι. Οἱ ἄλλοι τὸ κατέτρεξαν.
ΝΟΤΗΣ. Τέτοια μειριφοροσύνη! Νὰ δῆς στὴ σκηνὴ ποὺ θάχης ἀκόμα μεγαλειότερη ἐπιτυχία.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐξαργάται ἀπὸ τὴν Νιόβη καὶ τὸν Ἄλκιδη ἄμα βάλουν τὰ δυνατά τους.
ΠΟΠΟΣ. Ναὶ μὰ πρέπει καὶ σὺ νὰ τοὺς σκουνηξῆς.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ὅτι περᾶση ἀπὸ τὸ χέρι μου θὰ τὸ κάμω. Στῆς δοκιμὲς τουλάχιστο.
ΝΟΤΗΣ. Κάτι ἀπόψε δὲν ἔφρες μαζί σου τὴν Ἀγγελικὴ!...
ΠΟΠΟΣ (δύσθυμα). Ποῦ νὰ ξέρης, καὶ μένε Νότη.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (μέσα του). Ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ναθαναήλ... (σηκώνεται) ἔχω ἀπόψε ὀρισμένως μανία μὲ τὴν Ἱστορία καὶ τὴ Γραφή.
ΝΟΤΗΣ. Τί τρέχει;
ΠΟΠΟΣ. Ἐσύ, Νότη, δὲν εἶσαι ἓνας ἄνθρωπος σὰν τοὺς ἄλλους. Σοῦ ἔτυχε στὴ ζωὴ σου μὰ κακὴ, πολὺ κακὴ σελίδα καὶ μπόρεσες μὲ τὸν ἀτσάλειο σου χαραχτήρα νὰ τὴ στρέψης καὶ νὰ διώξης ὅλη τῆς τὴν κακὴν ἐντύπωση. Ἀπὸ τότες ζῆς μοναχός σου στὸ «φιλδισένιο σου παλάτι» μὲ τῆς ιδέες σου. Δὲ σκοτιζέσαι τί γίνεται ἔξω. Ὅλοι ὅμως οἱ ἄνθρωποι δὲ σὲ μοιάζουν οὔτε στέκονται νὰ

καταφέρουν ὅτι σὺ κατόρθωσες. Ἐνίκησες μὲ τὴ σκέψη σου τὰ αἰσθηματά σου. Ἐγὼ δὲ μπόρεσα καὶ οὔτε τὸ θέλησα... ἐπειδὴ καὶ νὰ ἤθελα δὲ θὰ τὸ μποροῦσα.

ΝΟΤΗΣ. Μὰ ἡ Ἀγγελικὴ;

ΠΟΠΟΣ. Μὲ μὰ λέξη, χωρίσαμε. Σοῦ θυμίζω ὄχι εὐχάριστες στιγμὲς τοῦ βίου σου καὶ συγχώρεσέ με.

ΝΟΤΗΣ (μὲ νευρικὸ γέλιο). Ὡστε εἴμεθα «ὁμοιοπαθεῖς»;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (ποῦ τοὺς ἀκουγε). Τέτοια ὥρα νὰρχίζουν νὰ ξύνουν παληρὲς πληγές!

ΝΟΤΗΣ. Καὶ ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποῦ;...

ΠΟΠΟΣ (μὲ μεγάλη δυσφορία, πέφτωντας σὲ μὰ πολυθρόνα). Μὰ... ὁ ἴδιος!...

ΝΟΤΗΣ (σηκώνεται ἀγριεμένος). Τί εἶπες; ὁ ἴδιος;... (μὲ ἀνέκφραστη λύπη στὴ φωνή του) τὴν καὶ μένη, τὴ δύσμοιρη τὴ Φλώρα!...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἀμέσως ἐκεῖ ἐπῆγε ὁ νοῦς του.. μήπως;... (Δυνατὰ) Μὰ τώρα τίς ἢ ἀνάγκη νὰ κάθεστε νὰ συνεχίζετε αὐτὴ τὴν ἀνοιχτό-καρδη κουβέντα ὅτι ἔγεινε, ἔγεινε!

ΠΟΠΟΣ. Φυσικά, ἐσὺ τὸ λές εὐκόλα! Ἄν ἦσουν στὴ θέση μας!

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐεε! ἀναθεματισμένα γερατεία.

ΝΟΤΗΣ (ἠσυχώτερος πέρνει μὰ καρτέλα καὶ κάθεται πλάι στὸ Πόπο). Ἄκουσε· θέλω νὰ μοῦ τὰ πῆς ὅλα. Πῶς γίνηκε τὸ κάθε τι... μὲ ὅλες τῆς λεπτομέρειες.

ΠΟΠΟΣ. Γιὰ πειὸ λόγο; δὲ βαριέσαι. Εἶδα πῶς ὁ Ἀρσένης—καὶ τί! φίλος μου παιδικῶς—τὴν ἐτριγύριζε ταχτικά καὶ τῆς ἔλεγε ἓνα σωρὸ ἀηδίες—ξέρεις, νά, ὅπως ὅταν ἓνας ἄντρας σιλωαρίζει μὲ μὴ γυναῖκα ποὺ θέλει νὰ τὴν πλανέση.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Εἶναι καὶ αὐτὸ ἐπάγγελμα.

ΝΟΤΗΣ. Καλά, κ' ἡ Ἀγγελικὴ;

ΠΟΠΟΣ. Ὅλο γελαστὴ μαζί του. Ἐγὼ εἶχα τυφλωθῆ. Ποτέ μου ὡς ἐκείνη τὴ στιγμὴ δὲν ἔννοιωσα σὲ τί βαθμὸ τὴν ἀγαποῦσα.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐνὸς καλοῦ ποὺ ἔχομε, δὲ νοιώθουμε τὴν ἀξία του παρὰ μόνο ὅταν κοντεύουμε νὰ τὸ στερηθοῦμε.

ΠΟΠΟΣ. Κι' ἄμα τὸ χάσουμε τὸ κλαῖμε. Ἐτσι κ' ἡ γυναῖκα... κατὰλαβα πόσο τὴν ἀγαποῦσα. Ἡ τυφλή μου ζούλεια, μὲ ἔκαμε στὴν ἀρχὴ νὰ τὴν κρατήσω κοντά μου νὰ τὴν κλείσω, νὰ μὴ βλέπη κανένα. Δὲ βάσταξα ὅμως καὶ αὐτὸ δὲν τῆς καλοῦρεσε. Τότες ἔγεινα σὰν τρελλός, δὲν κρατήθηκα, ὡς ποῦ... χωρίσαμε. Τότε τὰ χάλασα φυσικά καὶ μ' ἐκείνον.

ΝΟΤΗΣ. Ὁραῖο. Μὰ μήπως σημαίνει μ' αὐτὸ πῶς φταίγει ἡ καὶ μένη ἢ Ἀγγελικὴ τόσο πολὺ;... Κι' ἂν σ' ἀγαποῦσε;

ΠΟΠΟΣ. Θὰ γυροῦσε στὴν ἀγκαλιά μου.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ὅχι δά! μὴν τὸ λές. Ἡ κάθε γυναῖκα πρὸ πάντων ἄμα δὲ φταίγη ἔχει δεκαπλασιασμένη τὴν ἀξιοπρέπειά της. Ἐπρεπε νὰ συναισθανθῆς τὸ λάθος σου, ἂν ἀληθινὰ παραφέρθηκες.

ΠΟΠΟΣ. Δὲ μπορῶ, εἶμαι σχεδὸν βέβαιος. Εἶναι τρεῖς βδομάδες τώρα. Γιατί νὰ μὴ γυρίση; Τώρα τέτοια ὥρα θὰ εἶναι στὴν ἀγκαλιά ἐκείνου τοῦ παλῆάνθρωπου, τοῦ ἐκμαυλιστή... (ἤρεμα) ἐνὸς παληοῦ παιδικοῦ μου φίλου!

ΝΟΤΗΣ. Τὴν καυμένη τὴ Φλῶρα! τὴν καυμένη, τὴ δύστυχη τὴ Φλῶρα!..

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί τὴ συλλογιέσαι τὴ Φλῶρα;

ΝΟΤΗΣ. Ἐσὺ ποτέ σου δὲν τὴν ἀγάπησες. Ἐγὼ ὅμως μιὰ φορὰ κ' ἔβαν καιρὸ τὴν ἀγάπησα. Μὴ θαρρήψης πῶς στὰ λέγω αὐτὰ ἐπειδὴ ἀκόμα ἔχω γιὰ τὴν κανένα μικρὸ αἰσθηματάκι. Μέσα μου κάθε ἐρωτικὴ φλόγα εἶναι πειὰ σβυσμένη, θαμένη. Δὲν ἔχω παρὰ κρύα στάχτη. Καὶ ἐδῶ αὐτὴ τὴν ὥρα νὰ τὴν ἔβλεπα, εἶμαι βέβαιος, στὸ λέγω κατὰ μιν ὅμως πῶς τὸ νὰ μὴν τὴν ἀγαπῶ πειὰ, πῶς μὲ τὸ νὰ μοῦ ἔσπασε τὴ λεπτεπίλεπτη χορδίτσα τῆς ἀγάπης στὴν καρδιά μου, πῶς ἔξασα πῶς μιὰ φορὰ, καὶ στὰ καλλίτερά μου νειῶτα, τὴν ἀγάπησα τὴν ἀγάπη τῆς τὴ θυμοῦμαι, μονάχα τὴ θυμοῦμαι—δὲν τὴν ἀναπολῶ—ἐπειδὴ μοῦ λείπει, ἐπειδὴ μοῦ ἄφηκε κάτι κενὸ στὴν καρδιά μου.

ΠΟΠΟΣ. Δύστυχε Νότη!

ΝΟΤΗΣ. Νικοῦμε τὰ αἰσθήματα, τῆς παλῆς θύμησες ὅμως ἀδύνατο νὰ τῆς σβύσουμε. Ἡ παλῆ θύμηση πάντα μᾶς ἔρχεται... πότε πικρὴ καὶ πότε εὐάρεστη. Τὸ νερὸ τῆς λήθης εἶναι μονάχα στὴν ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ στοὺς τρελλούς. Καὶ γι' αὐτὸ οἱ τρελλοὶ εἶναι οἱ πειδὸ εὐτυχισμένοι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου. Μπορῶ νὰ μὴ θυμοῦμαι; Τὸ ἠθικὸ σθένος, ὁ χαρακτήρας τοῦ ἀνθρώπου δὲ μποροῦν στὴ θύμηση τίποτε. Εἶναι ὅπως ἡ συνείδηση. Ἡ δυὸ μυστικοπαθεῖς τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας ἀλληλένδετα συνδεδεμένες. Νὰ λοιπὸν γιὰ τὴ συλλογιέμαι καὶ κακομοιριάζω τὴ Φλῶρα.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐχεις δίκαιο.

ΝΟΤΗΣ. Ἀφέθηκε ὀλάκερη σέναν ἄνθρωπο ποῦ τῆς εἶπε πῶς τὴν ἀγαποῦσε. Ἴσως στὴν ἀρχὴ νὰ μὴν τῆς ἔλεγε ψέματα. Ἀπόδειξη ἢ προτομή τῆς. Ἡ ἀγάπη του ὅμως ἦταν μοναχὰ ὡς τὴν προτομή, ἅμα χάρισε τὴ Φλῶρα ἀπὸ μένα καὶ τὴν ἔκανε δική του, ἅμα τὴ χόρτασε, ἅμα ἄδειασε ὡς τὴν τελευταία στάλα τὸ πότηρι τῆς ἡδονικῆς ἀγάπης, ὁ ἐρωτῆς του—ἀπλή ἐπιθυμία—ξεθύμανε τὸ μπαμπάκι ἅμα πέρην φωτιά. Μεγάλη φλόγα, ποῦ σβύνει ἀμέσως.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Νότη, πάντα εἶσαι ὁ μεγάλος ἄνθρωπος ποῦ διαίμαζα. Πόσο ἔχεις δίκαιο! Ἰσα-ἴσα τώρα μιλοῦσες γιὰ τὴν προτομή... Ἐξέρεις, τὸ δειλινὸ εἶχα πάγγι στοῦ Ἀρσένη.

ΝΟΤΗΣ (μὲ διερωτικὴ περιέργεια). Καὶ τὴν εἶδες;

ΠΟΠΟΣ (τὸ ἴδιο)... Κι' ἐκεῖνον;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καὶ τοὺς δυὸ. Τῆς πολεμᾷ τόσον καιρὸ μιὰ δευτέρη προτομή καὶ δὲν τὴν καταφέρει καθόλου. Εἶχε μεγάλο δίκαιο νὰ πῆς αὐτὰ ποῦ εἶπες.

ΝΟΤΗΣ. Καὶ τί εἶπατε; μιλήσατε; πῶς σοῦ φάνηκε; εἶναι καλὰ;... τί κάνει;...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καταβλήθηκε πολὺ ἡ καυμένη...

ΠΟΠΟΣ. Κι' ἐκεῖνος;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Νευρικός καὶ θυμωμένος. Θύμωσε, πειράχτηκε, ἐπειδὴ τοῦ εἶπα πῶς ἡ δευτέρη του προτομή δὲν ἐμοιάζει τὴν πρώτη.

ΝΟΤΗΣ. Ἡ καυμένη ἡ Φλῶρα. Ἄς μὴ μάθη τουλάχιστον πῶς τὴν παρατᾶ... στὴν ἀγάπη του βίασε ὅλο τὸ οἰκοδόμημα τῆς εὐτυχίας τῆς... τί θὰ ὑποφέρει!...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (ξαφνικά). Φέρθηκα ὅμως σὰ βλάκας, τί κτήνος, τί ζῶο!... τώρα τὸ νοιώθω. Ἀπόψε ὅταν μὲ ρωτοῦσε γιὰ νέα, τῆς εἶπα (στὸν Πόπο) πῶς δὲν ἔμεινες πειὰ μαζί μὲ τὴν Ἀγγελικὴ. Δὲν ἤξερα πῶς μὲ τὸν Ἀρσένη... ὦ γκάφα ποῦ ἔκαμα!

ΝΟΤΗΣ. Τί ἀπρόσεχτα φέρθηκες! Κ' ἐκεῖνη; ταράχτηκε; τί ἔκαμε;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Λάκρυσσε... ἴσως νὰ σὲ θυμήθηκε.

ΝΟΤΗΣ. Ἄα! ποῦ ξέρεις; καμμιά φορὰ τὸ ἐνστικτο τῆς γυναίκας. ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (χτυπᾷ τὸ κούτελό του). Βλάκας, βλάκας! (Στὸν Πόπο) Νὰ μὴν μπορέσω νὰ μαντέψω, νὰ μυριστῶ τὴν αἰτία ποῦ εἴστε μαλωμένοι...δὲ θὰ τῆς ἔλεγα τίποτε (ξαναχτυπιέται) τί ξεκουτιασμένο κεφάλι!

ΠΟΠΟΣ. Τὴ δύστυχη!

ΝΟΤΗΣ (στὴ σκέψη του). Τὸ ἐνστικτο τῆς μπορεῖ νὰ τῆς καταστρέψῃ τὴν εὐτυχία τῆς (χτυπᾷ ἡ πόρτα ἀπότομα. Γυρνοῦν καὶ οἱ τρεῖς ταυτόχρονα ὅλοι στὸ πόδι).

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ποιὸς νῆναι τέτοιαν ὥρα; (Φεύγει ν' ἀνοίξῃ).

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ.

ΝΟΤΗΣ, ΠΟΠΟΣ.

ΝΟΤΗΣ (μετὰ ἀπὸ μικρὴ παύση· στὸν Πόπο βιαστικά). Ἄκουσε, σὰν ἀστραπὴ μοῦ πέρασε μιὰ ἰδέα, τρελλή, γελοία, ὅπως θέλεις πύστην. ΠΟΠΟΣ. Τί; τί πράγμα;

ΝΟΤΗΣ. Νά, ἔχω τὸ προαίσθημα πῶς ἀπόψε θὰ ἔλθῃ ἐδῶ, πῶς θὰ τὴν ἰδῶ... καὶ νὰ ἦταν αὐτὴ... Ἄ! τὸ δίχως ἄλλο...

ΠΟΠΟΣ. Ἐχεις τόσην ἐπιθυμία...

ΝΟΤΗΣ. Ἐπιθυμία ὄχι... μᾶλλον περιέργεια... οὔτε (πολὸ παραγμένο) δὲ μπορῶ νὰ σὲ ἐξηγήσω... κάτι τι ἀπροσδιόριστο... Εἶναι φοβερὸ... καὶ ὅμως εἶναι βλακείες τὰ προαισθήματα. Ἐλα στὴ θέση μου... ἂν σοῦ περνοῦσε καὶ σένα ἡ ἰδέα πῶς χτυπᾷ ἡ Ἀγγελικὴ...

ΠΟΠΟΣ. Ἀφῆσε αὐτὰ τώρα Νότη, πρέπει νὰ δεχτῆς μεγάλο. Κύτταξε νὰ γίνῃς ὑπεράνθρωπος. Δεῖξε πόσο ψηλότερα στέκεσαι ἀπὸ τιποτένια μαλώματα... Δὲ μιλάς... Συγγώρσσε... θυσιάσε καὶ λίγο κάτι δικό σου. Θὰ μ' ἔβλεπες ἂν ἦμουν στὴ θέση σου.

ΝΟΤΗΣ (βλέπει τὸν Καλλιᾶδῃ ποῦ μπαίνει μὲ τὴν Ἀγγελικὴ). Νὰ δοῦμε ἂν θὰ κρατήσῃς τὸ λόγο σου (τοῦ δείχνει τὴν Ἀγγελικὴ. Μέσα του). Κι' ἐγὼ συλλογιούμουν προαισθήματα... τί ἀνοησίες! ντροπὴ μου μὰ τὴν ἀλήθεια!...

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

ΝΟΤΗΣ, ΠΟΠΟΣ, ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ, ΑΓΓΕΛΙΚΗ.

ΠΟΠΟΣ. Ἀγγελικὴ! ἐσύ;... ἐδῶ;...

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Πόπο!...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί στέκεστε ἔτσι; ντρέπεστε νὰ φιληθῆτε προστά μας! (σκουντᾷ τὴν Ἀγγελικὴ στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Πόπου. Φιλιοῦνται). Ἐπὶ τέλους! Νά καὶ ἕνας καλὸς οἰωνὸς στὴν βραδεία ποῦ διαβάζω τοὺς «Ἀταίριαστους»!

ΝΟΤΗΣ. Μονάχα ο τίτλος δὲν ταιριάζει μὲ τὸν οἶνό σου.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καὶ πῶς; ἀταίριαστος κι' αὐτὸς μὲ τοὺς «Ἀταίριαστους» ἐπειδὴ εἶναι αὐτοὶ ταιριασμένοι (δείχνει τὸ ζευγάρι. Πηγαίνει στὴν Ἀγγελική, τὴ ζυγώνει καὶ τὴν ὀδηγεῖ νὰ κάτσει). Φθάνει πειά, κάτσε, εἶσαι κουρασμένη, λαχανιάζεις. Κρεμιόμαστε ἀπὸ τὰ χεῖλιά σου. Σὲ ἀκοῦμε...
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Πόπο, μοῦ φέρθηκαν τόσο ἀπάνθρωπα σὲ μένα (περιδάκνη).
ΠΟΠΟΣ. Τί σοῦ ἔφταιξα; ἢ ζήλεια μου;...
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Αὐτὸ σημαίνει μεγάλη ἀγάπη! Αὐτὰ εἶναι ψευτομαλώματα καὶ μικροφιλοτιμίες. (Ὁ Νότης βυθισμένος στὴ σκέψη του παρῶμερα, τοὺς ἀκούει κάποτε κάποτε).
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Ἡ ἀγάπη σου δὲν μπορούσε νὰ σὲ κάμῃ νὰ καταλάβῃς τὴν ἀλήθεια, νὰ μὲ ὑπομιαστῆς.
ΠΟΠΟΣ. Πῶς νὰ σὲ καταλάβῃ; ἦταν τυφλή.
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Δὲν ἔνοιωσες πῶς μὲ κυνηγοῦσε, πῶς μὲ γυρώφερνε μὲ λόγια καὶ μὲ σκέρτσα γιὰ νὰ μὲ πάρῃ ὑποσχέσεις, καί...
ΠΟΠΟΣ. Ὅστε σύ... ποτέ σου;...
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Γιὰ ποιὰν λοιπὸν μὲ πῆρες; Ἐπειδὴ ἤμουν ἀστεράνωτη;
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Δὲν κάνουνε τὰ στέφανα τὴν τίμια τὴ γυναίκα.
ΝΟΤΗΣ. Ἐθιμολατρειες!... στὸν αἰῶνά μας!...
ΠΟΠΟΣ. Κι' ἐσύ;... γιατί γελοῦσες μαζί του; γιατί τοῦ φέρνουν τόσο προκλητικά;
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Προκλητικά; ἐγώ;... ἀλήθεια, ἢ ἀγάπη σου τυφλή δὲν ἦταν, ἐπειδὴ σὲ ἔκανε νὰ βλέπῃς, μὰ νὰ βλέπῃς στραβιά. Γελοῦσα μαζί του... ἐπειδὴ, ἔξω κι' ἐγώ;... (μὲ γυναικεῖα χάρη) μοῦ φαίνονταν τόσο ἀστεῖος... τόσο παραξένο θυροῦσα πῶς θὰ μπορούσε νὰ χαλάσῃ τὴν ἀγάπη μας!...
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καὶ ὅμως!...
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Ποῦ; δὲν τὴ χάλασε! δὲ μᾶς βλέπεις; (Χαϊδεύει τὸν Πόπο) μὰ ἄφησε με νὰ στοῦ πῶ ὡς τὸ τέλος. Ὅταν ἔκανες ἐκείνο, ποῦ ποτέ μου δὲν θὰ συγχωροῦσα, ἂν δὲν εἶχα τόσο ἀγάπη γιὰ σένα—νὰ μὲ ἀφήσῃς νὰ φύγω—ἐκεῖνος ἐπῆρε πειὸ πολὺ θάρρος καὶ ἐρχόνταν νὰ μὲ βροῖσῃ. Ἐγὼ τὸν δέχτηκα.
ΠΟΠΟΣ. Τὸ ἔκαμες αὐτό;
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Σὺ ἔκαμες χειρότερα.
ΠΟΠΟΣ. Τί;
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Πρόσβαλες τὰ ἱερώτερα αἰσθήματα μιᾶς γυναίκας ποῦ σὲ λάτρευε. Τῆς περιφρόνησες τὴν ἀξιοπρέπεια...
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Ἐγὼ ὅμως εἶχα πεποίθησι στὴν ἀγάπη. Τί νὰ σοῦ πῶ; Γιὰ μᾶς τῆς γυναίκας ὁ ἔρωτας εἶναι τὸ φυλαχτὸ μας. Βάσταξε τρεῖς βδομάδες αὐτὴ ἡ ἱστορία. Ὡς ποῦ ἔχασα τὴν ὑπομονή μου...
ΠΟΠΟΣ. Καί...
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Τοῦ ἔγραφα!...
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τοῦ ἔγραψες; πότε;
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Σήμερα τὸ πρωτὸ τὸν ἐφώναξα γιὰ νὰ τοῦ πῶ μιὰ γιὰ πάντα νὰ μὲ ἀφήσῃ ἤσυχη.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Σήμερα τὸ πρωτὸ εἶπες;
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Naί, ναί.

ΠΟΠΟΣ. Τί ἔχει νὰ κάνῃ; λοιπὸν;
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Ἦλθε χαρούμενος; γελοῦσαν καὶ τ' αὐτιά του. Τοῦ ἔδωκα ὅμως νὰ καταλάβῃ πῶς δὲν ἦταν ἐκεῖ ἡ θέση του, καὶ πῶς κάθε ἄλλο παρ' ὅτι περιέμενε θὰ εὔρισκε. Εἶπε πῶς θὰ σκοτωθῆ, θέλησε νὰ μοῦ ριχτῆ κατόπι μὲ τὸ ζῶρι, τῆς συνειθισμένες βλακειές τῶν ἀντρῶν.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Εὐχαριστῶ.
ΠΟΠΟΣ. Μὰ ἔδω, τί γυρεύεις;
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Ὅταν ἄρχισε τῆς ἀπειλές, καὶ προσπαθοῦσε νὰ μὲ πείσῃ νὰ ἀφεθῶ στὰ χάρδια του, ἐγίνηκα ἔξω φρενῶν μὲ τὴν ἐπιμονή του καὶ ἄμα ἔνοιωσα πῶς μιᾶς γυναίκας ἢ ἀδυναμία δὲν θὰ ἀντιστέκονταν στὴν ὀρμή του, ἄθελα χωρὶς καμμὴν ἐπίγνωση μοῦ ἦλθε στὰ χεῖλιά μου ἓνα ὄνομα (κωττάζει τὸν Πόπο) δὲν καταλαβαίνεις; (Ὁ Πόπος τῆς πιάνει τὰ χέρια καὶ τὴν κωττάζει στὰ μάτια). Φώναξα... Πόπο...
Πόπο... βοήθεια!...
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (στὸν Πόπο). Καὶ θέλεις καλλίτερη ἀπόδειξη πῶς σ' ἀγαποῦσε;
ΝΟΤΗΣ (ἄξαφνα). Τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαπημένου μιᾶς γυναίκας εἶναι πάντα στὰ χεῖλιά της μιὰ στιγμὴ ἀπελπισίας.
ΠΟΠΟΣ (στὴν Ἀγγελική). Λοιπὸν;
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Ἐκεῖνος χαμογέλασε, χαλάρωσε τὴ δύναμη του καὶ μοῦ εἶπε σχεδὸν χοροιδευντικά «Πήγαίνε νὰ τὸν βρῆς, στοῦ Καλλιᾶδη ποῦ διαβάξαι τοὺς «Ἀταίριαστους»... βρῆκα ὅμως καιρὸ καὶ βγήκα ἀπὸ τὴν κάμαρη. Τὸν ἐφοβήρισα νὰ τοῦ κάμω σκάνταλο. Φοβήθηκε καὶ ἔφυγε λέγοντας πῶς ἡ ἀγάπη του γιὰ μένα θὰ εἶναι ὁ τάφος του. Δὲν τὸν πίστεψα ἦταν ὅμως κίτρινος σὰν τὸ κερί τὰ χροιάστηκα ὅμως κι' ἐγὼ στὴν σειρά μου, σὰν τὸν εἶδα σὲ τέτοια κατάσταση. Νόμισα γιὰ μιὰ στιγμὴ πῶς θὰ ἦταν ἄξιος νὰ κάμῃ ὅτι μελετοῦσε... Κατόπι σκέφθηκα πῶς τὸ καλλίτερο ποῦ εἶχα νὰ κάμω θὰ ἦταν νὰ ἀκολουθοῦσα τὴ... συμβουλή του καὶ... ἦρθα.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Βλέπεις ποῦ δὲ σοῦ ἔδωκε καὶ ἄσκημες συμβουλές.
ΠΟΠΟΣ. Καὶ πρὶν γιατί δὲν ἐρχόσουν; Περιέμενες τὸ ἀποφινὸ ἐπεισόδιο νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ξαναϊδωθοῦμε;
ΝΟΤΗΣ (ἤρεμα). Γιατί νὰ εἶσαι Πόπο, τὸσον ἐγωϊστικὸς... Δὲ ξέρεις τί εἶναι ἡ φιλιαντία μιᾶς γυναίκας;... Τώρα στοῦ ἔλεγε ὁ Καλλιᾶδης.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Μιὰ γυναίκα δὲν τὴ θυσιάζει, ἀκόμη κι' ἂν ὑποφέρῃ ἢ καρδιά της.
ΠΟΠΟΣ (στὴν Ἀγγελική). Ὅστε... ὅσα χοντρόλογα σοῦ εἶπα, ὅλο μου τὸ κακὸ τὸ φέροισιμο, τῆς ἀστοχῆς μου ὑποψίες...
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Καὶ ἡ ἀγάπη μας τί εἶναι μπροστὰ σ' αὐτὰ;
ΝΟΤΗΣ. Ὁκεανὸς ποῦ τὰ πνίγει. (Σηκώνεται ἢ Ἀγγελική).
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Δὲ ξέρετε πῶς τὰ μικρομαλώματα στεριώνουν τὴν ἀγάπη;
ΠΟΠΟΣ. Ποῦ νὰ τὸ ἤξερα πῶς θὰ γύριζα ἀπόψε μὲ τὴν καλλίτερη μου συντροφιά!...
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐγὼ ὅμως τώρα θὰ σᾶς διώξω ἐπειδὴ σπῆτι θὰ συνεννοηθῆτε καλλίτερα καί... πρακτικώτερα! Μὴ σᾶς νοιάζει τί λέγει ὁ κόσμος. Ἡ ἀγάπη σας εἶναι τὸ μόνο κριτήριό τοῦ ὅτι κάνετε; ἄμα ἔλθετε στὴν ἡλικία μου θὰ μετανοήσετε...
ΝΟΤΗΣ. Καὶ θὰ εἶναι ἀργά...
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί χροσὸ ποίημα ἢ νεῖοτῃ!...

ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Σᾶς ἀφίνομε (χαριετᾶ) ἀντίο, Νότη. (Στὸν Καλλιᾶδη).
Ἐσὺ νὰ συγχωρήσης τὴν ἀποψινὴ μου εἰσβολή.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἄφου ἦταν γιὰ τόσο ὑψηλὰ συμφέροντα.
ΑΓΓΕΛΙΚΗ. Γιὰ μᾶς τῆς γυναῖκες!...
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καὶ σὺ, Πόπο, φρόνημα ἄλλη φορὰ...
ΠΟΠΟΣ. Τὰ λάθη εἶναι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.
(Βγαίνει μὲ τὴν Ἀγγελικὴ).

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

ΝΟΤΗΣ, ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (στὸ Νότη, βαθεῖα συλλογισμένο). Τί συλλογιέσαι τόσο βαθεῖα;
ΝΟΤΗΣ. Πῶς ἡ εὐτυχία εἶναι τόσο πολὺ ἰσορροπημένη σ' αὐτὸν τὸν κόσμο ποῦ ἅμα εὖνοεῖ μερικοὺς, κάνει ἀνάλογα δυστυχισμένους τρίτους.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (μέσα του). Ὅχι πάντα!... (Στὸ Νότη). Γιατί λοιπὸν δὲ μοῦ λές καθαρὰ πῶς συλλογιέσαι ἐκείνη;...
ΝΟΤΗΣ. Οὔτε θὰ σιὸ κρύψω, οὔτε σοῦ μιλῶ μὲ ἐπιφύλαξη. Σκέπτομαι τὴ Φλῶρα στὴ δυστυχία της. Ὅχι τόσο τὸ κακὸ ποῦ μοῦ ἔκαμε, ὅσο τὴν ἀπογοήτευσί της καὶ τὴν τωρινή της θέση.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καὶ τί σὲ μέλει γιὰ μιὰ γυναῖκα ποῦ τὸ κάτω-κάτω δὲν ἀγαπᾷ;
ΝΟΤΗΣ. Τὴν ἀγαπῶ... ὅχι ὅμως ὅπως νομίζεις: τὴν ἀγαπῶ ὅπως ὁ ποιητὴς τῆς πρῶτες στροφές του, ὁ γλύπτης τὸ πρῶτό του πρόπλασμα καὶ σὺ τὸ πρῶτό σου δράμα...
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Δὲν μπορῶ νὰ σοῦ πῶ πῶς ἔχεις ἄδικο.
ΝΟΤΗΣ. Αὐτὴ γιὰ μένα εἶναι τὸ ἔργο μου πραγματοποιημένο, ἡ ζωντανὴ ἀπόδειξη πῶς ἡ ἰδέες μου δὲν εἶναι χίμαιρες. Μοῦ κόστισε τὴν ἄλλη μου ἀγάπη, ὅπως τὴν ἐννοεῖς σὺ δυνατὴ καὶ ἄδολη. Μὰ ὁ τεχνίτης, ἅμα δὲ θυσίασῃ τὸ κάθε τι γιὰ τὸ ἔργο του, δὲν εἶναι ἀληθινὸς τεχνίτης, εἰλικρινὴς τεχνίτης. Πέσ' πῶς γιὰ νὰ κάμω μιὰ μηχανή, ἔκοψα τὰ χέρια μου. Τὸ ἴδιο εἶναι. Ὁ μηχανικὸς γιὰ τὴ μηχανή του θυσίασε τὰ χέρια του, ἐγὼ ἔδωκα τὴν καρδιά μου αἰμόσταχτη.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ὅστε δὲν τὴν ἀγαπᾷς... ἀνθρωπινά;...
ΝΟΤΗΣ (νέτα). Ὅχι... ὅση σαρκικὴ ἀγάπη εἶχα γι' αὐτήν, διαλύθηκε σὰν καπνὸς χωρὶς νάφησῃ ἴχνος κανένα.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τὸ λές, δὲν ἔχεις ὅμως καὶ τὴν ἴδια πεποιθήσῃ τὰ χεῖλια καὶ ἡ σκέψη καμμιὰ φορὰ, ἄθελα, δὲ συμφωνοῦν.
ΝΟΤΗΣ. Καὶ γιατί; σοῦ φαίνεται τόσο δύσκολο;
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἀπὸ τότες δὲν τὴν ξανάειδες; ἂν τὴν ἔβλεπες ἴσως θὰ εἶχες ἄλλες ἰδέες.
ΝΟΤΗΣ. Δὲν πιστεύω.
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Μὰ ἂς ὑποθέσωμε πῶς ἔξαφνικὰ ἔρχονταν ἐδῶ, σὰν κεραυνός, ὅπως ἡ Ἀγγελικὴ. Φυσικὰ ὁ Πόπος δὲν τὴν περιέμενε...
ΝΟΤΗΣ (ὑποπτα). Μήπως σκάρωσες τίποτε;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Στὴν τιμὴ μου, ὅχι.

ΝΟΤΗΣ. Μὲ φέρνεις σὲ δύσκολη θέση. Κι' ἐγὼ δὲ ξέρω τί πρέπει νὰ σοῦ ἀπαντήσω.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Εἶσαι εἰλικρινής;

ΝΟΤΗΣ (μὲ διαταγῆ). Ναι... (παύση) Ὅχι! ἐπειδὴ σοῦ κρύβω κάτι.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί;

ΝΟΤΗΣ. Δὲν ἠθέλησα νὰ σοῦ τὸ πῶ, ἐπειδὴ τὸ βρίσκω ὅλως διόλου γελοῖο, παιδαριῶδες... Νά, μόλις νοιώσαμε ἐδῶ πῶς κάποιος ἐρχόταν, μοῦ πέρασε ξαφνικὰ ἡ ἰδέα πῶς θὰ ἦταν στὴν πόρτα ἡ Φλῶρα... ἓνα ἀνόητο προαίσθημα ὅλως διόλου... Τὸ εἶπα τοῦ Πόπου. Τὸ παραξένο εἶναι ὅμως πῶς ἡ ἰδέα πῶς θὰ τὴν ξανάβλεπα δὲ μοῦ προξενεῖ μεγάλη ταραχή, ἀπεναντίας θὰ τὸ ἐπιθυμοῦσα νὰ τὴν ἔβλεπα.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί θὰ τῆς ἔλεγες; πῶς θὰ τῆς φερόσουν;

ΝΟΤΗΣ. Ἐχω τόσα πράματα νὰ τῆς ρωτήξω!... Ἦθελα νὰ ἤξερα ἂν εἶναι εὐτυχισμένη...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Κρίμα ποῦ τὰ λόγια τῆς Ἀγγελικῆς δὲν τὸ ἐπιβεβαιώνουν.

ΝΟΤΗΣ. Αὐτὸ θὰ εἶναι ἴσως ἡ τιμωρία της... ἄδικα ὅμως πολὺ ἄδικα...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Γιατί;

ΝΟΤΗΣ. Ἐπειδὴ ἐγὼ δὲν τῆς βασιτῶ καθόλου κάγια.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Κι' ἐκείνον;

ΝΟΤΗΣ. Αὐτὸς ἄλλο ζήτημα. Τὸ ἀποψινὸ του ἐπεισόδιο μὲ τὴν Ἀγγελικὴ τοῦ εἶναι ἀρκετὴ ταπεινώση καὶ... τιμωρία.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Πῶς τὸ ξέρεις;

ΝΟΤΗΣ. Ἐπειδὴ τὸ ν' ἀφήσῃ μιὰν ἀγάπη σὰν τῆς Φλῶρας γιὰ νὰ κυνηγήσῃ μιὰν ἄλλη...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί μ' αὐτό;

ΝΟΤΗΣ. Θὰ πῆ πῶς τὴν δεύτερη τὴν ἀγαπᾷ μὲ τὰ σωστά του. Καὶ αὐτὸ θὰ μὲ ἐκδικήσῃ; ὅπως μὲ ἔκαψε τὴν καρδιά μου, (μὲ ὕφος ἀνθρώπου ποῦ ἀναπολεῖ περασμένες δυστυχίες ἡρωμώτατα σὰν νὰ μὴν τὸν ἐπηρεάζουν πειά), θὰ καὶ ἡ δική του. Σὺ δὲ δοκίμασες τί εἶναι μιὰ ἀγάπη σὰν τὴν ἀγάπη τῆς Φλῶρας, γιὰ νὰ καταλάβῃς πόσο τρολλὸς γιὰ ἄλλην ἀγάπη πρέπει νὰ εἶναι αὐτὸς ποῦ θὰ τὴν περιφρονήσῃ.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Πόσο τὴν ἀγαπᾷς ἀκόμα!...

ΝΟΤΗΣ (ζωηρά). Μὴν τὸ λές αὐτό, μὴν τὸ λές!...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Φυσικὸ στὸν καθένα νὰ μὴν ἀρέσουν ἡ ἀδυναμίες του!

ΝΟΤΗΣ. Ὅχι σοῦ λέω, ὅχι! Εἶμαι γιαιτρεμένος γιὰ πάντα. Δὲ σοῦ δίνω τὸ δικαίωμα νὰ μὴ μὲ πιστεύῃς ὅτι ἔγινε, ἔγινε; καὶ μάθε πῶς δὲ μετανοιοῦνω γιὰ τίποτε. Μάθε πῶς ἡ στωικὴ ἀγάπη δὲν ξαναοἰώνει, ἅμα εἶναι ἀληθινὴ ἀγάπη, στὴν παγωμένη της στάχτη, δὲ ξαναβλαστάνει μέσα ἀπὸ τὰ εἰρήνια...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Αὐτὸ θὰ τὸ δοῦμε καμμιὰ μέρα (ἀφουγκράζεται) ποῦ ἴσως νὰ μὴν εἶναι καὶ μακρυνή. Μπά. Χτυπάει ἡ πόρτα καὶ δεύτερη φορὰ. Κάτι θὰ ξέχασαν ὁ Πόπος γιὰ ἡ Ἀγγελικὴ στὴ βιάση τους καὶ στὴν ἀφερημάδα τους... Πάω νάνοιξω.

ΝΟΤΗΣ, ~~κατά~~ ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ και ΦΛΩΡΑ,

ΝΟΤΗΣ (μέ αγωνία). Θεέ μου, Θεέ μου!... και όμως να είμαι τόσο βέβαιος για τον εαυτό μου!... (βηματίζει) Όχι, ποτέ μου δε θα χαλάσω το έργο μου, εγώ ο ίδιος. Ποτέ... τόσο δυνατό προαίσθημα... είναι αδύνατο να είναι αυτή... Τι θα γύρευεν εδώ τέτοιαν ώρα... δέν είμαι στα συγκαλά μου... θα ήταν σωστή κωμωδία. (Μπαίνουν η Φλώρα και ο Καλλιάδης. Η Φλώρα όπως ήταν ντυμένη στη δεύτερη πράξη, με μία σάρπα, δίχως καπέλλο. Ο Νότης τραβιέται τρέμοντας με γουρλωμένα μάτια...) Σύ;... σὺ εἶσαι, ἀλήθεια;... τί γυρεύεις ἐδῶ;... δὲ μὲ γελοῦν τὰ μάτια μου;... (τρέχει καὶ τῆς πιάνει τὰ χέρια) ὄχι!... Φλώρα!...

ΦΛΩΡΑ. Γιατί να ἔλθω! γιατί να ἔλθω! (χαμηλά μάτια).

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καλὰ μοῦ ἔλεγες πῶς θὰ μοῦ ἐτοιμάζεις μιὰν ἐκπλήξη. Κι' ἐγὼ τίποτε νὰ μὴ μυριστῶ!... (Στὴ Φλώρα) Τί στέκεις ἔτσι;... τί ἐπαίδες;... Εἶσαι λαχανιασμένη!... πῶς ἦρθες τόσο δρόμο, νύχτα ὦρα, μὲ μιὰ σάρπα, θὰ κρυώσης, θάρρωστίσης!...

ΦΛΩΡΑ. Θὰ γλύτωνα... θὰ πέθαινα...

ΝΟΤΗΣ. Σοῦ φαίνεται τόσο βαρειά ἡ ζωὴ καὶ δὲ μπορεῖς νὰ τὴν ὑποφέρεις;

ΦΛΩΡΑ. Γιατί μοῦ λές τόσο πικρὰ λόγια; ἀκόμα καλὰ καλὰ δὲ πρόφταξα νάνασάνω, καὶ τί σοῦ ἔκαμα;

ΝΟΤΗΣ. Συγχώρεσέ με. Λὲ μοῦ ἔκαμες τίποτε. Ἐγείνες ἄνω κάτω ποῦ μὲ εἶδες. Ἐρχόσουν, ποιὸς ξέρει γιὰ ποῖο λόγο, νὰ δῆς τὸν Καλλιάδη, καὶ μὲ βρίσκεις μαζί του. Ἡ ταραχὴ σου εἶναι δικαιολογημένη. Ἡ παρουσία μου σὲ τάρραξε...

ΦΛΩΡΑ. Ἐχεις λάθος. Δὲν ἐρχόμουν γιὰ τὸν Καλλιάδη, ἐρχόμουν γιὰ σένα, νὰ σὲ ἰδῶ, νὰ πῶ στὰ πόδια σου.

ΝΟΤΗΣ. Γιὰ ὄνομα τοῦ θεοῦ τί λόγια εἶναι αὐτά!... μὰ ποῦ τὸ ἦξερες πῶς θὰ μ' εἴρισες ἐδῶ πέρα;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐγὼ ἀπόψε τῆς τὸ εἶπα κουβεντιάζοντας πῶς σὲ προσκάλεσα γιὰ τοὺς «Ἀταίριαστους», ποῦ νὰ ὑποθέσω!...

ΦΛΩΡΑ (σὸ Νότη). Δὲ σοῦ κάμει καμμιά αἰσθησιὴ ποῦ μὲ ξαναβλέπεις... ὕστερα ἀπὸ τόσον καιρό...

ΝΟΤΗΣ. Τόσον καιρό... καὶ σὲ τί περιστάσεις!

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Νότη, γίνεσαι καὶ σὺ κακός... Μόλις τώρα ἔλεγες τὸν Πόπο ἐγωϊστή.

ΦΛΩΡΑ. Δὲν εἶναι ὁ Νότης ποῦ βλέπεις μπροστά σου ποῦ σοῦ λέγει τέτοια λόγια; εἶναι ἓνας Νότης ποῦ ἦτανε μιὰ φορὰ κι' ἓναν καιρό.

ΝΟΤΗΣ. Ὁ Νότης ποῦ αυτοκτόνησε...

ΦΛΩΡΑ. Δὲν ὑπάρχει πειὰ λοιπὸν ἐλπίδα καμμιά γιὰ μένα νὰ ξαναβρῶ τὸν παλιὸ τὸ Νότη ποῦ θὰ μὲ ζούλευε;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ὅχι ὁ παλιός; ὁ Νότης δὲν αυτοκτόνησε. Τὸ ἐζήτησε μὰ δὲν τὸ κατάφερε.

ΝΟΤΗΣ. Λοιπὸν καὶ σὺ ἔχεις τόσην ἀμφιβολία γιὰ τὸ χαραχτήρα μου! Ποτέ σου λοιπὸν δὲ θὰ μὲ πιστέψης. Λοιπὸν ἀδικα θυσίασα τὸν εαυτό μου; Ξέσκισα μέσα μου ὅτι ἀγαποῦσα, ὅτι ἦταν ἡ αἰ-

σθητικὴ μου ὑπόσταση, ὅτι μοῦ ἔδινε θάρρος γιὰ τὸν ἀγῶνά μου, γιὰ νὰ βρεθῶ μπροστά σὲ τέτοιαν οἰκτρὴν ἀπάτη; οὔτε σὺ, οὔτε σὺ ἀκόμα δὲ θέλησες νὰ μὲ πιστέψης;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τί ἄλλο εἶμασθε παρὰ ἄνθρωποι καὶ τίποτε ἄλλο. Γιὰ σκέψου τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος! Ἐνα ἔρμαιο, μιὰ ἴλη στὴ διάθεση κάθε ὀρμῆς καὶ κάθε πάθους ποῦ παραδέχεται καὶ σκουντάφτει τυφλὴ σ' ἓνα χάος, ποῦ χρόνια γύρευσε νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀκόμα δὲν μπόρεσε νὰ ξεδιαλύσῃ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς. Ὁ ἄνθρωπος ποῦ θέλησες νὰ γίνῃς, ἐκεῖνος ποῦ θὰ νικούσε τὸ ἐγὼ του, ἐκεῖνος ποῦ θὰ δάμαζε κάθε τι ποῦ ἐπιθυμοῦσε, δὲν εἶναι ἄνθρωπος.

ΝΟΤΗΣ. Εἶναι ἥρωος τὸ παραδέχομαι καὶ θέλω νὰ γίνω τέτοιος.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ὅχι, ὄχι φίλε μου, γελοῖοσαι, γελοῖοσαι οἰκτρά οἱ πειὸ μεγάλοι ἥρωες ἔχουν τῆς πειὸ μεγάλης ἀδυναμίας. Ἡ πειὸ μεγάλης ψυχῆς ἔχουν τῆς πειὸ περὶτρανές λειποφυγίας. Εἶναι ἡ ἐκδίκηση ἐκείνου τοῦ ἀγνωστοῦ ποῦ προσβάλλουμε μονάχα μὲ τὴν ἰδέα ποῦ ζητοῦμε νὰ τοῦ μοιάσουμε.

ΝΟΤΗΣ. Ὡστε λοιπὸν, ὀλόκληρη ζωὴ, ἀτέλειωτοι κόποι... τόσες θυσίες ἦταν γιὰ νὰ καταλήξουν σ' αὐτὰ ποῦ μοῦ λές; (Στὴ Φλώρα) Καὶ σὺ, καὶ σὺ ποῦ στάθηκες ἡ αἰτία νὰ μὲ ἀνυψώσης τόσο πολὺ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, σὺ ποῦ μοῦ ἔκαμες τὸ μεγαλύτερο κακὸ στὴ ζωὴ μου, ἔρχεσαι ἐδῶ νὰ μοῦ καταστρέψης, νὰ μ' ἐξετελίσης; γιατί;... γιατί ἐκεῖνος, ἐκεῖνος ποῦ σὲ εἶχε τόσον καιρό, ποῦ σὲ ἀρπάξε ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά μου, ἐκεῖνος ποῦ σὲ χαιροῦνταν τόσον καιρό, σὲ χόρτασε, σὲ βαρέθηκε, σὰν ἓνα πολυσυνειθισμένο πιάτο, σὲ μπούχτισε καὶ γύρευσε ν' ἀλλάξῃ, νὰ βρῇ ἄλλα ἀνατριχιάσματα, καινούργιες ἀγκαλιές...

ΦΛΩΡΑ. Νότη, Νότη, γιατί τόσο ἀπάνθρωπα μὲ φέρνεσαι;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (στὴ Φλώρα). Δὲ χαιρέσαι; δὲ βλέπεις πῶς ὁ παλιός ὁ Νότης δὲν αυτοκτόνησε;

ΝΟΤΗΣ (σὰν τρελλός). Λοιπὸν ἐὰν ἀκόμη ἦσον βέβαιη γιὰ κείνον, δὲν θὰ ἔκαμες αὐτὸ ἀπόψε; νὰ ἔλθῃς ἐδῶ νὰ μὲ βρῆς, νὰ πῶς στὰ πόδια μου, καθὼς εἶπες; Τί λοιπὸν μὲ νόμισες; Τί θές; νὰ σὲ πάρω μαζί μου γιὰ λίγον καιρό ὡς σοῦ νὰ περάσουν ἡ παλιῆς ἡ πίκρες, ἔ; ὡς ποῦ κατόπι νὰ ζητήσης καινούργιες ραδιουργίες, νὰ γυρέψης κανέναν ἄλλον. Δὲ σοῦ φτάνει ἓνας ἄντρας γιὰ πάντα, αὐτὸ εἶναι βέβαιο. Αὐτὸς εἶναι ὁ προσορισμός σας, σὰς ὄλων τῶν γυναικῶν, ποῦ μᾶς λῆτε ἐγωϊστές, ποῦ ζητοῦμε τὸν εαυτό μας μονάχα νὰ ἱκανοποιήσουμε. Σεις, ποῦ σὰν τῆς σκύλες τρέχετε, ἀπ' ὅπου σὰς καπνίσῃ ἄντρας, γιὰ νὰ σὰς σφίξῃ δυνατώτερα, γιὰ νὰ βρῆτε μιὰ βανασότερη ἀγκαλιά, νὰ χορτάσετε, νὰ σβύσετε ἐκείνη τὴ φλόγα, γιὰ νὰ ξανανάβῃ πειὸ κεντρή, τὴ φλόγα ποῦ σὰς ἔβαλε ὁ Σατανᾶς στὸ κορμί σας! Σεις ἡ γυναῖκες εἶστε ὅλες πόρνες, ἀκούε, ὅλες πόρνες (τῆς σὲ βίασα τὸ χέρι) καὶ σὺ ἀπὸ ὅλες εἶσαι ἡ πειὸ...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (τοῦ φράζει τὸ στόμα). Ἄ σώμα πειὰ, ἀρκετὰ σὲ ἄκουσα, φτάνει! Μὴ πῆς πειὰ λόγια ποῦ θὰ μένουν γιὰ πάντα ἀνεπανόρθωτα, ποῦ θὰ σὲ κάμουν νὰ μετανοήσης καὶ σὺ καὶ αὐτὴ. Μὰ ἄκουσε καλὰ αὐτὸ ποῦ λέω, ἐσύ, χίλιες φορὲς πειὸ πολὺ. (Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Φλώρα, βάζει τὴ σάρπα τῆς καὶ αἰεὶ νὰ βρῇ). Ἐλα δῶ σὺ,

ἀκόμα πειὸ τρελλή καὶ ξέμναλη· τί κάνεις ; ποῦ πᾶς ; εἶσαι τυφλή ; δὲ βλέπεις ; δὲν καταλαβαίνεις ; ποῦ λοιπὸν εἶναι τὸ γυναικεῖο σου ἔνστικτο ; δὲν ἔνοιωσες πῶς σ' ἀγαπᾷ ;... ἂν δὲ σ' ἀγαποῦσε τί θὰ τὸν ἐμελλε νὰ σοῦ ἔλεγε αὐτὰ τὰ πικρὰ λόγια ! (ὁ Νότης πέφτει σὰν ὄγκος σὲ μιὰ καρέκλα). Τόσο λοιπὸν ἡ ἀγάπη τύφλωσε καὶ τὰ μάτια τῶν δυονῶν σας ;

ΦΛΩΡΑ. Ἐσὺ εἶσαι πειὸ τυφλὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ μας Καλλιᾶδη. Ζητᾷς νὰ ἐνώσης δυὸ χαρακτήρες ποῦ θὰ μπορέσουν ποτὲ νὰ συμφωνήσουν ἕστερα ἀπ' ὅτι γένηκε καὶ εἰπώθηκε.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ὅλα ὅσα γίνονται, ξεγίνονται... καὶ ξεχνιοῦνται.

ΦΛΩΡΑ. Ἐσὺ εἶκοιλα τὸ λές. Ρώτηξε ὅμως καὶ μᾶς μὲ τὴ σειρά σου. Στὴ ζωὴ εἶναι πράγματα ποῦ δὲν ξεχνιοῦνται ποτέ, ποῦ μένουν βαθειὰ χαραγμένα στὰ πειὸ κρύφια φυλλοκάρδια ποῦ μποροῦν καμμιά φορὰ νὰ σκεπαστοῦν ἀπ' ἄλλες θύμησης, νὰ ξεχαστοῦν ὅμως ποτέ, ποτέ. Πῶς θέλεις νὰ μᾶς συμβιάσης τώρα ;...

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἀμὲ σὺ γιατί ἤρθες ; Γιὰ ποιὸν ἄλλο λόγο ; ἀφοῦ εἶξες πῶς θὰ εἵρησκες ἐδῶ τὸ Νότη !

ΦΛΩΡΑ. Αὐτὸς ἦταν ὁ σκοπός μου, ναί. Δὲ θὰ ξεχάσω ὅμως ποτὲ τὰ λόγια ποῦ μοῦ εἶπε· τὰ ἴδια λόγια πάνω κάτω ποῦ καὶ ἄλλη στιγμή τὰ ξέρασε πάνω μου. Εἶναι μόλις μιὰ στιγμή ποῦ μ' ἔχει κατεβάσει στὸν ἴδιο βαθμὸ μὲ τῆς γυναῖκες ποῦ πουλοῦν τὴν σάρκα τους... δὲ λέω τὴ λέξη ἐκεῖνη ποῦ μοῦ λερώνει τὸ στόμα.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐκεῖνες εἶναι ἡ πειὸ ἀξιολύπητες, ἐσὺ εἶσαι τρισεύτηχη μπροστὰ τους.

ΦΛΩΡΑ. Ἐγὼ εἶμαι τώρα πρώτη ποῦ θὰ ἤθελα νὰ φύγω ἀπὸ ἔδω μέσα. Ἡρῆθα γιὰ νὰ βρῶ μιὰ συχώρησι. Βριστὲς δὲν περίμενα.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Σκέψου ὅμως πῶς ἡ διαγωγή σου ἦταν ἡ ἀρχικὴ αἰτία.

ΦΛΩΡΑ. Καὶ αὐτὸ θὰ μοῦ πετάξης κατὰμουτρα !

ΝΟΤΗΣ (ἀπὸ τὴ θέση του). Αὐτό, Καλλιᾶδη, ὄχι ! δὲ συμφωνῶ μαζί σου... δὲν ἔχεις δίκαιο γι' αὐτό.

ΦΛΩΡΑ (στό Νότη). Ὁ ἐγωϊσμός σου εἶναι φυσικὰ δικαιολογημένος, ἐπειδὴ βρέθηκα νὰ γενῶ τὸ ὄργανο ποῦ θὰ σὲ ἔδειχνε μεγάλο...

"Ἄν εἶχες μιὰ καλὴ ιδέα καὶ μιὰ καλὴ σκέψη γιὰ μένα, ἂν μονάχα μοῦ ἔδειχνες μιὰ στυλιά ἐνδιαφέρο, ἦταν ἐπειδὴ ἤμουν ἡ ἀκούσια μηχανὴ ποῦ θὰ βοηθοῦσε τὸ ἔργο σου καὶ θὰ ἐροῦζωνε τῆς ιδέες σου.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (στό Νότη). Ἡ γυναῖκα πάντα γιὰ ὅτι λέει καὶ γιὰ ὅτι κάμει ἔχει Μέντορα τὴν καρδιά της. Ὁ ἄντρας ἴσως καὶ τὸ μυαλό του, ἡ γυναῖκα ὅμως ποτέ. Σὺ φταῖς, ὁμολόγησέ το, ποῦ μὲ τῆς ιδέες σου γύρευες νὰ δώκης μιὰ στραβὴ κατεύθυνση στὸ χαρακτήρα μᾶς γυναῖκας.

Ἡ γυναῖκες ζοῦν μὲ τὴν καρδιά τους καὶ γιὰ τὴν καρδιά τους. Καὶ ἐμεῖς οἱ ἄντρες ποῦ κανχόμαστε τὸν ἰσχυρὸ καὶ τὸ δυνατό καὶ περνοῦμε γιὰ τὸ ἔξυπνο φῦλο, πρέπει ἀπ' ἐκεῖ νὰ μπορέσωμε νὰ τῆς κρατήσωμε.

ΝΟΤΗΣ. Εἶναι λοιπὸν λάθος μου ἂν θέλησι νὰ ἐμφορήσω τῆς ιδέες μου σ' ὅτι πειὸ πολὺ ἀγάπησα στὸν κόσμο ;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (νέτα). Ναί.

ΦΛΩΡΑ. Ὅχι, μὴ λές ψέματα, δὲν εἶμαι ἐγὼ ἐκεῖνο ποῦ ἀγάπησες πειὸ πολὺ στὸν κόσμο, ἐγὼ ἤμουν ἓνα παιγνίδι, μιὰ διασκέδαση στὸ

βίο σου. Ξέρεις τί θὰ πῆ ἀγάπη ; λές αὐτὴ τὴ φοβερὴ λέξη καὶ δὲν ἀναλογίζεσαι τὴ σημασίᾳ της. Εἶναι φουκό, Μονάχα μιὰ γυναῖκα μπορεῖ νὰ σὰς δώσῃ σὰς τοὺς ἄνδρες νὰ ἐννοήσῃτε τὴν ἐννοιά της.

Ἀγάπη εἶναι ἡ αὐτοθυσία γιὰ ὅτιδήποτε. Λές πῶς μ' ἀγαποῦσες ; τί λογῶ ; ἂν μάγαποῦσες θὰ θυσιάζες τῆς ιδέες σου γιὰ μένα θὰ μ' εἶχες πειὸ ψηλὰ ἀπ' αὐτές, ὅμως μὲ ἐδούλωσες στὸ ζυγὸ τους. Δὲν ἀγάπησες ἐμένα. Ψέματα μοῦ λές, εἶναι ἡ ιδέες σου, τὰ ἰδανικά σου ποῦ ἀγάπησες καὶ εἶμαι γι' αὐτὸ βέβαιη, ἐπειδὴ ἔχω τὴν τρανότερη ἀπόδειξη· ἐγένηκες σὺ θῆμα γι' αὐτές, καὶ θυσίαςες ἐμένα γιὰ δαῦτες.

"Ἄν μ' ἀγαποῦσες, ὅπως λές, θὰ μὲ σκότωσες, θὰ μὲ κοιμάτιζες, παρὰ νὰ μὲ ἀρήσῃς μὲ τὸν Ἀρσένη.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Σὰν νὰ ἔχει δίκαιο.

ΦΛΩΡΑ. Σὺ ὅμως προτίμησες τῆς ιδέες σου· γιατί ; ἐπειδὴ ἔκαμες μ' αὐτές ρεκάμα ! ἐπειδὴ ἀνυψώθηκες !

ΝΟΤΗΣ (ἠρεμα). Φλῶρα, μοῦ ἔδωσες νὰ καταλάβω ἐκεῖνο ποῦ ἴσα μὲ τώρα δὲν κατάλαβα. Ἐννοίωσα πῶς ποτὲ δὲ θὰ μπορέσουν νὰ συνεννοηθοῦν ἄντρας καὶ γυναῖκα σὰν ἐμᾶς. Ἐννοίωσα πῶς ὅσον καιρὸ κι' ἂν ζήσαμε μαζί, ἦταν μιὰ ἐποχὴ συμβατικὴ, ἓνας βίος ψευτικός, ποῦ σὰ μὲ μιλοῦσες μὲ τὴν καρδιά σου, ἐγὼ σὲ ἀποκρινόμουν μὲ τῆς ιδέες μου.

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Βλέπετε πῶς ἀρχίσατε νὰ συνεννοήστε στὴν... ἀσυμφωνία σας ;

ΝΟΤΗΣ. Τί θέλεις ὅμως τώρα νὰ γίνῃ ; νὰ ξαναρχίσωμε τὴν συμβίωση ;.. Νὰ κάνουμε ἐκεῖνο τὸ ὀλέθριο πείριμα ποῦ σοῦ στοίχισε τόσα δάκρυα καὶ μοῦ κόστισε τόσες λύπες ; Νὰ εἴμαστε ὁ ἓνας ἀντίκρου στὸν ἄλλον ἢ αἰώνια ψευτιά ; Δὲ βλέπεις πῶς εἶναι ἀδύνατο ;..

ΦΛΩΡΑ. Ἄμα θελήσῃ κανεὶς...

ΝΟΤΗΣ. Θέλεις λοιπὸν νὰ θυσιάσω τῆς ιδέες μου ;... Σὺ θὰ μποροῦσες ποτὲ νὰ θυσιάσῃς τὴν ἀγάπη σου ;

ΦΛΩΡΑ. Ναί... γιὰ τὴν ἀγάπη μου...

ΝΟΤΗΣ. Μὰ σὺ ποτὲ σου δὲν εἶχες ἀγάπη γιὰ μένα, καὶ ἴσως ἔχεις ἄλλη ἀγάπη.

ΦΛΩΡΑ. Ἐκεῖνη θρυμματίστηκε.

ΝΟΤΗΣ. Μιὰ γυναῖκα ὅμως μπορεῖ ν' ἀγαπήσῃ δυὸ φορὲς στὴ ζωὴ της ;

ΦΛΩΡΑ. Εἶπα πῶς θὰ θυσιάσω τὴν ἀγάπη μου.

ΝΟΤΗΣ. Κοί γιατί θὰ κάνῃς αὐτό ;...

ΦΛΩΡΑ. Ἐπειδὴ ἡ ιδέες σου σ' ἔχουν τόσο ἀπορροφήσῃ, ποῦ κι' ἂν ἀκόμα μπορέσω νὰ σοῦ δώκω ὅλη μου τὴν ἀγάπη, τὸ καλλίτερό μου διαμάντι, θὰ τὴν θυσιάω ἀδίκαια, ἐπειδὴ, σὺ, δὲ θὰ τὴν ἐκτιμοῦσες.

Δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ ἄλλα λόγια.

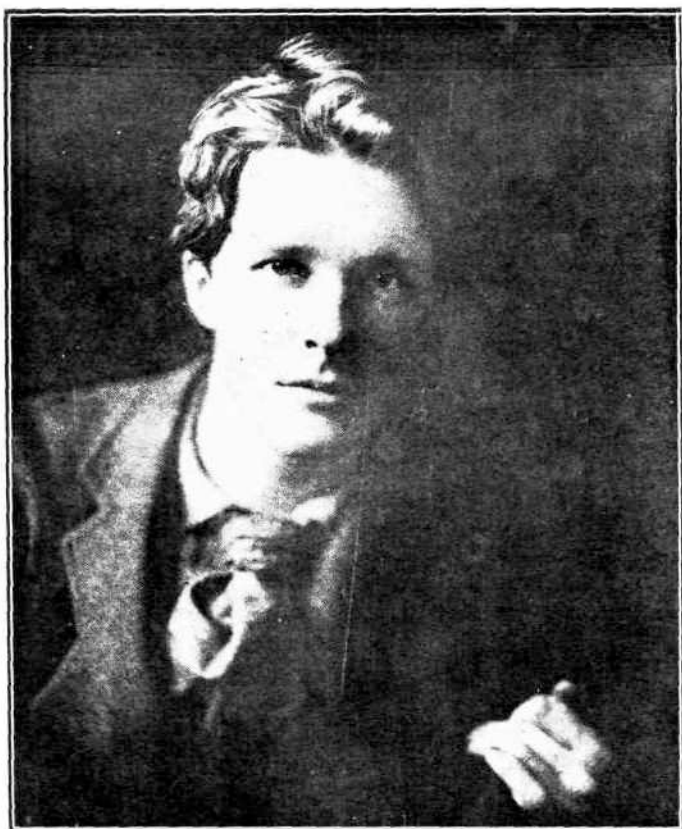
ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ζήσατε κάμποσα χρόνια μαζί. Γευθήκατε τὴν ψεύτικη γλυκάδα τῆς ζωῆς, γιὰ νὰ ἔχετε στὰ χεῖλια τὴν αἰώνια της καὶ ἀληθινὴ πικράδα. Γιατί νὰ μὴν κάμῃτε ἀμοιβαῖες θυσίες γιὰ νὰ τὴν λιγοστῆτε ;

ΝΟΤΗΣ. Καὶ νομίζεις πῶς ἂν ξαναρχίζαμε τὸ ἴδιο παραμῦθι, πῶς θὰ ἦταν ἡ σωτηρία ;

ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἡ σωτηρία ὄχι, ἀλλὰ ἓνα μέσο γιὰ νὰ σὰς ἐμποδίσῃ νὰ βασανίζεστε ἀδίκαια μὲ ἀπαρήγορες ἀναιμνήσεις.

ΦΛΩΡΑ. Μὰ ἀφοῦ ἡ ἀγάπη εἶναι ἀναμεταξύ μας ἀδύνατη !
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἡ γυναίκες πάντα αὐτὴν ἔχετε μέτρο καὶ σταθμό !
 Τώρα μόλις τὴ θυσίαζες τὴν ἀγάπη σου. Ἐπειτα δὲ ξέρεις, μπο-
 ρεῖ ὁ Νότης καμμιά μέρα... νὰ σοῦ τὴν ζητήσῃ.
 ΦΛΩΡΑ. Μὰ δὲ θὰ εἶναι ὅπως θὰ τὴν ἤθελε.
 ΝΟΤΗΣ. Τὰ ψίχουλα !... ὄχι κι' αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο... Καὶ ὅμως
 μονάχη τώρα τί θὰ κάμῃς ; ποῦ θὰ πᾶς ; Βλέπεις καλὰ πῶς νὰ
 σ' ἀφήσω στοὺς πέντε δρόμους δὲν μπορῶ...
 ΦΛΩΡΑ. Ἄ ὄχι ! τέτοια λόγια μὴ λές. Δὲ ζητῶ ἐλεημοσύνη... προσ-
 πέφτω γιὰ ὅτι μένει ἀπὸ τὴν ἀγάπη σου, ὄχι ὅμως γιὰ ἓνα κομ-
 μάτι ψωμί... Ἐπειτα, ἡ ἀδελφή μου μίπως θὰ μοῦ κλείσῃ τὴν
 πόρτα της ;
 ΝΟΤΗΣ. Τόσο πολὺ σὲ πρόσβαλλα !...
 ΦΛΩΡΑ. Πρὶν μοῦ εἶπες χειρότερα λόγια...
 ΝΟΤΗΣ. ... Ὁ θυμός...
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Ἐπὶ τέλους !... δὲ θὰ μείνουν ὅμως ἔτσι τὰ πράγματα.
 Καὶ σὺ, Νότη, καὶ σὺ, Φλώρα, μοναχοὶ σας δὲ μπορεῖτε πειὰ νὰ
 ζήσετε μετὰ ἀπὸ τὸ ἀποψινὸ ἐπεισόδιο. Ἡ συμβίωση, ἡ ἀπλὴ ἀν
 προτιμᾶτε συμβίωση, σὰς εἶναι ἀναγκαῖα...
 ΝΟΤΗΣ. Πῶς τὴν ἐννοεῖς αὐτὴ τὴν ἀπλὴ συμβίωση, ἅμα μένουν
 δυὸ μαζί...
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καὶ ἅμα εἶναι τρεῖς ;
 ΝΟΤΗΣ. Τί ; !!! θὰ χαλάσῃς τὴν ἡσυχία σου ; θέλησες νὰ θυσιά-
 σῃς σὺ τὸν ἑαυτὸ σου γιὰ μᾶς τοὺς δύο τοὺς ἐγωϊστῆς ! Νὰ εἶσαι
 κάθε μέρα ἀναμεταξύ μας γιὰ νὰ μᾶς δίνῃς θάρρος καὶ ὑπομονή ;
 Τέτοια θυσία πῶς νὰ τὴ δεχτοῦμε :...
 ΦΛΩΡΑ. Αὐτὸ εἶναι ὑπέροχο... γιὰ μᾶς ὅμως ἀδύνατο.
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Καὶ γιατί παρακαλῶ ;
 ΦΛΩΡΑ. Ἐπειδὴ ὁ καθεὶς ἔχει συνείδηση χωριστοὶ θὰ ξεχάσουμε
 ἴσως. Δὲ θέλουμε στὰ βᾶσανά μας ν' ἀνακατώσουμε τρίτους.
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Τρίτος !... τρίτος ἐγώ ; ποῦ τόσον καιρὸ ζητοῦσα πότε
 ἔσένα καὶ πότε ἐκεῖνον τὸν δυστυχημένον νὰ παρηγορήσω... Τόσο
 ὥραϊα μπορέσατε καὶ οἱ δυὸ νὰ μὲ καταλάβετε ! Τί ἐγωϊστῆς ποῦ
 εἶναι ὁ ἄνθρωπος !... Μὰ κι' ἐγὼ εἶμαι ἐγωϊστῆς !...
 ΝΟΤΗΣ. Τί θὰς νὰ πῆς ;
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ. Θὰ μείνω μαζί σας ἐπειδὴ ἀγαπῶ τὴ συντροφιά,
 ἐπειδὴ γέρασα καὶ θέλω κάποιον νὰ μὲ νοιάζεται.
 ΝΟΤΗΣ. Ἄλλοῦ τέτοια ψέματα... Εἶσαι μιὰ χροσὴ καρδιά ποῦ λί-
 γοι μπόρεσαν νὰ καταλάβουν. (Στὴ Φλώρα) Φλώρα, ὁ Καλλιᾶδης θὰ
 μᾶς βοηθήσῃ, θὰ βαλθῶ νὰ ξεχάσω ὅσο μπορέσω.
 ΦΛΩΡΑ. Δὲν τὸ ζητῶ. Ἐγὼ θυσίασα γιὰ σένα κάθε γυναικεῖο μου
 ἐνστικτο (πιάνονται ἀπὸ τὸ χέρι καὶ ἀλληλοχτυπιάζονται).
 ΚΑΛΛΙΑΔΗΣ (τοὺς βλέπει). Εἶστε νέοι, εἶμαι γέρος. Δὲ μπορέσατε
 νὰ συνεννοηθῆτε... Θὰ προσπαθῆσω νὰ πὸ κάνω... ἅμα πειὰ πε-
 θάνω... αὐτὸ ποῦ λένε θεὸς θὰ βάλῃ τὸ χέρι του...

(ΑΥΛΑΙΑ)

RUPERT BROOKE.

Ο RUPERT BROOKE

ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ.

Φαινότανε τώρα και λίγα χρόνια πῶς ἡ Ἀγγλικὴ ποίηση ἀνέβαινε μὴ νέα σκᾶλα. Ἡ ἐποχὴ τῆς Βιτώριας, ἀλληκουντισμένη ἀπὸ τὰ ξεχωριστὰ καὶ ἀπαρόμοια τραγούδια τοῦ Swinburne, ἔκανε τὴν ποίηση ἄρμα τῆς αἰσθηματικῆς ρωμάντσας, τὸν εὐγενικὸν ὄδηγὸ τοῦ φερσίματος, ἢ τὸ χεροδύναμο, ἀκομῶς δοῦλο τῆς φιλοσοφίας: ζωὴ καὶ φιλολογία ἀλληλοδουλεβόμενα καταντήσανε κουραστικὰ καὶ κάλπικα. Οἱ αἰσθητικοὶ τῶν στερνῶν τοῦ δέκατου ἔνατου αἰῶνα σηκώσανε παντιέρα ἐνάντια στοὺς ἀτολμοὺς καὶ ἠθικολόγους, μὴ βγήκανε ὄχι λιγώτερο γελασμένοι. Ὑστερότερα ξαναστοχαστήκανε ὅτι ζωὴ δὲν εἶνε ὅ,τι δύο γενεῆς φανταστήκανε πῶς ἦταν, καὶ φυσικὰ ὅτι δὲ χρειαζότανε πλεὶν νὰ ὑπάρῃ ἡ τέχνη ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸ χαιτήρι τῆς τέχνης.

Μὲ τὴν ὥρα κατὰ φωνὴ καὶ οἱ ἄνθρωποι. Στὸ 1911 δημοσιέφηκε ἕνας τόμος ποιήματα ἀπὸ διάφορους καὶ ὄχι γενικὰ γνωρισμένους συγγραφέιδες, ἀνάμεσα ἕνας ἀπὸ ἀρτοὺς ἦταν ὁ Rupert Brooke. Δὲ γράφανε σύμφωνα μὲ κάποια θεωρία καὶ δὲν μπορούσανε νὰ γνωθετηθοῦνε ἀπὸ κάποια σχολή, μὴ ἡ παρουσία μερικῶ κοινῶ γνωρισμάτων τοὺς ἦταν καθυποθώρητη. Ἐδῶ καταγίνονταν ὄχι γιὰ τοὺς τρόπους, τὴ ρωμάντσα ἢ γιὰ τὸ ἄψυχο, μὴ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη καρδιά: ἐδῶ ἡ ζωὴ ἦτανε γραπωμένη ἀληθινὰ καὶ μὲ πάθος, καὶ ἀποδοσμένη πίσω πάλι μεταλλαγμένη ἀπὸ τὴν ποιητικὰ φαντασία σὲ ὁμορφία: ἐδῶ τὸ στίλ μαλάχτηκε μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς ἀνθρώπινης κουβέντας. Αὐτοὶ οἱ ποιητῆς συγγενεῶνανε μὲ τοὺς Ἑλισαβετικοὺς, μὲ τὸν Blake, μὲ τὸν Wordsworth.

Ἡ ἐργασία τοῦ Rupert Brooke χαρακτηρίζοτανε ἀπὸ τὴν ζέχωρα ζωηρὴ ἀντίληψη, τὴν ἔνταση τῆς αἰσθησης καὶ τὸ λεπτοῦξεκοσκίνισμα τὸ πνευματικόν. Τὸ ἔφος του ἦτανε διακριμένον, μελετημένον, συχνὰ σοῦ ξαναθυμίζει ποιητῆς καὶ δραματικούς τῆς ἀρχῆς τοῦ δέκατου ἑβδόμου αἰῶνα, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχε στενὴ σχέση σπουδαστή, καί, μαζί τους, στὸ συνειδημένον ψηλὸ ἐπίπεδο τῶν γραφτῶν του δίνει ἔκφραση κάποτε κάποτε μὴ ἀφνίδια μετάφραση σὲ γέλιο, σὲ κοινολογίαν, σὲ ἀτελεισίαν, σὲ βέβηλα.

Μὲ πάθος καὶ σκεπτικιστῆς, ἐρωτημένος μὲ τὴ ζωὴ καὶ κατακυριεμένος ἀπὸ τὸ γλύστρημά της, φοβισσόμενος ἀπὸ τὸ θάνατον καὶ μαγεμένος γιὰ τὸ μύκρος του, ἀχόρταγα πίνοντας καὶ γλήγορα ἐξαντλῶντας κάθε νέον μάγεμα, ξαναγκοῖζοντας συγκλίσεις καὶ κουρνιάζοντας στὴ γαλήνη, φχαριστημένος μὲ ἀπλὰ γλέντια, καὶ κακομοιριασμένος μὲ τὰ πιὸ διαλεκτὰ, καλός, μὴ ἀκονισμένος νὰ ξεχωρίξῃ τίς ξιπασίξες, τὰ κουτὰ ἢ τὴν προσποίηση, ἔξυπνος καὶ πικρός, γυρίζει ἀπὸ τὴν Ὁμορφίαν στὴν Ἀλήθεια, ἀπὸ τὴν Ἀλήθειαν στὴν Ὁμορφίαν, ἀπὸ τὰ Πράγματα στὰ Ὑπερκόσμια, ἀπὸ τὰ Ὑπερκόσμια στὰ Πράγματα, καὶ γιὰ καθένα εἶνε μαγεμένος καὶ ξεγελασμένος.

Εἶνε χαμένος καρὸς νὰ ζητήη κανεὶς τρόπο νὰ ἐξηγήσῃ τέτοιο μυστὸ· μὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ παρατηρήη με θαυμασμὸ κι' ἐνδιαφέρο, σὲ τί καταγίνεται καὶ τὴν επικράτησιν τῆς πολυτροπικῆς ἐκφράσεως του, καὶ ἴσως νὰ σημειώη καμιά ἐξέλιξιν στὶς τάσεις τῆς.

Ἐβλαβῆς γὰρ τὴ νεότης, γιὰ τὴν ἀγάπην, καὶ τὶς ἀπόλαυσις τῆς αἰσθητικῆς, αἰστανότατες μονομιᾶς πῶς ἦσαν περαστικὰ καὶ κατάκρινε τὴν τοιχοφυΐαν τους, καὶ, ἀπὸ ἓνα μέρος ἀπὸ σκεπτικισμὸ, ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀπὸ πεισματικὰ ἐπιθυμία νὰ ξεπεράσῃ τὸ καλλίτερον δυνατὸ γιὰτὶ δὲν ἦσαν τὸ πειὸ εὐκολονόητο, ἐφανέρωσε σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐνωρίτερα του ποιήματα μιὰ ἀφτάδικα ἐπανάστασιν ἐνάντια στὰ ἀντικείμενα τοῦ λάτρευε: τέτοια σὴν σὸ: «Ἡ Διάβα τοῦ Κωνσταντίνου», ποῦ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀναγοῦλα, ἡ καρδιὰ καὶ ἡ κοιλία μοχτᾶνε γιὰ μιὰ ἀπελπιστικὰ κωμωδία. Εἰς τὶς πειὸ τέλειαι χιουρούμενες στιγμῆς του δὲ ξεχνῶσε ὅτι τὰ γεράματα εἶνε ἀχώριστα ἀπὸ τὰ νεατά, ἡ ἀσκημιὰ ἀπὸ τὴν ὀμορφιά, συνήθεια ἢ μίσος στὴν ἀγάπην καὶ στὴ ζωὴ θάνατος: αὐτὰ εἶνε μόνον τέλειαι γιὰ τοὺς θεοὺς ἢ τοὺς τρελλοὺς, ποῦ δὲ ξερούνε τὴ στιγμὴ «Ποῦ ἡ σάρκα εἶνε σάρκα ἦταν φλόγα πρὶν», ποῦ «Τὸ παρᾶξενον δὲν εἶνε πειὰ σὸ χέρι καὶ πλάτη, Μὸν θανατόνει καὶ πεθαίνει ἀπὸ φιλή σὲ φιλή»: οἱ φωνῆς ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια πράγματα ξεφωνίζουνε τὴν πάλην κρυγὴ «Τὸ καλλίτερον πέρας! Μπορεῖς νὰ θυμᾶσαι τώρα, καὶ νὰ στοχάζεσαι, καὶ ν' ἀναστενάξῃς, Ὡ Πυλάβη Ἐρωτευμένη».

Μόλο τὸ μαγνίσιμον τῆς ἀλήθειαι, τῆς διάρκειαι καὶ ἡσυχίαι μέσα στὴ ζωὴ ἢ μέσα σὸ θάνατον, αὐτῆς οἱ περαστικῆς χωρῆς εἶνε γι' αὐτόνε πάντα «οἱ καλλίτερες»:

«Ἐδῶ εἶνε γιὰ σᾶς εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια· ἔδῶ ἡ μία καὶ μόνη Σοφία, «ἡ ἀλήθεια»».

Μὰ εἶναι ἡ «δεύτερη καλλίτερη», πολὺν ξεχωρὸ ἀπὸ τὸ «Ἡ πεθαμένη καλλίτερη, ἡ ἀγαπημένη, ἡ πάλην γοητεία». Ἀκόμη καὶ τοῦ θανάτου ἢ αἰωνιότης μπορεῖ νὰ συζητηθῇ: «Ὁ θάνατος εἶνε τὸ τέλος, τὸ τέλος» ξαναλέει· μὰ ἐπάγχει τάχατε πέρας ἀπὸ τὸ θάνατον κάποια ἀγνωστὴ ἀγῆ· ἢ εἶνε ἀραγεῖ ἐκεῖ κάποια ἀθανασία φρενικῆς ἀσάλευτης, σικερῆς, σχεδὸν χωρὶς νόημα.

Σὲ κάποια διὰθεσις ἦτανε καλὸς νὰ προμαντέμη γιὰ τὴν ἀγάπην μιὰ ζωὴ πέρας ἀπὸ τὸ θάνατον.

«... Ὅταν θάμαστε σὸνὴ, ὅταν θάμαστε σὸνὴ!

Ἄσκι πεθαμένοι, ὄχι χωρὶς ἐπιθυμιὰς ἀόμα,

Ἀκόμη με αἰσθησις, ἀκόμη ἀχόρταγοι.

Θὰ σκίζομε τὸν ἀγέρον, θὰ λαμποκοπάμε, θὰ πλανιῶμομε

Ὀλοτρόγημα στοὺς τόπους ποῦ πεθάνομε.

.....

Ποτὲς ξεπύσιμα ἢ ποτὲς πλάσμα

Ἄσκι, πέρας τὴ σκέψη, πέρας τὸ μάτι,

Ἄσκι μόνον ἀπὸ τὴν ὅλη σκὸνὴ ποῦνε ἐγὼ

Θὰ σκίξῃ μεῖνα σικερὶ ποῦτανε ἐσύ...»

Ἄλλο πάλιν ξεχῶνει ὅτι καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ σκῆμα τοῦ κορμιῦ «μοχτῶντας, ἀκανόνιστο, σφόδρισμένο, καμπουριασμένο» ἀρνιέται τελειότη σὸν ἔρωτα·

«Θὰ μεγάλωνε ἓνας στρογγυλὸς ἀχτινωτὸς ἔρωτας, καὶ θὰ γεννοῦσε Πάθος στέρη γιὰ κάποια ἀκουσούργιασιν σφαῖρα».

Σὲ τέτοιες ἐξαιρετικὰ ἐνθουσιώδηκες στιγμῆς βρισκότανε ὅταν φάνηκε πῶς βρῆκε τὴν ἰδανικὰ ἐκστασιν ὅπου «σ' ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ ποῦ ἡ αἰσθησις μετὰ τὴ γνώσιν γίνονται ἓνα» ἡ ζωὴ ψηλῶνει καθαρά ἔξω ἀπὸ χρόνον, καὶ ἡ ἀθάνατη στιγμὴ προβάλλει. Τόσο σπάνια λαβαίνομε πείρα, ἀπὸ τέτοιο γητευμένο ἀράνισμα τοῦ τόπου καὶ χρόνου, ποῦ μὰ τὴν ἀλήθειαν δὲ ξέρω ποῦ ἀποδόθηκε πειὸ μαγευτικὰ ἀπὸ τὸ «Τραπεζαρίας Τσαί». Ξαφνικὰ σὸ τσαί, σὸ τρεμόφωτον τῆς λάμπας, μέσα στὰ γόρατα καὶ στὰ γέλοια καὶ τὴν ἀλαγμένη ὄψη ποῦξερε γιὰ μιὰ στιγμὴ σὴν τὸ Θεὸ ποῦ τὰ ξέρει ὅλα

«Εἶδα τὴ μαρμαρένια κούπα τὸ τσαί,
Χυνόταν σὸν ἀγέρον, ἓνα κεκομπιασμένο ρέμα
Εἶδα τῆς φωτιᾶς τῆς ἀσπιθῆς τὴ φλόγα...
Καὶ χεῖλια καὶ γέλοια ἀδιάκοπα ἀτέλειωτα,
Καὶ λόγια ποῦ δὲν εἶχανε σωσμὸ...
Σοβάρεμα καὶ γόρατον καὶ σκέψη καὶ σικὰ
Λευτερωμένα ἀπὸ τὴ μάσκα τὴ διαβατάρα
Θριαμβέβει στὴν αἰωνιότη».

Σ' ἓνα ποιήμα ποῦ τὴν ὀμορφιά τῆς φαντασίαι καὶ τῆς γλώσσαι, νομίζω, κανένας δὲν ξεπέρωσε, ξεφύρασε τὴν ἐμπνευσίαν του ὅτι τὸ ψάρι ζεῖ σὲ τέτοιο ἀπέραντον καὶ ἄχρονον κόσμον, μιὰ δροσερὴ γαληνεμένη μισοφώτιστη ὑπαρξιν μέσα σ' ἀτέλειωτες παντοτεινῆς καμπυλόγραμμες.

Κάποτε ζητοῦσε ἀπεραντωσύνην στὴ «σκέψη γιὰ πράγματα ἀγαπητὰ καὶ πολυχρονεμένα, ποῦ ζοῦνε, ἐνῶ ἐμεῖς πεθαίνομε» καὶ προσπαθοῦσε λίγο λίγο νὰ ἱκανοποιηθῇ σὸ ἡ «δεύτερη καλλίτερη». Ὁ ὀρητικὸς ἔρωτας καὶ ἡ νεανικὰ ἀγανάκτησιν δὲν πειραζοῦνε τὶς χορατάδες καὶ τὴν ἀπλοϊκὰ γοητεία μετὰ τὰ ὅποια γιόρταζε τὶς χωρῆς τοῦ σικεριοῦ του σὸ Γκραντσέστερ.

«Ἐκεῖ ἔνε εἰρήνην καὶ ἱερὴν γαλήνην ἐκεῖ!
Μεγάλα σίγνεφα σὸ μάρμαρον τοῦ εἰρηνεμένου οὐρανοῦ,
Κι' ἄντρες καὶ γυναῖκες με ὀρθάνοιχτα μάτια,
Καὶ τραφερὰ παιδάκια πειὸ ἀγαπημένα κι' ἀπ' ὄνειρον,
Φωνητωτὸς λόγγος, καὶ φουσκομένο ρέμα,
Καὶ μικροὶ καλόθελοι ἄνεμοι ποῦ σέρονονται
Γύρω στὶς δειλινῆς γωνιᾶς, μισοκοιμισμένοι...
Ἄσκι! εἶνε τὸ νεράκι γλυκὸ, δροσάτον,
Σιγούσινάμενον κανελλί, πάναπ' τὴ στέργνα:

Καὶ γελᾷ τὸ ἀθάνατο ποτάμι ἀκόμη
Κάτω ἀπ' τὸ μύλο, κάτω τὸ μύλο ;
Λέγε, ὑπάρχει ἀκόμη Ὁμορφιά νὰ βρῆ κανεὶς
Καὶ Βεβαιότη, καὶ Ἡμερότη ;
Βαθειὰ ἀκόμη λειβάδια, γιὰ νὰ ξεχνᾷ κανεὶς
τὴν ψευτιά, τὴν ἀλήθεια, τὰ βάσανα ; ἄχ ! ἀκόμη
Στέκεται τὸ ρωλόι τῆς Κλησιᾶς στὶς τρεῖς παρὰ δέκα ;
Καὶ βρῖσκειται ἀκόμη μέλι γιὰ τὸ τσαΐ ; »

Μὰ τὰ θεμελιώδη προβλήματα γιὰ τὸν ἕνα καὶ τοὺς πολλούς,
γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ κατάντημα τῆς, ξικολογήσανε νὰ τὸν ἀπορο-
φᾶνε. Καταπίεσθη μετὰ τὴν ἴδια ἀβεβαιότη, μὰ με θετικώτερο καὶ
λιγότερο σκανταλιάρικο μυαλό. Ἀπαρνιέται τὸ Χριστιανικὸ οὐρανὸ σὲ
μιά εὐθύμη σάτυρα ποῦ τὸ ψᾶρι δοκίμεται ὅτι θάτανε ἄχαρο ἂν αὐτὴ
ἢ ζωὴ ἦτανε Ὁλο κ' ὄλο.

« Μπορεῖ κανεὶς, νὰ μὴ διστάξῃ, πῶς τὸ Καλὸ
Θὰ βγῆ ἀπ' τὸ Νερὸ καὶ τὴ Λάσπη·
Καί, σίγουρα, τὸ σεβαστὸ μάτι πρέπει νὰ βλέπῃ
Κάποιο Σκοπὸ στὴν Ὁγρότη ....

Πιστεύουνε ὅτι στὸν οὐρανὸ

« Ἐκεῖ κολυμπᾷ Ἕνας
Ποῦ κολυμποῦσε πρὶν ἀρχίσουνε τὰ ποτάμια,
Πελώριος, μετὰ τοῦ ψαριοῦ τὸ σκῆμα καὶ μυαλό,
Λεπισκέπαστος, παντοδύναμος, κ' ἀγαθός. »

Πολλὲς φορὲς καταγινότανε, σοβαρὰ ἢ χοροαυτῶντας, μετὰ τὶς
ιδέες τῆς Πλατωνικῆς θεωρίας :

« Ἐκεῖ οἱ πραγματικοὶ ἥλιοι ἀπ' αὐτὲς τῆς ἀλαφροσκιᾶς γλυστράνε·
Ἐκεῖ εἶνε στημένες οἱ ἀθάνατες παντιέρες τοῦ πολέμου μας·
Ἡ σάρκα μας ποῦ λυώνει στήλωσε τὴν Ὁμορφιά ἐκεῖ, ἀστέρι,
Καὶ καρδιὲς χαμένες, Ἀγάπη ἀπέθανε ....

Ἀγάπη, ξέροντε μόνο πῶς ἀναστενάζουμε, φιλάμε, χαμογελάμε ...

καὶ στὴν « Γιάρε Ταῖτι »

« Ἐκεῖ εἶνε οἱ Αἰώνιοι, καὶ ἐκεῖ
Ἡ Καλωσύνη, τὸ Γκαρδικιό, τ' Ἀληθινό,
Καὶ Σκῆματα, ποῦ τ' ἀχνάρια τῆς γῆς ἦτανε
Τὰ τρελλὰ σπασμένα πράγματα ποῦ ξέραμε ...

« Ἄχ ! Οὐρανοὶ τῶν Οὐρανῶν ! μὰ θὰ μᾶς διαφύγουνε
Οἱ δάφνες, καὶ τὸ λιόφωτο, καὶ ἡ νοτιά,
Καὶ ἐκεῖ εἶν' ἕνα τέλος, μοῦ φαίνεται, στὰ φιλιὰ,
Ὅταν τὰ στόματά μας σμίγουνε σ' ἕνα μετὰ τὸ Στόμα ... »

Ἡ παλιὰ ἀντίθεση μεταξὺ τοῦ περαστικοῦ καὶ τοῦ αἰώνιου ἔμεινε,
μὰ ὅπως παραδέχτηκε τὰ μάγια τῆς ἡσυχίας ἔτσι ὑστερότερα φάνηκε
σκεδὸν ἀποφασισμένος νὰ παρατήσῃ κάθε χαρὰ τῆς ζωῆς γιὰ τὴ
γαλήνη τοῦ θανάτου. Ἡ στάση του εἶνε φανερὴ μέσα στὸ θαβμάσια
τεχνικὸ ἐκεῖνο τραγοῦδι ποῦ τ' ὀνοματίζει « Τὸ Περρασμένο » καὶ μέσα
στὸ « Μεγάλος Μπιστικός » κατάστρωσε κατάλογο, γιὰ τὸ ἔχε γειά,
ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν « ἀγαπητικῶν », σὰ νὰ λέμε τᾶσπρα πιάτα, τὰ
ὄγρα ταβάνια ὡς τὶς « γοῦνες, τὰ γέλοια, τὶς ἀστραφτερὲς στέρνες »
ποῦδανε μαζί του « τὴν ἀνιστόρητη θεϊκὰ κᾶρα τῆς ἀποκάλυψης » :
Τὰ καταστρόνει πρὶν τὸν παρατήσουνε.

« Χρυσὰ γιὰ πάντα, ἀγετοί, φλόγες σουρίζουσες
Ποῦ καίνε καὶ ξεσπᾶνε πάνω στὸν ἀγέρα τοῦ Χρόνου. »

Σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα συννέτα ποῦ σῶρεψε μετὰ τὸν τίτλο « 1914 »,
καὶ ποῦ γραφτήκανε μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου, ὁ ποιητὴς καὶ
πιανετῆς, ὁ φλογερὸς κι ὀρμητικὸς νέος ἔφτασε τὴ σοφία τοῦ ἀπαρ-
νητῆ. Σὲ πολλοὺς αὐτὰ τὰ ποιήματα φανήκανε ὅτι συμπληρώνανε τὴν
τελειότερη λάμψη τῆς ἀνταπάρνησης καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ· μερι-
κοὶ ἄλλοι περὶ γκαρδικιοὶ τῆς ἐνωρίτερης ἐργασίας τοῦ Brooke,
βρήκανε μέσα σ' αὐτὰ, μιὰ ἀπελπιστικὴ προδοσιὰ τῆς παλιᾶς ξε-
χειλιστικῆς χαρᾶς καὶ τοῦ πεισματικοῦ τον. Οἱ πρῶτοι σὺν γὰ ἦτανε
λαϊκοὶ θαυμαστῆς παρεξηγῶντας τὰ ποιήματά του ἐξ ἀφορμῆς τοῦ
ἐξεντελισμοῦ τῶν ιδεῶν τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς ἀνταπάρνησης
σύμφωνα μετὰ τὴ μονέδα τῆς σκέψης των· οἱ τελευταῖοι δὲ θέλανε ν'
ἀναγνωρίσουνε ὅτι ἡ ἀπάρνηση εἶνε τὸ κατώφλι τῆς φρόνησης
καὶ τῆς νέας χαρᾶς, ὅτι με τίποτ' ἄλλο παρὰ μετὰ τὴν ὑποχώρηση
μπορεῖ ὁ Ἄνθρωπος νὰ κερδίσῃ τὴ λευτεριά ἀπὸ τὴ μάβρη τυραν-
νία τῆς Μοίρας.

Συμμαζέβοντας ἐνδόμυχα, ὀλοδύναμα, τὰ ματοθώρητα καὶ
ψυχοθώρητα σκῆματα ποῦ πλάκωναν σὺν φαντάσματα τὸ μαρμα-
ρένιο περασμένο, τῆς φιλίας, τῆς ἀκλόνητης σκέψης, ἀντικρύζει
τὶς σκοτεινὲς δυνάμεις τῆς Φύσης μετὰ ξέγνοιαστη βεβαιότη γιὰ τὴ
νίκη :—

« Βρήκαμε τὴν ἀσφάλεια μετὰ τὸ ἀθάνατο τοῦ καθετί,
Τοὺς ἀγέρηδες, τὴν ἀβγοῦλα, τ' ἀνθρώπινα κλάματα καὶ γέλοια,
Τὰ βαθειὰ νυχτοσκοτάδα, κελᾶιδισμα πουλιῶ,
καὶ τὸ συγνεφογλιστρισμα,

Καὶ ὕπνο, καὶ λεφτεριά, καὶ γῆς τοῦ θεριστῆ.
Χτίσαμε σπῆτι ποῦ ὁ Χρόνος δὲ θὰ σαλέψῃ,
Κερδέψαμε εἰρήνη ἀτρεμὴ ἀπὸ τὸν πόνο γιὰ πάντα.
Ὁ πόλεμος δὲ ξέρει τ' εἶνε δύναμη. Ἀσφάλισμένο εἶνε
τὸ διάβα μου,

Ἀρματωμένος μυστικὰ γιὰ κάθε τοῦ θανάτου μόγχο·
Ἀσφαλισμένος ἂν καὶ κάθε ἀσφάλεια ἐγαθήκε· ἀσφάλεια ὅπου
πέφτει ὁ Ἄνθρωπος·

Κι' ἂν τοῦτα τὰ παλιχόκκαλα πεθάνουνε, ὄλοῦ ἢ μεγαλιέτερη
ἀσφάλεια. »

Ἡ πρώτη μου θύμηση γιὰ τὸν Rupert Brooke ἀρχίζει ἀπὸ μιὰ μέρα τοῦ 1896, ὅταν ἦταν ἓνα ἀγόρι ἑνῆά χρονῶ, καί, χωρισμένος στὸ προῖνό του κολατσό, μίτη πρόσεξε σ' ἓνα ἄλλο ἀγόρι δεκαεπιῶ χρονῶ, μίτη ὁμως καὶ παρουσίαζε γι' αὐτὸ τὸ ἄλλο ἀγόρι κανένα ἐνδιαφέρον. Ἦταν αὐτὴ ἢ ἄλλες τέτοιες παιδικαῖες θύμησης ποὺ λαμπυρίζανε χρυσομαλλοῦδες, τριανταφυλλομάγουλες, καὶ μυαλωμένες, πίσω ἀπὸ φιλονεικίες, λίγα χρόνια ἔπειτα, γιὰ τοὺς στίχους ἐνοῦς μαθητῆ ποῦ διάβασα συχνότερα ἀπ' ὅτι τὸν εἶδα. Ὁ Rupert εἶταν βέβαιος γιὰ τὸ μεγαλεῖο του· ὁ Rupert ἦτανε τεμπέλης μαθητῆς πρόωρα μεγαλομένος: ἐδῶ ἔβλεπεσ σημάδι τοῦ Keats· ἐκεῖ σημάδι τοῦ Wilde: ὁ ρυθμὸς του ἦτανε περισσότερο παρὰ ἐλεύθερος· τὸ στυλ του δὲν πρέπει νὰ δεομεύεται: παρόμοιαζε κρίκετ καὶ φούτμπολ· ἡ προσωπικότητά του ἢ ἡ ἀρυσικότητά του, θὰ καταρθόταν ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς Ἀγγλικῆς ἀνατροφῆς:—τέτοια λόγια, θυμάμαι, βγήκανε ἀπὸ τὰ χεῖλια τῆς ντόπιας παιδαγωγῆσης καὶ ἀναμόρφωσης.

Πεῖδ ἔπειτα ξεφύτρωνε κάποτε κάποτε, μὲ τεμπέλικες κίνησες, ἓνας νέος ἀθλητῆς μὲ ντελικαῖο χρῶμα καὶ βουλιαγμένα μάτια, φαρδύστηθος, δυνατὸς στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια. Μποροῦσε κανεὶς νὰ συμπεράνη ἀπὸ τὸ χαμπήλωμα σὲ ἀπαλόφωνη κουβέντα, μιὰ αἰσθηματικά, ἐγωϊστικά, μᾶλλον διεφθαρμένη φύση· μιὰ ἀγάπη γιὰ τοὺς φίλους, γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ καὶ Ἑγγλέζικη ποίηση, γιὰ τὸν ἥλιο, γιὰ τὸ νερό, καὶ γιὰ ὅλες τὶς φρονιῆδες ἐκδηλώσες. Ἴσως νὰ παρατηροῦντανε αὐτὰ, μὰ τὸ πεῖδ χειροπιαστὸ ποῦ πήγαινε σὲ μάκρος ἦτανε ἡ ἐντύπωση τῆς προσωπικῆς ὡμορφιάς του καὶ τὸ ὑπέροχο προσωπικό του γήτεμα.

Διπλαστήκανε τὰ ἑνῆά χρονῶ, καὶ ζύγανε νὰ βγῆ ἀπὸ τὸ Rugby School γιὰ νὰ μαθῆ στὸ King's College, Cambridge, ὅταν τὸ νάρκωμα τοῦ Baudelaire ἐπάνω στὴν ὀλονύχια κουβέντα διακόπηκε ἀπ' τὴ μονοχρωμένη αὐγὴ καὶ τὸν ξεθυμασμένο καὶ κρύο καφέ. Σμίγαμε πότε πότε στὰ ἔπειτα ἑνῆά χρονῶ τῆς γοργοειότητος, ὅταν μυαλὸ ἰονισμένο μὲ τὴ συλλοὴ καὶ τὴ μελέτη, ξεκαθάριζε τὰ καμώματα καὶ τὸ εἶδολο τῆς ματαιοδοξίας ἀπὸ τὸν τορὸ ποῦ μιὰ παραεβραίστητη καρδιά τὸν ἔσερνε νὰ σιμοξετάζη τὸ τ' εἶνε ὡμορφιά καὶ πραγματικότη. Ἐξακολουθοῦσε νὰ ζῆ στὸ Grantchester, κοντὰ στὸ Cambridge, ποῦ μποροῦσε κανεὶς νὰ λούζεται μεσημέρι βράδν στὴ στέρνα τοῦ ποταμοῦ Cam, ποῦ πῆρε τ' ὄνομα τοῦ Βύρων, κοιτάζοντες τὰ δειλινὰ τοῦ θεριστῆ στὰ γειτονικά λιβάδια τόσο γνώριμα στὸν Chaucer. Ἐγινε πῆνω κάτω θρυλικὸς ἀνάμεσα σὶδὸν κοσμάκη· ὄραϊος, προικισμένος, λατρεμένος, δοσμένος στὸ ραγατλίδικο γλέντι, ἀνιδέαστος γιὰ τὰ χρήσιμα. Μεταμορφωμένος στὸ «Παραστεκοῦμενο Πνέμα», ποῦ ὑποκρίθηκε ὅταν ἔπαιξε τὸν Κῶμο τοῦ Μίλτων, σφάνταζε στοὺς θαμπωμένους θεατῆς πῶς σίμονε στὴ θεότη: ἡ Νέμεση θὰ τὸν πλικώσῃ, φανταστήκανε, καὶ γράφανε γιὰ διαπτον:—

- Ἐνας νεῖδς Ἀπόλλωνας, χρυσομάλλης,
- Στέκει καὶ ὄνειρέβεται στὰ νύχια τοῦ μόχτου
- Μεγαλόπρεπα ἀνέτοιμος
- Γιὰ τὴ μακρόσυρτη τιποτένια ζωή.

Ἀφοῦ δημοσίεψε ἓνα τόμο ποιήματα καὶ μιὰ κριτικὴ γιὰ τὸν δραματικὸ συγγραφέα John Webster, ὁ Brooke στὸ 1913 μίσεψε στὴν Ἀμερικὴ καὶ στὰ Νησιά τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὀκεανοῦ, καὶ ξαναγύρισε στὴν Ἀγγλίαν τὴν ἀνοιχὴ τοῦ 1914. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1914 τὸν εἶδα πολλὰς φορὰς· τὸν ξανατάμωσα τελευταία, λίγες γυῖδες ἀπ' ἐκεῖ ποῦ τὸν πρωτογνώρισα πρὶν δέκα ὀχτῶ χρονῶ, στὸ ξεφύχισμα τοῦ Θεριστῆ. Κουβεντιάσαμε μπόσια γιὰ φόβους πολέμου: ὁ πόλεμος ἦτανε ἀδύνατο πράμα, εἴμαστε σύμφωνοι καὶ οἱ δύο· δὲ σιηριζόμεστε στὴν πολιτικὴ, μὰ γιατί ἦτανε ἀπίστευτα ἀλάργα ἀπὸ τὸ ραγατλίδικο κόσμο μας καὶ τὴν ἀπόλαση τῆς αἰσθητικῆς, τῆς φιλίας, τῆς λογικῆς καὶ τοῦ χόρατου. Ἐξῆ βδομαῖδες ἔπειτα κατατάχτηκε στὸ Ἐφεδροικὸ Ἐθελοντικὸ σῶμα τοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ. Τὸν Ὀκτώβρη μῆκε στὴν Ἀμβέρσα. Τὸν Φλεβάρη τοῦ 1915 ἄφησε τὴν Ἀγγλίαν μὲ τὸ Ἐκστρατευτικὸ Μεσογειακὸ σῶμα. Στὸ Πόρτ Σάτ ἔπαθε ἠλίαση, καὶ φάνηκε πῶς γιαιτρέφτηκε· μὰ ἀκολούθησε δηλητηρίαση τοῦ αἱμάτου καὶ τὸν Ἀπρίλη στὶς 23 πέθανε ἀπάνω σὲ Γαλλικὸ θωρακωτὸ στὸ Αἰγαῖο, καὶ τὸν θάφανε στὴ Σκύρο.

Ἀκόμη καὶ στὸ θάνατο του ἐλογιάστηκε τυχερός. Ἐπειδὴ ὁ ποιητῆς στὰ πεῖδ στερονὰ ποιήματά του καλοσώρισε τὸ θάνατο καὶ στερονότερα πέθανε γιὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸ ἔκαμε ἐντύπωση στὴν τάξη τῆς ἀντίληψης τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ, καὶ ἔδωσε στὸν ποιητῆ μιὰ φήμη κάπως νάθα. Δὲν εἶμαι τῆς γνώμης πῶς ὁ καλλιτεχνικὸς Θάνατος ἀξίζει τὴ ζωὴ ἐνοῦς τέτοιου καλλιτέχνη.

ΚΑΛ' ἸΡΟ, 1917.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΟ ΑΠΟ ΤΗΝ Ε. . .
ΑΠΟ ΤΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΑΓΓΛΙΚΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΤΟΥ
R. A. FURNESS.

ΘΥΜΗΣΟΥ, ΣΩΜΑ...

Σῶμα, θυμήσου ὄχι μόνο τὸ πόσο ἀγαπήθηκες,
ὄχι μονάχα τὰ κρεβητῆτα ὅπου πλάγιασες,
ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνες τὲς ἐπιθυμίες ποῦ γιὰ σένα
γυῖλιζαν μὲς στὰ μάτια φανερά,
καὶ ἔτρεμανε μὲς στὴν φωνή—καὶ κάποιον
τυχαῖον ἐμπόδιο τὲς ματαίωσε.
Τώρα ποῦ εἶναι ὅλα πᾶ μῆου στὸ παρελθόν,
μουάζει σχεδὸν καὶ στὲς ἐπιθυμίες
ἐκεῖνες σὶν νὰ δόθηκες—πῶς γυῖλιζαν,
θυμήσου, μὲς στὰ μάτια ποῦ σὲ κίτταζαν·
πῶς ἔτρεμαν μὲς στὴν φωνή, γιὰ σέ, θυμήσου, σῶμα.

ΛΑΝΗ ΤΑΦΟΣ.

Ὁ Λάνης ποῦ ἀγάπησες ἐδῶ δὲν εἶναι, Μάρκε,
στὸν τάφο ποῦ ἔρχεσαι καὶ κλαῖς, καὶ μένεις ὥρες καὶ ὥρες.
Τὸν Λάνη ποῦ ἀγάπησες τὸν ἔχεις πιὸ κοντὰ σου
στὸ σπῆτι σου ὅταν κλείσῃς καὶ βλέπεις τὴν εἰκόνα,
ποῦ αὐτὴ κάπως διατήρησεν ὅτ' εἶχε ποῦ ν' ἀξίζει,
ποῦ αὐτὴ κάπως διατήρησεν ὅτ' εἶχες ἀγαπήσει.

Θυμᾶσαι, Μάρκε, ποῦ ἔφερες ἀπὸ τοῦ ἀνθυπάτου
τὸ μέγαρον τ' ἰν Κυρηναῖο περίφημο ζωγράφου,
καὶ μὲ τὴ καλλιτεχνικὴν ἐκεῖνος πανουργία
μόλις εἶδε τὸν φίλο σου κ' ἤθελε νὰ σὰς πείσει
ποῦ ὡς Ὑάκινθον ἐξ ἅπαντος ἔπρεπε νὰ τὸν κίμει
(μ' αὐτὸν τὸν τρόπο πιὸ πολὺ θ' ἀκούονταν ἢ εἰκῶν του).

Μὰ ὁ Λάνης σου δὲν δάνειζε τὴν ἐμορφιά του ἔτσι·
καὶ σταθερὰ ἐναντιωθεὶς εἶπε νὰ παρουσιάσει
ὄχι διόλου τὸν Ὑάκινθον, ὄχι κανέναν ἄλλον,
ἀλλὰ τὸν Λάνη, υἱὸ τοῦ Ραμετίχου, Ἀλεξανδρέα.

ΝΟΗΣΙΣ.

Τὰ χρόνια τῆς νεότητός μου, ὁ ἡδονικὸς μου βίος—
πῶς βλέπω τώρα καθαρὰ τὸ νόημά των.

Τί μεταμέλειες περιττές, τί μάταιες.....

Ἀλλὰ δὲν ἔβλεπα τὸ νόημα τότε.

Μέσα στὸν ἔκλυτο τῆς νεότητός μου βίος
μορφόνονταν βουλές τῆς ποιήσεώς μου,
σχεδιάζονταν τῆς τέχνης μου ἢ περιοχὴ.

Γι' αὐτὸ κ' ἢ μεταμέλειες σταθερὸς ποτὲ δὲν ἦσαν.
Κ' ἢ ἀποφάσεις μου νὰ κρατηθῶ, ν' ἀλλάξω
διαρκούσαν δυὸ ἐβδομαίδες τὸ πολὺ.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

ΑΠΟ ΤΟ "ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΝ ΑΣΜΑ".

XVI. - ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ.

Τὴν ἐνδόμυχη σκέψη σου, ὦ Ἀπόλλωνα,
μὴ θαρρεῖς πῶς δὲν εἶδα γραμμὴν
στὴν εἰδή σου τὴν ἔνθεη, ὅπου ἐστάθηκε
μὰ στιγμὴ σὰν ἀνήσυχο νέφος.

Δὲν ξεφεύγω ἀπ' τὸν κύκλο ποῦ μοῦ ὄρισες!
Κι οἱ θεοὶ ποῦ μισεῖς δὲ θ' ἀκούσουν
τὴν ὠδή μου, ὅσο ἢ λύρα μου ἢ ὑπερσοφίη,
τὴν πικρὴ συντροφεύει ζωὴ μου.

Τις ἀπόμακρες, οἱ ἄλλοι ἄς ὑμνήσουνε
τώρα πλέον, Κολχίδες τοῦ Ὀνείρου,
καὶ τὰ τεῖχη τῆς Τροίας, ἄς γυρῆσουνε,
μὲ τοὺς στίχους των πάλι, νὰ χτίσουν.

Ἄχ, ἐμένα μοῦ φτάνει τὸ σύντομο
καὶ θλιμμένο σου, ὦ Ἀπόλλωνα, μέτρο,
ὡσὰν ἕνας ποῦ φτερὰ εἶχεν ἄλλοτε
νὰ ξεσπῶ μὲς σ' αὐτὸ τὸν καημὸ μου.

IV. - ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.

Ὡ βουνά, — τῶν αὐτῶν τῶν ἀγέρωχων
ἀτελείωτα λίβνα! — ἄχ, ἄς εἶταν
νὰ ξανῶρθω σὲ σὰς, καὶ τῶν πόλεων
τῆ σκλαβιὰ στὶς κορφές σας νὰ σπῶσω.

Θὰ μὲ λούσουν — ὦ μέθη! — τ' ἀγέριμα σας
τὰ μυρόπνοα, καὶ μὲς στὴν ψυχὴ μου,
τῶν ρουακιῶν σας τὰ λῶλα παφλάσματα
ὡσὰν γέλοια θεῶν θ' ἀντηγήσουν.

Πότε πᾶν τὰ μαῦρα σας ἔλατα
ραμφιδίες ξεχασμένες θ' ἀρχίσουν
νὰ μοῦ λένε, καὶ οἱ ἐλεύτεροι κότσυφοι
ἐπωδοὺς τεχνικὰ θὰ ταυριάσουν.

Καὶ θ' ἀκούσω ξανά τῶν στρατάριων
μουλαριῶν τὰ ζουδούνια στὸν ὄρθρο
τὸ βαθύ, σὰν ὑπόκρουση ἀλάθευτη
στὸ ἠρεμαῖο τοῦ ἀγωγιάτη τραγοῦδι.

X. - ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.

Συλλογίζουμαι κάποτε τὸ ἄδικο
τὸ γραφτὸ τῶν πανόρχιων σπιτιῶν σας,
ὦ Ἀτρεΐδες ἑσεῖς πολυστέναχτοι
καὶ ὦ θλιμένοι, πικροὶ Λαβδακίδες!

Ἔτσι πάντα τὸ ἀπαισιο ἀστραπόβροντο
τὰ ψηλότερα δέντρα χτυπάει,
καὶ τοῦ ἀλέθρου ἢ πνοῆ ἀπ' τὴν πύλιν ἐνδοξες
κεφαλές τῶν ἀνθρώπων διαβαίνει.

Μὰ τί νοιάζει! Ἀπὸ τὸ αἷμα σας ἀνθίσαν
τὰ πύλιν σπάνια τῆς σκέψης λουλούδια
καὶ γεννήσατε τὸ ἔπος τὸ ἀθάνατο
καὶ τὴν παντοτινὴ τραγωδίαν.

Καὶ δυὸ κοῦρες θὰ ρέουν οἱ θρόνοι σας,
μὰ στὴ Θήβα καὶ μὰ στὴ Μυκίνα,
ὅπου οἱ τραγουδιστῆδες θενᾶρχουνται
ἀπ' τὰ πλούσια νὰ πίνουν νερά σας.

XII. - ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.

Σ' ἘΝΑ ΑΡΧΑΙΟ ΑΓΓΑΜΑΤΑΚΙ.

ὦ Θεὲ ἀρχαδικέ! Μ' ἀκολούθησες
μὴν ἡμέρα ἀπὸ κάτου, καὶ τώρα
στοῦ ντζακιῦ τόλοσκότεινο μάρμαρο
καθισμένος, τὰ δάση θυμάσαι

Τῆς πανώριας σου γῆς καὶ στὴ σύριγγα
τὴ βαθιὰ νοσταλγία σου ξεχύνεις
μὲ σκοποὺς ἠχηροὺς, ποῦ γεμίζουνε
τὸ ἐξωτάρικο ἐτοῦτο τὸ σπιτί.

Κι ἔτσι μέσα στὴν τόση ἔρημία μου
καὶ στὸν τόσο χειμῶνα τῆς ζωῆς μου,
τ' ἀγριολουλούδα κάνεις ν' ἀνθίσουνε
καὶ γλυκὰ νὰ λαλοῦν τὰ κοτσύφια,

Κι ὦ τεχνίτη Αἰγυπτία! σὲ κόπελλο
νοσοῦ με κεραῖες τὴν ἀπάτη:
νὰ ξεχνῶ τὴν ἀλήθεια τὴν ἄδικη
καὶ νὰ ζῶ μὲς στὸ μάταιο ὄνειρο μου.

XIV. - ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.

Α ΜΟΝ BIEN CHER M. PHILÉAS LEBESQUE.

Σὲ στοχάζουμαι, ὦ Ἡσίοδε, ἀνάμεσα
ἀπ' τὰ στόγια σου τὰ μεστομένα,
μὲ δρεπάνι ποῦ λάμπει στὸ ἠλιόφωτο
ν' ἀρχινίσεις τὸ θέρισμα πύλιν.

Ἢ νὰ ζεῦεις τὰ ὑπάκοα τὰ βώδια σου
καὶ τὴ γῆ μὲ τὸ ἀλέτρο νὰ ὀργώνεις,
καὶ τὸ βοᾶν σὰ ροεῖ, στὴν καλύβα σου
νὰ γρονᾶς σιωπηλὸς ἀπ' τὰ ἔργα.

Τὸ τραπέζι στρωμένο ἢ γυναῖκα σου
θενὰ σοῦγει καὶ μὲ τοὺς καλοὺς σου
τοὺς ξενγάδες θὰ κίτσεις καλόρεχτος
νὰ γευτεῖς τὸ γλυκύτατο δείπνο.

Μὰ μπουκιὰ πρὶν νὰ βάλεις στὸ στόμα σου,
τὴ σπονδή, σὲ θωροῦ, νὰ προσφέρεις
μὲ χρᾶσι βιβλινὸ πρὸς τὴν Δήμητρα
μὰ ἐσοδεῖα περισσὴ νὰ σοῦ δώσει.

VII. - ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ.

Στὴν παλιά μας γωνιά, ποῦ ἀγαπούσαμε,
ἐν' ἀπόγεμα κροῦ τοῦ Νοέμβρη,
καθισμένοι, ἀπ' τὰ ντζάμια θωροῦσαμε
τ' ὄχρὸ φῶς καὶ τὰ κίτρινα φύλλα.

Μὰ προπάντων τὸ βλέμμα σου ἐκάρφονες
στὰ μαλλιά μου, ποῦ ἀρχίσαν ν' ἀσπρίζουν,
κι ἐγὼ πρώτη φορὰ τώρα ἐξάνοιγα
τοῦ μετώπου σου κάποιες ρυτίδες.

Τὴν κορυφή μου τὴ σκέψη δὲ ζήτησες
νὰ σοῦ ἐκφράσω· οὔτε ἐγὼ τὴν αἰτία
τῆς πικρίας σου νὰ μάθω δὲ ρώτησα,
ποῦ εἶχε ξάφνου χυθεῖ στὴ μορφὴ σου.

Ὡς ποῦ τέλος τὸ σκοτὸς μᾶς ἔξωσε
τοῦ βοαδιοῦ καὶ δὲ βλέπαμε πλέον
ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου τὰ δάχρυα ὅπου ἔχναμε
γὰ τὴ νότη μας ποῦ εἶχε πεθάνει.

XIII. - ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ.

Ἄπὸ τῶν Στεναγμῶν σου τὴ Γέφυρα,
Βενετία, σὲ ἀντίκρουσα ξάφνου,
τοῦ Δεκέμβρη ἓνα κρύο ἀπομεισίμερο,
ποῦ ὁ Βορριάς τὰ νερά σου ἔδονοῦσε.

Στὰ κατώφλια τ' ἀρχαῖα τῶν μαρμάρινων
παλατιῶν σου, ποῦ ἐσφράγισε ὁ χρόνος
μὲ τὴ θλίψη του ἀράζαν οἱ γόνδολες
σζεπασμένες μὲ δλόμαντρο πένθος.

Καὶ φαντάζαν πλεούμενα φέρετρα,
ποῦ νεκροὺς τοὺς στερονοὺς Δόγηδες σου
ἐπροσμέναν νὰ πάρουν κι ἀλλάρα σου
νὰ τοὺς φέρουν σὲ κάποιο νησιάκι,

Ποῦ χαϊδεύουν τοῦ Ἀδρία τὰ κύματα
στοργικὰ καὶ λιχνίζουν οἱ γλάροι . . .
Ἐνῶ ἐσύ, βουλιαγμένη μιᾶς θάλασσας
θριλλικῆς, πολιτεία ἐφαινόσουν.

II. - ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ.

Ἦ ὦ Ἀθήνα ! κι ἀλλάρα σου, μέσα μου
τραγουδάς μὲ τίς πλήθεις φωνές σου,
καὶ σ' ἀκούω σὰν ἀηδόνι τῶν κήπων σου,
ἢ σὰν αἶρα τῶν δυό σου Φαλήρων.

Πότε πάλι σὰν τὸ νεραντζάνθι σου
μόσχους γίνεις ἀδρούς στὴν ψυχὴ μου,
πότε ὡς νάμα μ' εὐφραίνεις δλόδροσο
κρύας πηγῆς τοῦ τερπνοῦ Μαρουσιοῦ σου.

Πότε σὰν πρασινάδα τῆς ὁμορφῆς
Κηφρησιᾶς σου μὲ θέλγεις, καὶ πότε
σὰν ὄραματα αἰώνια διαβαίνοντε
μουσικόλαλα, ἰστέφανα ἐμπρός μου,

τὰ νησιά, τ' ἀχρογιάλια, οἱ ἐλαιῶνες σου,
τὰ ποτάμια, οἱ ἐξοχές, τὰ βουνά σου,
καὶ προπύργων οἱ ἀπλόγραμμοι λόφοι σου,
ποῦ προσμένουν τοὺς νέους Ἰκτινοὺς.

IX. - ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ.

Ἦνειρεύομαι τώρα ἓναν ἔφηβο,
σὲ παράμερη κάποια γωνιά σου,
νὰ πλανιέται κι ἡ σκέψη του ὀλότρεμη
σὰ σπουργίτης δειλὸς ἀπ' τὸ νοῦ του

Νὰ ζητάει νὰ πετάξει περίγυρα
καὶ τὸ πρῶτο ἐλεγεῖο του νὰ πλέκει,
ἄλ, γιὰ σένα φεγγάρι ἀπτικό,
ἢ γιὰ σένα γιालὲ τοῦ Φαλήρου !

Κι ἀνευτόμονος κάτου ἀπ' τὰ δέντρα της,
νὰ προσμένει ἢ ἀγάπη του νᾶθαι,
— κάποια γειτονοπούλα ξανθόμαλλη —
γιὰ νὰ τῆς τὸ ἀπαγγεῖλει μὲ πάθος,

Καὶ στὸ μύχιο τοπεῖο, ποῦ τὸ σούρουπο
μὲ τὸν πέπλο του θάχει τιλύξει,
τὸ παλιὸ ν' ἀναστήσουν εἰδύλλιο,
ποῦ ἄλλοι πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς ἔχουν ζήσει.

XIV. - ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ.

Σαλαμίνα, νησὶ πολυδόξαστο !
ποῦ ὁ ὁμορφότερος κόλπος θωπεύει
τὰ λευκά σου ἀχρογιάλια κι ὡς μάγονια
ντροπαλιῆς κοκκινίζουν παρθένας,

Τὰ νερά σου, τὸ θαῦμα τὸ ἀσύγκριτο
τῶν αἰῶνων κρατᾶνε βαθιά τους,
καὶ ρυθμοὶ μακροαντίλαλοι οἱ φλοῖσβοι τους
νικητήριους παιᾶνες ἀρμόζουν.

Τῆς Εὐρώπης ἐσὸ ἀφιαστο Τρόπαιο
κι ἐσὸ Γάφος ὕψος τῆς Ἀσίας,
οἱ γενιές ποῦ διαβαίνοντε θᾶρουνται
ὡς σ' αἰθέριο ναὸ καὶ γαλάζιο

Νὰ προσφέρουν λατρείας ἀφιερῶματα
στὴν ψυχὴ τῆς Ἑλλάδας τὴν ἴδια,
ποῦ θεὰ ἀναδυομένη στὰ κύματα
τὰ γιανκί σου ἀφρολουζέται αἰώνια !

DÉLIRES.

«Jesus ergo quoniam nosset venturos, et se abrepturos ut facerent
» se regem, recessit rursus in montem ipse solus.—Ut autem serum
» diei advenit, descenderunt discipuli eius ad mare. Et ingressi
» navigium ibant trans mare Capernaum versus; jam autem erant
» tenebrae, nec venerat ad eos Jesus.—Et mare, vento magno flante,
» insurgens. Profecti vero quasi stadia viginti quinque aut triginta,
» conspiciunt Jesum ambulantiem super mare, et appropinquantem
» navi; et metuerunt.
» Ille vero dixit eis: Ego sum, ne metuite.

EVANGELIUM SECUNDUM JOANNEM VI. 15

J'avais soif Les rideaux
de mon lit étaient rouges Ma face était la pierre
perdue dans le Désert
et je criais monotonelement donnez-moi
une fraîcheur de linges et de neiges

IL était là
sur la colline fauve comme sur le dos d'un lion immense
Débout
Sa fine image blanche se détachait violette
paraissait apaiser la fleur brûlante
du couchant
Il priait et un grand oiseau tournoyait
décrivant des cercles sans nombre
dans l'azur décoloré car le ciel
était la coupe de turquoise qu'on renverse
dès que le vin est bu

(Rappelez-vous que j'avais soif une mortelle soif et les rideaux
de mon lit étaient rouges).

Et une trouble blancheur étrange blémisait
la mer cette mer de Galilée sur laquelle nous naviguions
nous les Disciples dans la petite barque obèse
à la voile peinte Déjà les roses sombres
de la Nuit s'épaississant cette pâleur
lactescente gagnait la mer

Nous nous taisions et la peur serrait nos cœurs
de ses serres d'aigle comme toujours
lorsque nous étions seuls et qu'IL n'était plus là
et chacun sentait en soi l'horrible solitude
du cœur de l'Homme lorsque ses dieux l'ont quitté
tel le taudis à l'âtre noir éteint

(souvenez-vous que j'avais soif et les rideaux
de mon lit étaient rouges)

De plus en plus la mer se gonflait mauvaise
de plus en plus cette pâleur funèbre
et les reptiles de la peur rampaient dans notre chair
mourante...

Oh tout-à-coup sur le flot chenu
débout sur le flot menaçant à côté la Présence
molle suivant l'étrange respiration
de la houle la Présence Pâle
ah plus pâissante que les pensées de la Lune
que les songes et les syllabes en cristal de la Lune
que toute pâle chose sur terre que le visage
d'anciens dieux morts

Et la Présence marche monte descend
au creux du flot approche
et la VOIX telle une épée de rêve en un sommeil de maladie
transperçant la solitude de nos cœurs
la Voix et son impitoyable lumière
éclatant dans la noirceur du cœur de l'Homme
avec le cortège et les chevelures des espérances
et l'effroyable tentation de la Foi

(car j'avais soif une mortelle soif et les rideaux
de mon lit étaient rouges et ma face
était la pierre perdue dans le Désert
et je criais monotonelement donnez-moi

une fraîcheur de linges et de neiges).

FRAGMENT D'UN POÈME.

DEVANT LE TOMBEAU DE BAUDELAIRE
- IN MEMORIAM -

Que le sépulcre pur nous rende tes musiques
Baudelaire et l'orage à la Porte de Fer
houle immense qui monte écume de l'Enfer
de nos vices nombreux secrets et catholiques

Cette plainte brisant les nerfs comme un parfum
trop doux qui se souvient pourtant des pourritures
emprunte encor la voix hypocrite Nature

échos spirituels d'un orchestre défunt

ALEXANDRIE, 1 SEPTEMBRE MCMXVII.

AGOSTINO J. SINADINO

1

Αὐτοῦ, στεφάνια, στής καλῆς τὴν πόρτα κρημασμένα
 μέινετε, μὴν τινάζετε τὰ φύλλα ὡς τὴν αἰγὴν,
 βρεγμέν' ἀπὸ τὰ μάτια μου· τί κλαῖν τὰ ἔρωτεμένα.
 Μὰ σὰν ἀνοίξῃ ἡ θύρα τῆς καὶ δῆτε τὴν νὰ βγῆ,
 σταῖξετε στὸ κεφάλι τῆς τὴν βροχὴ μου ὅλη ἔμένα,
 ὥστ' ἡ ξανθοῦλλα ἡ κόμη τῆς τὰ δάκρυα μου νὰ πιῆ.

2

Πῖν' Ἀσκληπιάδη! Τί εἶν' αὐτὰ τὰ δάκρυα; Μὴ σὲ μέλῃ!
 Μήπως ἡ Μοῖρα μοναχὰ σ' ἐσὲ ἔφρανε κακῆ;
 καὶ μήπως μόν' ἀπάνω σου ἀκόνησε τὰ βέλη
 ὁ πικρὸς Ἔρωσ; Ζωντανὸς θὰ μοῦ θαφτῆς ἐκεῖ;
 Τοῦ Βάχχου ἄς πιοῦμε τὸ ποτόν! Δυὸ δάκτυλα εἶν' ἡ ἡμέρα.
 Τὸν λύχνω πάλι κοιμιστὴ θάχωμε; Ἐμπρός, καρδιά,
 ἄς πίνουμε! Πολὺς καιρὸς πρὶν νὰ κυλήσῃ πέτρα,
 θ' ἀναπαινωθῶμε, δύστηνη, τὴν ἀπειρη βραδνὰ.

3

Λύχνε, σ' ἐσένα τρεῖς φορὲς ὠρτίσθη ἡ Ἡράκλεια σ' ἐμένα
 πῶς θάρθη καὶ δὲν ἔρχεται μ' ἂν ἦσαι σὺ θεός,
 τὴν δολερὴ τιμώρησ' τὴν σὰν ἔξη ἄλλον κανένα
 καὶ παιζῆ, σβῆσσε, λύχνε μου, καὶ μὴν τοὺς δίνῃς φῶς.

4

Μὲ συνεπῆρε πιά ἡ Σμυρναῖα κ' ἐγὼ λυώνω ἀπὸ λαύρα
 σὰν τὸ κερὶ, κοιτάζοντας τὰ κάλλη τὰ πυρά.
 Μελαχροινὴ πῶς εἶναι, τί; τὰ κάρβουνα ἔναι μαῦρα,
 μὰ λάμπουν, ἄμ' ἀνίσφουνε, σὰ ρόδα πορφυρὰ.

5

Γλυκὺ εἶναι σ' ἓνα ποῦ διψᾷ τὸ θέρος νὰ πιῇ χιόνι,
 γλυκὺ στὸν ναύτη ποῦ παθε νὰ δῆ τὸ χειμαδιό.
 Μόνο γλυκύτερο ἄμα δυὸ ἀγαπημένους χώνη
 μὰ κόρη, καὶ τὸν ἔρωτα δοξολογοῦν οἱ δυό.

6

Τραῖα ἀπὸ μένα, θάλασσα, πῆχες, θεοῖο μεγάλο,
 κιὰν θές, σάλευνε κιὰφριζε καὶ βόγγα ὅσο μορεῖς.
 Μὰ κιὰν χαλάσῃς τοῦ Μηνᾶ τὸ μνήμα, τίποτ' ἄλλο
 παρὰ λίγ' ἄσπρα κόκκαλα καὶ σκόνη δὲν θαυρῆς.

ΑΘΗΝΑ.

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ
 ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ.

* ΣΗΜ. ΓΡΑΜ. — Φίλος τοῦ περιοδικοῦ μᾶς ἔδωκε τὶς πωλῆς καὶ ἀνεκδο-
 τες αὐτῆς μεταφράσεις τοῦ κ. Σίμου Μενάρδου.

?

A.

Ἄνάμεσα στὴ σκυθρωπὴ βιβλιοθήκη, καὶ τὸ σκοτεινὸ
 πιάνο, σὲ μιὰ πολτρόνα—
 χαμογελᾷς.

Πάει νὰ νυχτώσει, καὶ ἡ ἀβεβαιότης τῶν σκιῶν, αἰξάνει,
 ἀπ' τὸ μυστήριον—
 τῶν μεγάλων ματιῶν σου.

Πρὶν λίγο, ἡ ψυχὴ τοῦ Μόξαρι, σπαρταροῦσε, κάτω, ἀπ'
 τὰ δάχτυλά σου. Ἐμεῖς τραγμένοι, καὶ ἀνήσχοι, φορτικίσαμε γύρω
 σου, καρτερώντας τὸ κορψόμα τῆς συγκινήσεως, ποῦ μᾶς φέρνει
 πάντα, τὸ παίξιμό σου.

Καὶ ὅμως σὺ, στὸν ὠκεανὸ μέσα, τῶν παιθῶν καὶ τῶν
 ἡχῶν, κρατοῦσες, μιὰ μαρμαρίνη ἀκινήσια. Τὰ δάχτυλά σου
 μοναχὰ, πετοῦσαν πάνω στὰ πλήκτρα, καὶ ἡ μορφὴ σου—τραγικὴ
 καὶ περήφανη—ὄλοένα χλωμαίνοντας, προδίδε τὴν τρικυμία, ποῦ
 συγκλόνηζε τὴν ψυχὴ σου.

·*

Τώρα, χαμογελᾷς. Εἶσαι ἄλλη γυναῖκα. Στὰ μαῦρα μαλλιά
 σου, φύτρωσε ἓνα ρόδο πορφυρό. Τὸ μακρόλιγνο λευκὸ κορμί σου,
 —ποῦ κάποτε φοβόμαστε πῶς πάει νὰ λυγίσῃ, σὰν κρῖνο στὸν
 ἄνεμο—διαγράφει γατίσιες καμπύλες, στὸν ἥσκιο τῆς γωνιάς. Καὶ
 τὰ χεῖλη σου—κόκκινα σὰν τὸ ρόδο τῶν μαλλιῶν σου—σταῖζουν,
 μὰ θανάσιμη μορμπινιέτσα.

Τὸ αὐστηρὸ δωμάτιο σιωπᾶ. Κάποιος τραβᾷ τις κουρ-
 τίνες, νὰ κυτᾷ λίγον οὐρανό. Κάτι πιέζει ὅλων μας τὰ στήθη.
 Μὰ στὰ μάτια σου, μέσα, ὁ θρίαμβος τῆς ἀμηχανίας, ποῦ προξενεῖ
 τὸ αἶνιγμα τῆς ὑπάρξεώς σου.

·*

Μιὰ μέρα ξαφνικά, σὲ εἶδαμε ἀνάμεσό μας. Κυταχθή-
 καμε ἀνήσχοι. Κάτι μοιραῖο πλανιόνταν ἀπάνω σου. Σοῦ φιλή-
 σαμε τὸ χέρι, καὶ χαμηλώσαμε τὰ μάτια. Μακρονὴ ταξιδεύτρα, ἐρ-
 χόσουν ἀπ' τὰ βάθη τῶν καιρῶν, μαζί σου σέρνοντας, τὸ θέλητρο
 τοῦ ἀγνώστου.

Κάποιος εἶπε:

— «Εἶναι ἡ δυνατή.—Ἐπλάσθη γιὰ τὰ μεγάλα αἰσθήματα.—Τὴν
 τρέφουν τὰ ρίγη τοῦ πάθους.—Ἡ ψυχὴ τῆς, ὑφασμένη ἀπὸ ἴστους
 λεπτοτήτων καὶ ἀποχρώσεων, εἶναι γιομάτη ἀπόροπτα.—Μέσα τῆς

ζούν πολλῶν αἰῶνων οἱ κληρονομικότητες. — Προσέξτε τὴ φωνή της. —
Βγαίνει πάντα, ἤρεμη, ἀργή, μ' ἓνα τέμπρο ἐσωτερικότητος —
λὲς καὶ μιᾷ ἡ ἱστορία».

***

Ἀπὸ τότε, πέρασε καιρὸς. Ἡ γῆ τῆς Ἀττικῆς, σὲ καιρὸ
δέχτηκε, σὰν παλιὰ γνώριμη. Στους τόπους τῶν μεγάλων ἀναμνή-
σεων, συχνὰ μιᾶς μὲ τὰ σπασμένα μάρμαρα, τὴ γλῶσσα τῆς ἀρχαίας
ψυχῆς. Καὶ τὰ ἐρείπια τῆς εὐγενείας, σὲ γροικούν σὰν ἀδεοφῆ.

Πηγὴ ὀλοένα νέων συγκινήσεων, σὲ βλέπουμε κάθε φορά,
νέα γυναῖκα. Καὶ πάνω ἀπ' τὰ πράγματα, καὶ μέσα ἀπ' τοὺς ἀν-
θρώπους, ἀργοδιαβαίνεις πάντα, ἤρεμη, μ' ἀνησυχαστικὴ —
σῆμα μύριων ἐκδηλώσεων.

— — — — —
Πάει νὰ νυχτώσῃ, καὶ ἡ ἀβεβαιότης τῶν σκιαῶν, ἀξάνει,
ἀπ' τὸ μυατῆριον —

ΑΘΗΝΑ.

— τῶν μεγάλων ματιῶν σου.

Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗΣ

ΜΥΣΤΙΚΕΣ ΘΥΜΗΣΕΙΣ.

Στῆς Ἀρατῆς μου,
τὰ πόδια ἀποσπῶ τὴ φωνὴ αὐτῆ ἐρημιολοιῶν
σου ἐπὶ τῆς ψυχῆς μου τὸν καιρὸ,
Μὲ ἔχεις
Γ. Ο. Α.

ΣΤΑΜΝΟΥΛΑ.

Ἔσυρα στὴ βουνοῦλα γιὰ νερό. Αὐτοῦ σὲ συναπαίτηται. Εὐγενεῖαν
γυναικοῦλα. Βαθνὰ τὸ βασιλεῖμα εἶχε σύγνεφα ἀπὸ ἀνθὴ καὶ αἶμα.
«—Θυμᾶσαι;»

Σοῦ κουβέντιαζα γιὰ τὴ νύχτα ποῦ θὰ ἐρχότανε. Κι ἐσὺ ὀλότρητη
μαζεύτηκες σιμά μου. Μ' ἀρπάζες φοβισμένη τὸ χέρι. Ρίγησα. Ἡ
ἀτίμητη σταμνοῦλα ποῦ κρατοῦσα μοῦ ξέφυγε ἀπ' τὰ χέρια. Τσακίστηκε.
«—Α! — Φώναζες γιομάτη ἀγωνία.

«—Διὲς πῶς μοιάζει μου ἡ ζωή.»
Δὲ μ' ἀπάντησες. Ἔσκυψες τὴ χλωμὴ σου ὄψι καὶ τὰ μάτια σου τὰ
κύκλωσε τὸ δάκρυ.

Αἰστάνθηκα πῶς ἐννοίωσες τὸ βαθνὸ νόημα!

ΠΟΝΟΣ.

Σὲ εἶδα ριγμένη σὲ κάποιο ὄρθολίθι κοντὰ στὰ κύματα.
Κάτω στὸ δῦσμα τὰ σύγνεφα σὲ ἀγγελόχρυσμα τους φαίνανε μὲ
μαδιμένα ἄλικα τριαντάφυλλα τὴ ματαιότητα τῶν ὀνείρων τῶν σ' ἓνα
αἰῶνιο ἀποχαρτισμό.

*Ἦλθα σιμά σου. Σοῦ ἔπρη με λαχτάρα τὸ χέρι ποῦ ἦταν
παγωμένο καὶ σοῦ τὸ φίλημα.

Ζύγωσα τὴν ὄψι μου στὴ δική σου. Κάποια λαχτάρα εἰκονίζοταν.
Καὶ μὰ θλίψι ἐδείχνοταν στὰ μάτια σου π' ἀναφρίκασα. Κι ἔτρεμα
νὰ κόψω τὸ συλλόισμα σου. Νὰ ταραξῶ τὸν πόνο σου.

Κι ὀλοένα κύτταξες τὰ τρικυμιστὰ πέλαγα καὶ ἔλαιες πνιχτά. Κ' οἱ
ψυχάλες ἐρχότανε καὶ σοῦ ράντιζαν τὴν ὄψι.

Καὶ κόμπωνε ἡ ψυχὴ μου ποῦ ἀναδόθηκε ὑστερνὰ στὸ κλάμα.

«—Φτάνει. Μὴ θρηνάς, ἀγάπη μου, γιὰ μένα. Ἔλα μαζί νὰ
στήσουμε κάποια φωλιὰ στὰ μακρὰ νὰ ζήσουμε ἀληθινά.»

Κι ἔστυβα νὰ μ' ἀκούσης τὴ φύσας μανιασμένα ὁ ἀέρας καὶ βουίζανε
ἄγρια τὰ κύματα.

Σιωπὴ.

«Πές μου, γιατί δὲ μοῦ μιᾶς; Τί ἔχεις καὶ ὄλο κλαῖς;»

«—Τὸν πονῶ. Ἡ ἀγάπη του μὲ μαγεύει ἀκόμα!»

Βαθνὰ στὴν ψυχὴ μου ἀκουσα τὸν πόνο σου γιὰ τὸ Δικό σου. Κι
ἀπόμεινα αὐτοῦ συφοριασμένος.

«Ψέμα τὸ κλάμα σου ἦταν ἐσένα' μὰ τὸ δικό μου—τὸ εἶδες—
ἀληθινό.»

ΕΡΜΕΣ ΨΥΧΕΣ.

«—Κάποια ἄγρια τρικυμία βαθνὰ πνίγει μου τὴν ψυχὴ!»
«—Ἔχω καὶ ἐγὼ ἀποσπερνὰ βαρὰ καρδιὰ καὶ πάω στὸ ρημοκκλήσι.»
Σιωπὴ.

Ἔσυρα κατὰ τ' ἀκρογιάλι, τὶ στὸν πόνο μου λαχτάρησα τὴ
μοναξιά.

Κάθησα στὰ βότσαλα καὶ δώθηκα στὸ φῶς ποῦ ἔλουσε κάποτε
κάποιες ἄγιες στιγμὲς τὴν ψυχὴ μου. Ἡ μέρα πέθαινε τραγικὰ καὶ τὸ
σβύσιμό της ἄκουα νὰ θορνᾶνε τὰ πέλαγα—τὰ χρώματα.

Ἄπ' τὸ λιμάνι ὀλοένα ἀναδύνονταν κάποιες σφυριές νὰ πέφτουν στὰ
πλευρὰ κάποιον πλειόμενου.

«—Σκεβρὸ χιάνανε!» μουγοφώνησα.

Κ' εἰκονίστηκε στὴ φαντασία μου ὁ χαμὸς τοῦ ὀνείρου μας νὰ προ-
βοδιέται στὴν αἰωνιότητα ἀπὸ τὸ κλάμα ποῦ σκορποῦσαν ἀκόμα οἱ
σφυριές!

Καὶ χλώμαινε ἡ ψυχὴ μου.

Σὰ ξαναπαντηθήκαμε ἦταν ἀργά. Δὲ μιλήσαμε. Δόσαμε ἄθελα ὁ
ἓνας τ' ἄλλουνοῦ τὸ χέρι. «Ἔρμες ψυχές!»

Ποιὸς ἀπ' τοὺς δύο μας ν' ἀντίκρισε τὸ κάποιο ξαλιέρωμα ποῦ
λαχτάρησαν οἱ ψυχές μας;

«—Ἐσὺ στὴν Πίστι γιὰ ἐγὼ στὴ Φύσι;»

ΤΗΝΟΣ, 1917.

ΓΚΟΥΡΑΣ Ο ΑΛΕΙΟΥΡΓΗΤΟΣ

ΚΥΤΤΑΖΟΝΤΑΣ ΝΑ ΒΡΕΧΗ...

ΤΟΥ ΠΑΙΟΥ ΜΟΥ Α. ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗ.

Είπε ένα πένθιμο κυριακάτικο δειλινό του φθινοπώρου. Βρέχει
επίμονα, μονότονα, σιγανά, έκνευριστικά. Άκουμπισμένος στο πα-
ράθυρο της κάμαράς μου—μια κάμαρα παλιού ξενοδοχείου της Όδοϋ
των Σχολείων—κυττάζω ρεμβός έξω στο δρόμο...

Τ' αντικρινά σπήτια, ψηλά, μαυρισμένα και βουβύ φαινούνται
σάν να καταρρέουν μέσα στη βροχή που έμουσκεψε της μολυβένιες
πλάκες της οροφής τους, τους τοίχους, τα ξύλινα μπαλκόνια πάνω
στα όποια είχε ξεχασμένες γλάστρες με μαραμμένα λουλούδια και τις
βαρείες κατάλειστες πόρτες τους. Στο δρόμο, τα καταστήματα
ανάψανε τα φώτα τους και οι καταστηματαρχες περιμένουνε μά-
ταια τους αγορασιές, άκουμπισμένοι στις χαμηλές πόρτες τους και
κυττάζοντας με μια νεκρή ματιά την κίνηση των πεζοδρομίων...

~

Ο δρόμος είχε σχεδόν έρημος. Από καιρό σε καιρό περνάνε
γοργά τα τράμ ζουδοννίζοντας δυνατά και χάνονται γιομάτα κόσμο
που γυρίζει στη συνοικία του, στο σπήτι του. Κάπου κάπου περνάει
αργά και κανένα παλιό άμαξι. Το άλογο, σκελετωμένο, βρεγμένο,
μισοάει επίμονα τα χαλινάρια του και ο άμαξάς, χοντρος γέρος με
μια πίπα στο στόμα, ένα μεγάλο ξέθωρο μαντίλι γύρω από το
λαιμό του, ρίχνει έρωσιματικές ματιές στους λιγοστούς διαβάτες
σάν να τους ρωτάει αν θέλουν άμαξι. Άλλα οι λιγοστοί διαβύτες ούτε
τόν κυττάζουν. Χωμένοι μέσα στο παλτό τους, με το γιακά άναση-
κωμένο, κυττάζουν μπροστά τους και περνάνε βιαστικοί...

~

Ο ουρανός είχε όλος μια πλάκα μολυβένια που πιέζει την
ψυχή, που πιέζει τα στήθη και κάνει την άναπνοή βαρειά και
δύσκολη...

~

Τα φώτα των καταστημάτων ρίχνουν της άναλαμπές τους
πάνω στα υγρά πεζοδρόμια. Σ' ένα αντικρινό σπήτι άνασηκώθηκε
μια λευκή κουρτίνα και φάνηκε το ξανθό κεφάλι μιας γυναίκας.
Κύτταζε τον ουρανό, το δρόμο, στήλωσε μια στιγμή τα μάτια της
άπάνω μου και ή λευκή κουρτίνα ξανάτεσε πάλι.

Οι έφημεριδοπώλες τρέχουν τώρα μέσα στη βροχή διαλαλών-
τας της έσπερινές εκδόσεις. « Ίτρανοιζάν ! Λά Πρέετες !... » Ένας
γέρος άγοράσε μια έφημερίδα, απεσύρθηκε κάτω από την τέτα ένος
κουρείου, έβαλε τα γυαλιά του, ξεδίπλωσε μεθοδικά την έφημερίδα
και βυθίστηκε στην άνάγνωσή της. Ένας μποέμ, με τα χέρια στις
τσέπες και ένα άποταίγαρο στο στόμα, σταμάτησε μπρός στη βι-

τρίνα ένοϋ χρυσοπωλείου και τον βλέπω να κυττάει... να κυττάει.

Περνάει μια σιλουέτια γυναικεία, γοργή, θαμπή, με της φου-
στες άνασηκωμένες, μισοχωμένη κάτω από την όμπρέλα της.
Κυττάει της γάμπες της... Τι περίεργο πράγμα να με τραβάνε
έτσι ή γυναίκες γάμπες—ή γάμπες και μόνο... Δύο δανδήδες της
συνοικίας, περνώντας, στάθηκαν να κυττάσουν τη σιλουέτια. Ένας
μάλιστα της μίλησε. Ασφαλώς θα της είχε κάποιαν άνοησία γιατί
ή σιλουέτια ούτε στράφηκε να κυττάει.

~

Βλέπω τον ύπηρέτη του ξενοδοχείου μου να διασκελίξει γοργά
το δρόμο με μια μεγάλη φραντζόλλα στο χέρι.

~

Τώρα στην κάμαρά μου έπεσε πειά το σκοτάδι. Ένα-ένα ανά-
βουνε τα φώτα στις αντικρινές μάξες των σπητιών. Η γυμνότητα
και ή έρημία της βροχερής βραδυάς κυριεύουνε την ψυχή μου και
στέκω εκεί, άκουμπισμένος στο παράθυρο της κάμαράς μου, χωρίς
να κυττάζω τίποτα, χωρίς να θέλω τίποτε, βαρύν και κακομοιρασμέ-
νος. « Πού να πάη κανείς, θεέ μου ! Πού να πάη, τί να κάνη... »

~

Ω ! Ξέρω της βραδυές αυτές του φθινοπώρου, της κυριακάτι-
κες αυτές παρισινές βραδυές—της ίδιες πάντα... Ξέρω πώς αν πάρω
το καπέλλο μου να βγω έξω, θα με σταματήσει στο θυρωρείο ή
στητονοικοκυρά μου για να φλυαρήσει κατά τη συνήθειά της, για να
με ρωτήσει γιατί έμεινα κλεισμένος άπάνω, για να μου παραπονεθή
πώς ο διπλάνος μου δεν της έπληρωσε τρία νοίκια και για να μου
διηγηθή ότι το ζευγάρι του τρίτου πατώματος έτσιώκωθηκε πάλι και
πώς δεν είχε κατάστασις αυτή... Ω, τα ξέρω αυτά... Ξέρω πώς στο
δρόμο θα με συναντήσει κάποιος άνυπόφορος για να μου προτείνη
την παρέα του, πώς στο καφενείο Σουφλέ όπου θα πάω να πιω το
δρακτικό μου θα βρω τους ίδιους πελάτες : Ρουμούνους φοιτητές να
παίζουν μπριτζ, της κορόττες της συνοικίας, βιαμένες, να καπνίζουν
και να πίνουν άμερ-πικόν με τους ίδιους τους έρωμένους, το γέρικο
γκαρσόνι που μου φέρνει της έφημερίδες ρωτώντας με μ' ένα άδελ-
φικό ύφος πώς τα πάω σήμερα, τους χοντρούς εισοδηματίες της συ-
νοικίας να καπνίζουν τα πουρά τους, τους δύο αιώνιους γέρονς που
παίζουν αιώνια σάκι και τους « αγαπητικούς » του μπαρ να κυττάζουν
όλον τον κόσμο περιφρονητικά ή προκλητικά σάν να γυρεύουν κανγα...

Τα ξέρω όλα αυτά. Έστερα την ώρα του φαγητού, θα δια-
σκελίσω το δρόμο, θ' άγοράσω τσιγάρα και θα μπω στο τακτικό
μου έστιατόριο και θα καθίσω στην ίδια θέση. Θα βρω τον διδά-
σκαλο των ξένων γλωσσών να μασάη το μπιφτέκι του. Θα με χα-
ρετίσει και θα μου πη την ίδια φράση : « Απορείτε που τρώω πάντα
μπιφτέκι ; Ά, αγαπητέ μου, β,τι απέκόμεσα από την Άγγλία είχε οι
ρεματισμοί και ή άγάπη για το μπιφτέκι... » Και θ' άναστενάξει εις

τὴν ἀνάμνησι τῶν ρεματισμῶν καὶ θὰ ξαναρχίσῃ νὰ μασάῃ τὸ μπι-
φτέκι του. Ἐπειτα, θὰ ἔρθῃ ὁ διευθυντὴς τοῦ καταστήματος καὶ γιὰ
νὰ δεῖξῃ τὴν ἐκτίμησι ποῦ τρέφει πάντα στοὺς πελάτες ποῦ πληρώ-
νουν, θὰ σκύψῃ μ' ἓνα χαμόγελο καὶ θὰ μοῦ δώσῃ τὸ χέρι. Ἐπειτα
θὰ μοῦ συστήσῃ ἓνα φαγητὸ—ἀκριβῶς ὅ,τι δὲ μοῦ ἀρέσει καὶ θὰ
μοῦ πῇ, ὅλο μ' ἓνα χαμόγελο...

— Μοναδικό... μοναδικό. Ἐξέρω ποῦ τρελλαίνεσαι!...

Κατόπι θὰ φύγῃ νὰ πῇ τὰ ἴδια καὶ σ' ἄλλους. Τὰ ξέρω, τὰ
ξέρω ὅλα αὐτά...

✱

Θὰ φάω, θὰ φάω ἀνάμεσα στὸ διδάσκαλο τῶν ξένων γλωσσῶν
καὶ σ' ἓνα κινέζο ποῦ ἔχει ἓνα νευρικό τικ κι' ὅταν θὰ κάνω νὰ
φύγω θὰ μὲ φωνάξῃ μιὰ γνωστή μου κοκόττα ἢ ὁποῖα ἐπειδὴ κοι-
μήθηκε μιὰ φορὰ μαζί μου μοῦ μιλεῖ εἰς τὸν ἐνικό καὶ μὲ ἀπελι-
στική τρυφερότητα, θὰ μὲ φωνάξῃ καὶ θὰ μοῦ πῇ :

— Ἀγάπη μου, πᾶμε στὸν κινηματογράφου :

Κι' ἐγὼ θὰ προφασιστῶ ἓνα ραντεβού μ' ἓναν ποῦ μὲ χρωστᾷει
λεφτά, θὰ τῆς πῶ «μιὰν ἄλλη ἡμέρα, τὴν Τρίτη; Θέλεις τὴν Τρίτη;»
καὶ θὰ βγῶ στὸ βουλευτῆριο καί, ὅπως τὰ ζῶα πάνε στὸ ἀγοῦρι τους,
θὰ πάω στὸ συνειθισμένο μου καφενεῖο, στὴν Κλοτερὶ ντε Λιλὰ καὶ
θὰ στρωθῶ στὸ συνειθισμένο μου καναπέ καὶ θὰ πῶ στὸν Φελίξ
τὸ γκαρσόνι μὲ τὸ ἓνα μάτι :

— Φελίξ, ἓνα καφέ καὶ τὸ Φιγκαρό!...

Ὁ Φελίξ θὰ μὲ κιντάξῃ, ὅπως κιντάζοντε οἱ ἄνθρωποι μὲ τὸ
ἓνα μάτι—στρίβοντας μονοκόμματα τὸ λαιμό μου καὶ θὰ μοῦ πῇ τὸ
στερεότυπο: «Τὸ Φιγκαρό διαβάζεται! Θέλετε τὸν Κοινωνικό Πό-
λεμο;» Γιατί ὁ Φελίξ εἶνε σοσιαλιστὴς καὶ θέλει νὰ διαβάξῃ ὅλο
ὁ κόσμος τὰ σοσιαλιστικά φύλλα...

✱

Κατόπι θάρθῃ ἡ συνειθισμένη παρέα: ὁ Ἕλληνας μουσικοσυν-
θέτης, ἀδιόρθωτος μοῦεμ τοῦ ὁποῖου ἡ ζωὴ συνίσταται εἰς τὸ νὰ
κάνῃ σκέδια ὀπερῶν, νὰ συνωδεύῃ τὴν τελευταία του ἐρωμένη—ἓνα
κοριτσάκι—στὸ σχολεῖο καὶ νὰ παίξῃ τὰ βράδια μιλλιάρδο· ὁ
αἰώνιος φοιτητὴς τῆς Νομικῆς ὁ ὁποῖος ἀναβάλλει τὸ διάβασμα τῶν
νομικῶν του συγγραμμάτων γιὰ νὰ διαβάσῃ ὅλα τὰ φιλολογικά
ἔργα ποῦ πρέπει νὰ ξεύρη ἓνας μορφωμένος νέος· ὁ Πῶλ, ὁ μέλλον
μέγας ζωγράφος ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἔφαγε τὸ πατρικόν του μερίδιον
ταξιδεύων μὲ ἓνα ἰδιόκτητον «γιώτ» μὲ πανιὰ ἀνὰ τῆς ἀκτὸς τῆς
Βρετανίας, τρώει τώρα σέγκες καὶ ψωμί εἰς μίαν μανσάρδαν τῆς
Λατινικῆς συνοικίας· ὁ Ζακάο, φιλόμουσος παραγγελιοδόχος, διω-
κῶς εἰς τὰ πρόθυρα ν' ἀναχωρήσῃ γιὰ τὴν Ἰσπανία «τὴν χώραν
τῶν ταυρομαχιῶν καὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ φλογεροῦ», ὅπως τὴν χαρα-
κτηρίζει στρίβων δονζοναδικῶς τὰ ξανθὰ μουστάκια του ποῦ ἐκοκκι-
νήσαν ἀπὸ τὸν καπνὸ στῆ μέση· κατόπι θάρθουν ἡ Γενεβιέβη, ἡ
Ρόζα ἢ ἡ Λευκὴ, μικροκοκόττες ποῦ ἐπειδὴ εἶχαν ποτὲ ἐρωμένους
νεαρῶν ποιητῶν τῆς συνοικίας καὶ ἐπλησίασαν μ' αὐτοὺς τοὺς ἀν-
θρώπους τῶν γραμμάτων, περιφρονοῦν τοὺς νοικοκύρηδες, μιλοῦν

φιλολογία καὶ ψοφοῦν ἀπὸ τὴν πείνα, θάρθουν αὐτὲς, θάρθουν
μερικοὶ ποιητῆς τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς, ὁ Πῶλ Φὸρ μὲ τὰ μακρὰ
μαλλιά του, τὴν ἔρρινον φωνὴν του τὴν γυναῖκα του καὶ τὴν ἐρω-
μένην του, ὁ Γαὺ-Σάορ-Κρό, ὁ ποιητὴς τῶν «Καθημερινῶν γιορτῶν»
μὲ τὴν Ἰνδικὴν του φυσιογνωμίαν καὶ τὰ καλαμπούρια του ποῦ
κάνουν νὰ ξεκαρδίζεται ἀπὸ τὰ γέλοια ὁ φοιτητὴς τῆς Νομικῆς, θὰ
ἔρθῃ ὁ κουτσὸς δανδῆς ὁ ὁποῖος διακηρύττει ὅτι ἔχει μεγάλην
ἐπιτυχίαν πληροῦν τῶν γυναικῶν «διὰ τὴν ἔμφυτον λεπτότητα τῶν
τρόπων του» καὶ ἡ βραδυνὰ θὰ περάσῃ σὲ παρτίδες μιλλιάρδου καὶ
σὲ φιλολογικὰς συζητήσεις ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ὁ Φελίξ καὶ νὰ μᾶς
διωκῆσῃ μὲ ἕφος ἐπίσημον καὶ ἓνα εἰρωνικὸν μειδίαμα τοῦ μα-
τιοῦ του, ναί, τοῦ ματιοῦ του, ὅτι «κύριοι, εἶνε ὥρα νὰ κλείσουμε...»

✱

Καὶ τέλος ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν φρικαλέα κάμαρα τοῦ ξενοδο-
χείου μου, ὑπὸ τὴν ἀπελιστικὴν βροχὴ καὶ ὑπὸ τῆς τρυφερῆς ἐπιφω-
νήσεως τῶν κοκοτῶν τῶν σταυροδρομῶν ποῦ, ἀδιάφορες κάτω ἀπὸ
τὴ βροχὴ, προσκαλοῦν τοὺς διαβάτες :

— «Ἐρχεσαι, πουλί μου, νὰ κοιμηθῶμε ἀγκαλιά;»

Ὁ, ναί, τὰ ξέρω ὅλα αὐτά... «Ποῦ νὰ πάῃ κανεῖς, θεέ μου,
τί νὰ κάνῃ;»

✱

Κατ' ἀσκότειν ἡ κάμαρά μου... Ἐξω στὸ δρόμο κανεῖς, σχεδὸν
κανεῖς...

✱

Ὁ ἡ πλήξη τῶν βραδυνῶν τοῦ χυνοπόρου, τῶν ὑγρῶν καὶ
πένθιμων βραδυνῶν. Ἄλλοτε—θυμᾶμαι—μ' εἰδοσκάνε στὴν κάμαρά
μου μὲ κωμικὰν πρόσκαιρη ἀγάπη ποῦ ἐνόμιζα πάντα πὼς ἦταν ὁ
μόνος μου ἔρωτος. Μὲ τῆς κουρτινὲς κατεβασμένες, τρώγαμε μονάχοι,
φαιδροί, θερμοί κι' ἔπειτα, πεσμένοι στὸ μεγάλο μου κρεβάτι ὀργιά-
ζαμε ὡς ποῦ ἡ κούραση ἔκανε μολυβένια τὰ βλέφαρά μας. Τώρα...
ἡ σάγκα τῆς γυναικὸς δὲ μοῦ λείπει πειὰ τίποτα. Εἶνε ἓνα φαγητὸ
ποῦ τὸ μπουχτήσα πειὰ.

Ποῦ νὰ πάῃ κανεῖς; Τί νὰ κάνῃ;

✱

Ἐνα ὄργανέτο, ἓνα ξεχωριστὸ ὄργανέτο παίζει σὲ κάποια
πάροδο ἓνα σκοπὸ χαρούμενο, ἓνα σκοπὸ τρελλὸ μέσα στὴ βροχὴ...
Κάπου τὸν ἀκουσα αὐτὸ τὸ σκοπὸ. Ποῦ τὸν ἀκουσα; Γιατί μοῦ
θυμίζει ἐαρινὲς ἡμέρες, ἡμέρες τῆς πρώτης μου νεότητος, ἔξοχες καὶ
ποιήματα καὶ βάρκες πάνω στὸ νερὸ καὶ νέες ξαπλωμένες στῆς ὄχτες
κι' ἔρωτες ἀφρόντιδους, παληοὺς ἔρωτες; Ποῦ; σὲ ποῖο τόπο, σὲ
ποῖο χρόνον ἀκουσα τὸν σκοπὸ αὐτὸ ποῦ παίζει τώρα τ' ὄργανέτο
μέσα στὴν βροχερὴ αὐτὴ βραδυνὰ τοῦ φθινοπόρου;

Ὁ, τὰ χρόνια, τὰ χρόνια περνᾶνε σβύνοντας ἀπὸ τὸ νοῦ μου
ὡς κι' αὐτὴ τὴν ἀνάμνησι τῆς εὐτυχίας... Αὐτὴ λοιπὸν ἦταν ὅλη
ἡ ζωὴ μου; Καὶ τώρα; Τί εἶμαι τώρα; Ἐνας ἄρρωστος κι' ἓνας
κουρασμένος κι' ἓνας raté... Στὰ χεῖλια μου ἔρχονται οἱ στίχοι, οἱ
ἀνήλει, τοῦ Λαφόργκ :

Ah ! Que la vie est quotidienne ...
Et, du plus vrai qu'on se souviennent.
Comme on fut piétre et sans genie !..

—*

*Άλλοτες—δέν ήταν χτές ; —έκλεινα μέσα στην ψυχή μου όλο το άπειρο... Ξεκίνησα από την άρκαδική μου κομώπολη για να βρω τον έρωτα και τη δόξα μέσα στο μεγάλο κόσμο. Λίγα χρόνια περάσανε και νάμε σήμερα : μέσα σε μιá κοινή κάμαρα Παρισιοού ξενοδοχείου, αηδιασμένος από τη γυναίκα χωρίς να γνωρίσω τον έρωτα, αηδιασμένος από τον έαυτό μου που δέν μπόρεσε τίποτα να δημιουργήση—τίποτα άφ' ό,τι ή ψυχή μου φαντάστηκε...

Έμπρός ! Τί όφελούν ή μελαγχολίες, φτωχέ άνθρωπε... Το όργανέτο του δρόμου σάν να σε κοροϊδεύη. Η άνοιξες θα ξαναφθούνε αλλά δέν θα είνε πειά εκείνες ή άνοιξες... Βγές, πήγαινε να φάς πλάι στο διδάσκαλο των ξένων γλωσσών κι' έπειτα πήγαινε να ζητήσης το «Φιγκαρό» του Φελίξ... Δέν μπόρεσες να επιβληθής στη ζωή. Και ή ζωή έπεβλήθη σε σένα...

—*

Βρέχει... βρέχει... βρέχει...

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

NOCTES ALEXANDRINÆ.

A.

ALLER - RETOUR.

Τά άλογα που σέρνουνε τη νεκροφόρο βήμα με βήμα προχωρούν. Των συγγενών ή συνοδεία και των άλλων με βιαρόν πένθος ακολουθούν σάν άθελα, άγέλαστοι και σοβαροί, κι' οι νοκιασμένοι φρακοφόροι συμμορφώνονται με το στανιό στη γενική κατήφεια και θλίψη. Χαμηλωμένα προχωρώντας όλοι έχουνε τα μάτια τους, τη σκέψη τους άπασχολούν σε κάτι όπου πνίγει τη ψυχή τους άγρια. Βαρειά κι' άργά είνε τά βήματα όλων.

*Έτσι περνούνε ώρες ως να φιδάσουνε.

Γνωρίζουνε. Τρεχάτα τ' άλογα όρμούνε γλήγορα στην πόλι. Την άνυπόμονη τη βιάσι μαρτυράν ή καμισκιές ή άλύπητες : κάτι να ξεχαστή που έστω και για μερικές στιγμές σά θλιβερό πολν κι' άπείσιο ώρθώθηκε. Η πένθιμη ή συνοδεία άταχτη και γελαστή και βιαστική και φλύαρη, μ' άναπνοή τώρα έλεύθερη την προσητερινή ξαναθυμάται ζωηρότητα, και τάχα ώσάν τίποτις να μη συνέβηκε, το πρώτο άμάξι πιάνει για να φύγη γλήγορα και να μιλήση για τον κόσμο και για τις δουλειές.

Σε δυό λεπτά γυρίσανε κι' εφθάσανε.

Νά, έτσι ή ζωή τραβᾷ με έλλι άκατανίκητη. Με χίλια-μύρια νήματα τραβᾷ πό χίλια μέρη. Τί αν τραβᾷ στο άγνωστο, σε χίλιες δυσκολίες βαριές, σε δάκρυα και σε βάσανα, σε άπογοητεύσεις και

αγίατρευτα πεσίματα. Τί αν σου βάζη ύποψια έμπόδια να σοντάψης, και χαϊρέκακα αν σου άνοίγη λάκκος να χαντακοθής. Τί αν τις άηδίες σου έχρύσωσε με το χρυσάφι της έλπίδας το λαμπρό, αν μέσα εις τις ύποσχέσεις της τις όμορφες, γλυκές κι' έλκυστικές σου κρύβη πίκρες κι' άναστεναγμούς, αν εις τον κόρφο τον προκλητικό φαρμακερά σου κρύβη φειδίνα. Τρεχάτε πίσω μην κντιάζετε. Ο θάνατος παραμονεύει πίσω με το σκέλεθρο το παγωμένο και μουγγό. Κντιτᾷ έμπρός. Σας προσκαλούνε χέρια άμέτρητα και οās προσμένουν μύριες άγκαλιές,— αν σε θανάτους μύριους, αδιάφορο, αν σε ζωή που καιεί άκατάπαντα, ή αν σε κάλλη φλύαρα που πνίγουνε.

Του κάκου. Είδες το νεκροπομπό, που, σίαν ή νεκροφόρα βιαστική γυρνᾷ, με κραμασμένα κάθεται τα πόδια του εκεί που ήτανε ο πεθαμένος πριν, στο πίσω της το μέρος, την πόλι των νεκρών κντιάζοντας, σ'ών ζωντανών την πόλι γυρισμένη έχοντας τη ράχι του; Τάλογα τον τραβούνε στη ζωή, κι' εκείνος προς το θάνατο το πρόσωπο έχει γυρισμένο.

*Ας μᾶς τραβούνε χίλια-μύρια νήματα εις το βασίλειο το μεγάλο της ζωής, χωρίς να θέλουμ, έχομε το πρόσωπο στραμμένο στο θανάτου το βασίλειο, τ' άπέραντο. Το νεκρογράββατο είνε και μοιραίο κι' άναπόφευκτο. Η νεκροφόρα, κι' άδεια ακόμα όταν γυρνᾷ, πάντα δέν να τραβᾷ στη θέσι του νεκρού κάποιονε ζωντανό, όπου τη ράχι του να έχη γυρισμένη στη ζωή και τη ματιά εις των νεκρών την πόλι κερφωμένη.

Για να δειχτή πως εκεί πρέπει να κντιᾷ, μιá μέρη, που κι' αυτόν θα πάνε πεθαμένο.

B.

ΣΙΣΥΦΟΙ.

*— *Ω, μάταια μᾶς συμβουλεύεσαι για τη ζωή κάθε στιγμή ! Δέν το νομίζεις ναναι περιττή ενόχλησι ; Δε οίχνης γύρω μιá ματιά ; Κατά τί τάχα έγεινε καλύτερ' ή ζωή, ή μήπως τόσον κόπο άξιζε κάτι που ή στοργυγλότητά του πλησιάζει του Μηδενικού ; Χιλιάδες τώρα χρόνια τούτη τη ζωή εκατομμύρια ανθρώπων έπεράσανε. Μιá πυραμίδα πείρας υπερίψηλη ύψώθηκε, μιá πυραμίδα καιωμένη από μόχθο αδιάκοπο, από αιώνια προσπάθεια, από καύμους και πίκρες κι' από βάσανα, από πόνο κι' από στεναγμό και δάκρυα άστείρεντα. Κι' αυτά όλα τα είπαν οι άπλοϊ παππούδες στα παιδιά και στα εγγόνια τους, και οι σοφοί της γής σε πέτρες και σε βράχους τα χαράζανε, τα γράφαν στα βιβλία τους. Με τί λωχτάρα τάπαν και τα γράφαν σε εκείνους που γεννήθηκαν ! *Ω τ' άνεκτίμητο το μαυσολείο της βαρειάς και πονεμένης πείρας κατακοροασμένων γηραιών και των καρδιών που πολυβασανίστηκαν ! *Ελάτ' εσεις—τους είπαμε—οί νεοί, μην κοπιάζετε κι' άρχίζετε από την άρχή. Κάθ' άσπρη τρίχα μας είνε και εν' άξίωμα, αλήθεια που όλη τη ζωή μᾶς στοιχίσε. Γιατί να ξαναρχίζετε άδικα ; Μπορεί και να σταθήτε στα μισά, θα κοιραστήτε, και θα γονατίσετε. Πήητε

ΣΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ.

• Μορφές μελέτες έπρόσχουν γιά την εκμάθηση της λογογραφίας,
• της γλωσσικής—πριν από τήλο, στην πέτρα, στο μέταλλο. Τού
• πόνου γουρού άρθρα αποδοχτικά πού να εξετάζουν την ήδονή
• πού γιά τέχνη—πού να εκθέτα τις άρχαίες της επιτηδεύσεις—
• πού να παρουσιάζει τ' άειόδοτα. Καί τούτο δέ συμβαίνει γιατί ή
• ήδονή σού είναι άδιάφορη. Άλλά γιατί δαίλειτε ή συ-
• ζήτετε γιά αότη κρυφή, μέσα στο σκοτόρ με τίς
• πού τις κλεισμένες. Ώσάν ή φύση να μην είναι
• εύλακνά φιλήδονη. Ώσάν ή θερμότητα του "Ήλιου καί
• τέρμαται των λιβαδιών να μη προκαλούσαν την ήδονή:

E. ARMAND
(από μετ. Ε. Η.)

— Μορφέ καί σκόλλος, ... μορφέ καί γουρούνη νάμωνα, θά μού-
χαινε ένα φώς, μούγκριζε ό Φέκας ό μοτομαϊζής προσπαθώντας να-
νακαλύψη τή σπύρτα καί τή κερί. Μ' δέν ξέρεις πού όταν ξεπέσης
πιά, ποιός σέ λογαριάζει, ξακολούθησε ποιό ήρεμα. Μηδέ γυναίκα,
μηδέ παιδιά. "Υστερα σου λένε παντρέφου, πάρε γυναίκα—κανε καί
παιδιά. Παίδια καί κασιδά... Μ' ανάθεμα τήν ώρα...

Δέν είτανε άκόμα μεσάνυχτα, κ' επέστρεφε από την ταβέρνα
του Ντόλα, χωρίς νάχη παρατιή άπόψε, γιατί τή τσουγκρίσανε μαζί
με τόν ταβερναριή γιά κάτιτι πού του χρώσταγε ό Φέκας, καί πού
εκείνος δέν έντράπηκε να του τή ξαναθυμίση μπρός σ'όλον τόν κό-
σμο. Δέν έμίλησε, ξεροκοκίνησε, έχαιρέτησε κέφυγε.

— Τόν παλιάν θρωπο, έψιθύρισε τραβώντας από πίσω του τή τζι-
μόπορτα τής ταβέρνας. "Έπρεπε να τάχα νάν του τή πέταγα στα μοιτρα
του μασκαρά. Δέν έντράπηκε ό πρόστυχος τή γένεια μου π' ασπρίζουνε...
Είτανε χειμωνιάτικη βραδυά. "Έκανε έλασινό καί τρισάλλιο και-
ρό, δυνατός άγέρας έφύσασε, άλληλοχτυπώντας τή γυνά κλαριά τών
δέντρων πού στόλιζαν τή μικρή πλατεία τής γειτονιάς πού βρίσκον-
ταν κ' ή μοναδική ταβέρνα του Ντόλα, άστρα δέ φαίνονταν διόλου
στόν ουρανό, παρ'ό μόνον όγκαι μεγάλοι, μολυβένιοι καί μαυροι πού
ό ντραμοντιάνης έσπρωχνε καί σόφιαζε όλοένα πρós τή νότο. Σε
λίγο θάπαινε βροχή χωρίς άλλο.

Δέν είχε παρατιή άπόψε σάν άλλες βραδυές, καί ό γλωσσοδέ-
της, ό καταρραμένος εκείνος γλωσσοδέτης δέν είχε παραλύσει τή
γλώσσα του καί τή μακριά καί κοκκαλιάρικη του πόδια βαστούσανε
όποσδήποτε καλά τή κορμί του. Βρίζοντας, βρίζοντας τή Ντόλα πού
τόν έρεζέλεψε μπρός στούς φίλους του, με τή παλιό του οργάνο
στόν ένα του όμο, καί αναθεματίζοντας τις αντίξοες περιστάσεις
πού τόν έφεραν σ' ατή τήν κατάσταση, έφτυσε σπύτι του γιά νάν
τή βιάη με τή γυναίκα του καί με τή παιδιά του.

Πού άλλο θά ξεσπάσε, τέτοιαν ώρα;
"Αφού με δυσκολία καί πολλά σκουντουφλήματα κατώρθωσε ν'
ανεβή τή σκάλα, μαύρη στο σκοτάδι, αφού είδε κ' έπαθε να βρή
τήν κλειδαρότρουπα, τήν πέτυχε επί τέλους, έχωσε τή κλειδί, με τή
όποιο σάν ξενύχτης είταν πάντοτε έφωδιασμένος καί άνοιξε. Τό ίδιο
σκοτάδι πικρότερο άκόμη από κείνο τής σκάλας τόν έποδέχτηκε.
Βαρός από τή θυμό καί από τή φροσύνη του, καί από τή κρυσαλί,

— Από λόγια άκου να σου πώ, ταλαίπωρε. Τόν πόνο σου τόν
ξέρω, τόν αισθάνομαι. Μα είσαι άγονυρος, φτωχέ μου φίλε. Χώ-
θηκες στις θεωρίες, κ' επελάγωσες. Μικάριος, πού βρήκες θεωρίες
έτοιμες κ' άτέλειωτες. Είν' ένας λόγος παρ'ό πάνω γιά να ζήσ, ν'
άπολαμβάνης τις ιδέες έτοιμες, να παίρνης θάρρος, καί να προχω-
ρή. Προσπάθησε να βρής τήν "Αριάδνη σου, να μπής σά νικητής
μ' έλπίδα στο Λαβύρινθο τής Σκέψης, νάβρης τή Μινώταυρο πού
καταπίνει τις παρθένες τις ψυχές, να τόν καταπονήσης. Είς τή
πρώτ'ά σου τή βήματα τή στάθηκες; Γιατί γονάτισες; Πριν να ασπρί-
σης, διατί έγέραςες; Κύττ' άτουνούς πού πήρες οδηγούς; Είνε δη-
μιουργοί, καί όμως δέν κουράσθηκαν, δέ σκούρισαν παραίταρα,
δέν έκλαψαν με θολωμέν' από άπογοήτεσι τή μάτια τους. "Εδώ-
κανε στο χίρο κίτσωτο μάλ' κ' ένα κιβούρι ώριμο κ' άχρεία-
στο. Σ' άθεσαι άκόμα στο θρανίο τής σπουδής καί ψάχνεις θεω-
ρίες; δέν αξιούθηκες να μπής είς τής ζωής τήν πόρτα τή μεγάλη,
όπου βλέπει στο μεγάλο τόν άνήφορο, είς τή άπέραντο, τή τρομερό
τό χίος τής ζωής, πού με τή νύχια σκαρφαλώνοντας να δής να στί-
ζονται ή σάρκες σου καί μ' αίματα τή δρόμο σου να σημαδεύης.
Πού τήν είδες σ' τή μηρυιά ζωή όπου σαρκάζει κάθε πόθο
σου εύγενικό, κάθε όρμη σου ήψηλή καί κάθε ιδεολογία σου;
Πού είδες να μαραινούνται τή ρόδα τών ελπίδων σου μέσα είς
τό χαμσίνο όπου κείει κάθε πράσινο βλαστάρη τής ζωής, καί τότε
έδοξίμασε τών φαρμακιδίων τις λίρες όπου χίλια φείδια γ'όρω χί-
νονε; "Εβγα να δής... "Η Μεδουσες παρμυμονεύουν να πετρώ-
σουνε τή πρώτα τή σπυρτήματα τών πόθων σου, ή "Εριννίες σέ
παραφυλάγουν να σέ πνίξουνε στις φείδινες πλεξοδές τους, καί χί-
λιες τίγρεις θά σου δείχνουνε κόκκινα στόματα με δόντια ώργισμέ-
να, να κατασπαράζουνε ό,τι στα στήθεια σου φυλάγεις άγγιχτο κ'
αίθριο. Πράσινα γέλοια θ' άγτηχούν από παντού να μκητρίζουν
τής καρδιάς σου τούς παλμούς, νύχια θεόρτα τριγύρω θ' άκονίζονται
γιά να μπηθούν στα στήθεια σου, σάν τιμωροί να ξεθάφουνε
τούς θησαυρούς σου καί να τούς σκορπίσουνε στο βόρβορο όπου
κλυοδένται οι χοίροι τής ζωής. "Εβγα να δής... Στα πρώτα φτερου-
γίσματα πού βγήκες μόλις από τή φωλιά τής ρόδινης νεότητας,
τόν τρυφερών όνειρων τή φτερά ψαλλίδες θά όρμήσουν να σου κό-
ψουνε, να πέσης καί να πατηθής από χυδαίους διαβάτες. Τά ζερά-
κια σου τή άπαλά μέσα στούς μόχθους τής ζωής θά να ροζιάσουνε.
βαθειές ουτίδες θά σου αβλαώσουνε τή λειό σου τή μέτωπο, καί είς
τό τέλος βαρεμένο, σά νανάγιο πολυδαρμένο, άχρείαστο, θά σέ τρα-
βούν εκεί πού βρίζον τή έρεμία τής λημονησιάζ... Γι' αυτό σέ
είπα άγονυρο, ταλαίπωρε...

"Όταν με χρόνια, με καιρούς, τόν συναπάντησα, δια τή περα-
σμένα δε μιλήσαμε. "Ετσι τή κίματα, δυό πολυκαιριασμένα μέσο
στόν ώκεανών τις τρικυμίες σμίγουνε νανάγια, σκουντώντας πρós
τή βράγια τής άκτής τής έρημης. Γι' δέν διαγγάται τή ένα σάλλο με τή
μελαγχολική τή βουβαμάρα του!

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑ 1917

ΓΩΓΟΣ ΑΓΙΑΣΣΟΣ

γή. Δέν έπαινε ποτέ στις παύσεις να ανάσπώνη τις δυνάμεις του αναπνεύ-
σας τόν τοπικό του άερα. Ο πατέρας του Le Dantec ήτανε γιατρός, άνθρω-
πος απαλλαγμένος από θρησκευτικές προλήψεις. Ύστερα από γεράς μελέτες
του Lycée, έμπήκε στην Ecole Normale (1885) για να σπουδάση μαθημα-
τικά. Τίποτε ως εκείνη τή στιγμή δέν ανήγγελε στο νορμαλιανό επαγγελμα-
τι μαθητή, το μέλλοντα φιλόσοφο. Δέν είχε κάμνη μελέτες φιλοσοφίας και
προορίζονταν για μαθηματικός. Όταν, άφνης, σέ ένα περίπατο μέ τόν
καθηγητή του Tannery, στη θέα ενός κατώτερου φυτού, που είχε δώσει
οπόρους, ή περιέργεια του Le Dantec έξεδηλώθηκε για τά προβλήματα της
ζωής. Δέν άφησε όμως γι' αυτό τις μαθηματικές του σπουδές. Τόσο
πεπεισμένος όσο ο Descartes πως τά μαθηματικά είναι ο μόνος κατάλληλος
τρόπος όπως μπή κανείς στην έπιστήμη, ο Le Dantec είχε εκείνη τήν
έποχή τήν προαίσθητη της ιδέας που ανέπτυξε αργότερα πως, «τά Μαθημα-
τικά είναι ή γλώσσα της Φυσικής και ή Φυσική αυτή ή Έπιστήμη». Μου
είναι αδύνατο εδω να αναφέρω όλα τά ονόματα τών καθηγητών που εδίδ-
δαν τήν έποχή εκείνη στην Ecole Normale. Θα περιορισθώ άπλώς να
αναφέρω τόν Henri Sainte-Claire-Deville που λίγα έτη προηγήτερα
ανακάλυψε τό φαινόμενο της αφεταιρίωσης (dissociation) άπάνω στο
όποιο στηρίζεται ή νέα αυτή έπιστήμη, ή οποία τόσες στενές σχέσεις
έχει μέ τή βιολογία: ή Φυσιολογία-Χημεία. (1) Μόλις βγήκε από τήν
Ecole Normale μπήκε εις τό Institut Pasteur όπου έμεινε ως τό
1892, άφου έπέρασε ένα χρόνο στο Laos (Γαλλική Ίνδοκίνα, 1889-1890)
ως μέλος της Mission Pavie, υπό τή διεύθυνση του Aug. Pavie ταξί-
διώτη και διπλωμάτη Γάλλου. Ο Le Dantec διατήρησε πάντοτε τήν πιο
γλυκύα και τήν πιο σεβαστή ανάμνηση για τόν Pasteur. Ο Lamarck, ο
Pasteur και ο Berthelot ήσαν οι τρεις σοφοί που θαύμαζε περισσότερο,
μαζύ μέ τόν Descartes και τόν Lavoisier. Τό 1892 ο Pasteur τόν έστειλε
εις τόν Άγ. Παύλο της Βραζιλίας, όπως ίδρύση ένα έργαστήριο για τή μελέτη
της επιδημίας του κίτρινου πυρετού του Santos. Καθώς έγραψεν ο φίλος
του Charles Le Goffic: Ήταν άπώνω στο φόντο της επιδημίας. Ήτον
είκοσι τριών έτών, ηλικία τών αισθητικών εκδηλώσεων. Τά νοσοκομεία
έπλημμύριζαν. Έξησε δεκαοκτώ μήνες σάν ένας μοναχός ανάμεσα σ'αυτή τή
πένθημη σαπία. Άλλ' αυτή ή σκληρή δοκιμασία άπεφάσισε τήν κλίση του:
τά προβλήματα της ζωής και ο θάνατος τόν ένδιέφεραν μόνα πλέον. Μου
φαίνεται μάλλον, περισσότερο να λεχθῆ πως και ή παθολογία άρχισε από
τότε να ένδιαφέρει τόν Le Dantec, διότι εις τήν βιολογίαν είχε ήδη άρχισή
τό στάδιο του και μάλιστα μέ ένθαρρυντικό τρόπο. Εκείνη τήν έποχή πράγ-
ματι ο Metchnikoff άσχολείτο μέ τό πρόβλημα της φαγοκύτωσης. Είχε δέ
ανάθεση στον Le Dantec τή μελέτη της ένδοκωτάρου χώνευσης στα πρωτό-
ζωα. Ο Le Dantec έμελέτησε τό πρόβλημα αυτό. Άλλ' αντί να εξακολου-
θήση τις μικροσκοπικές παρατηρήσεις γύρω από τό ίδιο πάντα ζήτημα της
φαγοκύτωσης, ήρμόθηκε άμέσως στο μεγάλο πρόβλημα της ζωής: τί είναι ή
ζωή; τί είναι ή έξομοίωση αυτή που χαρακτηρίζει τά ζωντανά και χάρη
στην οποία μια ζώσα ουσία, υπό όρισμένους όρους θερμοκρασίας, ύγρασίας
κλπ. και σέ όρισμένο περιβάλλον, μεταβάλλει ξένες ουσίες, σέ ουσία δική της;

Για μένα όποιος ένδιαφέρεται στο πρόβλημα της ζωής, είναι αδύνατο

(1) Ίδε σημείωση στο τέλος του άρθρου.

να διαβάση χωρίς να αισθανθῆ μιá συγκίνηση, άνάλογη, ίσως και δυνατώτερη,
άπό εκείνη που μ'ε δίδει ή θέα ενός πίνακα μεγάλου καλλιτέχνη, τό κεφάλαιο
έκείνο τό παρμένο από τό βιβλίο La Lutte Universelle του Le Dantec
και τιτλοφορημένο: Histoire d'une vacuole digestive. Μέσα από τό
κεφάλαιο αυτό διαβλέπει κανείς τό ανθρώπινο μυαλό που όπισμένο μέ τό
μικροσκοπικό προσπαθεί να συλλάβη αυτό τό Πρωταίτα, που διαρκώς διαφεύγει
τις έρευνές μας και που καλείται ζωή. Τά αποτελέσματα αυτά τών πρώτων
μελετών του έδημοσίεψε ο Le Dantec στη θ έση του του Παρισίου μέ τόν
τίτλο: Recherches sur la digestion intracellulaire chez les Proto-
zoaires (1891). Άρα επέστρεψε από τή Βραζιλία διορίστηκε maitre de
Conférences στη Faculté της Λυών (1893). Από τό 1895 και ύστερα
άρχισε να δημοσιεύη τή σειρά τών έργων του, τών όποιών ο κατάλογος
είναι τόσον μακρός και που μόνον ο πρόσφορος θάνατος διέκοψε. Γιατί ότι
και να ειπαν μερικοί που δέν έγνωρίζαν καλά τό είδος του πνεύματος του
Le Dantec, ο Le Dantec θα είχε άκόμη πολλά να πῆ, πολλά να γράφη. Η
διάνοιά του ήταν διάνοια προοδευτική: ο κύκλος της δράσης της όλονέν και
αΐστανε. Τόν Ιούλιο του 1915 όπου είχα τήν ετυχία να μιλήσω μέ τό Le
Dantec, στην ερώτησή μου, αν είχε άκόμη πολλά να γράφη, μου άπάντησε
μέ μιá χειρονομία έκφραστική. Έφερε δηλαδή τά δύο του χέρια στο κεφάλι,
ώσάν να μου έλεγεν ότι κόσμοι όλόκληροι, βρισκονταν σέ κρυφία εκεί μέσα.
Η σειρά τών έργων του Le Dantec άρχίζει μέ τό μικρό του βιβλίο, σερμό,
σαφές και άποφασιστικό συνάμα: La Matière Vivante. Έπειτα, το Contre
la Metaphysique ή του Savoir. Άλλ' ο συγγραφέας της Théorie nouvelle
de la vie και της Science de la Vie είναι μέσα σ'αυτό: έννοώ, ο αληθι-
νός έπιστήμονας που αντίκρισε τό πρόβλημα της ζωής χωρίς καμμιά προ-
κατάληψη, ακολουθώντας τή μόνη έπιστημονική μέθοδο — τήν αντικειμε-
νική — άδιαφορόντας σέ ποιá συμπεράσματα ή μέθοδος αυτή θα τόν
βγάλη. Τό βιβλίο είναι υπό τήν αιγίδα του πρωταγωνιστή του Τρανσφορ-
μισμού στη Γαλλία, Alfred Giard, που έγραψε τήν εισαγωγή. Πράγματι ο
Le Dantec από εκείνη τήν έποχή συνεδέθηκε μέ στενή φίλια μέ τό σοφό
βιολόγο, ο όποιος αργότερα, από τό 1899 και έπειτα, όταν ο Le Dantec διο-
ρίσθηκε στη Σορβόννη, του ανέθηκε τή διδασχά του cours d'embryologie
générale. Είναι περιττό εδω να μιλήσω για τήν επίδραση που είχε στους
νέους βιολόγους της έποχής του ο Alfred Giard. Όσοι θέλουν να λάβουν
ιδέαν αυτής της επίδρασης μπορούν να διαβάσουν του ίδιου Le Dantec:
L'enseignement de la biologie (Rev. Encycl. 1900) είτε τό μικρό βιβλίο
του Georges Bohn: Alfred Giard et son œuvre (Mercure de France).

Άς εξετάσουμε τώρα, τό έργο του άνδρα αυτού που δυστυχώς έχάθηκε
τόσο πρόωρα, άφου είλαμε όλίγα απαραίτητα για τήν ανατροφή που έτυχε.
Δέν θέλω όμως να προσορήσω χωρίς να σημειώσω και πάλι πως ή άνα-
τροφή του Le Dantec υπήρξε όλη έπιστημονική. Από φιλοσοφίαν δέν
εδιδάχθηκε τίποτε. Πράγμα που τό έθεώρησε σέ όλη του τή ζωή ως ετύχημα.

ΕΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ.

Όσολο είναι στην ιστορία της σκέψης να εῦρη κανείς ένα έργο που να
παρουσιάζη μιá τέτοια ένότητα και συγχρόνως τά σημεία μις συνεχούς
προόδου από τό έργο του Le Dantec. Άδιάλλακτη και άμειλικτη, ώσάν

μιά δύναμη της φύσης, ή σκέψη του Le Dantec εκτυλίσσεται σε ένα διάστημα είκοσι και πλέον ετών, πασχίζουσα πάντα προς μιάν ανώτερη σύνθεση με μιάν νέα σαφήνεια. Από τη Matière Vivante ως το Savoir, παριστάμεθα στον αγώνα ενός πνεύματος, που διαισθάνεται ότι το πρόβλημα της ζωής δεν εξετάστηκε όπως έπρεπε, επιστημονικά, έξω από προκαταλήψεις και με προφύλαξη από κάθε παγίδα της γλώσσας. Ο Le Dantec θέτει τις βάσεις της επιστημονικής εξήγησης της ζωής και φαντάζεται προς στιγμήν ότι θα πείσει τον κόσμο όλον. Με περιέργειάν του όμως βλέπει ότι ο κόσμος προτιμά τις παληές σεβαστές εξηγήσεις των φαινομένων της ζωής. Πώς λίγοι φτάνουν στο να ξεχωρίσουν την επιστημονικήν αλήθεια από την ανθρώπινη ή κοινωνική αλήθεια. Η παρατήρηση αυτή τον σπρώχνει να μελετήσει τις βάσεις της επιστήμης, τις βάσεις της γνώσης μας, το όργανό μας αυτό της γνώσης. Μετά τη ζωή δηλ. μελετά τον άνθρωπο αυτόν, την εξέλιξη του, τη ζωή του μέσα στη κοινωνία. Το συμπέρασμα που φθάνει στο βιβλίο του Les lois naturelles, είναι πως «pour avoir compris qu'il n'est lui-même qu'un phénomène naturel, l'homme doit renoncer à philosopher sur les phénomènes naturels autres que ceux qui sont directement connus de lui». (1) Και αυτό, διότι παρατηρεί ότι ή λογική μας, ή λογική του ανθρώπου, έχει μιάν αρχή προγονική, ότι είναι απαύγασμα της τριβής των προγόνων μας με τον κόσμο. L'origine ancestrale de la logique impose des bornes à la logique. Άλλ' ή αναδρομή αυτή του φιλόσοφου στο παρελθόν, τον κάμνει να έννοηση πόσο βαθιά είναι χαραγμένος, μέσα στον άνθρωπο ο μυστικισμός, ή ανθρωπομορφική πλάνη. Από δω προκύπτει ή αντίσταση που οι άνθρωποι φέρουν στην επιστημονική εξήγηση της ζωής που τους ταράσσει τον ύπνο τους γιατί τους βγάζει τις προσφιλείς ελπίδες τους.

Η άτομιστική πλάνη, l'erreur individualiste, είναι έκφραση του Le Dantec. Την πλάνη αυτή τη βρίσκει σε όλες τις μεριές των βιολογικών και ήθικων επιστημών. Η πλάνη αυτή όφειλεται εις το ότι μιλούμε μιάν γλώσσα άτομιστική. Ο Παύλος έχτύπησε τον Πέτρο λέμε. Άλλά κατά την επιστήμη δεν υπάρχουν όντα δρώντα έξω από ένα περιβάλλον. Τη διήγηση των φαινομένων δια μέσου παραγόντων, όπως δύναμη, άτομο κλπ. ή επιστήμη την αντικαθιστά με τη διήγηση μιās ισορροπίας. Τη ζωή ζητούμε να την εξηγήσουμε προστρέχοντας σε αυτοκαλούμενα διδόμενα της συνείδησης, είτε και σαυτή τη συνείδηση. Το εναντίον λέγει ο Le Dantec. "As αρχίσομε μελετώντες τους απλούστερους οργανισμούς ξεχνώντας προς στιγμή πως ανήκομε στην ίδια σειρά. Αν βρούμε πως τα ζωτικά τους φαινόμενα όφειλονται όλα στις σχέσεις τους με το περιβάλλον και σε παράγοντες αποκλειστικά φυσικοχημικούς, θα εξακολουθήσομε εφαρμόζοντας την ίδια μέ-

(1) Ο Lamarck, καθώς το παρατήρησε ο Alfred Giard (Les tendances actuelles de la morphologie) έφθασε στο ίδιο συμπέρασμα στο Systeme analytique des connaissances de l'homme. «Mais il y a encore une vérité qu'il ne lui en importe pas moins de reconnaître, s'il ne doit même la placer au-dessus de celles qu'il a pu découvrir, par l'extrême utilité dont elle pourra être pour lui. C'est celle qui une fois reconnue, lui montrera la nécessité de se renfermer par sa pensée dans le cercle des objets que lui présente la nature, et de ne jamais en sortir, s'il ne veut s'exposer à tomber dans l'erreur et en subir les conséquences.»

FÉLIX LE DANTEC.

θοδο καὶ τέλος θά καταλήξουμε στὸν ἄνθρωπο. Καὶ ὁ ἄνθρωπος ὅπως ὅλα τὰ μετὰζωα, ἀρχίζει τὴν ὑπαρξή του ἀπὸ ἓνα ὠάριο, ὄργανισμὸ μονοπλαστοίδιο. "Ὅλα τὰ ζωντανὰ εἶναι πλαστίδια, ἢ ἀρχίζουν τὴν ὑπαρξή τους ὡς πλαστίδια. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μελέτης αὐτῆς εἶναι πῶς ὁ νετερρινισμὸς διέπει τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς. Τὸ αἶσθημα ποῦ ἔχομε τῆς ἀτομικῆς μας ἐλευθερίας δὲν πρέπει νὰ μᾶς πλανᾷ: εἶναι μιὰ ὑποκειμενικὴ αὐταπάτη (illusion). Εἴτε συνοδεύει, εἴτε δὲν συνοδεύει αὐτὴ ἢ αὐταπάτη τίς πράξεις μας, πάντως οἱ πράξεις μας ὀφείλονται σὲ δύο παράγοντες: τὸν ὄργανισμὸ ἀπὸ τὴ μιὰ, τὸ περιβάλλον ἀπ' τὴν ἄλλη. "Ὅσο περισσότερο ὁ Le Dantec ἔφθανε εἰς τὸ νὰ παρουσιάσῃ τὸ σύνολο τῶν ἰδεῶν του συνθετικὰ, μὲ ὀλιγώτερες ἀλλὰ πλέον πυκνωμένες formules, (εἰς τὸ La Science de la Vie, συνόψισε ὅλη τὴ βιολογία σὲ ἑννέα θεωρήματα, ἢ γενικὲς προτάσεις), ὅσο περισσότερο κατῴρθονε νὰ ἐκφράξῃ τὴ σκέψη του ὑπὸ ἐπαγωγικὴ μορφή, τόσο περισσότερο ἔπερνε συνείδηση τῆς ἀπόστασης ποῦ ἐχώριζε τὴν ἀντίληψή του ἀπὸ κείνη τῶν συγχρόνων του. Εὔρισκε πῶς ἡ διαφορὰ αὐτὴ στις ἀντιλήψεις εἶχε τὴν ἀρχὴ τῆς ἀπὸ τὸ point de vue de méthode. Ἐξείνος γιὰ νὰ μελετήσῃ τὴ ζωὴ ἐδιάλεξε τὴν ἀντικειμενικὴ μέθοδο. Οἱ φιλόσοφοι ποῦ προσποιοῦνται πῶς μελετοῦν τὸ ἴδιο πρόβλημα ἀκολουθοῦν μιὰ μέθοδο ἐντελῶς ἀντίθετη: τὴν ὑποκειμενικὴ. Καὶ τὸ κοινὸ χειροκροτεῖ τοὺς τελευταίους αὐτοὺς. Γιὰ ἓνα διάστημα ὁ Le Dantec ἀνέλαβε νὰ συζητήσῃ τίς νέες φιλοσοφίες ποῦ προσφέρουνται νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς: τὸν μαρξισμό καὶ τὸν πραγματισμὸ. Πιστεύω νὰ εἶχε λυπηθῆ πολὺ, στὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἀπὸ τὴν ἀκατανόητη ἐπιτυχία τῶν φιλοσοφῶν αὐτῶν. Καθὼς μοῦ εἶπε, εἶχε λάβῃ ἀπόφαση στερεὰ νὰ μὴ συζητήσῃ πλέον ἀπάνω σαυτὲς τίς φιλοσοφίες. Καθὼς ἐπίσης μοῦ εἶπε, μερικὰ ἀπὸ τὰ τελευταῖα κηρύγματα τοῦ Μπερξὸν τοῦ εἶχαν κἀμὴ πολὺ κακὴν ἐντύπωση. Ἐπαρόκειτο πλέον γιὰ κηρύγματα εὐνοϊκὰ σὲ θρησκευεῖς ὑπάρχουσες.

Πεπεισμένος τελειῶς ὁ Le Dantec πῶς ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι ψάρι γιὰ ὅλον τὸν κόσμον (non hic piscis omnium), ἐδιώξε κἀθε πρόθεση νὰ πείσῃ τὸν κόσμὸ δὲν ἔπαυσε ὅμως γι' αὐτὸ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐργάζεται γιὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὸ ἔργο του. Δυὸ καλὰ ἔβρισκε στὴν ἐπιστήμῃ καὶ ἰδίως στὴ βιολογία, ποῦ δὲν ἔπαυε νὰ τὰ ἐπαναλαμβάνῃ. Τὸ πρῶτον εἶναι πῶς ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ φόβον: τὸ φόβον ποῦ προκαλεῖ ἢ πίστη σὲ ὑπάρξεις ὑπερφυσικῆς. Τὸ δεύτερον εἶναι πῶς ἂν δὲν μᾶς μαθαίνει πῶς νὰ ζοῦμε, μᾶς μαθαίνει τοῦλάχιστον πῶς νὰ πεθαίνουμε, τὸ πῶς νὰ μὴ μᾶς φοβίξῃ ὁ θάνατος.

Τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου πράγματι, τὸ ἐξέτασε ὁ Le Dantec, ἀφοῦ ἔδωσε μιὰ πλήρη σύνθεση τῶν ἰδεῶν του σὲ δύο βιβλία: La Science de la Vie καὶ La Mécanique de la Vie. Θὰ ἔλεγε κανεὶς πράγματι διαβαζοντας αὐτὰ τὰ δύο βιβλία ὕστερα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα τοῦ ἴδιου συγγραφέα, πῶς ὁ βαθὺς σκέπτης δύσκολα θά εἶχε νὰ προσθέσῃ τίποτε στὸ ἔργο του. Ἐμενε ὅμως μιὰ κηλίδα ποῦ ἔπρεπε νὰ ἐξαλείψῃ, μιὰ κηλίδα ἀπάνω στὴν ὁποῖαν ἔπρεπε νὰ ἐπιχύσῃ τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης του. Ἡ κηλίδα αὐτὴ, εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου. Πολλὰ βιβλία ἐγράφηκαν γιὰ τὸ θάνατον. Φιλόσοφοι, ἠθικολόγοι, φιλόλογοι, βόηκαν σ'αὐτὸ τὸ θέμα μιὰ πηγὴ ἀνεξάντλητη γιὰ τὴ φιλολογία τους. Πιάστε τώρα στὰ χέρια σας τὸ μικρὸ βιβλίον τοῦ Le Dantec: Le problème de la mort. Ἀμέσως, ὕστερα ἀπὸ μικρὴ προεισαγωγή, θά βρῆτε γραμμμένο μὲ ὕψος ἐπιγραμματογραφικὸ τὴ φράση: Δὲν ὑπάρχει ἐπρόβλημα θανάτου.

Και μόνον η φράση αυτή θα ήρξηση ίσως για να σιγή θεραπεύει από τον καταρράχτη που πάσχετε, τυφλοί άνθρωποι, θύματα της φλυαρίας των μυστικιστών.

Δεν υπάρχει «πρόβλημα θανάτου».

Υπάρχει, προσθέτει ο Le Dantec, ένα «πρόβλημα ζωής» στο άκρον δύσκολο. Μόνον επειδή δεν πέρνουμε απέναντι του φαινομένου του θανάτου, τη σίαση, που πέρνουν οι φυσικοί απέναντι των άλλων φαινομένων της φύσης, υπάρχει πρόβλημα θανάτου.

Το βιβλίο αυτό είχε γραφή, όταν εν τω μεταξύ εξερράγηκεν ο Εύρωπαϊκός πόλεμος, ποῦτανε αἰτία νά ἀργίση ἡ κυκλοφορία του. Ὁ Le Dantec ἐπέρασε ὄλον τὸν πρῶτον χειμῶνα τοῦ πολέμου, ἀρρωστος, πάσχοντας φριχτά κι ὑποφέροντας ἀπὸ φοβερὰς ἀντινῆς. Ἄλλὰ καθ' ὄλον αὐτὸ τὸ διάστημα μοῦ εἶπε «δὲν ἔπαυσα νά σκέπτομαι». Ἀπὸ τὸ τελευταῖον βιβλίον Savoір μαθαίνομε πὼς ἐσχεδίαζε νά γράψῃ ἕνα βιβλίον ὅπου θὰ ἐξέθετε μὲ τρόπο καταληπτό σὲ ὄλους, λαϊκό, τὸ νόμον τῆς διατήρησης τῆς Ἐνέργειας, ἀπάνω στὸν ὅποιον βασίζεται ὅλη ἡ ἐπιστήμη. Γνωρίζω ἐπίσης ἀπὸ τὸν ἴδιον, πὼς ἐσχεδίαζε νά γράψῃ ἕνα βιβλίον ὅπου θὰ ἔθετε τὶς βάσεις τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. Μοῦ φαίνεται—καὶ τὸ τελευταῖον βιβλίον τοῦ Le Dantec μὲ δικαίωμα—πὼς ὁ Le Dantec εἶχεν ἀρχίσει νά ὑψίσταται μὴ νέα ἐξέλιξη περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του. Ὅσον αἰσθάνονταν τὸ θάνατον νά τὸν πλησιάζῃ τόσο ἐδοκίμαζε περισσότερο τὸ αἶσθημα πὼς θὰ ἔχαντο προτοῦ προφθάσει νά φέρῃ στὸ φῶς ὅλες τὶς ἰδέες ποῦ ἔβραζαν στὸ μυαλὸ του. Αἰσθανόμενος τὸ θάνατον τόσο κοντινὸ ἀφῆκε μὴ κραγγή, ποῦ τιμῆ καὶ στεφανῶνει ὄλον τὸ βίον του, ἀληθινὴ κραγγή ἐπιστήμονα καὶ ἀνθρώπου: Savoір. Ὁχι Croire! Livre de pitié et d'indulgence, τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀρκεῖ γιὰ νά δικαιώσῃ τοὺς πῦ ἀισιοδοξοῦντες γιὰ τὴν καλύτερευση καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνύψωση τοῦ ἀνθρώπου. Θέλω νά πῶ, πὼς τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀφίνει νά φανῇ τὸ βάθος μιᾶς ψυχῆς ποῦ δὲν διστάζω νά τὴν φαντασθῶ ὡς τὴν πῦ εὐγενεῖα ποῦ ἐγέννησεν ἡ φύση. Δὲν πρόκειται ἐδῶ γιὰ ἕνα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς οὐτοπιστὰς ἰδρυτὰς θρησκείων ποῦ παρουσιάζουν στήν ἀνθρωπότητα ἕνα ἰδεῶδες ποῦ δὲν εἶναι βιώσιμο καὶ ποῦ ξεύρουν οἱ ἴδιοι πὼς μόνον μερικὰς μονάδας θὰ εἶναι σὲ θέση νά τὸ ἐφαρμόσουν στή ζωὴ τους. Ὁχι ἐδῶ βρισκόμαστε ἀπέναντι σὲ ἕναν ἀνθρώπον γινώστικῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ ποῦ θέλει νά συμβιβῆσῃ ἐκεῖνον ποῦ ξεύρει μὲ ἐκεῖνον ποῦ ἐπιθυμεῖ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἔκαμε, λέγει ὁ Le Dantec, νά ἀηδίασῃ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Ποιὰ λεπτὴ μεταβολία, ἀναδίνεται ἀπὸ αὐτὸ τὸ εἰλικρινὲς βιβλίον καὶ πρὸ πάντων ὅταν τὸ παραβάλῃ κανεὶς μὲ τὰ προηγούμενα τοῦ συγγραφέα, βιβλία χαρᾶς, ζωῆς καὶ υἱείας. Τὸ αἰσθάνεται κανεὶς, πὼς ὁ πόλεμος αὐτὸς, ἐπλήρωσε τὸ Le Dantec κατάκαρδα. Τὸν ὑποχρέωσε νά σκεφθῇ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ σκεπτόμενος βρῆκε τὴ δυστυχία καὶ τὴν ὑποκρισία παντοῦ γύρω του. Ἐκεῖνος ποῦ γιὰ τὴ γυναῖκα δὲν ἐμίλησεν ὡς τότε παρὰ ἀπὸ βιολογικὴ μόνον ἀποψη, ἐξετάζει τώρα τὴν κοινωνικὴ τῆς ὑποδούλωσις. Ποτὲς οἱ γυναῖκες δὲν βρῆκανε εἰλικρινέστερον καὶ θερμότερον ὑπερασπιστὴν τους ἀπὸ αὐτὸν τὸ βιολόγον, ποῦ ἔζησε τὸν πλέον εὐτυχὴ οἰκογενεϊκὸ βίον.

Τὸ ὕψος ἀλόγη τοῦ βιβλίου, δείχνει ἕναν ἀνθρώπον ποῦ ἤξευρε νά περιφρονῇ κάθε ἀναζήτησιν τοῦ ὠραίου, ὅταν ὑψηλότερα καθήκοντα πρὸς τοὺς ὁμοίους μας μᾶς καλοῦνε σὲ δράσιν. Ὅσοι ἐδιάβασαν τοῦ Le Dantec, τὴ φημιομένη ἐκείνη, ἀπὸ φιλολογικὴ ἀποψη, εἰσαγωγή του στὸ Traité de bio-

logie ἢ ἐκείνη τῆς Introduction à la Pathologie générale θὰ δυσκολευθοῦν νά ἀναγνωρίσουν τὸν ἴδιον συγγραφέα, στὸ περίφροντι καὶ ἀνήσυχο φιλόσοφον τοῦ Savoір. Καὶ θὰ ἀναπολήσουν βέβαια μὲ νοσταλγίαν τὴν εὐτυχὴ ἐποχὴ, ὅπου ὁ ἐπιστήμονας μπορούσε νά ἐπιδίδεται ἀνέφελος στὸ ἐπιστημονικὸ του ἔργον. Ἄλλὰ sic fata....

Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ.

Τὸ δυσκολότερον καὶ τὸ ὠραιότερον πρόβλημα τῆς σκέψης εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους οἱ φιλόσοφοι προσπάθησαν νά δώσουν μὴν ἐξήγησιν τῆς ὑπαρξῆς τοῦ ἀνθρώπου· οἱ φυσιολόγον, μὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς. Οἱ ἐξηγήσεις αὐτὲς στήν ἀρχὴ ἦσαν γεμάτες ἀπὸ σύμβολα μεταφυσικά. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως ἡ προσπάθεια φαινότανε πλέον καταφανὴς νά δοθῇ μὴν ἐξήγησιν τῆς ζωῆς, ἀνάλογη μὲ τὶς ἐξηγήσεις τῶν ἄλλων φυσικῶν ἐπιστημῶν. Συνήθως, ἐκεῖνοι ποῦ μελετοῦσαν τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς ἀρχίζαν ἀπὸ τὸν ἀνθρώπον· λοιπὸν ἀπὸ τὶς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπινου μηχανισμοῦ, πολλὰς σιγά-σιγά ἀπεδειχθῆσαν πὼς γίνονται μὲ τὴ βοήθεια νόμων φυσικῶν καὶ χημικῶν. Δὲν ἄργησε ὡς ἐκ τούτου στὸ πνεῦμα τῶν φυσιοδιφῶν νά γεννηθῇ ἡ ἰδέα πὼς οἱ ὀργανισμοὶ εἶναι μηχανεῖς. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πλέον πεπεισμένους ὑποστηρικτὰς αὐτῆς τῆς ἰδέας ὑπῆρξε καὶ ὁ Descartes, ποῦ μόνον στὸν ἀνθρώπον ἐδώριζε μὴν ψυχὴν, τὰ δὲ λοιπὰ ζῶα τὰ θεωροῦσε ὡς αὐτόματα.

Τὴν ἰδέαν αὐτὴν τῆς παρομοίωσης τῶν ζωντανῶν μὲ τὶς μηχανεῖς, τὴν εἶχε φαίνεται ὁ μέγας φυσιολόγος Claude Bernard ποῦ ὑποστήριζε πὼς κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς λειτουργίας τους οἱ ὀργανισμοὶ φθείρονται. Ἐνας μῦς, π.χ. ἐνόσφ λειτουργεῖ, φθείρεται ὡς πλαστικὴ ὕλη. Τοῦ χρειάζεται ἕνας χρόνος ἀνάπαυσης ὅπως ξαναδημιουργεῖ τὶς χαμένους ἢ φθαρμένους οὐσίες του. Καθὼς δηλαδὴ οἱ μηχανεῖς τῆς βιομηχανίας ποῦ μὲ τὴν πολλὴν λειτουργίαν φθείρονται.

Ἀπὸ αὐτὴν τὴν παρατήρησιν τοῦ ὁ Claude Bernard ἔβραλε δύο συμπεράσματα. Τὸ πρῶτον ποῦ συνόψισε στή φράσιν: la vie c'est la mort. Δηλ. πὼς ἡ λειτουργία εἶναι καταστρεπτικὴ τοῦ λειτουργοῦντος σώματος. Τὸ δεύτερον, πὼς χρειάζεται ἡ ἐπέμβασις μιᾶς μυστηριώδους δυνάμης γιὰ ν' ἀναδημιουργεῖ τὶς φθαρμένους πλαστικὰς οὐσίες κατὰ τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ ζωντανοῦ. Τὶς ἰδέες αὐτὰς τοῦ πατέρα τῆς φυσιολογίας Cl. Bernard, ἤλθε νά ἀνατρέψῃ ὁ Le Dantec ὅπως τὶς ἀντικαταστήσῃ μὲ ἰδέες πλέον ἐπιστημονικὰς. Ἡ Νέα Θεωρία τῆς ζωῆς δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μὴν συζήτησις καὶ ἀναίρεσις τῶν ἰδεῶν τοῦ Cl. Bernard σχετικὰ μὲ τὴ ζωτικὴν λειτουργίαν, καὶ συγχρόνως ἡ ἐκθεσις τοῦ ἀληθινοῦ νόμου τῆς ζωῆς, στὸν ὅποιον ὁ Le Dantec ἔδωκε τὸ ὄνομα: νόμος τῆς λειτουργικῆς ἐξομοίωσης.

Σύμφωνα μὲ τὸ Le Dantec, ἡ ἰδέα τῆς παραβολῆς τοῦ ζωντανοῦ μὲ τὶς μηχανεῖς τῆς βιομηχανίας εἶνε ριζικὰ ἐσφαλμένη. Οἱ μηχανεῖς φθείρονται λειτουργοῦσα, ἐνῶ μὴν ζῶσα ὕλη, μὴν ὕλη πρωτοπλασματικὴ λειτουργοῦσα, αἰξάνει τὴν ποσότητα τοῦ ὀλικοῦ τῆς. Δηλ. λειτουργοῦσα ἐξομοιώνει ξένες οὐσίες καὶ τὶς μετατρέπει σὲ οὐσίες ὁμοίους μὲ τὴ δικήν της. Γιὰ νά ξαναπαίρωμε τὸ παραδειγμα τοῦ μυῶς ποῦ λειτουργεῖ, ὁ μῦς αὐτὸς ἰσχυαίνει ἄλλ' ἢ αἰτία εἶναι πὼς ἀφομοίωσε τὶς ἀποταμιευμένους οὐσίες, ὅχι ζωντανὲς, ποῦ ὑπῆρχαν μέσα του. Μὲ τὸν καιρὸ τὸ φαινόμενον τῆς ἀφομοίωσης στὸ μῦ ποῦ λειτουργεῖ γίνεται ὀρατὸ καὶ ἐξωτερικῶς: ἀπόδειξις οἱ σιδεράδες ποῦ

έχουν τους ποντικούς των χειρών τους χονδρούς όπως και οι δορυμείς έχουν τους ποντικούς των ποδιών δυναμωμένους.

Από τη Νέα Θεωρία της Ζωής φανερόνεται η προσπάθεια του Le Dantec να εξηγήσει τη ζωή με τη ζωή. Ύπ' αυτή τη σημασία, θα άξιζε να αποκαλεσθῆ ὁ Le Dantec βιταλιστής, ἀν αὐτὴ ἡ λέξη σήμερα δὲν εἶχε τὴν σημασίαν τοῦ βιολογικοῦ μυστικισμοῦ. Ὁ Le Dantec εἶναι βιταλιστὴς συγχρόνως ὅμως καὶ μηχανιστὴς. Δὲν εἶχε ποτὲ καμμίαν ἀμφιβολία πῶς οἱ νόμοι τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας ἀρκοῦν γιὰ τὴν ἐξήγησιν ὅλων τῶν φαινόμενων τῆς ζωῆς, ἀλλ' αἰσθάνθηκε συγχρόνως περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν originalité τοῦ φαινόμενου τῆς ζωῆς. Τὴν ζωὴν τὴν χαρακτηρίζει ἡ ἐξομοίωσις. Μὲ ἐξομοίωσιν ἐννοεῖ τὸ φαινόμενο τῆς μεταβολῆς ξένων οὐσιῶν σὲ οὐσία πλαστικὴ. Ἐνῶ οἱ συνήθειαι ἀντενέργειαι τῆς χημείας πέρνουν τὴ μορφή τῆς ἐξίσωσης :

$$A + B = C$$

δηλ. τὰ δύο σώματα τῆς χημικῆς ἀντενέργειας παύουν νὰ παρουσιάζουν τὶς χημικὰς καὶ φυσικὰς ιδιότητές τους ὅπως δώσουν τόπο σὲ ἓνα τρίτο σῶμα μὲ ἄλλες ιδιότητες, ἡ ἐξίσωσις τῆς ζωῆς πέρνει τὴ μορφή :

$$a + Q = la + R.$$

ὅπου *a*, ἀντιπροσωπεύει τὴ ζῶσα ὕλη, *Q* τὶς οὐσίες μὲ τὶς ὁποῖες ἔρχεται σὲ πάλιν (τὶς τροφές), *R*, τὰ περτώματα. Καθὼς βλέπει κανεὶς ἀμέσως, ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐξίσωσις, *a* καὶ μετὰ τὴ χημικὴ ἀντενέργεια μένει *a*, (τὸ *l*, εἶναι ἓνας προσθέτης ποσοτικὸς μεγαλειότερος ἀπὸ 1).

Μία ζῶσα ὅμως ὕλη, βρίσκεται πολὺ σπάνια σὲ κατάστασι ἀφομοίωσης καθαρῆς. Τὸ συνηθέστερον, τὸ πραγματικὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συνύπαρξος ἑνὸς φαινόμενου ἀφομοίωσης καὶ μερικῶν φαινόμενων φθορᾶς ἐπιπροσθέτων τοῦ πρώτου καὶ ποῦ ἐξαρθῶνται ἀπὸ τοὺς ὄρους τοῦ περιβάλλοντος. Ὁ νεωτερισμὸς τῆς θεωρίας τοῦ Le Dantec συνίσταται ἀκριβῶς πῶς ἀπέδωκε τὴν ἀφομοίωσις, τὴ ζωὴ δηλ. αὐτὴ εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς ζῶσας ὕλης. Ἀπεναντίας τὰ πλαστίδια εἰς τὴν κατάστασι ἀνάπαυσης φθειρόνται (condition No 2).

Ὡς ἐδῶ βλέπομε τὸ Le Dantec προχωροῦντα ἀναλυτικὰ ὅπως μελετήσῃ τὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τὴ δημοσίευσιν ὅμως τῶν *Éléments de philosophie biologique* (1906) παριστάμεθα σὲ μιὰν ἀνέλπιστη τροπὴ τοῦ πνεύματός του. Ἀπὸ ἀναλυτικὸς γίνεται συνθετικὸς. Καὶ τὸν νόμον τῆς λειτουργικῆς ἀφομοίωσης ποῦ ὡς τὸ 1906 τὸν παρουσίασε μὲ ἀναλυτικὴ μορφήν τὸν παρουσιάζει τώρα μὲ μιὰ νέα μορφή, συνθετικὴν πλέον, πολὺ πρὸ γόνυμιν, γιατί ἀρκεῖ πλέον νὰ ἐκφρασθῆ αὐτὸς ὁ νόμος, γιὰ νὰ προκύψῃ ὡς ἀπλὸ συμπέρασμα ἀπὸ αὐτὸν ἡ ἐξέλιξις τῶν εἰδῶν: ἄρα ἡ ἐξήγησις τοῦ ἀνθρώπου.

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ BORDET ΚΛΕΙΔΙ ΟΛΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΑΣ.

Ὑπὸ τὴ συνθετικὴν του μορφήν ὁ νόμος τῆς λειτουργικῆς ἀφομοίωσης ὀρίζεται ὡς ἑξῆς :

Εἶναι ὡς ὄργανο τῆς λειτουργίας ($A \times B$) ποῦ τὸ σῶμα *A* ἐξομοιώνει τὴ στιγμὴν ποῦ τὸ περιβάλλον *B* ὀρίζει, τὴ λειτουργίαν ($A \times B$).

Ὀλίγες λέξεις γιὰ ἐξήγησιν καὶ ὁ νόμος, ἐκφραζόμενος ὑπὸ τὴν νέα του μορφήν θὰ γίνῃ εὐκόλα ἀντιληπτός. Ὁ Le Dantec συμβολικὰ ὀνομάζει *A*

ἓνα δομένο ζωντανὸ καὶ *B* τὸ περιβάλλον του. Σὲ μιὰ στιγμὴ ὀρισμένη, καὶ κατὰ τὴ διάρκειαν ἐνὸς χρονικοῦ διαστήματος πολὺ μικροῦ ὕστερα ἀπὸ αὐτὴ τὴ στιγμὴ, οἱ σχέσεις *A* καὶ *B* μποροῦν νὰ παρουσιασθοῦν μὲ τὸ συμβολισμὸ ($A \times B$). Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ καὶ τὶ συμβαίνει μέσα στοῦ σῶμα *A*. Τὸ κατὰ αὐτὸ εἶναι ἡ λεγόμενη λειτουργία (ἐδῶ εἶναι ἡ ἰδέα τῆς σύνθεσης, διότι ἡ λειτουργία παριστάνει τὴν ἀλάκρωσιν δρᾶσιν τοῦ ζωντανοῦ ἐκείνη τὴ στιγμὴ, δρᾶσιν ποῦ περιλαμβάνει τὴν καθαντὸ ἀφομοίωσιν καὶ τὶς πρόσθετες φθορὰς σὲ τὸ φαινόμενο τῆς ἀφομοίωσης).

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, βλέπει κανεὶς ἀμέσως, πῶς τὸ σῶμα *A* δὲν ὀρίζει τὸ ἴδιο, τὴν δρᾶσιν του, τὴ λειτουργίαν του. Τὸ περιβάλλον *B* ὀρίζει τὴ δρᾶσιν, τὴ λειτουργίαν αὐτῆς ($A \times B$). *A* εἶναι τὸ ὄργανο τῆς λειτουργίας ($A \times B$) τὴν ὁποῖαν πάλιν ὀρίζει τὸ περιβάλλον *B*. Ἀφ' οὗ λοιπὸν τὸ περιβάλλον μπαίνει μέσα στὸν ὀρισμὸ τῆς λειτουργίας ($A \times B$), μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς λειτουργίας, φέρει τὰ ἔχνη τοῦ περιβάλλοντος (*). Μὲ ἄλλα λόγια τὸ σῶμα *A* μετὰ τὴ λειτουργίαν του διαφέρει ἀπὸ τὸ ὅτι ἦταν πρὶν χάρις στὶς ἀλλαγὰς ποῦ ἡ λειτουργία αὐτὴ ὀρισμένη, καθ' ὅσον ἡ γέννησις ἀπὸ τὸ περιβάλλον ἔφερε μέσα του. Συμβολικὰ :

$$A + (A \times B) = A_1.$$

Ὁ προηγούμενος συμβολισμὸς ἰσχύει γιὰ ὅλα τὰ σώματα ἀκόμη καὶ μὴ ζωντανὰ. Ἐνα σῶμα μὴ ζωντανὸ *A*, ἀντιδρῶντας μὲ ἓνα ἄλλο σῶμα δὲν μένει πλέον *A*, ἀλλὰ μεταβάλλεται σὲ *A*₁.

Ἐδῶ ἔρχεται τὸ φαινόμενο τοῦ Bordet νὰ χύσῃ ἓνα ἄπλετο φῶς ἀπάνω στὴ ζωὴ καὶ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ ἐννοήσωμε ἐκεῖνο ποῦ ξεχωρίζει ἀπόλυτα τὴ ζωὴ ἀπὸ ὅτι δὲν εἶναι ζωὴ.

Νὰ πῶς ἔχει τὸ φαινόμενο τοῦ Bordet : Εἰσάγεται μέσα σὲ τὸ περιτόνιον ἐνὸς ἰνδόχοιρου (cobaye) μιὰ μικρὴ ποσότητα γάλα ἀγελάδας. Τὸ σερὸ (serum) τοῦ ἰνδόχοιρου (στὴν περίπτωσιν ποῦ ἡ δόσις δὲν τὸ ἐσκότωσε) δίδει *in vitro* ἓνα πρεσιπιτὸ μὲ τὸ γάλα ἀγελάδας καὶ ἰμόνο μὲ τὸ γάλα ἀγελάδας (*). Ἀπεναντίας τὸ σερὸ ἐνὸς ἰνδόχοιρου νέου δηλ. ποῦ δὲν ὑπεβλήθηκε σὲ πείραμα, δὲν δίδει τέτοιο πρεσιπιτὸ μὲ κανένα γάλα.

Τὶ μᾶς μαθαίνει αὐτὸ τὸ παράδειγμα ; Ὅλη τὴ βιολογία μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς. Εἰς τὸ περιβάλλον *B* τοῦ ἰνδόχοιρου, σὲ τὸ παράδειγμα ποῦ ἀναφέραμε, προσθέσαμε ἓνα νέον παράγοντα καὶ ἔτσι μᾶς δόθηκε ἀφορμὴ νὰ μελετήσωμε τὴν ἐπίδρασιν τοῦ παράγοντα αὐτοῦ, ποῦ δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ ἀποτελεῖ μέρος τοῦ περιβάλλοντος *B*. Κατ' ἐπιφάνειαν ὁ ἰνδόχοιρος δὲν ἄλλαξε : θὰ ἔλεγε κανεὶς πῶς ἀφομοίωσε ἀπόλυτα τὸ γάλα τῆς ἀγελάδας τὸ πρεσιπιτὸ ὅμως ποῦ τὸ σερὸ του δίδει μὲ τὸ ἴδιο γάλα καὶ ἰμόνο μὲ τὸ ἴδιο, ἐνῶ τὸ σερὸ ἐνὸς νέου ἰνδόχοιρου δὲν δίδει τέτοιο πρεσιπιτὸ, ἀποδεικνύει πῶς ἡ ἐξομοίωσις δὲν εἶναι ἀπόλυτη ἀλλὰ σχετικὴ. Ὁ ἰνδόχοιρος ἀφομοίωσε ὡς ὄργανο πάλης κατὰ τοῦ γάλατος τῆς ἀγελάδας. Καθὼς λέγει ὁ Le Dantec τὸ θηλαστικὸ αὐτὸ διατήρησε τὴ μνήμη (μὲ τὴν ἀντικειμενικὴν σημασίαν) τῆς πάλης του ἐναντίον τοῦ γάλατος τῆς ἀγελάδας.

Ἀπάνω εἰς τὸ φαινόμενο τοῦ Bordet ὁ Le Dantec ἐβάσισε ἓνα ἀπὸ τὰ θεωρήματα τῆς βιολογίας (θεώρημα II, θεώρημα τοῦ Bor-

(*) Ὁλος ὁ λαμαρκισμὸς εἶναι ἐδῶ, ὅταν σκεφθῆ κανεὶς ὅτι ἡ ζωὴ ἐνὸς ζωντανοῦ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μιὰ συνεχῆ σειρά λειτουργιῶν.

(*) Νὰ συγχρόνως καὶ ἓνας τρόπος πρᾶκτικὸς νὰ ἀναγνωρισθῆ ἓνα γάλα ἀγελάδας.

del ή θεωρημα της μίμησης) τὸ ὁποῖον ἐξέφρασε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο:

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πάλης μεταξὺ ἐνὸς ζωντανοῦ σώματος, θεωρημένου σὲ μιὰ στιγμή ἀκριβῆ τῆς ὑπαρξῆς του καὶ ἐνὸς κατακτητῆ χώρου ἀποτελοῦντα μέρος τοῦ περιβάλλοντος ποῦ τὸ πολιορκεῖ αὐτὴ τὴν ἀκριβῆ στιγμή, εἶναι προσωπικὸ σχετικὰ μὲ τὸν κατακτητῆ χώρου γιὰ τὸν ὁποῖον πρόκειται.

Ἐνῶ ἀπάνω εἰς τὸ φαινόμενο — ποῦ πῶς εὐκόλα μπορεῖ νὰ ἐξακριβωθῆ—τῆς ἀφομοίωσης, ἐβάσισε τὸ πρῶτό του θεωρημα ἢ θεωρημα τῆς ἀφομοίωσης.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πάλης μεταξὺ ἐνὸς ζωντανοῦ σώματος, θεωρημένου σὲ μιὰ στιγμή δομένη τῆς ὑπαρξῆς του καὶ τῶν κατακτητῶν χώρου ποῦ τὸ περιβάλλουν καὶ πολιορκοῦν τὴν ἀκριβῆ αὐτὴ στιγμή εἶναι προσωπικὸ μὲ τὸ ζωντανὸ σῶμα.

Πειράματα ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνο τοῦ Bordet ἔχουν γίνῃ πολλά καὶ πολὺ προτιήτερα ἀπὸ τὸ πείραμα αὐτό. Στὸ σῶμα μερικῶν ζῴων (ἀλόγων, κουνελιῶν κ.λ.π.) ἔγιναν ἐνέσεις κολλοειδῶν οὐσιῶν, ζωντανῶν καὶ μὴ (μικρόβια καὶ τοξίνες), ποῦ ἦσαν βλαβερῆς καὶ παθογενεῖς γι' αὐτὰ τὰ ζῴα. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀσθένειας εἶτανε πῶς τὸ ζῴον, ὕστερα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀρρώστεια, μαρτυροῦσε μιὰ *immunité* κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤστων τέλειαν ἐναντίον μιᾶς νέας δόσης μικροβίου ἢ τοξίνης. Παράδειγμα τὰ ἄλογα τοῦ Institut Pasteur ποῦ ἀποκοτῶν τὴν *immunité* ἐναντίον τῆς τοξίνης τῆς διφθερίτιδας: τὸ σέρου τους ἀποκτᾶ μιὰ ἰδιότητα ἀντιδιφθεριτική⁽¹⁾.

Τὸ ἐναντίο μπορεῖ νὰ συμβῆ. Ἐνα ζωντανό, ποῦ τοῦ γίνεταί στὸ ἐσωτερικὸ περιβάλλον μιὰ ἐνεση ἀπὸ μικροβίον παθογενῆ, ἐάν πεθάνῃ ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια, τὰ μικρόβια ποῦ τοῦ ἐπροξένησαν τὸ θάνατο ἀποκοτῶν μιὰ *vigilance*. Γίνονται δηλ. πῶς δυνατὰ, μποροῦν πῶς εὐκόλα νὰ ξαναπεράσουν καὶ νὰ καταβάλλουν ἕνα ζῴον τοῦ εἶδους ἐκεῖνου, μέσα στὸ ὁποῖο μποροῦν νὰ καλλιεργηθοῦν. (Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴ τὸ ζῴον ἀποτελεῖ τὸ περιβάλλον Β, καὶ τὸ μικροβίον τὸ σῶμα Α). Γιὰ νὰ λάβωμε ἕνα παράδειγμα, τὸ μικροβίον *rouget du porc*, εὐκόλα σκοτώνει τὸ χοῖρο. Ἐάν πάρωμε μιὰ σταγόνα ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ χοίρου ποῦ ἀπέθανε, καὶ τὴν ἐμβάσωμε μέσα σὲ ἕνα ἄλλο χοῖρο, ὁ χοῖρος αὐτὸς πεθαίνει πῶς γλήγωρα. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ ὀφείλεται στὴ ζωτικότη ποῦ ἀπέκτησε τὸ μικροβίον, παλαιόντας κατὰ τοῦ ὀριζομένου αὐτοῦ ζῴου (θεωρημα II).

Εἰς τὸ πρῶτο παράδειγμα τῶν ἀλόγων τοῦ Institut Pasteur βλέπομε πῶς τὸ ζῴον ποῦ προσεβλήθη ἀπὸ ἕνα ἐχθρὸ καὶ ποῦ ἀντέσχε σαυτὸν τὸν ἐχθρὸ, ἐσυνήθισε νὰ ἀντέχῃ πῶς εὐκόλα στὸν ἐχθρὸ αὐτό (ἢ σὲ ἐχθρὸ ὅμοιο). Εἰς τὸ δεύτερο παράδειγμα, τοῦ *rouget de porc* βλέπομε πῶς τὸ μικροβίον ποῦ κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὸν ἐχθρὸ συνήθιζει μιὰ δεύτερη φορά νὰ νικᾷ πῶς εὐκόλα ἕνα ὅμοιο ἐχθρὸ.

Τὸ νὰ εἶναι τις, συμπεραίνει ὁ Le Dantec, σημαίνει νὰ παλαίῃ. Τὸ νὰ ζῆ κανεῖς, σημαίνει νὰ νικᾷ. Τὸ νὰ ζῆ κανεῖς εἶναι μιὰ ἐξοικείωσις. Ἡ συνήθεια εἶναι ὁ νόμος τῆς ζωῆς. Ἡ ζωὴ φρικτῆ μπροστά στὴ βία⁽²⁾

(1) Τὸ μπόλιασμα εἶναι μιὰ ἐφαρμοσὴ τῆς ἰδέας τῆς *immunité* ὅπως προληφθοῦν μερικῆς ἀσθένειας.

(2) Ἀπὸ τὴν ὁποῖαν τὴν ἐλευθερῶναι ἢ ἐξοικεῖωσι, ἢ σνηθήθεια.

Ἐάν ὅμως ἡ συνήθεια εἶναι ὁ νόμος τῆς ζωῆς (νόμος τοῦ ὁποῖου συνέλεια ὑπῆρξε ἢ ἐξέλιξε αὐτὴ τῆς ζωῆς) ποῖα θέση τότε ἔχουν στὴ βιολογία—τὰ περιεργα φαινόμενα τῆς ἀναφυλαξίας, ἀντίθετα ἀκριβῶς μὲ τὰ φαινόμενα τῆς συνήθειας, διότι εἰς τὴν κατάστασιν τὴ λεγόμενη τῆς ἀναφυλαξίας, ὁ ὀργανισμὸς ἀντὶ νὰ ἐξοικεῖωθῇ ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἐνεση μιᾶς κολλοειδοῦς οὐσίας εἶτε τοξικῆς (εἶτε ἀκόμη καὶ ἀδιάφορης) καὶ ποῦ τοῦ εἰσῆχθη σὲ δόσιν κατώτερη ἀπὸ τὴ θανατηφόρο, ἀπεναντίας ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ καθίσταται ὑπεραιεῦσθητος σὲ μιὰ νέα δόσιν πολὺ πῶς κατώτερη ἀπὸ τὴ θανατηφόρο δόσιν.

Νέο κεφάλαιο τῆς πειραματικῆς ἰατρικῆς, τὸ κεφάλαιο τῆς ἀναφυλαξίας ἀνοῖξε μὲ τὰ πειράματα τῶν Richet καὶ Portier (1902), ἀπάνω στὸ δηλητήριο τῆς ἀκτινίας (ἀνεμῶνη τῆς θάλασσης). Ἐάν εἰσαχθῆ μιὰ ἐλαφρὴ δόσιν τοῦ δηλητηρίου αὐτοῦ σὲ ἕνα σκύλο, σὲ τρόπο ὅστε τὸ ζῴον νὰ θεραπευθῆ καὶ ἂν μετὰ κάμποσο καιρὸ τὸ ὑποβάλλουν σὲ μιὰ ἐνεση νέας δόσης, τὸ εἰκοστὸ μόνον τῆς πρώτης, μετὰ λίγες στιγμῆς τὸ ζῴον παρουσιάζει τὰ πῶς σοβαρὰ συμπτώματα καὶ ὑποκύπτει. (Τὸ λεγόμενο φαινόμενο τοῦ Arthus, εἶναι ἕνα ἄλλο παράδειγμα ἀναφυλαξίας, ὅπου βλέπομε ἕνα λαγὸ ἀντὶ νὰ ἐξοικεῖωθῆ σὲ μιὰ ἐνεση σέρου ἀλόγου νὰ παρουσιάξῃ ὕστερα ἀπὸ τὴ πέμπτη ἐνεση φθορῆς ποῦ ὄλο καὶ καθίστανται πῶς σοβαρῆς.

Καθὼς παρατηρεῖ ὁ Le Dantec⁽¹⁾ ἐάν τὰ φαινόμενα αὐτὰ «τὰ ἐξετάσωμε πλησιέστερα, ἔχομεν ἐδῶ τὴν ἀνατροπὴ ὅλης τῆς βιολογίας ποῦ βασίζεται στὴ στοιχειώδη ἐννοια τῆς συνήθειας». Καὶ ὕστερα ἀπὸ μιὰ συζήτηση διαφορῶν ὁμάδων διδόμενων, λέγει:

Πιστεύω πῶς τὰ φαινόμενα τῆς ἀναφυλαξίας μποροῦν νὰ καταλογισθοῦν σὲ διαφορῶς τύπους: εἰς τὴν τωρινὴν κατάστασιν τῶν γνώσεών μας, μού φαίνεται ἀδύνατο, νὰ δώσωμε, μὲ λεπτομέρεια μιὰ ἐρμηνεία πλῆρη ἐνὸς ὁποιοῦδήποτε ἀπὸ αὐτὰ τὰ φαινόμενα. Ἀλλὰ μού φαίνεται πῶς ὅλα αὐτὰ τὰ φαινόμενα τὰ τόσο ποικίλα σχετικὰ μὲ τὴ λεπτομέρεια τῶν γεγονότων, μποροῦν νὰ ταχθοῦν σὲ μιὰ κατηγορίαν μοναδικὴ μὲ τὴν ἀκόλουθη ἔκφραση:

Ἐνας ὀργανισμὸς συναρμολογημένος εἶναι ἕνας μηχανισμὸς πολὺ σύνθετος ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ διαφορῶς ἰστοῦς ποῦ ἔχουν τάσεις καὶ ἀνάγκες διαφορῆς. Ἡ ἐνεση μιᾶς ἀσυνείθιστης οὐσίας στὸ ἐσωτερικὸ περιβάλλον τοῦ μηχανισμοῦ εἶναι πάντα ἀλέατοῖρε ἐπειδὴ οἱ ἰστοί, προσβεβλημένοι στὴν κυτταρῶδη τους ὑπαρξῆ, ἀντιδροῦν ἀτομικὰ ἀποκτῶντας συνήθειες ἰστών⁽²⁾. Μὲ τὸν καιρὸ μόνον αὐτῆς οἱ συνήθειες ἰστών, ἢ ἐξαλείφονται, ἢ ἂν διατηροῦνται ξαναμπαινουν σ' ὀλόκληρη τὴν ἀρμονία τῆς νέας γενικῆς συναρμολόγησιν, ἀλλαγμένες λίγο κατὰ λίγο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τους: οἱ συνήθειες ἰστών ἀποτελοῦν τότε μέρος τῆς συνήθειας-ἄτομο. Ἄλλ' ἐνὸσω τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἀποτέλεσμα δὲν ἀποκτήθηκε, οἱ συνήθειες ἰστών μποροῦν νὰ εἶναι ἐπικίνδυνες γιὰ τὸ ὄλο ἄτομο: ἰδιαιτέρως μποροῦν νὰ καταστήσουν ἐπικίνδυνες σαυτὸ τὸ ἄτομο, οὐσίας ποῦ, ἔξω ἀπὸ αὐτὴ τὴν εἰδικὴν περίοδο (πρὶν ἢ μετὰ) θά ἦσαν ἀνώφελες γι' αὐτό. Ἡ περίοδος τῆς ἀναφυλαξίας εἶναι ἢ περίοδος τῆς ταραχῆς ποῦ προσέρχεται ἀπὸ τὴν ὑπαρξῆ συνηθειῶν—ἰστών ὅχι ἀκόμη εἰσαγμένων μέσα στὴ γενικὴ συναρμολόγησιν.

(1) La Stabilité de la vie, σελ. 154.

(2) Δηλ. συνήθειες, ἀποκτημέναι ἔξω ἀπὸ συναρμολόγησιν.

Καθώς ανάφερον ο Le Dantec στη διάλεξή του της 18 Μαΐου 1911, στη Société Française de philosophie,⁽¹⁾ όταν παρουσίαζε για πρώτη φορά στον επιστημονικό κόσμο τον νόμο της λειτουργικής εξομοίωσης, δεν είχε διαβάσει το Λαμάρκ. Σε όλο του πράγματι το βιβλίο, δεν συναντά κανείς τα ονόματα του Λαμάρκ και του Λάρβιν. Εκείνο που είχε σκοπόν να αποδείξει ο συγγραφέας ήταν πώς είνε δυνατόν να διηγηθῆ κανείς τὴν τωρινή λειτουργία ἑνὸς ἀνώτερου ζώου, τοῦ ἀνθρώπου π. χ. «dans un langage calqué sur celui des physiiciens».

Γιὰ τὴν ἀρχὴ τῶν εἰδῶν μηδὲ λόγος γίνεται σαυτὸ τὸ βιβλίο. Καὶ ὅμως ὁ Le Dantec ὑπῆρξεν ὁ ἀναγνωρισμένος ἀρχηγὸς τῶν νεολαμαρκιστῶν. Ἡ κεντρικὴ τὸν σκέψη, ἕως τὸ τέλος τοῦ βίου του ὑπῆρξεν ἡ ἰδέα τοῦ Τρανσφορμισμού. Ἡ μεγάλη του προσπάθεια ὑπῆρξε πάντα νὰ ξεχωρίσῃ τὸν ἀληθινὸν τρανσφορμισμό ἀπὸ τὸν ψεύτικον, ποῦ ἦταν, καθὼς συνήθιζε νὰ λέγῃ, ἡ ἀναίρεση αὐτῆ τοῦ τρανσφορμισμού.

«Ἐάν δὲν γελιέμαι, εἶπε σαυτὴν τὴ διάλεξή ὁ Le Dantec, ὀδηγηθήκα νὰ ἀσχοληθῶ γιὰ τὴν ἀρχὴ τῶν εἰδῶν, ὅταν ὁ κ. Ribot μοῦ ἐξήγησε μιὰν ἀνάλυσιν τοῦ βιβλίου τοῦ Core, τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν νεο-λαμαρκιστῶν τῆς Ἀμερικῆς, γιὰ τὸν ὅποιον δὲν εἶχα ποτὲ ἀκούσῃ νὰ γίνεται λόγος. Ξαφνικὰ, ἀνεκάλυψα πὼς ἤμουνα Λαμαρκιστὴς, καὶ ἔγινα ἐπὶ πλέον καὶ πλέον ὄσο περισσότερο ἐξοικειώθηκα μὲ τὸ ἔργο τοῦ Λαμάρκ».

Ὁ Le Dantec ἦταν πράγματι ὁ ἐνδεδειγμένος νὰ ἀσχοληθῆ μὲ αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ἀναθέτως μὲ πολλοὺς ἐπιστήμονες, ποῦ ἐμελέτησαν τὸ ζήτημα αὐτὸ χωρὶς νὰ διερωτηθοῦν πρὶν τί εἶναι ἡ ζωὴ, ὁ Le Dantec καταπίασθηκε στὸ πρόβλημα ὀπλισμένος μὲ μιὰ θεωρίαν ζωῆς. Τὴν ἰδίαν μέθοδον, καθὼς λέγει ὁ Le Dantec, ἀκολούθησεν ὁ Λαμάρκ. Διότι ἡ ἀρχὴ τοῦ τῆς συνήθειας, ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ Λαμάρκ, δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ μιὰ θεωρίαν ζωῆς. Ἐνῶ ἀπεναντίας, ὁ Λάρβιν, καθὼς καὶ ὁ Weismann, ὁ ἰδρυτὴς τῆς σχολῆς τῶν νεο-δαρβινιστῶν, προσπάθησαν νὰ βροῦν τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς ζωῆς, χωρὶς προτιήτερα νὰ ἐξετάσουν τὸ τί εἶναι ἡ ζωὴ. Ὁ μὲν Λάρβιν δὲν ἐνδιαφέρεται ποτὲ γιὰ τὸν τρόπο σύμφωνα μὲ τὸν ὅποιον ἐπέρχονται οἱ ἀλλαγῆς στὰ ζῶα καὶ ὅμως τὸ πρόβλημα τοῦ Τρανσφορμισμού εἶναι ἐκεῖ. Ὁ Λάρβιν μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ τῆς φυσικῆς διαλογῆς, ἐπιτρέπει νὰ διηγηθῶμεν ἀποτελέσματα χωρὶς νὰ ξεύρωμεν ἐκ τῶν προτέρων νὰ προῖδωμεν αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἀρχὴ τοῦ Λάρβιν κατὰ τὸν Le Dantec ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐξῆς πρότασιν: Τὰ πράγματα εἶναι ὅπως εἶναι καὶ ὄχι ἀλλιῶς. Ὅσο διὰ τοὺς νεο-δαρβινιστὰς, τὴν ἐξήγηση τῆς ἐξέλιξης τῆς ζωῆς δὲν τὴν ζητοῦν ἀπὸ τῆς ζωῆς αὐτῆς, ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὴ βρίσκουν στὴς τύχες τῆς ἀμφίμυξης, στὴν ἀνάμυξιν τῶν γενετικῶν πλασμάτων τῶν δυὸ γονέων. Τὸ φῶλον, ἐξηγεῖ τὴν ἐξέλιξιν κατὰ τοὺς νεο-δαρβινιστὰς, ἐνῶ ἀπεναντίας ὁ Λαμάρκ δὲν ἔδιδε σημασίαν παρὰ σκεῖνες ἀπὸ τὴς ἀλλαγῆς ποῦ, ἀποκτημένες καὶ ἀπὸ τοὺς δυὸ γονεῖς, μετεβιβάζοντο στὰ μικρά.

Ἄς δοῦμε τώρα πὼς ἡ θεωρίαν τῆς ζωῆς τοῦ Le Dantec, ὁ νόμος τοῦ τῆς εξομοίωσης, κάνει καταληπτὴ τὴν ἐξέλιξιν, τὴν ἐξέλιξιν δηλ. σύμφωνα μὲ τὴς δυὸ ἀρχῆς τοῦ Λαμάρκ, διότι κατὰ τὸν Le Dantec οἱ δυὸ

(1) Bulletin de la société Française de philosophie, Mai 1911.

ἀρχῆς τοῦ Λαμάρκ εἶναι οἱ παράγοντες, ἀρκετοὶ καὶ μόνοι, τῆς μεταβολῆς τῶν εἰδῶν, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀνθρώπου στὴ γῆ. (1)

Ὁ πρῶτος νόμος τοῦ Λαμάρκ, σύμφωνα μὲ τὸν ὅποιο ἡ χρῆσις ἑνὸς ὀργάνου τὸ δυναμώνει εἶναι μιὰ συνέπεια τοῦ νόμου τῆς λειτουργικῆς εξομοίωσης κατὰ τὴν ὁποίαν ἕνα σῶμα ζωντανὸ ἐξομοιώνει ὡς ὄργανον τῆς λειτουργίας του. Ἡ λειτουργία δηλ. ὀρίζει τὸ ὄργανον, ποῦ δίδει τὴν κατεῦθυσήν του, μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, στὴν πάλιν μὲ τὸ περιβάλλον. Τὸ φαινόμενο τοῦ Bordet εἶναι τὸ φαινὸ ἰλλουστράρισμα τοῦ νόμου αὐτοῦ. Ἐπίσης τὸ παράδειγμα τῆς ζωτικότητος τοῦ rouget de porc ποῦ ἀναφέραμε παραπάνω. Μιὰ ἄλλη ἐκφρασις τῆς λειτουργικῆς εξομοίωσης, χαρακτηριστικῆς τῶν ζωντανῶν εἶναι ἡ πρότασις: ζῶν ἐστὶ ἐξοικειοῦσθαι.

Γιὰ τὸν πρῶτον νόμον δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀμφιβολία (τὸ δεύτερον μέρος τοῦ πρῶτου νόμου τοῦ Λαμάρκ, σχετικὸ μὲ τὴν ἀτροφίαν τῶν ὀργάνων ἐξ αἰτίας τῆς μὴ χρῆσις εἶναι συνέπεια τῆς λειτουργικῆς ἀδράνειας) πὼς βγαίνει ὡς συμπέρασμα ἀπὸ τὸν νόμον τῆς λειτουργικῆς εξομοίωσης. Ἄς δοῦμε τώρα τὸν δεύτερον, τὸν νόμον τῆς κληρονομικότητος.

Λοιπὸν, ἡ κληρονομικότης εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα μὲ τὴν ἀφομοίωσιν. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ μᾶς χρειάζεται νὰ ὀρίσωμε τὴ κληρονομικότητα μὲ τὸν δέοντα τρόπο.

«Δίδουμε τὸ ὄνομα τῆς κληρονομικότητος μὲ τὴν πλατειά σημασίαν στὸ σύνολον τῶν χαρακτήρων ποῦ ἕνα σῶμα Α μεταφέρει μαζὺ τοῦ διαμέσου τῶν ἀλλαγῶν τοῦ περιβάλλοντος».⁽²⁾

«Δίδουμε τὸ ὄνομα τῆς ἀτομικῆς ἐξέλιξης στὴ σειρά τῶν μορφῶν $A_1, A_2, A_3, \dots, A_n$ ποῦ πέρνει ἕνα ὄντο δομένο Α, ἀπὸ τὴ γένεσιν τοῦ εἴσωμε τὸ θάνατόν του, διαμέσου τῶν συνόλων τῶν περιστάσεων $B_1, B_2, \dots, B_n$. Οἱ μεταβολῆς αὐτῆς εἶναι τέτοιες, ποῦ ἡ φόρμα A_2 εἶναι ὀρισμένη ἀπὸ τὴ φόρμα A_1 καὶ ἀπὸ τὴ λειτουργίαν ($A_1 \times B_1$), πρᾶγμα ποῦ μποροῦμε νὰ ἐκφράσωμε μὲ τοὺς συμβολικοὺς τύπους.

$$A_1 + (A_1 \times B_1) = A_2,$$

$$A_2 + (A_2 \times B_2) = A_3,$$

$$A_n - 1 + (A_n - 1 \times B_n - 1) = A_n.$$

Δίδουμε τὸ ὄνομα ἀναθροφῆ μὲ τὴν πλατειά σημασίαν στὴ σειρά

(1) Παραθέτω ἐδῶ τοὺς δυὸ νόμους τοῦ Lamarck γιὰ ὄσους τοὺς ἀγνοοῦν.

ΠΡΩΤΟΣ ΝΟΜΟΣ: ΝΟΜΟΣ ΣΥΝΗΘΕΙΑΣ. — «Σὲ κάθε ζῶον, ποῦ δὲν ἔχει φθάσει στὸ τέλει σημεῖον τοῦ σχηματισμοῦ του, ἡ συχνότερη καὶ διαρκὴς χρῆσις ἑνὸς ὀργάνου, δυναμώνει σιγὰ σιγὰ τὸ ὄργανον αὐτό, τὸ τελειοποιεῖ, τὸ μεγαλώνει καὶ τοῦ δίνει μιὰ δύναμιν ἀνάλογον πρὸς τὴ διάρκειαν αὐτῆς τῆς χρῆσις αὐτοῦ ἐνὸς τουαντίον ἢ ἔλλειψιν διαρκοῦς χρῆσις ἑνὸς ὀργάνου, τὸ ἀδυνατίζει ἀνεπαίσθητα, ὀλιγοστενεῖ βαθμηδὸν τὴς ιδιότητές του καὶ στὸ τέλος τὸ ἐξαφανίζει».

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΝΟΜΟΣ: ΝΟΜΟΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΤΗΤΟΣ. — «Κάθε τι ποῦ ἡ φύσις ἀφάρεσε ἢ πρόσθεσε στὰ ἄτομα μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν περιστάσεων, οἱ σὲς ὅποιοι εἶταν ἐκτεθειμένοι ἀπὸ πολὺν καιρὸ τὸ εἶδος τους, καὶ κατὰ συνέπειαν μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῆς περισσοτέρας χρῆσις κάποιου ὀργάνου, ἢ μὲ τὴν ἔλλειψιν ἐξακολουθητικῆς χρῆσις ἑνὸς ἄλλου, ὅλα αὐτὰ τὰ διατηρεῖ μὲ τὴν ἀναπαραγωγὴν στὰ νέα ὄντα, ἀρκεῖ οἱ ἀποκτημένες αὐτῆς ἀλλαγῆς νὰ εἶνε κοινῆς καὶ στὰ δυὸ φύλα, ἢ σ' αὐτὰ τουλάχιστον ποῦ γέννησαν τὰ νέα ἄτομα».

(2) Eléments de philosophie biologique, 231.

των όρων $B_1, B_2, \dots, B_n$, που παριστάνουν τὰ σύνολα των περιστάσεων που έπεράσε τὸ ζωντανό από τὸ στάδιο A_1 έως στὸ στάδιο A_n .

Όστε ἡ κατασκευή A_n ενός ζωντανού σὲ μιὰ στιγμή δομένη τῆς ύπαρξῆς του, ἢ ποῦ έρχεται τὸ ἴδιο ἢ κληρονομικότητά του ἢ δομένη αὐτῇ τῇ στιγμή εἶναι καθολοκληριάν δομένη εἰάν γνωρίζουμε μιὰ ἀπὸ τῆς πρωτογενέστερες κληρονομικότητές του A_1 καὶ τὴν ἀναθροφή ($B_1, B_2, \dots, B_n$) που χωρίζει τὸ καθεστὸς A_1 ἀπ' τὸ (νέο) καθεστὸς A_n .

Έχουν τὴ συνήθεια νὰ πέρνουν ὡς ἀρχή, τὴν ἀρχικὴ κληρονομικότητα, τὴ κληρονομικότητα τοῦ αὐγοῦ, καὶ νὰ κάμνουν νὰ ἀρχίξῃ ἀπ' τὸ αὐγὸ τὴ σειρά των όρων B που ἀποτελοῦνε τὴν ἀναθροφή: λέγομε τότε μὲ πὸ συντομία:

Κάθε ζωντανό εἶναι τὸ προϊόντο τῆς κληρονομικότητας καὶ τῆς ἀναθροφῆς του.

Καὶ ὁ όρισμός τῆς κληρονομικότητας ἔτσι, καταντᾷ: τὸ σύνολο των ἰδιοτήτων τοῦ αὐγοῦ (ώαριου).

Δὲν ἐτελειώσαμε ὅμως μὲ τὸ δεύτερο νόμο τοῦ Λαμάρκ γιατί ὁ νόμος αὐτός, που λέγεται νόμος τῆς κληρονομικότητας, ὑπονοεῖ τὴν κληρονομικὴ μεταβίβαση των χαρακτήρων που ἀπόκτησαν οἱ γονεῖς, ἢ ἡ σειρά των προγόνων κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ βίου των. Τὴ μεταβίβαση αὐτὴ ἀκριβῶς διαμφισβητοῦνε οἱ ἀντίθετοι τῆς σχολῆς τοῦ Λαμάρκ, οἱ νεοδαρβινιστές, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἀτομικὲς ἀποκτήσεις δὲν εἶναι μεταβιβάσιμες κληρονομικά.

Ἐδῶ εἶναι τὸ ὄραίο μέρος τοῦ ζητήματος.

Όπως νοηθῆ τόσο ἡ ἀπόκτηση ὅσο καὶ ἡ κληρονομικὴ μεταβίβαση χαρακτήρων νέων, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ προστρέξουμε σὲ μερικὲς ἔννοιες που εἰσήγαγε στὴ Βιολογία ὁ Le Dantec καὶ για τῆς ὁποῖες δὲν ἐκάμαμεν ἀκόμη λόγο.

Μιὰ ἀπ' αὐτές τῆς ἔννοιες, θεμελιώδης, εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ἐνότητας τοῦ ζωντανοῦ ὄντος. (1)

Αὐτὴ ἡ ἔννοια πάλι στηρίζεται ἀπάνω σὲ δυὸ ἄλλες ἔννοιες που εἶναι ἀπαύγασμα, καθὼς θὰ δοῦμε ἀμέσως, παρατηρήσεων ἀπάνω σὲ δυὸ βιολογικά φαινόμενα:

1. τῆς μεροτομίας.

2. τῆς ἀναμόρφωσης (régénération).

1. Πειράματα που ἔγιναν ἀπὸ τὸ φυσιολόγο Max Verworn, ἀπέδειξαν ὅτι ὅταν τὰ μὲν ἕνα πρωτόζωο, τὰ κομένα μέρη που δὲν περιέχουν κάρυο, σὲ λίγο καιρὸ παύουν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκδηλώνουν τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς (κίνηση κλπ.), ἐνῶ τὰ μέρη που περιείχαν τὸ κάρυον ἢ τοῦλάχιστον μέρος τοῦ κάρυου ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἢ ἔδρα τοῦ φαινομένου τῆς ἐξομοίωσης, νὰ ζοῦν δηλαδή. Τὰ πειράματα αὐτὰ ὀνομάσθησαν πειράματα μεροτομίας καὶ κατὰ τὸν Le Dantec ἀποδείχνουν πῶς:

«Οἱ ἐργάτες τοῦ ζωϊκοῦ φαινομένου τῆς ἐξομοίωσης εἶναι διαστάσεων μικροτέρων ἀπὸ των διαστάσεων τοῦ κυττάρου» (Θεώρημα III).

Ἐπίσης μὲ μιὰν ἄλλη ἔκφραση τοῦ ἴδιου σοφοῦ, τὰ πειράματα αὐτὰ

(1) Εἶναι καὶ ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου τοῦ Le Dantec: L'Unité dans l'être vivant, 1901.

ἀποδείχνουν πῶς ἕνα πλαστίδιον (κύτταρον) καθὼς μιὰ ἠλεκτρικὴ στήλη ἔχει δυὸ πόλους (τὸν ὁποῖον ἢ παρουσία εἶναι ἀπαραίτητη ὅπως τὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς (ἢ ἐξομοίωση) μπορεῖ νὰ ἐκτελεσθῇ: τὸ κάρυο καὶ τὸ πρωτόπλασμα (ἢ καλύτερα κυτόπλασμα).

Ἡ Ζωὴ εἶναι φαινόμενο δίπολο. (1)

2. Πειράματα μεροτομίας που ἔγιναν ἀπὸ τὸ Balbiani ἀπάνω στὸ ἐγγυματικὸ πρωτοζώαριό Stentor, που τὸ κάρυο του ἔχει τὴ μορφή κομβολογιοῦ, ἔδειξαν πῶς κάθε τμήμα ἀποκομένο, ἀρκεῖ νὰ περιεῖχε ἕνα κομμάτι τοῦ κάρυου, γιὰ νὰ ἀναμορφώσῃ ἐκ νέου τὸ Stentor μὲ τὴν εἰδικὴ του μορφή. «Τὸ ἄτομο που ἀνανεώνει τὴ μορφή του μετὰ ἀποκοπῆν εἶναι ἕνα ἄτομο, ἕνα». (Θεώρημα IV).

Πρῶτο πόρισμα τοῦ 4ου θεωρήματος εἶναι πῶς «δὲν ὑπάρχει τοπικὴ βλάβη, δὲν ὑπάρχει τοπικὸ φαινόμενο ἀπάνω σὲ ἕνα ἄτομο που ἀνανεώνει τὴ μορφή του μετὰ ἀποκοπῆν.

Δεύτερο πόρισμα, σπουδαιότατο: «Υπάρχουν λόγοι νὰ θεωρήσωμε τῆς μορφῆς ὑπὸ διάφορες σκάλες».

Διότι κατὰ τὸν Le Dantec στὴ βιολογία τὰ φαινόμενα καταλογίζονται σὲ διάφορες σκάλες: Πρῶτα πρῶτα ὑπάρχει ἡ μηχανικὴ σκάλα, των φαινομένων των ὄρατων, των φαινομένων τοῦ ὄλου. Ὅταν π.χ. στρεβλώσωμε τὸ χέρι ἐνὸς μὲ τὸν ὁποῖον παλαίβουμε τὸ φαινόμενο αὐτὸ λαμβάνει χώρα στὴ μηχανικὴ σκάλα. Ὑπάρχει ἡ σκάλα ἢ πρῶτοπλασματικὴ ἢ σκάλα κολλοειδῆς: γνωρίζουμε, πράγματι πῶς τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς ἔχουν ὡς βάση τὴ ζωσα ὕλη ἢ ὁποῖα εἶναι σὲ κολλοειδῆ κατάσταση: σημειωτέον ὅτι οἱ κολλοειδεῖς οὐσίες δὲν ὑλάγονται στὴ χημείαν ἀλλὰ στὴ φυσικοχημείαν. Τὸ συμπέρασμα εἶναι πῶς τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς ὄντας φαινόμενα κολλοειδῆ, εἶναι «καβάλλα ἀπάνω στὴ φυσικὴ καὶ ἀπάνω στὴ χημεία».

Τέλος ὑπάρχει ἡ χημικὴ σκάλα, ἢ ἀτομικὴ σκάλα (échelle atomique). Τὰ ζωντανά δηλ. μποροῦν κατ' εὐθειαν νὰ ἐπηρεασθοῦν μέσα στὴ χημικὴ τους σκάλα, ὅποτε καὶ ἡ ἐπίδραση εἶναι πὸ ἀνεξάλγητη καθότι πὸ βαθειά.

Μιὰ ἰδέα ἐξόχως γόνιμη που ὁ Le Dantec εἰσήγαγε στὴ βιολογία καὶ ἡ ὁποῖα ἐπιτρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἀπόκτηση νέων χαρακτήρων ἀπὸ τὰ ζωντανά, ἢ κληρονομικὴ μεταβίβαση των χαρακτήρων αὐτῶν, ἢ ἀλλαγὴ των εἰδῶν εἶναι πῶς:

«Υπάρχουν σχέσεις μετὰξὺ των φαινομένων τῆς πρωτοπλασματικῆς σκάλας καὶ τῆς μηχανικῆς σκάλας» (Θεώρημα V).

Όλα αὐτὰ τὰ θεωρήματα, οἱ προτάσεις αὐτές που ἔχουν ὡς βάση μοναδικὴ τὰ πειράματα τῆς μεροτομίας, δείχνουν πῶς ἡ ἐξομοίωση ἔχει ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὴ μορφογένεση: μὲ ἄλλους λόγους, ὁ χαρακτήρας φόρμα εἶναι κοινὸς στὰ ζωντανά, διότι κοινὴ στὰ ζωντανά ἐπίσης εἶναι ἡ ἐξομοίωση. Τὸ ζωντανό δημιουργεῖ τὴ φόρμα του, τὸ ζωντανό δημιουργεῖται τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ πῆ κανεῖς μέσα ἀπὸ τὰ διάφορα περιβάλλοντα ἀπὸ τὰ ὁποῖα

(1) Καὶ ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἄποψη ἀκόμη ἡ ζωὴ εἶναι φαινόμενο δίπολο. Ὅλα τὰ πλαστίδια ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γεννητικά περιέχουν δυὸ πόλους που μποροῦμε νὰ ὀνομάσωμε ἀρσενικὸ καὶ θηλυκό. Οἱ πόλοι αὐτοὶ εἶναι χωρισμένοι στὰ γεννητικά στοιχεῖα: σπερματοζῶαρια καὶ ὄαρια.

περνά. Χάρη σαυτή τήν ιδιότητα τὸ παιδί μοιάζει στους γονεῖς του. Καὶ τώρα ἡμποροῦμε νὰ ἐννοήσουμε τὸ μηχανισμό τῆς μεταβίβασης τῶν ἀποκτημένων χαρακτηρισθων.

Ἡ παρατήρηση δίδει πῶς τὰ ζωντανὰ ὑφίστανται συνεχῶς ἀλλαγές. Πότε ὅμως οἱ ἀλλαγές αὐτές, ἢ οἱ ἀποκτημένοι χαρακτηρισθες εἶναι κληρονομικοί;

Σύμφωνα μὲ τὴν ιδέαν τῆς ἐνότητος τοῦ ζωντανοῦ ὄντος, τὴν ιδέαν τοῦ ἀτόμου μηχανισμοῦ, ἕνας χαρακτηρισθός δὲν εἶναι ποτὲ μιὰ ἀλλαγὴ τοπικὴ ἀλλ' ἐνδιαφέρει ὅλο τὸν ὄργανισμό, ὅλο τὸ ἀτομο-μηχανισμό.

Κάθε ἄτομο, ὄντας μιὰ ἱστορία ἰδιαίτερη, ἔχοντας μιὰ κληρονομικότητα ἰδιαίτερη (ἴδε τὸν ὀρισμὸ τῆς κληρονομικότητος ποῦ ἐδόσαμε προηγουμένως), ἡ οὐσία ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀποτελεῖται ἔχει τὸ ἴδιο. Ὑπάρχουν τὸσες ζῶσες οὐσίες ὅσα καὶ ἄτομα.

«Σὲ κάθε ἀτομο-μηχανισμό προσορισμένο στους θεωρινούς ὁρους τῆς ὑπαρξῆς του ὅλα τὰ κότταρα καὶ μάλιστα ὅλοι οἱ μικροὶ ἐργάτες τῆς ἐξομοίωσης κατέχουν ἐν κοινῷ ἕνα σύνολο ἀπὸ ἰδιωτικὲς ιδιότητες ποῦ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀτόμου, τὸ ἀτομικὸ κληροδότημα» (Θεώρ. VI).

Μέσα λοιπὸν σαυτὸ τὸ ἀτομικὸ κληροδότημα ἐγγράφεται κάθε νέα ἀλλαγὴ, ὑπὸ τὴν ἐπίδραση ἐνὸς παράγοντα Β. Ἡ ἐγγραφή αὐτὴ γίνεται σύμφωνα μὲ τὴν ιδέα πῶς ὑπάρχουν σχέσεις μεταξύ τῶν τριῶν σκαλῶν τῶν ζωτικῶν φαινομένων.

«Ὅταν μιὰ βία ποῦ διαρκεῖ ἐξασκεῖται ἀπὸ τὸν παράγοντα Β ἀπάνω σὲ ἕνα ὄργανισμό Α ποῦ ἐξακολουθεῖ νὰ ζῆ, ὁ ὄργανισμὸς Α ὑφίσταται, ἐξ αἰτίας τούτου, μιὰν ἀλλαγὴ ποῦ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἐνόχληση ποῦ προκύπτει ἀπ' αὐτὴν τὴ βία. Ὅταν αὐτὴ ἢ ἐνόχληση γίνῃ μηδὲν (ἐάν μπορεῖ νὰ γίνῃ), ὁ ὄργανισμὸς Α ἔχει ἀποκτήσῃ ἕνα νέο χαρακτηρισθὸ ποῦ διατηρεῖται στὴν κατασκευὴ του, ἀκόμη καὶ ὅταν ὁ παράγοντας Β ἐξαλειφθῇ ἀπ' τὸ περιβάλλον». (Θεώρ. VIII.)

Ὅταν λοιπὸν ἕνας χαρακτηρισθός νέος φθάσῃ καὶ τὴν τρίτη σκάλα τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ὄργανισμοῦ, τὴ χημικὴ σκάλα, τὰ φαινόμενα τοῦ ἀποσηματισμοῦ* τῆς φυσικῆς-χημείας ἀπὸ τὴ μιὰ, τὸ μορφο-βιολογικὸ θεώρημα ἀπὸ τὴν ἄλλη (τὸ θεώρημα δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο, ἡ μορφογένεση συνοδεύει τὸ στοιχειῶδες φαινόμενο τῆς ἐξομοίωσης), μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ

ΣΗΜ. — Νά, μὲ συντομία, ποῦ εἶναι τὸ φαινόμενο τοῦ ἀποσηματισμοῦ: Πάνω ἀπὸ 960 βαθμοὺς ἐκατονταβάθμους, ἀνθρακοξο ἀσβεστιο ἰσοκλειμένο μέσα σὲ ἕνα περιβόλο κλειστὸ μαζὺ μὲ ἀνθρακικὸ ὀξύ καὶ ἀσβεστι, βρίσκεται σὲ ἰσορροπία μὲ αὐτοὺς τοὺς δύο παράγοντες, καθὼς τὸ νερὸ μέσα σὲ ἕνα κλειστὸ ἀγγεῖο, εἶναι σὲ ἰσορροπία μὲ τὸν ἀτμὸ. Ἐάν ἀυξήσωμε λίγο τὴν πίεση τοῦ περιβόλου χωρὶς νὰ ἀλλάξῃ ἡ θερμοκρασία καὶ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ θὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν ἀσβεστι ὅπως σχηματίζῃ μιὰ νέα ποσότητα ἀνθρακώζου ἀσβεστιοῦ* ἐάν ὀλιγοστῶσωμε ἀπεναντίας τὴν πίεση, ἢ ἀφαινοῦντες τὴν πίεση σταθερῇ, ἀυξήσωμε τὴ θερμοκρασία, τὸ ἀνθρακοξο ἀσβεστιο θὰ ἀποσηματισθῇ οὐδ' ἀσβεστι καὶ ἀνθρακικὸ ὀξύ. Κάθε μετατροπὴ τῆς θερμοκρασίας ἢ τῆς πίεσης, θὰ συνοδευθῇ λοιπὸν ἀπὸ ἕνα σχηματισμὸ ἢ ἀποσηματισμὸ ἀνθρακώζου ἀσβεστιοῦ, ἢ χημικὴ ἰσορροπία ἢ ἀποκατεστημένη μεταξύ τοῦ σύνδετου καὶ τῶν συνθετικῶν του, θὰ εἶναι ὑπὸ τὴν καθένηση τῶν φυσικῶν ὁρων τοῦ περιβόλου. Μεταξὺ χημείας καὶ φυσικῆς ἔχουν ἐδῶ σχέσεις αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ. (Elém. de phil. biol. 28).

διαπιστώσωμεν πῶς ἡ ἀλλαγὴ ποῦ μεταβιβάσθηκε στὸ ἀτομικὸ κληροδότημα τοῦ αὐγοῦ θὰ ἐκδηλωθῇ κατὰ τὴν ἐπόμενη γενεὰ μὲ ἕνα χαρακτηρισθὸ περιγραφικὸ ἴδιας φύσης μὲ κείνον ποῦ παρήχθη κατ' εὐθείαν ἀπάνω στὸ γονηθ.

Καθὼς βλέπει λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης ἡ δεύτερη ἀρχὴ τοῦ Λαμάρκ εἶναι καὶ αὐτὴ μιὰ συνέπεια τοῦ νόμου τῆς λειτουργικῆς ἐξομοίωσης. Ἡ ζωὴ εἶναι μιὰ διαρκὴς ἐξομοίωση, μιὰ λειτουργικὴ ἐξομοίωση ποῦ τὴν συνοδεύει ἡ μορφογένεση. Μεταξὺ τῆς κατασκευῆς ζῶσας ἕλης καὶ τῆς ἀντίστοιχης κατασκευῆς τῶν ἀτομικῶν μορφῶν ὑπάρχει δεσμὸς ἀπὸ αἴτιο σὲ αἰτιατόν. Σύμφωνα μὲ αὐτὸν τὸ δεσμὸ ἕνα αὐγὸ γίννας, δίδει μιὰ γίνα καὶ ὄχι μιὰ γέγκα, καὶ ἕνα αὐγὸ ἀνθρώπου δίδει ἕνα ἀνθρώπο καὶ ὄχι ἕνα σκουμπρί. Τὸ αὐγὸ τῆς γίνας ἀποτελεῖται ἀπὸ οὐσία γίνας καθὼς καὶ τὸ αὐγὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖται ἀπὸ οὐσία ἀνθρώπου. Ἐκεῖνο ποῦ ξεχωρίζει ἕνα εἶδος ζῶου ἀπὸ ἕνα ἄλλο εἶναι πῶς ὑπάρχει μιὰ διαφορὰ ποιότητος στὰ συστατικὰ τοῦ πλάσματος των, ἐνῶ οἱ ράτσες ἢ ποικιλίες ζῶων, ξεχωρίζουν μόνον καθόσον οἱ διαφορὲς τῶν πλάσματος των εἶναι ποσοτικὲς καὶ ὄχι ποιοτικὲς. Ἐνα εἶδος ἀλλάσει, μεταμορφώνεται σὲ ἄλλο εἶδος, ὅταν στὸ ἀτομικὸ κληροδότημα τῶν ἀτόμων τοῦ εἶδους αὐτοῦ ἐπέλθῃ μιὰ μεταβολὴ ποιοτικὴ.

Ὁ Le Dantec ὀνομάζει στιγμὴ τῆς μεταβολῆς (moment de la transformation) τὴ στιγμὴ ὅπου μιὰ συνήθεια ποῦ ἴσαμε τότε δὲν εἶχε περάσῃ τὴ κολλοῖδῃ (προτοπλασματικὴ σκάλα), τὴν περνᾷ τέλος καὶ εἰσχωρεῖ ὡς στὴ χημικὴ σκάλα. Μιὰ ιδιότητα ἀληθινὰ περιέργη, λέγει, τῆς σημαντικῆς αὐτῆς στιγμῆς, εἶναι πῶς ἂν εἶχαμε νὰ τὴν παρατηρήσωμε ἀπάνω σὲ ἕνα εἶδος γνωστὸ, δὲ θὰ τὸ πέραμε χαμπάρι. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ εἶδους θὰ γινότανε μπροστὰ στὰ μάτια μας χωρὶς νὰ τὸ δοῦμε! Ἀπεναντίας μάλιστα, ὅταν τὸ ζῶο βρίσκεται τὸ πλέον τέλεια προσαρμοσμένο στὸ εἶδος τοῦ βίου του, τὴ στιγμὴ, κατὰ συνέπεια, ποῦ ἡ φόρμα του καὶ ἡ στάση του εἶναι τὸ ὀλιγότερο εὐμετάβλητη, ποῦ θὰ ἦτανε ἡ ἔδρα τοῦ τελειωτικοῦ αὐτοῦ φαινομένου ποῦ εἶναι ἡ ἀλλαγὴ τοῦ εἶδους! Καὶ ὅμως ἀπὸ αὐτὴν τὴ στιγμὴ, καὶ τὸ ἀθεράπευτο θὰ ἔχῃ σημάνη μέσα στὸ κληρονομικὸ πατριμόνιο τῆς γενεᾶς (!).

Ἐκεῖνο ποῦ χαρακτηρίζει τὸν κληρονομικὸ χαρακτηρισθὸ εἶναι πῶς μεταβιβάζεται στους ἀπογόνους καὶ ἂν ἀκόμη ἐκλείφουν οἱ αἰτίες ποῦ ἐπροκάλεσαν τὴ γένεση του. Ὅταν ἕνας χαρακτηρισθὸ ἀποκτημένος ἰστέρα ἀπὸ πολλὰς γενεᾶς καταντᾷ κληρονομικὸς, αὐτὸ σημαίνει πῶς μέσα στὸ ζωντανὸ συνέβηκε μιὰ ἐσωτερικὴ ἀλλαγὴ χημικὴ, ἢ ὁποῖα ἐφαρμόζει τελειοτικὰ τὸ κληρονομικὸ πατριμόνιο, σὲ μιὰ φυσιολογία καὶ μιὰ μορφολογία οἱ ὁποῖες, ἀπὸ πολλὰς γενεᾶς ἦσαν ἀποκτημένες ἀπὸ καθ' ἕνα ἀπὸ τὰ ἄτομα τῆς σειρᾶς τῶν γενεῶν.

Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖο βρισκόματε μίαν ἄλλην ιδέαν τοῦ Le Dantec. ποῦ τὴν ἐξέφρασε ὑπὸ τὴ μορφὴ νόμου τῆς φυσικῆς, τὸ 1910. Στὸ νόμο αὐτὸ ἔδωκαν ὡς ὄνομα: νόμο τῆς μονιμότητος τῆς ζωῆς. Σύμφωνα μὲ αὐτὸν τὸ νόμο. «Τὸ κληρονομικὸ πατριμόνιο ἐνὸς εἶδους ποῦ θὰ ἀλλάξῃ

(!) Εἶδατε τί σημαίνει ἡ λέξη ἀτομικὸ πατριμόνιο. Τὰ ἀτομικὰ πατριμόνια τῶν ὄντων ἐνὸς ἴδιου εἶδους, δὲν παρενοιάζον ἀναμεταξύ τους παρὰ διαφορὲς ποσοτικὲς: ἡ ποιοτικὴ σύσταση κοινὴ σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀτομικὰ πατριμόνια εἶναι τὸ κληρονομικὸ πατριμόνιο τοῦ εἶδους, τὸ εἰδικὸ πατριμόνιο.

Ἡ τέχνη δὲν ἀφῆκεν ἀδιάφορο τὸ Le Dantec. Μὲ ὄλο, ποῦ τοῦ ἀρέσει νὰ δίδῃ στὸν ἑαυτὸ του τὸν τίτλο τοῦ philistin, ὁ Le Dantec ἐνδιαφερόντανε πολὺ γιὰ τὴ τέχνη. Καθὼς φαίνεται ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ μουσικὴ ἦσαν οἱ τέχνες ποῦ τοῦ ἀρέσανε περισσότερο. Χωρὶς νὰ ξεχάσωμε πόσο μετεχειριζότανε τὴν πένα ἀξιόλογα. Συγγραφέας ἐπιστημονικῶς πρώτης τάξεως, συνήκωνε τὴ χάρη μὲ τὴν ἀκριβεία, τὴ δεξιότητα μὲ τὸ σοβαρό. Ἐπὶ πλέον τὸ ὕψος του εἶχε καὶ τὸ εὐθυμο, τὸ ὑγιές, ἡ δὲ πολεμικὴ του ἐδίαβάζετο εὐχάριστα καὶ ἀπὸ ἐκείνους ἀκόμη τοὺς ὁποίους εἶθιγε. Ἀπὸ τοὺς σημερινούς ἐπιστήμονες κανεὶς δὲν ἔχει ἀγαπηθῆ τὸσον ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνες ὅσον ὁ Le Dantec. Πόσο περισσότερο προτιμῶ τὸ ὕψος τὸ καθαρό, δροσερὸ καὶ τρεχάτο τοῦ Le Dantec ἀπὸ τὸ πλαστὸ καὶ ξηρὸ μουσαϊκὸ τοῦ Μπέρξων, ποῦ ἀπατᾷ μόνο τοὺς ἐραστές τοῦ ἐπιτηδευμένου.

Στὸ ζήτημα τῆς τέχνης ὁ Le Dantec ἐξέφερε γνώμες ἀντίθετες. Στὴν ἀρχὴ εἶδε στὴν τέχνη τὸ ἀντίθετο τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπιστῆμη εἶναι ἀντικειμενικὴ, ἡ τέχνη ὑποκειμενικὴ. Κατόπιν ὅμως, (Savoir) ἀναγνώρισε πὼς ἡ τέχνη δὲν εἶναι ἀπλῶς ὑποκειμενικὴ, ἀλλ' ἀνθρώπινη. Ὑπάρχει ἓνα ὄραιο ἀνθρώπινο.

Ἡ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ.

Ποιά θὰ εἶναι ἡ ἐπίδραση τοῦ ἔργου τοῦ Le Dantec; Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιστῆμη γιὰ τὴν ὁποίαν ἐδούλεψε καὶ τὴν ὁποίαν ἀνέβασε σὲ ὕψος φιλοσοφίας, ἡ μᾶλλον ἔδειξε πὼς εἶτανε αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ φιλοσοφία, ἡ ἀπάντηση ἐπιβάλεται. Ὁ Le Dantec ἐλευθέρωσε τὴν βιολογία ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά τῆς μεταφυσικῆς. Ἀπὸ ancilla τὴν ἔκανε domina. Βέβαια οἱ μυστικιστὲς (Μπέρξων, Driesch, Ranke κλπ.) καθὼς καὶ ἐκείνοι τοῦ μέλλοντος δὲν θὰ παραλείψουν ποτὲ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴ βιολογία ὅπως ὑποστηρίζουν τίς πιδ ἠρησκευτικῆς ἢ μεταφυσικῆς ιδέες του.

Αὐτὸ δὲ σημαίνει. Θὰ βρεθοῦν πάντα ἄνθρωποι ποῦ θὰ προτιμοῦν ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ ἀλήθεια, τὴ γλυκεῖα πλάνη. Χάρης ὅμως στὸ Le Dantec ἀπὸ σήμερον ὑπάρχει μιὰ βιολογία ἐπιστημονικὴ, μιὰ ἐπιστῆμη τῶν ζωντανῶν, μιὰ ἐπιστῆμη τῆς ζωῆς, μιὰ μηχανικὴ τῆς ζωῆς.

Αὐτὴ δὲν εἶναι κατωμένη γιὰ τὸν πολὺ κόσμον ποῦ ζῆ μέσα στὰ τέλματα τοῦ μυστικισμοῦ, ποῦ ἔνεκα κληρονομικῶν στιγματίων, ἀδυνατεῖ νὰ κάμῃ τὸ μεγάλο βῆμα πρὸς τὴν ἀλήθεια. Εἶναι ὅμως φτιασμένη αὐτὴ ἡ βιολογία, ἡ τίμια, ἡ ὄχι τσιαρλατανίστικη, γιὰ τοὺς λίγους ἐκείνους ποῦ ἐπιθυμοῦν νὰ ἀντικρούσουν τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας κατὰμοιτρα.

Ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἀποψη τὸ ἔργο τοῦ Le Dantec θὰ ἐπιβληθῆ σιγά-σιγά γιὰ τὴν εὐκρινεία του. Ὁ Le Dantec μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ πρῶτος φιλόσοφος ποῦ ἀποφασιστικᾶ ἔπαυσε νὰ πληρώνῃ φόρο ὑποταγῆς στὸ μυστικισμό. Ὑπ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς ἓνας ἀναθεοφείας. Πόσους δὲν ἔχουνε ἀνακηρύξῃ εἶσαμε τώρα ὡς ἀναθεοφείας τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπὸ τὸ Schopenhauer ποῦ ἀναλαμβάνει νὰ μᾶς ἀναθρέψῃ μὲ τίς Upanishad, ἔως τὸν Tolstoi μὲ τὸ Εὐαγγέλιον (χωρὶς νὰ ἀναφέρω τοὺς μικροὺς ἀναθεοφείας σὰν τὸ Barrès). Ἀλλὰ δὲ βλέπετε πὼς ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀναθεοφείας ἀπευθύνονται ἀκριβῶς στὸ μυστικισμό σας, δηλ. στὴ κληρονομικότητά σας, στὰ περασμένα σας! Εἶνε ὑπὲρ τῆς ἀναθεοφείας αὐτοῦ, γιὰ ὑπὲρ τῆς κληρονομικότητάς; Ὁ Tolstoi μᾶς κηρύττει ἓνα ἰδεῶδες ποῦ

δὲν εἶναι βιώσιμο ποῦ κάθε τόσους αἰῶνες ἀναλαμβάνει νὰ τὸ ζήσει ἓνας ἄνθρωπος. Ἀγίνω κατὰ μέρος πλέον τὸν de triste mémoire, Schopenhauer.

Ἐάν θέλετε νὰ ἀναθρέψετε θελήσετε λοιπὸν τὴν ἀναθεοφεία, θελήσετε, τὸ νῆον, θελήσετε τὴ νέα προσαρμογὴ. Διορθώσετε τὴν κληρονομικότητα μὲ τὴν ἀναθεοφεία, ἔστω καὶ ἂν τὸ ἔργο εἶναι βαρὺ.

La vie est à monter et non pas à descendre.
Et qu'importe souffrir si c'est pour s'exalter.

Χωρὶς νὰ ἔχη φιλοδοξήσει ὁ Le Dantec τὸν τίτλο τοῦ ἀναθεοφεία, χωρὶς νὰ ἔχη ἀποδόσῃ στὸν ἑαυτὸ του ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἄλλους τίτλους ἀπὸ κείνους τοῦ philistin, scientifique, matérialiste, individu anormal καὶ παρόμοιους, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὑπῆρξε εἶσαμε τώρα ὁ πῶς ἀληθινός, ὁ πῶς εὐεργετικὸς ἀναθεοφείας.

ΑΓΕΣΑΝΤΡΕΙΑ 1917

Γ. ΒΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗΣ

ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ

FÉLIX LE DANTEC :

La Matière Vivante 1895.—Les Sporozoaires (en collaboration avec le Dr L. Bérard) 1895.—Théorie nouvelle de la vie 1896.—La bactériologie charbonneuse 1896.—Le déterminisme biologique et la personnalité consciente 1897.—La forme spécifique 1897.—Evolution individuelle et hérédité 1898.—L'individualité et l'erreur individualiste 1898.—La sexualité 1899.—Lamarckiens et Darwiniens 1900.—L'Unité dans l'être vivant 1901.—Le Conflit 1901.—Les limites du connaissable 1902.—Traité de biologie 1903.—Les lois naturelles 1904.—Les influences ancestrales 1905.—L'athéisme 1905.—Introduction à la pathologie générale 1906.—Éléments de philosophie biologique 1906.—La lutte universelle 1906.—De l'homme à la science 1907.—Science & Conscience 1908.—La définition de la science 1908.—La crise du transformisme 1908.—La stabilité de la vie 1910.—Le chaos et l'harmonie universelle 1911.—L'égoïsme seule base de toute société 1911.—Contre la métaphysique 1912.—La science de la vie 1912.—La mécanique de la vie 1913.—Le problème de la mort et la Conscience universelle 1914.—Savoir 1916.

ΜΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΣΕΛΙΔΑ

ΤΟΥ FÉLIX LE DANTEC.*

Excusez-moi, Monsieur, de n'avoir pas répondu plus tôt à votre enquête ; je trouve votre lettre en rentrant de vacances.

Je vous avouerai d'ailleurs que, pour vos deux premières questions, au moins, je ne me sens pas suffisamment renseigné. Il faudrait, pour vous répondre, connaître mieux que je ne le fais la mentalité des divers éléments qui constituent le peuple grec. Je ne crois pas qu'une consultation sociologique puisse être bonne pour tous les peuples indistinctement ; il faut résoudre les problèmes dans chaque cas particulier, en tenant compte des conditions réalisées dans ce cas particulier.

Quant à la troisième question de votre circulaire, il me semble qu'elle doit se poser d'une manière angoissante à tous ceux qui sont capables de réfléchir. La Science a fait trop de progrès pour que l'on ait le droit d'espérer voir sortir quelque chose de durable d'un travail basé sur des faits qui sont en contradiction avec les résultats scientifiques. L'humanité est trop avancée pour qu'on puisse continuer à la bercer avec des fables. Il faudra se décider un jour à faire table rase de toutes les croyances anciennes et entreprendre de construire une morale sociale sur des conventions choisies à la lumière des conquêtes de la Biologie. Mais ce sera une terrible révolution, une secousse très douloureuse et peut-être mortellement dangereuse. Existe-t-il un peuple formé d'éléments assez instruits et assez capables de comprendre, pour que l'on puisse faire sans trop de danger, sur lui, cette terrible expérience ? Le peuple grec remplit-il ces conditions ? Vous le savez sans doute mieux que moi. Mais je comprends que, en ce moment si important de son histoire, ses penseurs se soient posé pour lui le grave problème que vous avez formulé à la fin de votre questionnaire. Il faudra sûrement que cette révolution ait lieu un jour.

Les hommes qui vivent en contact avec le peuple grec peuvent seuls savoir si le moment est venu de l'entreprendre à son profit.

Veuillez agréer, Monsieur, l'assurance de mes sentiments très distingués.

Paris, 12 Octobre 1913.

FÉLIX LE DANTEC

* ΣΗΜ. ΓΡΑΜ. —Τὸ γράμμα αὐτὸ ἐστάλη ὡς ἀπάντηση στὴν «Ἐρευνά μας».

ΕΙΝΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ;

(ΜΕΛΕΤΗ ΓΡΑΜΜΕΝΗ ΕΠΙΘΗΛΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ
ANDRÉ LORULOT ΓΙΑ ΤΑ "ΓΡΑΜΜΑΤΑ").

Θὰ ἦταν βέβαια, παρατανήσια ἀπασχόλησι, νὰ καθόμαστε, νὰ ξανα-συζητοῦμε, τὴν μὴ ἔπαρξι αὐτογνωμοσύνης (libre-arbitre), στὸν ἄνθρωπο, ἂν δὲν γνωρίζαμε, τὴν ἐπίδρασί της, στὰ πνεύματα τῶν σημερινῶν διανοουμένων, ἐπίδρασι, ποῦ ριζώθηκε, βαθειά, παρ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας τῶν νετερεμιστῶν, ἀπὸ τοῦ Spinoza, Descartes, Leibnitz, μέχρι τῶν Stuart Mill, Taine καὶ Le Dantec. Γιὰ αὐτό, θὰ συγκεκριαλιώσουμε ἐδῶ τὰ κυριώτερα ἐπιχειρήματα.

Τί θὰ πῆ ἠθικὴ ἐλευθερία ;

Πολλοί, σὲ διάφοραις ἐποχαῖς, ὑποστήριξαν τὴν ἔπαρξι της, χωρὶς μ' ὅλα ταῦτα, νὰ μᾶς δίνουν τὸν ὄρισμό της. Τὰ λεξικά μᾶς λένε : «Α ὁ-τογνωμοσύνη, εἶναι ἡ ἰδιότης, ποῦ ἔχει ἡ ψυχὴ, νὰ ἀποφασίσῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὰ καθ' αὐτήν, χωρὶς ἐξωτερικὴν ἐπίδρασι». Ἄλλὰ δὲν μᾶς ἐξηγοῦν τὸν μηχανισμό, αὐτῆς τῆς ἰδιότητος.

Τί δὲ θὰ πῆ, ἀνθρώπινη ψυχὴ ; Πῶς λειτουργεῖ ; Ἀπὸ ποῦ, ἀπορρέουν αἱ ἀποφάσεις ἐνδογενεῖς ἢ ἐξωγενεῖς ; Πῶς σχηματίζονται αἱ ἰδέαι, ἢ πῶς τὸ βουλητικὸν ἐξελίσσεται σὲ πράξεις ;

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς πνευματοδόξους (spiritualistes) φιλοσόφους, δὲν ἐπρόσεξαν, ὅσο ἔπρεπε, τὰ προβλήματα αὐτά, καὶ γιὰ αὐτό, ἄς μὴ μᾶς φαίνεται παράξενο, ἂν τὰ φιλοσοφικά τους συστήματα, πέφτουν εἰκόλια, ἀφοῦ βασίζονται στὴν ἄγνοια.

Ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, προήλθε μόνη της καὶ φυσικά, ἀπὸ ταῖς δυαδικαῖς καὶ πνευματόδοξαις θεωρίαις, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ψευτικὴν ἀντίθεσι, μεταξὺ πνεύματος καὶ βλῆς. Αἱ θεωρίαι αὐταί, ἂν καὶ χάνουν κάθε ἡμέρα ἔδαφος, ὅμως στὸ παρελθόν, βρῆκαν πολλοὺς καὶ ὄχι κοινοὺς, ὑποστηρικτάς. Ὁ Prudhon, στὴν ἀκόλουθο φράσι του, συνοψίζει ὅραϊα, ταῖς θεωρίας, ὅλων αὐτῶν.

«Ἐάν ὁ ἄνθρωπος, ἦταν ὅλος βλῆ, δὲν θὰ ἦταν ἐλεύθερος. Οὔτε ἡ ἔλξις, οὔτε ἄλλος συνδυασμός, τῶν διαφόρων ἰδιοτήτων τοῦ σώματος, θὰ ἀρξοῦσαν, νὰ ἀπαρτίσουν τὴν αὐτογνωμοσύνην». (1)

Θὰ ἦταν λοιπὸν ἡ ψυχὴ, στοιχεῖον ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸ σῶμα, μὲ ἰδικὴν του ζωὴν. Τὰ γεγονότα ἀποδείχνουν, ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὐτή, εἶναι λανθασμένη. Τὸ ἀνθρώπινον ὄν, εἶναι ἓνα σύστημα, ἀπόρροια λειτουργιῶν καὶ ὀργάνων. Κάθε πράγμα, ποῦ ἐπηρεάζει, μέρος τοῦ συστήματος, ἐπηρεάζει καὶ τὸ σύνολον καὶ δὲν εἶναι δυνατόν, νὰ τροπολογίσωμεν μίαν λειτουργίαν, (δηλαδὴ τὸ ὄργανον), χωρὶς νὰ προκαλέσωμεν, κατ' ἀντανάκλασιν, ἄλλα φαινόμενα, εἰς ἄλλα ὄργανα, ἢ τὰς λειτουργίας, αὐτῶν τῶν ὀργάνων.

(1) De la Justice dans la révolution et dans l'Eglise.

αί αντίληπται, ή αί αισθαντικαί παραστάσεις, αί παρέχουσαι, εις τόν προϋπάχοντα εγκέφαλον, τήν απαραίτητα, διά τόν σχηματισμόν ιδέας, ή τήν επώασιν του βουλητικού, υλικά. Ο Ferrier, ώνόμασε τά κέντρα αυτά, τα εφρισκόμενα επί του μετωπικού λοβού: κέντρα ρυθμιστικά. Όσον αυτά, είναι δυνατώτερα, τόσοσν και αί πράξεις παρορμήσεως εξασθενούν. (Είν αντίθετον από ότι συμβαίνει, στό παιδί, τόν άγριον, τόν εκφυλον).

Η επίσχσεις, επέρχεται, όταν ο εγκέφαλος, είναι πλουτισμένος, μέ ωφελίμους, καλλιεργημένους αντίληψεις, ιδέας φρονίμους, ηθικάσ παραστάσεις, αί όποια, θα ύπαγορεύσουν, εις τόν άτομον, πράξεις ευγενείς, ευσυνειδήτους. «Η μόρφωσις τών ρυθμιστικών κέντρων, λέγει ο ίατρος Magnan, επιτυγχάνεται, διά της διαρκούς πείρας. Ας φροντίζωμεν λοιπόν, να αναπτύσωμεν, εν τη συνειδήσει την προσοχήν από τας βουλητικάσ πράξεις τών παιδιών, να χάνεται ή παρορμητική χροιά, και θα έχωμεν ούτω, την διάσκεψιν [σκέψιν—κρίσιν—άπόφασιν]. Έννοείται ότι, τά κέντρα αυτά, εξαρτώνται, τελείως, από τās φυσιολογικάσ καταστάσεις του άτόμου. Όταν υπάρχει, κάποια βλάβη, αναφανώνται, όλα τά στάδια της κτηνόδου: έκδηλώσεως, του ήθικου. Αί άθέμιτοι όρμαι, άποχαλινούται, όταν δέ ή κατάντησις του άτόμου καταστή τελεία, τότε όφίσταται μόνον ή οργανική ζωή. (Παράδειγμα ή ήλιθιος, εις τόν όποιον οι περιφρεσικοί ερεθισμοί, δεν περνούν από τά ρυθμιστικά κέντρα, αλλά άπλως ξεσπούν, εις άνακλαστικάσ αντιδράσεις του μυελού, ή του εγκεφαλου).

Με μία λέξη, πάντοτε ή θέλησις, μετέχει της ήθικοδιανοητικής καταστάσεως του άτόμου. Πλούσιο μυαλό, πολυπληθείς παραστάσεις = ισχυρά θέλησις, επίσχσεις, χαλαναγωγήσις. Μυαλό εκρυθμο, ή μη μορφωμένο, παραστάσεις όλίγια ή φρενίται = θέλησις όμοειδής, παρόρμησις, ρουτίνα.

Η θέλησις, ενεργεια καταθιγντήριος, άπορρέουσα, από την ψυχοφυσιολογικήν οργανοσιν τών παραστάσεων, και τόν συνδυασμόν αυτών, μέ τόν οργανικόν σύστημα, κληρονομικόν ή επήκτητον, ή θέλησις λοιπόν, δεν έχει τίποτε τόν άπαραφυσικόν. Δεν συντρέχει κανείς λόγος να την άναγράφωμεν εις χωριστόν φαινόμενον.

-*-

Αφού ή υπόθεσις, εξεκαθαρίσθη άρκούντως, θα μψ είναι εύκολον, να λύσωμεν, τόν πρόβλημα της αὐτογνωμοσύνης. Ας άκούσωμε, πρώτα, τί λένε, οι ύπερασπισταί του.

«Είναι δύσκολον, να έννοήσωμε τόν έαυτό μας, αδύνατον να εξηγήσωμε την ύπαρξιν της ελευθερίας του ανθρώπου, μέσα εις κόσμον, εν θ, τόν πόν διέπεται μέχρι τών άδιοράτων λεπτομερειών, από σταθερούς και άπαραβίαστους νόμους: είμεθα ύποχρεώμενοι, να παραδεχτώμε και άλλους παράγοντας, τούς όποιους, δεν έννοώμε, και τούς όποιους, δεν μπορούμε να εξηγήσωμε, οίχ' ήτον, είμαστε, ύποχρεώμενοι, να παραδεχτώμε, ότι ή ελευθερία του άτόμου, είναι άναμφισβήτητος.» (1)

Η ελευθερία είναι άναμφισβήτητος: Καθόλου. Αναμφισβήτητος είναι ή άμάθεια του J. Steeg. Αφού λέγει, ότι δεν έννοεί τόν έαυτό του, γιατί

(1) J. Steeg: «L'honnête homme» σελ. 69.

έπιχειρεί, να δώσει, άλλους να έννοήσουν: Οι Θεϊσταί, είναι λογικώτεροι: έξηγούν την ελευθερίαν, τόν άντικατοπτρισμόν αυτόν, μέ ένα άλλο άντικατοπτρισμόν: τόν Θεόν.

«Ο Θεός, ύπως σ' όλα τά πλάσματά του, έδωσε και σέ μένα νόμον, αλλά και ελευθερίαν, να τόν παραβώ, ή να ύποταχθώ. Με άφισε, ύποθηκοφύλακα και ύπόλογον της τύχης μου.» (2)

Αν παραβαίνουμε ένα νόμον, τόν παραβαίνουμε, για να ύποταχθώμε, σέ κάποιον άλλον. Αφού όμως ύπακούομεν, σ' αυτόν τόν κάποιον άλλον, δεν υπάρχει, ελευθερία.

Ο Prout, για να άποδείξη, ότι ο άνθρωπος είναι ελεύθερος, γράφει: «Εν τούτοις βλέπομε κάθε μέρα τεμπέληδες, να γίνονται εργατικοί, όταν πιέζονται από την ανάγκην, ή υπό έντασιν θελήσεως, ανθρώπους επιπολαίους, να σοβαροποιούνται, από την πείραν της ζωής, χαροπαίχτας: να μετανοούν κιλ.» Σήμφωνοι. «Όλα, τά βλέπομε. Αλλά, γνωρίζωμε, ότι όλα αυτά αί μεταβολαί, δεν γίνονται, χωρίς λόγο. Είτε, από την πίεσιν της ανάγκης», είτε «από την πείραν της ζωής» πάντως, πρέπει, να παρεμβληθούν εξωτερικοί παράγοντες, και πρέπει τόν άτομον, να είναι επιδεικτικόν, της εξωτερικής αυτης επιδράσεως.

Ει αυτό, ας επαναλάβωμε, μαζί μέ τόν Lanessan «Οι ύποσηρικαί της αὐτογνωμοσύνης, δεν μψ έδωσαν, τουλάχιστον εν παράδειγμα, εις τόν όποιον, ή θέλησις, ενεργησε, χωρίς να τειθ, εις κίνησιν, από κάποια εντύπωση, ιδέαν, άνήγησιν, ή ερεθισμόν. Βέβαιον, μπορώ, να κάμω ότι θέλω, εάν κανένα ύλικόν εμπόδιον, δεν παρεμβληθ ή στην θέλησιν μου, αλλά δεν μπορώ να θέλω κάτι, αν κάποια εντύπωση, κάποια ιδέα, δεν καθορίση τόν βουλητικόν μου, και δεν μπορώ να θέλω, τούτο ή εκείνο, χωρίς, ή διέπουσα την θέλησιν μου αίτια, να καθορίση, να θέλω, τούτο ή εκείνο».

«Αν μψ έλεγαν, τόν έσοκόσω, χωρίς αίτια, έτσι, από ευχαρίσθη, να σκοτώση άνθρωπον, θα μψ έφαίνετο παράξενο, άπίστευτον.» (3)

Κάθε άνθρώπινη πράξις, καλή ή κακή, διέπεται από κάποια αίτια. Η ευχαρίσθησις του κακού, άπορρέει, από παθολογικήν αίτιαν. Οι θεολόγοι, όταν έλεγαν ελευθερίαν, έννοούσαν, ιδιότητα άπληλαμένην άνάγκης, άπληλαμένην ποιητικό αίτιου. Σήμερον, είναι δόξολον, να ύποσηρικθ ή τουαύτη θεωρία, και οι ήθισταί του νικητριμισμού, όληρώσθησαν. Και θα όλιγοστέφον άκόμα.

Δεν παραδέχομαι, διόλου, τās γνώμασ του J. Ferrière, συγγραφέας, σπουδαίου, μ' όσα ταύτα έργον. (4) Η ιδέα της ελευθερίας, στηριζομένη εις τόν ύπόλογον, είναι από τούς μεγαλητέρους μοχλούς, τούς ύφροντας, διαρκώς, την ανθρωπότητα, υπεράνω εαυτης. Και αν, άκόμη, είναι αυταπάτη, πλάνη, παραμένει αυταπάτη ενεργητική, αυταπάτη απαραίτητος ίσως, διά την παγκόσμιον πρόδον.

Πώς ή αυταπάτη, δηλαδή κάτι κενόν σημασίας και έννοιας, πως θα ήμποροδσε, αυτη καθ' εαυτην, μόνη, να προάγη την ανθρωπότητα, και να την ύψώνη, υπεράνω εαυτης: Είναι άνόητον. Ο καθηγητής Forel, επιχειρηματολογεί, πολύ λογικώτερα. «Ο άνθρωπος, γίνεται, επί τοσοούτον μάλ-

(1) Jules Simon: «Le Devoir» σελ. 120.

(2) St. Augustin: «Confessions».

(3) La Loi du progrès, en Biologie et en Sociologie σελ. 147.

λον ελεύθερος, εφόσον, έννοει, ότι δέν είναι ότι δηλαδή, αί πράξεις του, εξαρτώνται, από την δραστηριότητα του εγκεφάλου του».

Η άναζητήσις των αιτίων, ή παρατήρησις των φυσικών νόμων, ή φροντίς της αυτοαναπύξεως και δράσεως, σύμφωνα, με άρχάς άνευνορισμένης ύπεροχής, αυτά είναι, οί άληθείς παράγοντες προόδου.

✽

«Διαλέγω, άρα, είμαι ελεύθερος, έχω την δύναμιν της έκλογής, μεταξύ δύο τίσεων». Αυτό είναι τό αιώνιον επίχειρημα, των άνταγωνιστών μας. (1)

Είναι εύκολο, νά άπαντήσουμε, ότι ή έξουσία της έκλογής, είναι κάθε άλλο, παρά ελευθέρα έξουσία, άφοδ τό ισχυρότερο μοτίβο ύπεριοχέι πάντοτε. Μπορούν νά μās βεβαιώσουν, ότι προτιμώμεν, τό άσθενέστερο μοτίβο ; Θά ήταν άνόητο, ή άταπάτη, διότι θά έπερναν, ως άσθενέστερο, ένα μοτίβο, του όποιου, άπλώς, είναι δύσκολος ή άνάλησις ή επίπολαία ή γνώσις.

«Συμβαίνει πολλάς φορές, αί ύπαγορεύσεις, αί όποιαί μās φαίνονται, ως τελείως ελεύθεροι, νά μήν είναι πραγματικώς, παρά άπόρροια, της έκ γενετής διαπλάσεώς μας, της άνατροφής μας, και μη συνειδητών παραστάσεων, ή έρεθισμών της στιγμής» (2). Πρέπει νά εκλείρη, ή άνόητος, ύπερηφάνεια του ανθρώπου, ότι είναι βασιλεύς του κόσμου, χωρίς νά θέλουμε μ' αυτά, νά παραδεχόμεν, τās θεωρίας του πεπομένου και νά θεωρήσωμεν, τον άνθρωπον ως «όργανον» άνεπίδεκτον τελειοποιήσεως. Οί άμαθείς, τά άσθενικά πνεύματα, κάτοχοι άσθενούς διανοητικού δυναμικού, θά ενεργήσουν πράξεις κατωτέρας, του κατέχοντος πολλάς γνώσεις και εύρες συνδυασμούς. «Ελευθερία—δύναμις» είπαν ο Locke και Spinoza. «Όσο μεγαλύτερη, είναι ή φυσική μας σύνθεση, τόσο πλουσιώτεραι και ήγχιότεραι είναι αί άποδόσεις. «Δέν είναι μακρά ή ήμέρα, που θά γίνη παραδεκτόν, ότι οί ζώντες όργανισμοί, οίσαδήποτε τάξεως και ιεραρχίας, είναι μηχανή, μεταμορφούσα, εκάστη κατά τό έαυτής ήπιδείγμα, τās έξωθεν προσεχομένης ή παρεχομένης ενεργείας εις ιδιαίτερον έργον. Τώρα ή άπόδοσις αυτή, είτε είναι ζωική, είτε δυναμική, είτε πνευματική, έχει πάντοτε την αυτήν γενικήν έρμηγείαν διαφέρει μόνον, ως προς την έντασιν, της χρησιμοποίησεως ενεργείας, και την ειδικοποίησιν των άσχοληθέντων κυτάρων.» (3)

«Στόν κόσμο, δέν ύπάρχει τίποτε, τό άπρόοπτον ή άνώμαλον όλα άπορεύουν από νόμους, τό κάθε τι, προδίδει αίτιον και αίτιατόν. Έργον άκριβώς της επιστήμης, είναι, νά άποκαλύπτη τās αίτίας και τον νόμον της ενεργείας των. Τίποτε δέν γίνεται τυχαίως, τίποτε δέν είναι ύπερφυσικόν, εις την παρόρησιν, ή μάλλον, εις την ροτήν προς τό κακόν. Τόσο τό ένα όσο και άλλο, είναι άποτέλεσμα, κληρονομιζότητος και άνατροφής». (4)

(1) Έννοείται, ότι δέν ήμιλώμεν εδώ, περί πολιτικής ή κοινωνικής ελευθερίας. Πρόκειται περί διαφόρων πραγμάτων. Την πολιτικήν ελευθερίαν, πολύ όραία, όρυσεν ο Bakounine. «Η ελευθερία μου συνίσταται εις τό νά μήν ύποκύπτω σε κανένα άνθρωπον και αί πράξεις μου νά μήν διέπονται, παρά από τās άτομικάς μου πεποιθήσεις». Œuvres.

(2) Beaunis : Traité de physiologie σελ. 800.

(3) J. Gouzer : Actions d'anthropologie criminelle 1891. σελ. 349.

(4) Maudsley : Le crime et la folie σελ. 26.

«Η άυτογνωμοσύνη, θά συνίστατο, εις ενεργείαν άσχετον, προς τά μοτίβα, τās αίτίας, διά τελείας άπολυτρώσεως, του ψυχολογικού παρελθόντος, και εις άπόφασιν πηγάζουσαν από μόνον τον έαυτόν μας, δηλαδή από τό τίποτε, άφοδ τό έγώ μου, άπαρτίζεται, άκριβώς, από τό ψυχολογικόν αυτό παρελθόν μου. Συνεπώς, ελεύθερος, μπορούσε νά όνομασθή, μόνον ο τρελλός, διότι αυτός δέν βλέπει εμπόδια, ύποχρεώσεις. (1) Ο φρόνιμος, επειδή ύπακούει εις κρίσεις, γίνεται θέατρον άνταγωνιστού, επικρατήσεως κρίσεων.» (2)

«Ας μή μαζεύουμε περιζοπάς. Λόγαίς είναι άρκεταίς» μπορούμε νά συνοψίσουμε και νά βγάλουμε συμπέρασματα.

✽

Ο επιστημονικός ντετερμινισμός, μπορεί νά στηριχθή, στας έξής, άκλονήτους άρχάς :

A. Αί όμοια συνθήκαι, προκαλούν, όμοια φαινόμενα. Μόλις τροποποιηθούν αί συνθήκαι, αλλάζουν ή εκλείφουν αί αίτιαί, τά φαινόμενα τροποποιούνται ή άλλίσουν.

B. Αί παγκόσμιοι δυνάμεις, μετασχηματίζονται διαρκώς, χωρίς ποτέ, νά καταστρέφονται, ή νά χάνονται.

Γ. Δέν ύπάρχει άποτέλεσμα χωρίς αίτιαν. Ούδέν φαινόμενον παράγεται, άν αούτο δέν προηγηθή, άλλο φαινόμενον. Ούδεμία μεταβίβασις ενεργείας μπορεί νά γίνη, χωρίς νά είναι συνέπεια μετακινήσεως, ή μεταβίβασεως άλλης ενεργείας.

Δ. Τά φαινόμενα της σκέψεως, είναι όργανικά φαινόμενα, ή δε παραγωγή των, συνδέεται άχώριστα, προς όρισμένας σωματικάς ή υλικάς καταστάσεις. Δέν συντρέχει λόγος, νά τους άποδώσωμεν ύπερφυσικήν χροιά, και νά βγάλουμε, έξω από τους νόμους του παγκοσμίου ντετερμινισμού.

E. Το άνθρωπίον «ΕΓΩ» όπως και κάθε άλλος συμπυκνωτή δυνάμεων, δέν μπορεί, νά άπαρτίση, ι δι κ ή ν τ ο υ α έ θ ν π α ρ ξ ί α ν. Παράκειται, από τό γενικόν δυναμικόν, όρισμένον φυσικόν δυναμικόν, και τό δαπανά εις δεδομένας συνθήκας. Έπομένως, τό κάθε άτομον ενεργεί, κατ' άνάγκην, σύμφωνα με την φύσιν του, κληρονομηθείσαν, ή επίκτητον, όχι ελευθέρως.

ΣΤ. Έπειδή, αί πράξεις του άτόμου, είναι πάντοτε, δυναμικός και αίτιόματος μετασχηματισμός, των κερτημένον διανοητικών παραστάσεων, δέν μπορούμε, νά τās μεταλλάξωμεν, παρά άν μεταλλάξωμεν τās παραστάσεις. Δέν μπορούμεν νά μεταλλάσωμεν τās κοινωνικάς συνθήκας, (σύνολον των άτομικών πράξεων), άλλως, παρά, σχηματίζοντες, τό ήθικόν, τās πεποιθήσεις, τās αντίληψεις, που έχουν οί άνθρωποι.

SAINT-ETIENNE, 1917.

METAOP. E. K. ΑΠΟ ΤΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ
ΓΑΛΛΙΚΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΤΟΥ
ANDRÉ LORULOT

(1) Η ειζών αυτή είναι ψεύτικη ή τρελλός δέν είναι περισσότερον ελεύθερος, από τον γνωστικόν, άφοδ διέπεται από παθολογικάς αίτίας αντί των φυσικών αίτιών, λογικού δηλαδή κτλ. A. L.

(2) Γιατρός, Maurice de Fleury : L'âme du criminel. σελ. 52.

ΓΙΑ ΕΝΑΝ ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟ.

Τὸ λογοτεχνικὸ φαινόμενο — ποιήσι, μυθιστόρημα, θεατρικὸ ἔργο, κριτικὴ — εἶνε, στὴν ἀδολή του οὐσία, ἀναζητήσι σκοπῶν ζωῆς.

Ὁ Στένδαλ, ἠθέλησε, τὸ ὄραϊο, τὸ καλόν, ὡς «ὑπόσχεσι εὐτυχίας». Τέτοιος ἓνας ὄρισμός, ποῦ ἐπιτυχαίνει ν' ἀγκαλιάσει τὸ ἀσύλληπτο ὄραϊο, εἰς τὸ ἀποτελέσματ' αὐτοῦ μονάχα, ἢ καὶ ποῦ ἀπαντᾷ στὴν ἀπορία μὲ μίαν νέαν ἀπορία, καταληπτὴ ὁμως ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινην εὐαισθησία — ἐπιτρέπει ἐνδεχομένως νὰ φάσκει τὴν ἀπορία τοῦ λογοτεχνικοῦ φαινομένου καὶ κάθε συγγενικῆς ἐκδηλώσεως τῆς τέχνης. Ἡ «ὑπόσχεσι τῆς εὐτυχίας», ὅσο ἰσορροπημένη καὶ ἀνυποταχθεῖ, ἐξυπνοεῖ μονομερῆ ἀντίληψιν τῆς ζωῆς. Ἐξυπνοεῖ μίαν γραμμὴν ἰδεολογικήν, ποῦ ἀναγνωρίζει, γιὰ ἀφετηρία καὶ γιὰ κριτήριον γενικόν, τὴν εἰδικὴν ἔννοια τῆς εὐτυχίας.

Ἀλλά, ἡ εὐτυχία δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὰ λογική, οὔτε ὑπάρχει εὐτυχία ἐξαρτημένη ἀπὸ σταθερὰ καὶ μόνιμη ἀλήθεια, δηλαδή ἀπὸ ἀλήθεια κοινὴν, ἀσχετὴ πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἰδιοσυγκρασίαν. Ὅσηνδὴποτε ἀλλοίωσι καὶ ἀνυποσταθεῖ καθεστὼς ἀτομικῆς ἔννοιας εὐτυχίας, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ λογικοῦ, κρατεῖ πάντα τὰ συστατικὰ τῆς δημιουργίας τῆς εἰς τὸ ὑποσυνείδητον, διατηρεῖ, μὲ ἄλλα λόγια, τὴν σφραγίδα τῆς πρωτότυπης συγκινήσεως ποῦ τὴν γεννᾷ καὶ προδίδει τὴν ἀνεξέλεγκτον ἐπιθυμίαν καὶ ὁρπὲς ποῦ τὴν καθορίζουν. Συγκινήσεις, ἐπιθυμίαι, ὁρπές, εἶνε φαινόμενα ποῦ, τὸ λογικόν, ἠμπορεῖ, ἐκ τῶν ὑστέρων, νὰ ταξινομήσει, νὰ πείσει, νὰ συγκαλύψει — ἀλλὰ ὄχι καὶ νὰ ἀκρωδίσει. Εἶνε φαινόμενα πρωτόγονα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀλυσιτίδα τῶν κατηγοριῶν. Εἶνε πρῶτα ἐλατήρια.

Τὸ φιλολογικὸ φαινόμενο, κατὰ τρόπον λαμβάνοντα ἢ ἐμφανῆ, στηρίζεται στὰ πρῶτα αὐτὰ ἐλατήρια. Τὸ ὄραϊο, ἢ ὑπόσχεσι τῆς εὐτυχίας, πηγαίνει ἀπὸ τὸ ἀντίκρουσμα τῶν κριτηρίων αὐτῶν μὲ ἰκανοποιητικὰ ταξιδιότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἢ τοῦ κόσμου τῶν συναισθημάτων.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ βρισκόμεθα ὁ πρῶτον, ἢ καρδιὰ τοῦ προβλήματος. Ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος, ὅτι δηλαδή ξεχωρίζεται ἀπὸ τὴν γνωρίζουσαν συνείδησιν, εἶνε εὐπλαστός, μεταβλητός ἐπ' ἀπειρον. Συνδυασμοὶ ἀπειράριθμοι ἠμποροῦν νὰ παραστήσουν τὸν ἐξωτερικὸν αὐτὸν κόσμον — συνδυασμοὶ ποῦ ποικίλλουν σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν ὅσων τὸν ἀντικρῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνάλογα ἀκριβῶς μὲ τὸ εὐπλαστόν τῶν φαινομένων.

Τὸ ἀντίκρουσμα τῶν φαινομένων (τοῦ ἐξωτερικοῦ πρὸς τὴν γνωρίζουσαν συνείδησιν κόσμον) σύμφωνα μὲ ὄρισμένους κανόνες, ποῦ τοὺς ὀνομάζουμε «λογικὴ», δημιουργεῖ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν. Ἀλλί, αὐτοὶ οἱ κανόνες, ἂν εἶνε ὄρισμένοι, εἶνε καὶ περιορισμένοι, δὲν ἀγκαλιάζουν δὲ παρὰ ἓνα ἀριθμὸν μονάχα τῶν

πῶν ὑπάρξεως. Οἱ συναισθηματικοὶ κανόνες, χωρὶς νὰ βρισκόμεθα ὑποχρεωτικὰ σὲ ἀντίθεσιν μὲ τοὺς λογικοὺς κανόνες συμπληρῶνουν τὸ ὁλοκληρωτικὸν τῆς ζωῆς ἀγκάλιασμα καὶ γεννοῦν τὴν αἰσθηματικὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἀλήθειαν.

Τὸ λογοτεχνικὸ φαινόμενο ἔχει τὴν πηγὴν τοῦ στίχου τελευταίας αὐτῆς ἀλήθειας, ποῦ οἱ συνδυασμοὶ τοὺς, μεταβλητοὶ μέτροι τοῦ ἀπειρου, ἀφίνουν περιθώριον εὐρύ, μ' ὅλον τὸν μακρὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τὴν ἀνανέωσιν καὶ τὴν δημιουργίαν.

Μᾶς εἶνε βολετὸ νὰ δημιουργοῦμε πάντα ἔννοιαι εὐτυχίας, «ὑποσχέσεις εὐτυχίας», δηλαδή νέαι μορφῆς καλοῦ, ὅσο πλουτίζονται οἱ ἰδιοσυγκρασίες ποῦ ἀντιμετωπίζονται τὸ εὐπλαστόν τῆς πραγματικότητος ἢ ὅσο, παρθένας ἰδιοσυγκρασίες, ἀντικρῶν τὴν πραγματικότητα αὐτὴν ὑπὸ γωνίαν νέαν ἐπιτελῶς. Καὶ ἡ ἀδιάκοπη αὐτὴ ἀνανέωσι δὲν εἶνε ἄλλο παρὰ ἀναζητήσι καὶ προσπάθεια ἐπιβολῆς σκοπῶν ζωῆς. Ἐκεῖ ὅπου ὁ σκοπὸς δὲν εἶνε ὁρισμένος, ἐκεῖ δὲν ἠμπορεῖ καὶ νὰ ὑπολογισθεῖ. Καὶ τότε ἐρχοῦνται τάσεις καὶ κατευθύνσεις καὶ ἐρημνείαι, ἐρχοῦνται ὁρπές καὶ ἐπιθυμίαι, ἐρχοῦνται συγκινήσεις καὶ θελήσεις νὰ πλάσουν τὴν πραγματικότητα σύμφωνα μὲ ἰδικὴν τοὺς προέκτασιν. Κλειστὰ θερησκευτικὰ συστήματα θερμομαίνομενα ἀπὸ τὴν πίστιν, κλειστὰ φιλοσοφικὰ συστήματα στηριγμένα σὲ μονομερῆ λογίκευσι, κοινωνικῆς θεωρίας ποῦ πάντα εἶνε ἰταμὲς ἀξιώσεις ὀλίγων ἀτομικότητων, φιλολογικῆς ἢ καλλιτεχνικῆς σχολῆς ποῦ ἀνακαλύπτουν νέαι ἀναλογίαι, νέαι «ἀποκρίσεις» τῶν φαινομένων ἢ νέαι συγκινήσεις τῶν αἰσθητηρίων, δηλαδή «νέαι ὑποσχέσεις εὐτυχίας» — ὅσαι οἱ προσπάθειαι αὐτῆς εἶνε βαθειὰ ἐρευνητικὰ βλέμματα, ποῦ ταξιδεῖται, μὲ ῥυθμὸν καινούργιον, τὴν χαοτικὴν ποικιλίαν τοῦ κόσμου, καὶ ἐξανθρωπίζονται, μὲ ἐπιλογὴν διαξαγομένην ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν, τὴν ἀσύλληπτην ζωὴν. Καὶ τέτοιο ἓνα ἀδιάκοπον ἔργο τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἠμπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ καλύτερα, παρὰ ὡς ἀναζητήσι σκοπῶν ζωῆς — ἀφοῦ ἐξήγησις ἢ ἐρημνεία ἢ καὶ ἀπλή ταξιδιότης τῆς ζωῆς εἶνε ὁ ἕπιτος σκοπὸς καὶ τὸ ἕπιτο πρόβλημα.

Τὸ ἕπιτο αὐτὸ πρόβλημα, ἐπιδέχεται ἄπειροι λύσεις — ὅσαι ἀνθρωποκεντρικῆς φύσεως — οἱ ὅποιαι ξεχωρίζονται σὲ δύο κατηγορίας. Στὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν. Μολονότι τὸ πρᾶγμα φαίνεται παραδοξολογία, οἱ θερησκευτικῆς λύσεις καὶ τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα, ὅσα ἀξιοῦν νὰ χορηγήσουν ἄγριαν ἐρημνείαν τῆς ζωῆς, εἶνε παρακλάδια τῆς ἐπιστημονικῆς προσπάθειας. Ἡ ἐπιστημονικὴ λύσις, τείνει, πρᾶγματι, νὰ ξανακτίσῃ, δηλαδή νὰ συλλάβῃ τὸν κόσμον, εἰς ἓνα σύνολο ποῦ ἀναπαύει τὸ λογικόν. Ἡ θεωρία τῶν ἐπιστημῶν, στηριγμένη σὲ μίαν ἐρημνείαν τῶν ἀποδειγμένων γεγονότων, φανερώσει τὴν τάσιν αὐτῆς, ποῦ, μολονότι δὲν φτάνει ποτὲ σὲ τελειωτικὸν πόρισμα, κρατεῖ σταθερότητα κατευθύνσεως ἀναντίρροπῃ. Τὰ θερησκευτικὰ συστήματα προτείνουν, μὲ βάσει ὀλίγα δόγματα πίστεως, ὅμοιαι συνολικῆς λύσεις ποῦ, σκοπεῖται νὰ ἀναπαύ-

σουν την αντίληψη και τὰ αγωνιώδη ἐρωτήματά της. Τὰ κλειστά φιλοσοφικά συστήματα, γὰ ὅμοιο σκοπό, χρησιμοποιοῦν εἴτε λογικά δόγματα συγκαλυμμένα, εἴτε λογικά καὶ κάποτε ἀπλῶς λεκτικά σοφίσματα.

Ἐπιστήμες, φιλοσοφικά καὶ θρησκευτικά συστήματα ἔχουν, ἔτσι, ἓνα κοινὸ χαρακτηριστικὸ καὶ ἓνα κοινὸ σημάδι — τὴν προσπάθεια νὰ ξεπεράσουν τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ φτάσουν σὲ ἐπιτακτικὴ ἐξήγησι τῆς ὅλης ὑπάρξεως.

Ἡ κατηγορία τῶν αἰσθητικῶν λύσεων ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὴν φροντίδα αὐτή, τείνει, ἀντίθετα νὰ ἐπαναφέρει τὴν ἔπαρξι πρὸς τὸν ἄνθρωπο.

Ἡ ἐπιστήμη, γενικά, ἀσχολεῖται μὲ ὑπολογισμοὺς ἀπρόσωπους καὶ μὲ ἐξακριβώσεις ἀδιάφορες. Τὸ φιλολογικὸ φαινόμενο, εἶνε τὸ αἷμα τῆς σάρκας μας. Μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ὄραϊου, μὲ τὴν ἔννοιαν αὐτῆ τῆς ἀνθρώπινης ὑποσχέσεως εὐτυχίας, ἐπιτυχαίνει, σταθερά, ἀδιάκοπα, τὴν ἱκανοποίησι συναισθηματικῶν ἀναγκῶν καὶ τὴν ἀναδημιουργίαν τῆς ὑπάρξεως σύμφωνα μὲ τὶς ἐνδόμυχες τάσεις τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν.

Ἐτσι, στὴν οὐσία κάθε πρωτότυπης λογοτεχνικῆς ἐκδηλώσεως, ὑπάρχει καὶ μιὰ κοσμογονία λαγθάνουσα ἢ ὁμολογημένη, ποῦ ἐπιτυχαίνει τὴν ἀνασίνταξι τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου μὲ ὁδηγὸν τὶς ἀνάγκες αὐτές, δηλαδὴ μὲ ὁδηγὸν ἄδολα ἀνθρώπινο. Ὑπὸ τὸ πρῖσμα αὐτό, τὸ ὄραϊον ἤμπορεῖ νὰ ὀρισθεῖ ὡς πρ ο σ π ά θ ε ι α ἐξ ἀνθρώπινοῦ τῆς ποικιλίας. Μὲ ἄλλες λέξεις ὡς συναισθηματικὸς μονισμός.

Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὅπου, στὴν ἐκδήλωσι τοῦ λογοτεχνικοῦ φαινομένου, μιὰ κοσμογονία δὲν ὑποστηρίζει τὴν λογοτεχνικὴν δημιουργία, καὶ ἐκεῖ ἀκόμη εἶναι αἰσθητὸς ὁ ρυθμός. Ὁ ρυθμὸς ποῦ εἶνε καὶ αὐτὸς ἓνα εἶδος ἀναδημιουργίας στὴν ἀσυναρτησία τῶν πραγμάτων — δηλαδὴ ἓνας τρόπος ἀντιλήψεως, μιὰ μέθοδος συνλήψεως τῆς ζωῆς.

Ὁ ρομαντισμὸς, ὁ κλασικισμὸς, ὁ συμβολισμὸς, ὁ νατουραλισμὸς, καὶ ὅλες γενικώτερα ἢ λογοτεχνικὲς σχολές, ὁσείας δὲν ἐπρότειναν μιὰν ἐξήγησι τῆς ζωῆς, εἰσηγήθησαν ἓναν ρυθμὸ καινούργιο, ποῦ ταξιθετεῖ κάθε ἐκφανσι τοῦ βίου μὲ τρόπον ὀρισμένο, ἀνταποκρινόμενο στὴν ἐνδιάθετην ὄρμην τοῦ δημιουργοῦ καλλιτέχνη. Ἀπὸ τὴν κλασικὴν ἀντίληψιν, ποῦ δοκιμάζει νὰ στηριχθεῖ περισσότερο εἰς τὴν καθάρια λογικὴ, στὴν διαύγεια, στὴν ἀπλότητα καὶ ποῦ ἀναγνωρίζει μερικὰ σταθερὰ συναισθήματα ἀποκλειστικῶς, ἕως τὴν συμβολικὴν τεχντροπία, ποῦ δοκιμάζει νὰ συλλάβει τὶς ψυχικὲς ἀποχρώσεις, τὰ ψυχικὰ νεφελώματα, τὶς ἀνησιχίες τοῦ ὑπσυνειδητοῦ, τὸ ἀόριστο, τὸ ἀκαθόριστο, ὅτι δρᾷ εἰς τὸ περιθώριον τοῦ βιαίου καθημερινοῦ βίου, μερικὲς «ἀποκρίσεις» καὶ «ἀναλογίες» φαινομένων, ὑπάρχει, βέβαια, μεγάλη ἀπόστασι. Ἀλλὰ ἡ τάσι εἶνε ὅμοια: Καὶ ἡ τάσι αὐτὴ εἶνε ἡ ἐναρμόνησι τῶν φαινομένων σύμφωνα μὲ τὸν ρυθμὸ ποῦ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν καλλιτέχνη δημιουργό. Ὁραῖον δημιουργεῖται καὶ εἰς τὴν μιὰν περίπτωσι καὶ εἰς τὴν ἄλλη. Ὑπόσχεται εὐτυχίας ὑφίσταται καὶ εἰς τὴν μιὰ περίπτωσι καὶ εἰς

τὴν ἄλλη — ἀφοῦ ἡ ἔπαρξι ἐπαναφέρεται ὀρηκτικὰ πρὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ πρὸς τὴν ροπήν τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιοσυγκρασιῶν. Αὐτὸ ἐπέτρεψε εἰς τὸν Μορεάς, στὴν ἐπιθανάτιο κλίνη του, νὰ βεβαιώσει ὅτι δὲν ὑπάρχουν λογοτεχνικὲς σχολές καὶ ὅτι τὸ ὄραϊο δεσπόζει τῶν μεταβατικῶν τεχντροπιῶν.

✱

Ἡ ἐπιστήμη ἐνδιαφέρεται γὰ τὸν ἄνθρωπο, ἐν μέτρον, δοκιμάζει δὲ ἀδιάκοπα καὶ ἴσως μάταια, νὰ τὸν ξεπεράσει φιλοσοφίαις καὶ θρησκείαις ἀσχολοῦνται μὲ ἓναν ὑποθετικὸν τύπον ἀνθρώπου, συμβατικὸ, ἐκτὸς χρόνον καὶ χώρον. Ἡ λογοτεχνία καὶ γενικά ἢ καλλιτεχνικὴ προσπάθεια ἐπαναφέρει τὰ πάντα πρὸς τὸν ἄνθρωπον, πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἰδιοσυγκρασία, πρὸς τὴν σάρκα ποῦ πάσχει ἢ χαίρεται, πρὸς τὸν νοῦ ποῦ ἀνησιχεῖ, ψηλαφεῖ καὶ συγκινεῖται ἐντὸς τοῦ χρόνον καὶ ἐντὸς τοῦ χώρου. Ὀλιγώτερο φιλόδοξον στὸν τελικὸ σκοπὸ τῆς, ἢ τέχνης, φτάνει τὸν σκοπὸν αὐτὸ τελειωτικὰ, σταθερὰ καὶ δημιουργεῖ σειρὰν ἄλλῃ θειῶν, ποῦ μένουσ ἀναμφισβήτητες γὰ τὶς ἰδιοσυγκρασίας, ὅσες αἰσθάνονται τὸ πλήγμα των. Ἀτέναντι τῆς μιᾶς ἀλήθειας, ποῦ ἐπιδιώκουσ ἐπίμονα ἢ λοιπὲς προσπάθειαις, ἢ τέχνη δημιουργεῖ ἀδιάκοπα ἀλήθειαις πολυάριθμαις, νέαις, τελειωτικαῖς, καὶ εὐρίσκει πάντα νέους δεσμοὺς καὶ νέαις ἀναλογίαις μεταξὺ τῶν ἀτόμων καὶ τῆς ὑπάρξεως. Ἡ ἀλήθειαις αὐτές, μορφῆς τοῦ ὄραϊου, ὑποσχέσεις εὐτυχίας, ἔχουν τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτὴν ὑπεροχὴν τοῦ πολῦτροπον ταυτόχρονα καὶ τοῦ τελειωτικοῦ ἐφαρμόζονται δὲ ἀρτιώτερα πρὸς τὴν ποικιλίαν τῆς πραγματικότητος ἀπὸ κάθε ἄλλην ταξιθέτησι, ἀκαμπτη καὶ συνεπῶς ἀθάρατη.

Καθε πραγματικὴ λογοτεχνικὴ δημιουργία, εἶνε ὡσὰν φωνὴ ἀληθινὰ νέα, ἀνήκουστη, ἀνέκδοτη, βγαλμένη ἀπὸ τὴν καρδιά τῶν πραγμάτων — νέαις καὶ πρωτόγοναις δραματισμοῦς — χρωματισμοῦς πρωτοφανῆς τῆς ζωῆς, μιὰ τελειωτικὴ στιγμὴ ἀλήθειας. Ἡ στιγμὴ αὐτὴ ἐπανερχεται, ποτὲ ὅμοια στὴν μορφή, πάντα ὀλοκληρωτικὰ στὴν οὐσία τῆς, σύμφωνα μὲ τοὺς κινήματα τῶν ἰδιοσυγκρασιῶν, δηλαδὴ σύμφωνα μὲ τὸν ρυθμὸ ζωῆς. Ἐτσι ἐπιτυχαίνεται ἡ ἀνεύρεσι σειρᾶς ἀληθειῶν, κατηγορίας διαφορετικῆς ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ τόσον καθάρια ἀνθρωπίνων ὥστε, εἰν ὁ παραλληλισμὸς τῶν πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν ἤμποροῦσε νὰ φθάσῃ ἕως τὴν σύγκρισιν καὶ ἕως τὴν πρόκρισιν — ἢ ἐπιλογὴν νὰ ἔμνε ἀμύριστη ἢ καὶ ν' ἀπέκλινε, ἴσως, πρὸς τὴν ἀντάρκειαν τοῦ λογοτεχνικοῦ φαινομένου, καὶ πρὸς τοὺς ἄδολα ἀνθρώπινους σκοποὺς ζωῆς ποῦ δημιουργεῖ.

ΑΒΕΛΑΝ, 1917.

Δ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

RUPERT BROOKE :

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΖΩΩΝ.*

(Τραγουδημένο, μιά βραδυά, μές στην πολιτεία, στο σκοτάδι).

Ἐμπρός! Ἐμπρός!
Τῆς κάθε μέρας οἱ ἀγέλαστοι καὶ χαλαρωμένοι,
Μά τώρα εἶνε νύχτα!
Εἶνε ντροπιασμένη νύχτα, καὶ ὁ θεὸς κοιμᾶται!
(Δὲ νοιώσατε τὸ γοργοπύρωμα ποῦ σέρνεται
Μέσα στὴ λαίμαργη τῆ σάρκα, καὶ τὴν ἡδονικὰ ἀπόλαψη,
Καὶ φλογισμένα μυστικά ὄνειρων ποῦ ἡ μέρα δὲ μπορεῖ νὰ πῆ :)
... . Βουβὸ τὸ σπῆτι.
Ἡ νύχτα σᾶς κράζει... Ἐλάτε, αἱ, ἐλάτε!
Κάτω στὴ θαμπὴ σκάλα, ἀπὸ τὴν πόρτα τὴν τριζάτη,
Ξεγνυωμένοι, σερνάμενοι στὰ χεροπόδαρι
— Εἶνε σμίξι! εἶνε σμίξι!
Δὲν εἶσατε πλειὸ ἄνθρωποι, μὸν λιγότερο καὶ πειότερο,
Ζᾶ καὶ θεοὶ... Κάτω στὸν ἀφώτιστο δρόμο,
Ἄνάμεσα σὲ μισροσκοτεινοσόκακα, καὶ κρυφογωνιές,
Σὲ πισσοκόταδο καὶ λάσπη,
Κρυφόμενα τριγύρω, καὶ πονηρεμένες ὄψεις
Ἰδωμένα μὲ τὸ ἀστρόφεγγο— ἄχ! ἀκολουθήστε μας!
Γιατὶ τὸ σκοτάδι ψιθυρίζει μιά τυφλὴ ἐπιθυμίαν,
Καὶ τὰ δάχτυλα τῆ νύχτα εἶνε ἐρωτοληχτρισιμένα...
Σίμονε στὴ φύβγα μας,
Ἄν καὶ τρελλομυρομυροῖσιματα σὲ σκιάζουνε, καὶ καμένα χέρια
μπερδέβονται
Καὶ τ' ἄγγιγμα καὶ ἡ μυρουδιά τῆς γυμνόσασκακας ζένει,
Ἄπαλὸ πλεβρὸ στὸ πλεβρὸ σου, καὶ μεριά τῆ μεριά χαϊδέβοντας—
Σ ἡμερα βράδυ μὴ σὲ μέλει!
Φρόνιμοι καὶ ἀμίλητοι ἀκολουθᾶτέ με,
Ὡς ποῦ τελειώση ξαφνικὰ ἡ πόλη,
Καὶ τὰ στριφομονοπάτια ξαπλώσουν διάπλατα,
Μακρὰ ἀπ' τῆς νυχτοφωνές,
Κεῖθε ἀπ' τὴν ἀπόλαψη καὶ φόβο,
Στὰ γαληνεμένα νερά τὰ σεληνοφώτιστα
Στὰ γαληνεμένα νερά, τὰ καθρεφταστραφερά,
Στους μίβρους φουρτουνιασμένους κάμπους τῆς προσχαλούσας
θάλασσας.

ΤΟ ΓΗΤΕΜΑ.

Στὰ σκοτάδια μονγκρίζει ἡ φουρσοθαλασσά
Ἡ γῆς τραντάζει, καὶ οἱ πειρασμοὶ σέρνονται
Ὀλοῦθε.

(*) Μεταφρασμένο γιὰ τὸ Μαθητῶ Μαξζιώτη ἐπιτήδεσ.

Ὡ, νὰ σὲ νοιώθω τώρα πῶς κοιμᾶσαι!
Ὡς ἀπὸ τὸ σβουροτυφλωτικὸ μόχθο, μονάχη,
Ὡς ἀπὸ τὸ σιγανὸ ἀμάλαχτο ἀγῶνα,
Μιὰ σέψη πετάει— σὲ σένα, κοιμισμένη,
Σὲ κάποια δροσοκάμαρη ἀνοιγμένη στὴ νύχτα,
Πλαγιασμένη μισσοξωμεριά, μὲ ἡσυχία ἀναπνοῆ,
Μὲ τόνα χιονόχερο ἀπάνω σὲ ἄσπρο
Ἄνάγγιχτο σεντόνι, καὶ τὰ πανταναμαλλιάρικα μαλλιά
Ἄτάραχα καὶ ἀσπάραχα τέλος!...

Τὰ μάγια σου κι' ἡ ὀμορφιές σου κι' ἡ δύναμη,
Ἰδία μὲ μεσημεριάτικα κορφοβούνια ἢ μὲ λιόφωτο ἀπάνω σὲ δέντρο,
Κοιμισμένα ξεπερνάνε γῆ καὶ ἀέρα.

Στὸ σῆθαμπο τὸ ἀπαλὸ πάνω στὸ καστανὸ κι' ἄσπρο
Ἐσπερινές κλωσάνε εὐκές· καὶ ἡ νυχτερινές πνοές
Σιγανοσέρνουνται στὴν κάμαρη, καὶ σὲ νοιάζουνται.
Καὶ στῶν ὠρῶν τῶν φοβερῶ τὸ πέρασμα
Δεντρά, νερά, βουνά
Εὐλαβικὰ στὸν ὕπνο σου ξαγρύπνησαν,
Καὶ στρώσανε δροσιὰ καὶ λουλούδα
Ὅπου τὰ πόδια σου, τὰ πρωινὰ σου πόδια, ξυπνῶντας, θὰ πατήσουνε.

Κι' ἀκόμα ἡ σκοτεινεῖα πισσοποδίζει τρογύρω στὸ κρεββάτι σου.
Ἀσπάραχα καὶ παραξένα, λαχταριστά, κοιμᾶσαι.
Καὶ ἱερὴ χαρὰ φαίνεται τῆ γῆς·
Καὶ γεροσύνη τὰ σπλάχνα.

Ο ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΚΑΙ Η ΕΛΕΝΗ.

I
Ξαναμένους χμίξει ἀνάμεσα στῆς Τρωάδας τὰ ρημάσματα
Στοῦ Πριάμου τὸ παλάτι, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι, νὰ χορτάση
Ἀπάνω στὴν ἄτιμη πόρνη δέκα χρονῶνε κλωσεμένη ἔχτρα
Καὶ τῆ βασιλικὰ τιμῆ. Ἄνάμεσα σὲ κόκκινο θανατικὸ, καπνὸ,
Καὶ μουγκριτά, ἀπὲ διασκέλιζε σὲ στραίτες καταλαγιασμένες,
Ὡς τὴ βουβὴ βαθοχωσμένη κάμαρη καταπάνω.
Ἔσεισε τὸ λεπίδι του, καὶ χώθηκε στὸ θαμποθώρητο
Ἄρχοντοστόλιστο γυναικωνίτη, σὰ θεὸς φλογισμένος.

Ψηλὰ καθῶνταν ἡ Ἑλένη, ὀλομόναχη θαμπωτικιά.
Ἀστόχησε τὴν ὀμορφιά της,
Πῶς ἔτσι τορφαριστὰ χυνόταν ὁ λαϊμὸς τῆς
Κομάρα τὸν κυρίεψε. Πέταξε πέρα τὸ λεπίδι του,
Φυλάει τὰ πόδια της, κι' ἐκεῖ μπροστὰ τῆς γονατίζει,
Ἰπτότης ὁ ὄλου καλλίτερος ἀγνάντι στὴν ὄλου καλλίτερη Βασίλισσα.

II

Ἰσαμεδῶ ὁ ποιητής. Πῶς τὸ ξεσήκωσεν
Τὸ γύρισμα στὸ σπῆτι, τὸ πολύχρονο νοικοκυριό ;

Δὲ μολογᾷε τί λογιῆς ἢ κροσταλένια Λένη γεννοβολάει
Ἄπανωτὰ τίς γέννης τῆς κορώνας, γίνεται μίσηρη,
Τῆς τιμῆς ἀγρίμι ἀπλησίαστο. Τόλημ γερμάτος ὁ Μενέλιος
Κηραλειμένος πολυλογᾷς, ροκάνιζε Τρωαδίτες ἐκατὸ
Ἄνάμεσα στὸ γιόμα τοῦ μεσημεριοῦ καὶ τοῦ βραδυοῦ. Ἡ ἀσημένια
τῆς φωνῆς
Στρίγγλιζε ἔδσο κατάνταγε κοιφότερος. Καὶ οἱ δύο του: ἦτανε γερόντοι.

Πολλὲς φορές παραξενέφτηκε τί τοῦθε νὰ ξενητευτῆ
Κατὰ τὴν Τροία, ἢ γιατί ὁ Πάρος ὁ φουκαρῶς ἐκόπιασε.
Κάποτε ποῦ κλαίει, τοιμπλομάτιστα κι' ἀδύναμη.
Τὰ στεγνωμένα τῆς κανιὰ ντροιανίζονται μόν καὶ τὸνομα τοῦ Πάρου
ν' ἀκουστῆ.
Ἔτσι γκρίνιαζε ὁ Μενέλιος καὶ ἡ Λένη μιζόκλαιγε.
Κι' ὁ Πάρος κοιμότανε στὴν ὄχτοποταμιὰ τοῦ Σζάμαντρον.

WAGNER.

Σέρνεται μισὰ παιχνιδιάρης, μισὰ νυσταγμένος,
Κάποιος φαρδοπόσσωπος σπανός.
Τὰρ ἔξουνε τὰ φτηνὰ τραγοῦδια τῆς καρδιάς.
Τὰρ ἔξουνε στιβαγμένες κάπου οἱ γυναῖκες.
Θέλει νὰ φουγκραστῆ τὸ σιαματὰ ποῦ κάνουνε.
Τὰ βαρηὰ του ματοκάλαμα μισοκλειοῦνε,
Μεγάλοι κρύφτες ἀπαράζουνε στὰ μάτια του ἀπὸ κάτω.
Ἄφιγκράζεται, θαρρεῖ κι' εἶνε αὐτός ὁ ἴδιος ἐρωτοχτυπημένος,
Βγάζει ἀπ' τὸ στομάχι του βαρναναστενάγματα.
Ποθάει νὰ γίνη ἢ καρδιά του τρίμματα.
Ἡ μουσικὴ βογγάει. Τὰ χοντροζανά του γάβανίζονται.
Στεγνογλιτσιάζουνε τὰ λιχνὰ χεῖλια του.
Ἡ μουσικὴ βρονταχιέται. Ἀνατριχιάζουν ἡ γυναῖκες.
Καὶ ρυθμικά, μὲ καλομετρημένο χρόνον,
Τὸ κρεμαντάλενιο του στομάχι παρμανοῦρηται.

Τ' ΑΡΧΙΝΙΣΜΑ.

Κάποια μέρα θὰ ξαπεταχτῶ φίλους θὰ παρατήσω
Καὶ θὰ ξαναγυρέψω παντοῦ στὰ πέρατα τοῦ κόσμου,
Ἐσένανε πούσανε ἔτσι ἰδανικὰ ὅταν σὲ πρωταντάμωσα.
(Τάγγιγμα τῶ χειρῶ σου τὰ μῦρα τῶ μάλιω σου!),
Ἡ μόνη μου θεότη ἐκείνες τίς μέρες.
Τὰ νυσταγμένα πόδια μου πρέπει νὰ σάνταμώσουνε πάλι,
Ἄν καὶ τὰ συγγενισμένα περυσμένα κι' οἱ χωρακίες τοῦ πόνου
Σάλλαζανε ὀλότελα γιατί θὰ ἔξρω
(Πῶς δύνωμαι νὰ ἀσποχήσω ἔτσι ποῦ ἐγὼ σάγάπαγα),
Στὸ θλίβερο σουρούπωμα τὸ δεῖλι.

Ἡ ὄψη ποῦτανε ἢ χαρηνγὴ μου
Μὰ στὴν ἀκρη τοῦ κόσμου θὰ μισέψω
Θὰ σ' ἀπαξῶ ἀγρία ἀπ' τὰ δύο σου χέρια,
Κι' ἀντιρρῶζοντας τὰ χρόνια σου καὶ τ' ἀσημομαλιά σου

Θὰ βλαστημήσω τὸ τί ποτέ σου ἦσανε,
Γιατί ἀλλοιώτεψε ὄχρὸ γέροντο
(Χεῖλια τότες ἄλικα, μαλιὰ χουσαφία!),
Καὶ σ' ἀγάπησα πριχοῦ γερῆσης πριχοῦ φροσιμέψης
Τότες ποῦ ἡ φλόγα τῆς νεότητος ἦτανε θερηὰ στὰ μάτια σου,
— Καὶ ἡ καρδουῖα μου λύνει στὴ θύμηση.

ΞΕΓΕΛΑΣΜΑ. *

Ἐπειδὴ-τῆς κι ὁ Θεὸς ἔρριξε τὸ διαμαντένιο του κεσμέτι
Ἀνάμεσα στὴν πονεμένη καρδιά μου, καὶ στὸ κέφι του,
Ἐοχίστηκα νὰ σπάσω τὴ σιδερένια Πόρτα,
Νὰ χμιξῶ, καὶ νὰ τὸν καταραστῶ στὸ φλογισμένο θρόνον του.
Ἡ γῆς τραντάχτηκε στὸ μάτσο τῆς βλαστήμιας μου.
Περῆφανος τὴ χουσαφένια σκάλα πάταγα χτύπησα
Τρεῖς φορές στὴν πόρτα καὶ μῆλια μὲ σαματὰ —
Οἱ κόντζ κοντζάμ αἰλὲς ἦτανε βουβὲς στὸν ἥλιο μέσα,
Καὶ γιομάτο ἄδεια ἀχῶ: γρασιδί εἶχε φυτρώσει
Ἀπάνω στὸ κροσταλένιο πεζοῦλι κι' ἄρχισε
Νὰ σιαραφαλὸν μέσα στὸ σκονισμένο ὄντὰ τοῦ συμβούλιου.
Τεμπέλης ἀνεμος φύσαγε γύρω σ' ἓνα ἄδειο θρόνον
Καὶ στρυφογέριζε τοὺς βαρηοὺς μετρντέδες πάνω στοὺς τοίχους.

ΜΙΑ ΜΕΡΑ. **

Σήμερα ἀναγίλιασα. Ὀλημερίς
Σ' εἶχα στὴ θύμηση καίφαινα
Τὸ γέλιο τῆς μὲ τὸ παιχνιδιάρικο κυματόφωτο,
Κι' ἔροβα τὸν οὐρανὸ μὲ συγγεφάκια τῆς ἀγάπης,
Καὶ σῶστελνα ἀκλουθῶντας τ' ἀσπροζύματα τῆς θάλασσας,
Καὶ στεφάνονα τὸ κεφάλι σου μὲ στολίδια τιποτένια,
Μπουμπούκια μαζώματα ἀπὸ τὴν παλῆα σκόνη τῆς κικομοιριάς,
Χαρούμενος μ' ἓνα τρελλὸ καινούργιο ἀμολόγητο κέφι.
Ἔτσι ἀστόχαστα ἔπαιξα μὲ αὐτὲς τίς μελανὲς θύμησεις,
Ἴδια σὰν τὸ παιδί, κίτω ἀπ' τὸν οὐρανὸ τοῦ θεριστή,
Ποῦ παίζει γιὰ ὥρες μὲ κάποια γυαλιστερὴ πέτρα,
Ποῦ (δὲ ξέρει) πῶς οἱ πολιτεῖες ἦτανε στὰ παλῆα πυρωμένες,
Κι' ὅτι ὁ ἔρωτας προδόθηκε κι' ἔγινε φονικό,
Κι' ὅτι μεγάλαι βασιληάδες καταντήσανε ἓνα πικρὸ λασπένιο βολαράκι.

* Μεταφρασμένο στὴ γιορτῆ τοῦ Νικολοῦ Σπαρτόπουλου τ' Ἀνατολίτη.
** Μεταφρασμένο στὴ θύμηση τῆς γιορτῆς τοῦ Νίκου Ζεῖτα.

ΤΟ ΒΡΕΣΙΜΟ.*

Ἄπ' τὰ κεργιά καὶ μουχλοσιές,
 Καὶ τὸ σπῖτι ποῦ ἡ ἀγάπη πέθανε,
 Γλίστρησα στὸ ἄπειρο σεληνόφωτο
 Ὅξω στὴ θορυβώδηζια ζωή.
 Μὰ χεῖλια παρηγοριᾶς δὲ βροῖκα
 Δὲ βροῖκα στέγη καὶ τὸ σεληνόφωτο
 (Ἐγὼ μικρὸς μονάχος φοβισμένος
 Μὲς στὴν κακόξενη βραδεία),
 Δὲν εἶχαν νόημα οἱ φωνές....
 Κεῖθε ἀπὸ τὰ χόματα, ἀνάμεσα
 Στὸ σκοτάδι, πέρα ἀπ' τὸν ὠκεανό,
 Βάλθηκα νὰ συλλοιστῶ ἐσένα!
 Γιατ' ἤξερα, πῶς ἂν ἦσανες κοντά μου
 Θὰ καταλάβαινα τὸ λέει τῆς νύχτας,
 Θὰ μοῦ γαλήνεβ' ἡ καρδιά, χαρούμενος θὰ πῆγαυα
 Μὲ παρηγοριὰ τούτη τῆ λάμψη.
 ὦ! ὁ ἀέρας μὲ τὰ μεταξοξεγελιάσματα
 Νὰ κλέψη θάθελε μακρὰ τῆ σκέψη μου
 Καὶ ἡ νύχτα πονηρογελώντας,
 Ζύγισε κοντὰ στὸν ἀσημόδρομο.
 Καὶ ἡ σελήνη σίμοσε καὶ μοῦ χοροπήδησε
 Καὶ τὸ φόρεμά της ἦτανε ἄσπρο καὶ πετοῦσε*
 Καὶ τὰ δεντρά χαμήλωναν μπροστά μου τὶς κορφές τους
 Κλαίγοντας μυστηριώδικα
 Κλαίγοντας μυστηριώδικα
 Καὶ νεκρὸς φωνὲς μὲ στριφογύριζαν
 Καὶ νεκρὰ ἀπυλὸδάχτυλα ἀνατριχιάζανε
 Καὶ οἱ μικροὶ θεοὶ ψιθύριζαν....
 Μὰ τόσο

Ἐπίμονα ἤθελα
 Ὅσπου ὅλα ἀνάργεψαν κα' ἀλάργεψαν
 Καὶ σώπασαν....

Καὶ ξαφνικὰ
 Σὲ βροῖκα λευκὴ κα' ἀχτινοβολοῦσα,
 Κοιμούμενη ἀξέγνοιαστη,
 Μακρὰ στὰ ρέματα τὰ σκοτεινὰ
 Καὶ ἐκεῖ ἐγὼ μὲς τὸ μεγαλόφωτο αὐτὸ
 Δὲν ἤμουνα μονάχος πλεῖο οὔτε φοβόμενος.
 Γιατὶ ἐκεῖ μέσα στὴ φτωχοθώρητη νύχτα,
 Τίποτα ἄλλο δὲ μέμελε,
 Καὶ τίποτα ἄλλο δὲν ἦτανε ἀληθινό,
 Παρὰ ἡ ἄσπρη φωτιά τοῦ σεληνόφωτου,
 Κι' ἓνα γιὰ σένα ὄνειρο λευκό.

ΚΑ' ἴσο 1917.

* Μεταφρασμένο γιὰ τὸν Πηγασιογεξερισμένο μας Δούκα Χριστοφίδη.

LETTRES A MONSIEUR PARGAS.*

111

Mon Cher Pargas,

Vous souvenez-vous de cette bagnole que vous prîtes ce clair matin de Dimanche où Ajamy riait de ses lèvres de feu?

Le vent qui venait de la mer soulevait votre grand chapeau.

Je vous vis de ma vérandah encadrant ma maison entourée des nuages.

Nous avons parlé de Francis Jammes qui m'est le plus tendre des hommes et de Lucrèce qui m'est un dieu.

Je relis maintenant les lettres écrites de la main qui écrivit les «Élégies» et «Clara d'Ellébeuse». Personne ne sait toucher à la douleur comme les mots de Jammes. C'est le printemps parfumé, le soupir de la fleur, le miel de l'abeille, le premier rayon de l'aube, la flûte du berger.

Faisait-il beau quand elle est morte, votre amie?

Oh!... Je voudrais savoir si c'était le matin...

Si tu veux, nous irons, là-bas, près de la digue,
 Sous la paix noire et bleue des coudriers dormeurs...

La mort a revêcu doucement dans mon âme,
 J'ai songé à tous ceux qui habitèrent là.

Tendresse, je veux fiancer ton cœur aux nuits légères...

Ainsi le ruisseau coule à travers la forêt... le ruisseau qui est un fleuve sorti de son âme qui nous emporte tout entiers.

Francis Jammes est né au son d'une cloche, au pied de sa blanche Bigorre, dans la vallée d'Ossau, il y aura l'année prochaine cinquante ans.

Sa vie a la courbe d'une belle ligne harmonieuse et fine comme celle des pâtres assis près des filets des sources, devant les lacs d'acier bleu.

Elle va de «l'Angélus de l'aube à l'Angélus du soir». Mais l'ombre ne descend jamais dans Orthez sur ce cœur qui l'habite tant il émet de rayonnement.

Il s'occupe depuis la guerre d'une ambulance. Quelle douce lumière doit-il répandre sur le front des blessés!

Son art comme sa vie est simple. Il a dit lui-même: «Bien n'existe pour moi de la littérature à thèse, du théâtre pathologique et judiciaire. Je me contenterais d'une pièce où l'on ne verrait qu'un homme assis, et qui ne dirait rien, au bord d'un ruisseau. Je regarderais longtemps l'eau du décor couler...»

* Οι ἐπιστολές I καὶ II τυπώθηκαν στὸ φυλλάδιο 37 σελ. 154-159.

«Pour ce qui est de moi, je m'assiérai sur une molle prairie,— puisqu'il est convenu que les prairies sont molles.—je plongerai ma ligne dans les étincelles bleues de l'eau dormante, j'allumerai ma pipe, je regarderai le martin-pêcheur construire son nid, j'entendrai les bécasseaux des grèves. Et je décrirai cela sans éloquence. Je veux un art paisible, ennemi du scandale, où mon âme s'ouvre sans bruit comme la fleur de l'ipomée s'épanouit, pure et en larmes, dans la discrétion du crépuscule».

Quand il a parlé de ceux qu'il aime, il a trouvé des mots inoubliables : «André Gide, remontant l'escalier d'Aladin, élève hors de sa robe blanche la lampe merveilleuse qui éclaire des nourritures incomparables. Paul Claudel surgit des mers indiennes, couronné de corail et de dorades, ruisselant de cette vie primitive où, comme une perle, a mûri son âme purifiante.»

Et il a aimé tout ce qu'on peut aimer de beau sur la terre : les arbres et les fleurs, les animaux les plus fourbus, les îles et les étoiles, beaucoup les jeunes filles, surtout la Poésie et Dieu.

Son plus grand plaisir, à la naissance de sa fille Bernadette, c'est autour de son agreste demeure, «de voir errer des jeunes filles inconnues.»

Veux-tu, et comme si c'était encore l'enfance,
T'asseoir, ô amoureuse, au pied du grenadier ?..

Pour toi, j'ai préparé la fraîcheur verte de mes rêves
où dorment des brebis,
Pour toi, j'ai un collier de cailloux blancs des grèves
lavés à l'eau des puits.

Que dites-vous, Pargas, de cette poésie ? Connaissez-vous quelque chose qui sonne si délicieusement que cette voix-de-la-rose dans le matin d'argent ? Oui, je sais bien que d'aucuns osèrent lui opposer ce parfait modèle de mauvais goût, cet Hercule du baroque, que ressuscita Gautier dans ses *Grotesques* : le père Pierre de Saint-Louis. Ce vieux Carme, auteur de «la Magdelaine» composait jusqu'à trois douzaines d'anagrammes par jour. Il mourut à cinquante-huit ans, en 1672, n'ayant pas réussi à trouver un seul lecteur de son poème écrit à la louange de sa maîtresse. Bossu par devant et par derrière, il avait tellement peur de la tromper «que pour n'être point tenté, il s'en allait par les rues, toujours, les yeux fermés.» Néanmoins, il a laissé au milieu d'un fatras illisible quelques essais qui ne sont pas sans beauté :

Je fais voir le portrait de l'amante transie,
Naïvement tracé dans cette poésie . . .

Et je ne chante plus Laure à la tresse d'or,
Laure, la chère sœur de mon cher Alidor—;
Je quitte ces beautés qu'enfin le temps efface,
Ou que la mort détruit pour prendre une autre face,
Des jeux plus innocents ou de meilleurs desseins,
Des sentiments meilleurs et des sujets plus saints.

Les sujets plus saints l'ont conduit avec l'aide des sentiments meilleurs à composer «L'Éliade», à la gloire d'Elie, patron du Carmel, poème qui ne fut jamais imprimé et «La Muse bouquetière de Notre-Dame-de-Lorette» qui ne nous est pas parvenue.

Mais laissons-là ce vieux satyre.

«Sa mémoire embaumée dans le ridicule ira jusqu'à la postérité la plus reculée.» C'est possible.

Mais celle de Jammes brûlera des rayons les plus purs tant que la Poésie sera aimée. La poésie libre, autant que la cavale du désert, fille des Mou'Allaqat du grand Inroulqais.

O Poesia ! bellissima doncella . . . comme dit Cervantès.

André Gide, qui est le plus sympathique critique de notre temps, a écrit sur Francis Jammes les choses les meilleures que je sache. Mais pourquoi, diable ! Va-t-il rapproché de Signoret ? Si vous le savez, Pargas, dites-le moi. Faut-il absolument pour que la simplicité de Jammes apparaisse la confronter au faste éclatant du chanteur de «Daphné» et de «La Souffrance des Eaux» ? Non, je ne comprends pas et bien que j'admets volontiers avec l'épistolier d'Angèle, que les lettres des littérateurs soient trop aisément ténébreuses je me figure que la simplicité de Jammes n'a rien à gagner — ni à perdre — à ce rapprochement. L'été ne m'aide pas à goûter le printemps. Il y a tellement de fraîcheur et de limpidité dans les bosquets de Jammes !

Henri Ghéon subit avec André Gide le même sort qu'Emmanuel Signoret. «Leurs livres sont voisins dans ma bibliothèque.»

Jammes entre Signoret et Ghéon !

Ah, par exemple ! Gide, il me semble que vous exagérez. N'auriez-vous pas pu, tout de même, le placer plus justement entre Théocrite et Racan ? Ces voisinages m'ont même à écrire : Henri Ghéon subit . . . C'est plutôt Jammes qui subit. Je ne voudrais pas laisser flotter d'équivoque.

En fait d'équivoque il n'y a plus, maintenant, que celle que le soir tisse autour de ma maison. Ma lettre finira-t-elle avec le jour comme si ma pensée s'éteignait quand ma lampe s'allume ? Voici l'heure des songes et de la méditation.

Mon Dieu, je vais me recueillir. Je veux entendre
La neige des agneaux marcher sur les gazons.

Que cette prière de Jammes est plus douce que les gazons de mousses et plus rafraîchissante que la grappe éclatante et que l'eau des torrents !

Je ne vous ai entretenu, Pargas, que d'un côté de l'œuvre de Jammes et il y en a beaucoup d'autres à considérer.

Soit qu'on songe à ses trouvailles ingénieuses dans une forme si originale qu'elle se noue comme une verte liane à sa pensée, ou à cette qualité si supérieure d'émotion poétique, où tremble un vent d'autrefois des mers extrême-orientales.

Ses «Elégies», ses «Tristesses» et ses «Prières» forment réelle-

ment un bouquet incomparable que je ne me lasse pas de respirer.

Mais je ne prétends pas tenir, ici, un cours de littérature. Je ne veux vous causer que de quelques-uns que j'aime, vous dire pourquoi je les aime et comment je les vois.

On peut évoquer Jammes, comme le fit Tristan Derème, en berger vêtu de laine rude,

qui tire des sanglots d'une flûte de buis».

Pour moi, je me le figure plus volontiers, en bel oiseau du bleu été, qui chante mélodieusement sur l'arbre sous lequel s'est endormi La Fontaine. Ou en lièvre, qui à travers un jardin plein d'étoiles, bondirait de joie.

Il a écrit en prose dans «Pensée des Jardins», un petit livre qui m'est d'un bien grand charme, des choses délicieuses.

«Dans un astre, vêtue d'une robe d'un rose d'amaryllis, une jeune fille brune dont l'air est à la fois violent et langoureux m'attend. Elle est assise sous un *lagerstrœmia*, à l'angle d'une tombe sur laquelle est gravé, en caractères inconnues, un nom qui est peut-être le mien».

Que j'en aurais encore long à vous dire, soit que je vous le montre sous les apparences de ce vieillard de «Paul et Virginie» appuyé sur sa canne à bec de corbin, ou comme ce poète qui dans «Pomme d'anis» «accablé de douleurs», erre au milieu des bois, auprès d'une chapelle, «tenant par la main une enfant brune couronnée de cyprès».

C'est, peut-être, de cette ancienne jeune fille, «joueuse de printemps, vierge au cœur délicat, liseron des tonnelles», dont il a écrit :

Une enfant de seize ans qui tenait un bouquet
de roses violettes,
avec une jolie et voulue maladresse
m'en a tout parfumé.

Je vous parlerai, un autre jour, des «Géorgiques Chrétiennes», de «l'Eglise habillée de feuilles» et des «Rayons de Miel». Mais quand vous reviendrez, Pargas, dans la maison du Mex, nous relirons les «Elégies».

Votre

HENRI THUILE

P.S. Dans le dernier numéro de «Femina», du mois de Juin, il y a un moulin. C'est un moulin de Jammes. Ai-je besoin de vous dire qu'il nous conte une histoire chantante comme l'eau qui coule dans le biez et nuancée au gré de l'heure. C'est celle d'«Une vierge» aux deux tresses de blé.

L'Académie Française vient de lui décerner, enfin, le «Grand Prix de littérature» qu'elle avait en 1914 attribué à Cécile Périn. De Cécile Périn à Francis Jammes, c'est tout de même une belle montée.

LE MEX 1917.

Sur le même arbre que celui où chante si mélodieusement notre Francis Jammes, il y a un pinson. C'est Paul Fort : c'est le pinson de France.

Son «Anthologie des Ballades», que vient de publier le Mercure⁽¹⁾, m'arrive au moment que je lisais le «Makôta Radja-Râdja» de Bokhâri de Djohôre. Je laisse là, quelques instants, ce livre excellent qui s'appelle encore «La Couronne des Rois» ou «L'Ascension des Musulmans» pour m'entretenir avec vous du plus aimable des Princes, du plus charmant de nos poètes.

Paul Fort. Quand je dis son nom je revois mon enfance. J'entends dans le jardin du Luxembourg où j'ai joué, gamin, une voix fine qui se mêle à l'onde des jets d'eau. O souvenirs du passé qui luisent à l'horizon du matin comme ces buées légères que le premier soleil dissout !...

C'est aux bords de la fontaine de Médicis que Ronsard exhalait sa plainte cadencée :

Ny Cannes ni Roseaux ne bordent ton rivage,
Mais le gay Poliot, des bergères amy ;
Toujours au chant du jour le Dieu de ce bocage,
Appuyé sur sa fléute, y puisse estre endormy.

Et ne croyez pas qu'il s'agisse d'une autre fontaine, quoi qu'il en dise.

Sous les mêmes ombrages, Jean Moréas promenait dans Paris toutes les nymphes de l'Eurotas. Il écrivit là ces stances immortelles que les marronniers du parc se murmurent entre eux.

Si vous y allez un jour, Pargas, peut-être surprendrez-vous quelqu'une de ces augustes ombres, qui doivent, j'en suis sûr, fréquenter encore ces lieux. C'était aussi l'avis de Remy de Gourmont. Si vous en doutez, relisez «Une nuit au Luxembourg» le mieux réussi de ses livres qu'il appelait romans, mais qui n'en étaient pas.

Le vent, ce matin, sur la mer, soufle une fraîcheur adorable. Jamais les nuages n'ont été aussi purs. Ajamy tremble dans la lumière au lent ondoïement de ces palmiers. Sur le sable de cette plage, dans l'anse de cette presqu'île, les grenadiers de Bonaparte débarquèrent, il y a plus de cent années. Que je voudrais me donner pleinement à cette heure, jouir de toutes ces choses, librement voguer dans l'éther. Je ne puis pas : il y a la guerre. Je suis ancré à la misère, j'en ai le cœur crevé.

Paul Fort lui a consacré les plus récents de ces poèmes ; franchement, ce ne sont pas ses meilleurs.

Le Paul Fort qui m'enchantait c'est celui des clochers. C'est l'amant de Germaine et de l'Ile-de-France. Soit que je le voie dans

(1) «Anthologie des Ballades françaises» 1897-1917, par Paul Fort. Mercure de France, 1917. 1 vol.

chaque village, plaisantant l'aubergiste sans le vouloir payer, ou à l'ombre d'un hêtre, comme autrefois Tityre, sur un lit de verdure, mollement allongé: «Bien allongé comme je suis, les deux coudes contre la terre, j'écoute mon cœur solitaire battre en secret pour mon amie».

La cerise commence à rougir,
Mon cœur à n'avoir plus de peine,
Et les lavandières à rire
Le long de l'Oise et de la Seine.

Assis à l'ombre du village,
Je ne me lasse point d'admirer,
D'ici au fond du paysage,
L'herbe à lapin aux fleurs dorées.

Sur un mur frissonnant de lierres,
Avec leurs couronnes aux bras
Les croix de fer du cimetière
Font une ronde tout là-bas.

Est-il bien utile d'agir ?
Entre mes doigts fleurit une rose,
La cerise commence à rougir.
Ah ! Phébus, laissons faire aux choses.

Il a le nom de tous les oiseaux. Ronsard l'a appelé :

L'Arondelle l'Esté, le Ramier en Automne,
Le Pinson en tout temps, la Gadille en Hyver.

Je finirai ainsi, usant et abusant du moindre prétexte, de vous citer toutes les «Stances de la Fontaine d'Hélène». Mais le malheur après tout? N'est-ce pas un admirable poème?

Je n'aime autant que «La Chapelle abandonnée» de «La Tristesse de l'Homme», le «Meudon» du «Paris sentimental» et le «Souvenir» de «Vivre en Dieu» que je retrouve dans «l'Anthologie des Ballades» et vers lesquels je me suis de suite élancé.

Il y a aussi cet «Hymne dans la Nuit» que Remy de Gourmont assurait être digne de Lamartine:

L'ombre comme un parfum, s'exhale des montagnes
Et le silence est tel que l'on croirait mourir.
On entendrait ce soir, le rayon d'une étoile
Remonter en tremblant le courant du zéphyr.

Écoute ton regard se mêler aux étoiles,
Leurs reflets se heurter doucement dans tes yeux...

Mais les autres sont dignes de Paul Fort. On ne peut pas dire qu'ils valent moins :

Sans tristesse je ne sais vivre,
Les chagrins mâles ont ma foi,
Des prés, des bois, je me délivre,
Les terres incultes m'enivrent.
J'aime la tristesse avec joie.

Etreignant sous ma houppelande
Un cœur où git l'amour tué
Vers le ciel des hauteurs je rampe ;
Je suis le fou de Vague Lande,
C'est moi le pâtre des nuées.

Cet assembleur de songes a sonné d'une cloche d'une douceur infinie :

Regardons-nous afin que nous pleurions ensemble...
Regardons-nous afin que nous soyons heureux...

Rien peut-il faire croire à l'hiver
Que nos ombres plus allongées ?
Le ciel est bleu sur la rivière
Et comme nos cœurs sont légers...
Au soleil tendant nos mains ivres,
Nous rions d'y voir notre sang,
Et l'on est si content de vivre
Que l'on rit en se regardant.

Quand à ses Ballades elles sont légendaires.

Je ne veux plus chanter plus haut que ma musette,
Ni plus chanter plus haut qu'à mon berceau d'osier.
Je ne veux plus chanter plus fort que l'alouette
Et qu'au seuil du matin le millet des clochers.

En voici une que je choisis entre toutes :

La rose libre des montagnes
A sauté de joie cette nuit
Et toutes les roses des campagnes
Dans tous les jardins ont dit :
Sautons d'un genou léger,
Mes sœurs, par dessus les grilles,
L'arrosoir du jardinier
Vaut-il un brouillard qui brille ?

J'ai vu, dans la nuit d'été,
Sur toutes les routes de la terre,
Courir les roses des parterres
Vers une rose en liberté !

Mais ne peut-on, après tout, lui préférer celle-là :

Ah ! ce soir-là vraiment tout était si paisible
Que le Champ du Repos était sur le chemin,
Et l'Angélus du soir, d'une cloche invisible,
Croisait deux beaux sons clairs sur le front des humains.

La lumière de l'ombre et ce halo de lune,
Les sons de l'Angélus et leur mystique appel
Versaient des charités dans l'âme. O crépuscule ! —
Un petit ci netière ouvre une heure éternelle.

Cela dépend de celle qu'on a lue la dernière. C'est toujours la

plus belle. C'est comme les Stances de Moréas ou les Elégies de Francis Jammes. Je ne me lasserai pas de vous en citer :

Je bute aux pavés tant mon cœur est lourd.
Arriverai-je enfin pour la mort du jour ?...

Je n'ai plus d'amour. Derrière la porte
S'éteint le ciel vert sur la feuille morte.

Par delà les grilles, est-ce le Panthéon,
Ce dôme qui brille aux derniers rayons ?

C'est là-bas, derrière, que Manon logeait...
Une rue herbeuse... un quartier désert...

L'été, contre un mur, devant sa maison,
Un gamin dans l'ombre sonnait du clairon.

Ce n'est pas de froid qu'on tremble de la sorte...
Je n'ai plus d'amour et Manon est morte.

Comme on dit, aujourd'hui, de Naziad, dont le nom se trouve dans le «Gulistân», on dira demain de Manon : C'est le nom d'une jeune fille que Paul Fort a chantée.

Francis Jammes a toute la grâce, la bonhomie, le fin sourire du doux Omar Khayyâm, du grand Imroulqâis ; Paul Fort appuyé à la blanche «épaule de la lune» a joué pour les beaux yeux d'une rose de France, entre les bleues rivières de l'Oise et de la Marne, d'une flûte délicate que Saâdi lui a donnée.

Le voilà, lui aussi, maintenant, arrivé dans ce Jardin du Luxembourg dont je vous parlais au début de ma lettre. La voix des jets d'eau s'est brisée mais «les orangers en fleurs ont embaumé la nue».

O mes Manons perdues, mes amantes d'un jour,
Dans l'ombre tiède et bleue, cet air, l'entendez-vous ?
Car si je vous évoque, dans le soir de velours,
C'est que mon cœur éprouve un déchirement si doux !...

L'heure est triste pour moi qui m'accoude à cette urne,
Et j'écoute et je rêve aux Manons disparues...

Ce poète, qui est un grand poète, à la silhouette longue et fine ressemble quelque peu à un berger des rêves. Oui, Pargas, il écoute. Tout le temps on le voit se pencher.

A la fin de l'Anthologie, qui est un monument splendide de toute son œuvre, la note s'est faite plus grave.

J'avais besoin d'une limite
A ces bonheurs que l'on m'envie
Et dans les bras de Marguerite
Je comptais bien finir ma vie.

Immortel Villon fatigué des voyages, il n'a plus que le souvenir de la douce contrée où neigent les pommiers.

Assis au bord de cette route,
Les mains couronnant les genoux,
Me faudra-t-il penser à toutes
Les misères qui sont en nous ? ...

Aujourd'hui j'ai peur du passé,
Des mirages du paysage,
De mon ombre couleur d'orage
Et de mes anciennes pensées.

Il avait déjà dit :

Vraiment la vie est-elle une chose
Qu'il faille tant considérer ?
Ma robe est noire, la tienne rose.
Nos deux chevelures sont dorées :

Mon Raoul est mort à la guerre
Ton Paul mourra demain, ris donc !
La constance est toute une affaire.
Sa lettre est dans mon guéridon ...

La guerre : il y songeait obscurément du haut de l'esplanade de la petite ville que la lune baignait, à l'heure de minuit, entre les peupliers de la Ferté-Milon : «Je veille seul, et la France dont toute la campagne dort, sous cette lune au clair immense, a la majesté de la mort.

«Je songe aux dieux qui ne sont plus, à tant de héros sous la terre, au sommeil des derniers vaincus, à la France dans son suaire».

Ha ! Paul Fort, tant de gentillesse mêlée à tant de grandeur force l'admiration. Vous avez dit un jour, un peu librement : «Je monte sur un banc couleur d'espérance. On doit me voir de toute la France ! » Je ne pense pas qu'en ce moment, hélas ! toute la France vous regarde. En tout cas, elle vous entend.

Et vous, Pargas, ne trouvez-vous pas aussi que cette voix est belle ? C'est la voix de la forêt elle-même et celle de la vie. «Il y a là des cris». Ce titre de l'une des premières plaquettes du poète peut servir de fronton à toute son œuvre.

Il est inutile d'y vouloir distinguer et d'y vouloir choisir.

Mais si vous me demandiez de m'arrêter quelque part, ce serait, sous le feuillage un peu plus sombre de «La Tristesse de l'Homme», il me semble que les arbres y sont plus touffus et plus hauts.

Bien que d'une unité parfaite et taillé du même bloc de marbre étincelant, ce génie poétique, dont l'Anthologie nous offre la quintessence, est ainsi que l'a écrit si heureusement Remy de Gourmont, «comme la nature, dont les aspects changeants ont plié son âme flexible à tant d'emois profonds».

P.S. J'avais terminé de vous écrire quand le courrier m'apporta : «Si Peau d'Ane m'était conté...» de Paul Fort. Ah ! le beau livre, et que je m'y suis délecté. Le premier poème «Jacques Bonhomme-de-neige et le poète rémois» est admirable. Il m'oblige à me contredire, ce que je fais sans hésiter. C'est le plus beau qu'on ait écrit sur la guerre, c'est l'un des plus beaux poèmes français.

Pourquoi n'est-il pas dans l'«Anthologie»? On aimerait tant l'y retrouver.

«Soit France des bords de l'eau que l'on nomme tourangelle, soit Bourgogne aux arcs-en-ciel, où le vin rouge est si beau,

«Estérel des pommes d'or, Navarre en ses plants de fraises, Beauce des grands blés à l'aise et Dunois aux châteaux forts,

«Soit France des Océans — que les embruns vont fêant — Normande au vert pâturage, bretonne au marin courage,

«landaise allant à pas longs sur sa double échasse fine, saintongeaise des salines, poitevine des sablons,

«et soit France qui promène ses troupeaux dessous les pins, ou fait broyer aux moulins l'énorme trésor des graines,

«ou de son brillant fusil chasse aux marais solognots le courlis qui fait cui ! cui ! la sarcelle et ses petiots,

«soit France qui fume en l'air de toutes ses cheminées, France pourpre en la nuit claire et noire dans la journée ... »

Je tourne avec émotion les pages et un peu plus loin je lis :

«Le zéphyr vient de naître, il monte du gazon et va courber la cime où rêvent les pigeons, la cime du grand arbre noir, de l'être amer qu'un arbre est dans la nuit sur le blanc ciel austère.

«Est-ce l'éternel soir enfin des cœurs tremblant pour tout ce qui s'incline et qui va s'effeuillant ? Soir de pitié où meurt la rose vagabonde ! Une cloche au lointain sonne la fin du monde.»

Comme on comprend, après cela, les mots de Maurice Maeterlinck qui servent de préface : «Sachons bien que Paul Fort n'est pas seulement, et plus ou moins malgré lui, un prince d'opérette, mais avant tout un véritable et même un grand poète. Il est temps qu'on lui donne, non plus uniquement dans les petites chapelles ou dans les tours d'ivoire, mais sur la place publique, la part de gloire à laquelle, de son vivant, il a droit. Nous ne l'aurons pas toujours parmi nous, et les remords et les réparations viendront quand il sera trop tard.»

Sur les places d'Alexandrie, comme sur celles d'Athènes, voilà un nom qu'il faut crier.

LE MEX 1917.

Votre
HENRI THUILE

V

Dans le jardin enchanté des Littératures Orientales, je me suis, ces derniers jours, follement enivré. Je vous écris, la tête encore lourde du parfum de ces fruits capiteux.

Que nos œuvres d'aujourd'hui, nos productions poétiques, nos romans et nos fables paraissent petites, qu'elles sont inconsistantes, ombres falottes qui errent sur les chemins, comme elles tremblent au vent du large lorsqu'Ahtô, le monarque des mers, Ahtô, ancien comme l'océan, à la barbe de varech, se dresse hors des flots sur son grand lys des mers.»

Mais nous connaissons Ahtô par les runes du Kalewala et c'est

de Bokhâri que je veux vous parler. Celui-ci vivait à l'autre bout de la terre, à l'extrême pointe de la presqu'île de Malâka, il y a plus de trois cents ans. C'était un moine mendiant qu'on voyait tout le jour errer sur les routes, couleur des fruits de son pays. Mais tout en demandant l'aumône, il enseignait la sagesse et chantait ses vers. Il nous a laissé un petit livre, le «Makôla Radja-Râdja», que là-bas, au bord du scintillement de la mer de Chine, les vieillards et les enfants récitent encore.

On y retrouve la sagesse du Râmâyana dont Michelet disait : «L'année où je l'ai lu, fut une année bénie.»

La langue a peu changé. C'est toujours celle qu'on parle, aujourd'hui, à Djohore et qui doit plus au sanscrit qu'à l'arabe avec un notable apport portugais. «La plus pure, peut-être, assure Louis de Backer, de tout le royaume de Menangkabau.» C'est une langue aisée, agréable à l'oreille comme un accord de tarabouka dans le recueillement du désert. Elle est actuellement usitée pour les relations commerciales et mériterait, en Europe, d'être mieux connue. C'est la langue des îles des Rois dont Bokhâri a tressé la couronne. «La Couronne des Rois» ou «l'Ascension des Musulmans». «Tadjou's Salathina», «Tadjou'Lsalâthien», selon le professeur néerlandais, Roorda van Eysinga.

«Je lui ai donné ce nom, nous dit naïvement l'auteur, à cause de sa haute valeur. Ce livre, par sa substance, est une véritable couronne, et, puisque c'est une couronne, il est juste qu'il en porte le nom.»

Le livre est composé de vingt-quatre chapitres qui suivent l'homme de sa naissance à son tombeau. Le premier traite de son origine et de la nature de son être. Le dernier sert de conclusion à toute l'œuvre et n'est pas le moins beau. L'ensemble forme un parfait manuel de morale dans lequel on trouve «des préceptes pour toutes les conditions de la vie.» Cette morale s'accompagne de quelques éléments de physiologie.

Il enseigne d'abord à se connaître soi-même. «Que l'homme considère attentivement de quoi il a été créé ! Il a été créé d'une goutte d'eau qui, partant entre les lombes et les côtes, a jailli au dehors.» Car se connaître soi-même, a dit le prophète Mohammed, Ombre de Dieu sur la terre. (que la Paix soit sur lui !), c'est connaître son Seigneur. «La génération de l'homme s'est faite par du sperme qui sort par le canal de l'urine, puis par un grumeau de sang coagulé, puis par une masse de chair. Voilà quelle est votre origine misérable et vile ! Songez donc à ce que vous êtes et gardez-vous de vous enorgueillir de vous-même !... Qu'y a-t-il donc au monde de plus faible que cet homme si débile ! Qu'y a-t-il au monde de plus impuissant que cette créature misérable ? Ne vous semble-t-il pas, Pargas, entendre le grand Pascal ?

«Tous les hommes ont été créés de la terre, tous les hommes aussi retournent à la terre.»

Du commencement jusqu'à la fin
Il n'y a que soucis et chagrins.

O Bokhâri ! maintenant tu as dit,
Tu n'as plus rien à ajouter ;
Le fondement de la science se trouve évidemment
Dans les paroles que tu viens de prononcer.

Le chapitre II, invite l'homme à se soumettre à la volonté divine. «Mourir de maladie ou périr de mort violente, c'est tout un. Dieu le Très-Haut égare celui de ses serviteurs qu'il veut ; il montre le droit chemin à celui de ses serviteurs qu'il veut ; personne ne peut lutter contre rien de ce qu'il veut, car sa nature est de faire ainsi qu'il veut».

Mais espérons en l'indulgence de Monkar et de Nakir dans la tombe pour aborder, un jour, à la rive reposante du fleuve Kauther, dans le Paradis.

Au troisième chapitre, l'humble Bokhâri traite avec grandeur de la vie de ce monde. «Le monde, c'est le bazar de l'éternité».

La terre parée de son riche manteau de verdure, embellie de la richesse de ses fruits, parfumée de ses fleurs merveilleuses ne tourne vers l'homme son visage qu'un instant. La saison des pluies passée comme une vaine gloire, tout se dessèche, tombe et dépérit.

«Tout homme n'est qu'un voyageur étranger et ce monde n'est simplement qu'une station sur le chemin qu'il parcourt sans cesse et qui aboutit en un lieu où il doit habiter à la fin et pour toujours. Les stations du chemin sont ainsi déterminées : la première, les reins du père ; la seconde la matrice de la mère, la troisième le monde, la quatrième la tombe, la cinquième la plaine du jugement dernier ; et, après ces stations, il entrera à la fin dans le paradis ou dans l'enfer pour y demeurer éternellement».

«Le chemin qui est devant l'homme est long et difficile à parcourir jusqu'au bout. Une fois en route, l'homme ne peut chercher les provisions de son voyage que dans le monde, et le char de sa vie, une fois lancé, ne s'arrête plus et marche continuellement, sans que lui-même le sache ou y pense. Chaque respiration de l'homme est comme un pas fait sur le chemin, chaque jour de son existence comme un pādang, chaque mois comme un mille, et chaque année comme une paraŝange. Chaque respiration de l'homme est comme une pierre qui se détache de la maison de sa vie, et qui, en tombant, la démolit».

Arrêtons-nous, Pargas, un instant au sommet de cette montagne où souffle le vent de l'Esprit. C'est la houle du large et l'aura des grands chemins. Nous abordons ici des terres inconnues. On entend la palpitation du désert. «Egypte ! Egypte ! les grands Dieux immobiles ont les épaules blanchies par la fiente des oiseaux, et le vent qui passe sur le désert roule la cendre de tes morts !» Un illustre voyageur peut venir s'asseoir, méditer sur ces ruines. Le tendre Bokhâri le prendra par la main. «L'univers n'est peut-être, lui dit-il, qu'une vaine imagination ; qui peut affirmer qu'il existe réellement ou qu'il n'existe pas ? Il en est d'autres qui disent : «Le monde est comme un rêve, et les hommes ressemblent à des gens endormis qui, une fois éveillés, ne retrouvent plus rien de leur rêves».

Son système philosophique n'offre pas de certitude. Il varie au gré des images qu'il rencontre au bord des bois. Tantôt il compare le monde à une station sur une route, à une hôtellerie de passage et tantôt à un songe. Le plus sûr est de ne pas s'y fier.

Le quatrième chapitre est consacré à la mort. «Toute âme goûtera la mort», comme il est écrit dans le Koran. En ces temps de désastre, nulle lecture ne peut nous être plus profitable. Et Bokhâri, si gentiment nous y invite : «Quiconque parle souvent de la mort et songe à la tombe recevra de Dieu le Très-Haut, pour son tombeau, un des jardins du Paradis ; et quiconque est insouciant de la mort et ne songe point à la tombe, recevra de Dieu le Très-Haut, pour son tombeau, une des cavernes de l'Enfer». Habitue-nous à cette idée comme à notre ombre. Après tout il est plus sage d'en sourire que de s'en fâcher.

Dans les autres chapitres on voit Bokhâri s'adresser aux sultans et leur proposer ses exemples. Il les prend des plus hauts. «Chaque jour, nous dit-il, quand Omar, le Prince des Croyants, (que Dieu soit satisfait de lui !) avait fini de rendre ses jugements, il sortait de la ville de Médine et se dirigeait vers les tombeaux». Un autre Prince, Ali, «n'avait pour sa nourriture quotidienne qu'une poignée de farine d'orge».

Ses conseils sont inspirés de la plus saine raison : «Qui mange beaucoup boit beaucoup, qui boit beaucoup dort beaucoup, et qui dort beaucoup se plonge dans la paresse, l'indifférence et l'oubli, et alors il fait fausse route dans les affaires de ce monde et dans celles de l'éternité». Il dit encore : «Il faut que le roi fréquente peu les femmes et s'entretienne rarement avec elles car les femmes ont peu de jugement».

C'est notre Montaigne avec cet orientalisme qui lui donne plus de saveur : «Pour chacun des pas que j'ai faits sur le chemin qui conduit à la Kaabah, je demande toutes les richesses qui sont dans ce monde».

Comment ne les lui donnerait-on pas ? Il a trouvé de ces histoires qui sont le charme des veillées. Vous ne connaissez pas celle d'Abbas et d'Haroun-ar-Raschid ? «Un jour, dans la ville de Bagdad...» Je m'arrête, vous continuerez. Je songe aux Mille et une Nuits, à Aladin, à Hafiz, à Firdouzi, aux «Prairies d'Or» de Massoudi, à mon cher Francis Jammes...

Voyez-vous, l'âme enfantine de ce chanteur de Djohôre était claire et transparente comme la grappe de raisins dorés. Par les routes de sa presqu'île tout un peuple de légende le suivait. Il apprenait à tous à rester humbles, aux pauvres l'espérance, aux riches la bonté. Tout un chapitre est réservé à la justice. «Où l'on enseigne ce que c'est que la justice et comment on la pratique». Et il était un vendeur de songes et un marchand d'illusions ainsi que sur les vieilles routes de France ces anciens colporteurs qui offraient leurs images. Demandez le Grand compost des Bergers, l'Almanach du Bon Vieux Temps, la Fleur des Calembourgs, le Coin du Feu, le Bon Ermite !

C'est dans le Grand Compost, aux dictes des oyseaux, que j'ai trouvé le discours du pinson :

Le temps d'hiver m'est fort contraire,
Car il me fait grand froid avoir ;
Pour m'en garder que dois-je faire ;
Rien ne me vaudroit le savoir.

Ce n'est pas l'avis de Bokhâri que le meilleur désir anime. Un moment au milieu de la longue énumération des qualités et des précautions nécessaires à un bon gouvernement, l'image de sa bien-aimée rit à travers son livre. Il nous le dit sans détour et que cette franchise plait ! : « Bokhâri est enchanté de louer ici celle qu'il aime. Si vous comprenez, écoutez ce gazal :

Ma bien-aimée est comme l'âme de ma vie.
Je l'aime, c'est le bien le plus précieux !
Ma bien-aimée est ma fidèle amie,
Elle plonge mon cœur dans de secrètes extases... »

Et quant à moi, Pargas, elle me donne l'odeur du clou de girofle et de la noix muscade.

Dites, après cela, que ce poète mendiant n'est pas le plus charmant oiseau-mouche caché dans la fleur d'abricot. Ne vous apparaît-il pas, dans la limpidité d'un ciel toujours serein, avec la fraîcheur d'une étoile inconnue ?

Car il n'a pas seulement parlé de la mort avec tendresse mais des amants avec amour. « Il y a quatre livres célèbres qui font connaître les amants ». Ce sont « Leïla et Médjinoun » qui est Arabe⁽¹⁾ « Khosrou et Chirine », « Mahmoud et Ayâz », « Joseph et Zélika » qui sont Persans. « Ces ouvrages sont renommés à cause de la peinture qu'ils font de l'amour et des amants ».

Que je voudrais mieux les connaître ! Le Poème des Amours de « Leïla et Médjinoun » a été traduit en français par M. Chézy, mais d'une façon si peu fidèle qu'il n'y a pas lieu de s'en réjouir. Le traducteur de l'œuvre de Djami s'est cru malheureusement autorisé à retrancher du poème persan de nombreuses images du goût de celles-ci : « Ses sourcils étaient le tourment des belles, ils étaient le sanctuaire auquel s'adressaient les prières de tous les dévots ; sa taille, comme un superbe palmier ravissait les âmes, et répandait les dattes qui sortaient de ses lèvres sur les cœurs blessés.

La rondeur de sa bouche de sucre était semblable au mim du mot mouï ».

L'amour de Bokhâri pour toutes les choses est plein d'un infini respect : « Quand vous aurez fini d'écrire une lettre, vous devez la déposer d'abord sur la terre, avant de la donner aux mains d'un messenger, car la terre est bénie ».

C'est sur celle du Mex, toute brûlante des ardeurs de l'été, que je poserai un instant la mienne avant de vous l'envoyer, puisque nous avons, Pargas, ce merveilleux avantage de vivre dans un pays

(¹) L'auteur de « Leïla et Médjinoun » n'est pas un Arabe, mais Djami, un Persan.

tout consumé de fièvre, comme le corps de ces anciens solitaires qui fréquentaient l'isolement de ces contrées.

O terre des caroubes, fraîcheur au mois de Juin des vertes palmeraies ! Ne vous semble-t-il pas que le doux Bokhâri prend le chant du bouboul ?

Il faut l'entendre promettre, avec l'assentiment du Prophète, (que la paix soit sur lui !), les palais limpides du Paradis « à ceux qui parlent avec douceur et affabilité à tous les serviteurs de Dieu, qui rassasient ceux qui ont faim et qui accomplissent les devoirs de la prière, la nuit, quand tout dort ». On a le goût de tous les fruits d'Orient dans la bouche.

En vérité, ce poète est un bon compagnon. On peut le croire quand il nous assure que son livre nous protégera contre le malheur. « Le Makôta Radja-Râdja parle souvent des mérites des rois dans ce monde et dans l'autre et en le lisant assidûment, les sujets ne pourront manquer de prononcer le nom de leur roi et de le bénir. De plus, ils devront lire cet ouvrage à leurs enfants et petits-enfants après qu'ils auront étudié le Koran : ils ne doivent pas leur en laisser lire d'autres, car de tous ces romans fameux dans les pays malais, que retire-t-on ? » Oui, Pargas, je vous le demande, de tous ces romans fameux dans les pays malais et dans les autres ?

L'œuvre de Bokhâri s'achève par le vingt-quatrième chapitre, qui en est le couronnement. Comme au bord d'une route, au moment de quitter un ami, le poète nous adresse ses dernières recommandations. Il nous promet que ceux qui garderont pieusement son ouvrage seront affranchis des feux de l'éternel Enfer ! Que voilà une bonne aubaine, Pargas, dont je veux profiter. Je vous invite à me suivre. Ce n'est peut-être pas à négliger qu'une telle précaution. « Pour moi, dans une dernière strophe, j'adresse mille actions de grâces au Seigneur qui m'a permis d'achever, avant l'heure de ma mort, ce manuscrit précieux, pour que le nom de Bokhâri vive dans ce monde jusqu'au jour du jugement dernier. Grâce soit rendue à Dieu qui m'a permis de l'achever ! Béni soit Dieu qui a dilaté ma poitrine, mon cœur et ma langue et m'a donné la force de l'exposer et de le mettre en bon ordre ! Que la miséricorde de Dieu soit sur notre Seigneur Mohammed et sur ses compagnons, par un effet de ta clémence, ô le plus clément des éléments ! Béni soit Dieu qui a ordonné de parler avec justice ! Puissé-je le faire toujours ! Amen ».

Voici dans un beau mouvement de lyrisme la « Couronne » fermée. Sachons gré au traducteur, Aristide Marre, de nous l'avoir si heureusement présentée. Il est incompréhensible qu'elle ne soit pas davantage répandue. Elle couvre d'un renom éternel Bokhâri de Djohôre et la presqu'île de Malâka. Elle est l'honneur de toute une littérature. Si je vous en ai, si longuement entretenu, Pargas, ce n'est, certes pas, pour l'opposer à cette gloire que nous donnent Ponson du Terrail, la famille Rostand et le cinéma Pathé.

Votre
HENRI THUILE

στην Πόλη από σφράγια δύο μαιστόρους· *ἀλλ'* έχουμε και την λεπτομέρεια που «στη μέση βάνουν τὸν αἰετό, στήν ἄκρη τὸ παγόνι».

Ὁ κ. Μιχαηλίδης μᾶς διαφυλάττει ἕνα λαϊκὸ θρηνητικὸ δίστιχο (σελ. 70) εἰς τὸ ὅποιον ὁ ἀναφερόμενος Μανολῆς («νά ἤρχειτο-νὸ Μανολῆς») εἶναι ὁ γνωστὸς λόγιος· Ἑμμανουὴλ Μανωλακάκης.

Τὰ δίστιχα «Τραγοῦδια τοῦ Χωρισμοῦ καὶ τῆς Ξενιτείας» εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀσήμαντα. Ὅμως σ' ἕναν στίχο αἰσθάνεται κανεὶς τὸν εἰλικρινῆ καῖμό. «Ἡ ξενιτεία τὰ χαιρεται οὐλα τὰ Καρπαθία».

Στὴν Κάρπαθο, λέγει ὁ κ. Μιχαηλίδης, *ὄλες ἢ γυναῖκες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦιτον «πρέπει νὰ ἠξεύρουν νὰ μοιρολογοῦνται. Τὰ μοιρολόγια δὲ συνηθέστατα συνίστανται ἀπὸ δίστιχα, τὰ ὅποια στιγμιαίως αἱ θρηνοῦσαι αὐτοσχεδιάζουν, κατάλληλα δι' ἕκαστον νεκρὸν καὶ διὰ τοῦτο δὲν μεταδίδονται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ὡς τὰ ἄλλα ἔθνη, ἀλλ' ἐυκολώτατα λησμονοῦνται, ὡς μὴ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος».* Ὡς ἐκ τούτου, προσθέτει, δὲν κατόρθωσε νὰ βρεῖ «εἰμὴ ὀλίγα τινὰ σταθεροῦ χαρακτῆρος». Αὐτὰ τὰ «ὀλίγα τινὰ» του—τέσσαρα—δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἀξιοσημειώτου.

Τὸ ποιῆμα ὅμως τὸ ὅποιον κατατάσσει χωριστὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα μοιρολόγια (ὑπὸ ἀρ. 59) καὶ τὸ ὅποιον ἐπιγράφεται «Μοιρολόγι τῆς Σταυρώσεως» εἶναι καλὸ.

Ἐνα ποιῆμα, τῆς αὐτῆς φύσεως, μὲ πολλὴν ἀξίαν εἶναι τὸ ἄσμα τῆς «Μεγάλης Παρασκευῆς», ποῦ ἐδημοσίευσεν ὁ Th. Kind, κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ 19ου αἰῶνος. Εἶναι ἀρκετὰ μεγάλο, ἐκ 58 στίχων.

- Ἡ Παναγία ἐκάθετο μόνη καὶ μοναχὴ τῆς
- Τὴν προσευχὴν τῆς ἔκαμνε..... »

Γραφικὴ εἶναι ἡ εἴσοδος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ποῦ ἔρχεται καὶ τὴν λέγει ὅτι ἔπιασαν τὸν Ἰησοῦ.

- Σάν τ' ἄκουσεν ἡ δέσποινα, ἤπεσε καὶ λιγώθη,
- Σταμνί, πρὸ τῆς περιζουὶν καὶ τριὰ κανάτια μύσγου
- Κ' ἔστῆρι τὸ ροδόσταμα, ὅσο νὰ συνεφέρη».

Ὅταν συνέρχεται, ζητεῖ τὴν Μάρδα, καὶ τὴν Μαριά, καὶ τὴν Ἐλισάβα, γιὰ νὰ πάνε νὰ βροῦν τὸν Ἰησοῦ «πριζοῦ τόνε σταυρώσον».

- Στὴν στράτα ποῦ διαβαίνανε, στήν στράτα ὅπου πᾶσι
- «ὦραις ἦγλαι' ἢ δέσποινα, ὦραις ἐμυριολόγη».

Συναντοῦν, εἰς τὴν πορείαν των, ἕναν ἀτίγγαγο⁽¹⁾ ποῦ ἐτοίμαζε τὰ καρφία τῆς σταυρώσεως.

Κατόπιν ἡ δέσποινα ἀντιρροῦει τὸ φρικτὸ θέαμα τοῦ Ἰησοῦ ἑσταυρω-

(1) «Οἱ γύφτοι εἰν' ἀφωρισμένοι ἀπὸ τὸ Χριστό, γιὰτ' ἐφτειάσανε τὰ περὸνια ποῦ τὸν ἑσταυρώσανε». (Παράδοσις ἐκ Καλλιβαρύτων). Ν. Γ. Πολίτου, Παράδοσις Α'.

μένου. «Δὲν ἔν' μαχαίρι νὰ σφάγω, γκρεμὸς γιὰ νὰ γκρεμίσω;» φωνάζει. Ἄλλ' ἀπ' τὸν σταυρὸ ἐπάνω ὁ υἱὸς τῆς τὴν λέγει:

- Μίνα μου κι' ἂν σφάγης ἐσύ, σφάζετ' ὁ κόσμος ὅλος,
- Ἐταρε μὲν' ἀπομονὴ νὰ πάρ' ὁ κόσμος ὅλος».

Οἱ τελευταῖοι λόγοι τῆς Δέσποινας ζητοῦν μιὰν ἀνακούφισι στὴν ὁδὸν τῆς.

- Γιὰ πὲ μου, πὲ μου γιόκα μου, πότε νὰ σ' ἀπαντέγω;
- Ἡ τὴν λαμπρή, τὴν κυριακή ἢ μέρα τοῦ Σαββάτου;»

Μερικὲς εὐαγγελικὲς λαϊκὲς παραστάσεις πολλοῦ ἐνδιαφέροντος βρίσκονται σιὲς Παραδόσις (Μέρος Α') τοῦ κ. Πολίτου, ὑπὸ τὴν γενικὴν ὀνομασίαν «Ὁ Χριστὸς καὶ τὰ Πάθη του». Ἐξ αὐτῶν ἕνας θρύλος Ἀθηναϊκός, «Ἡ Ἁγία Καλὴ», εἶναι ἐπηρεασμένος φανερά ἀπὸ τὸ ποιῆμα τῆς «Μεγάλης Παρασκευῆς».

Ἐπὶ τὸν τίτλον «Διάφορα» βρίσκουμε στὴν συλλογὴ τοῦ κ. Μιχαηλίδη ἕνα ἱστορικὸν ἄσμα. Εἶναι γιὰ τὴν ναυμαχίαν—στὸ 1789—τοῦ Λάμπρου Κατσώνη κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου. Δὲν ἔχει ποιητικὴν ἀξίαν· ἀλλ' ὅτι δὴποτε ἀνάγεται στὸν Λάμπρο Κατσώνη⁽¹⁾ ἐλκύει τὴν προσοχή. Ἡ φαντασία ἀρέσκεται ν' ἀκολουθεῖ τὰ «καράβια ποῦ ταξεὶ-δευεν ὁ Λάμπρος ὁ Κατσώνης»⁽²⁾.

Ἡ συλλογὴ περιέχει πολλὰ δίστιχα. Ἐνα μεγάλο μέρος αὐτῶν εἶναι συγχρόνου ἐποχῆς. Τὰ ὑπ' ἀρ. 62 εἶναι «Στὰ Ἑπτὰ τοῦ Νεογέννητου». Στὴν Κάρπαθο εἶναι συνήθεια τὴν ἑβδόμην ἐσπεραν ἀπὸ τὴν γεννήσι παιδιοῦ νὰ γίνεται ἐορτὴ στὴν ὅποιαν τραγουδιοῦνται δίστιχα ἐπινετικά τοῦ βρέφους.

Συλλογῆς προγενέστερης Καρπαθιακῶν ἀσμάτων ἐδημοσίευσεν ὁ Ἑμμανουὴλ Μανωλακάκης στὰ 1878 καὶ 1896, καὶ ὁ Δημ. Χαβιάρης στὰ 1891.

Στὴν παλαιὰ συλλογὴ τοῦ Πασσὸβ δυὸ ἄσματα φέρονται ἰδιαζόντως ὡς Καρπαθιακά· «Ἡ Ἀπιστος Γυναῖκα» καὶ «Ὁ Βασκός καὶ αἱ Ἀνεράιδες». Ὡς πηγὴ αὐτῶν δίδεται μιὰ συλλογὴ, τοῦ 1840, κεραιμένη ἀπὸ τὸν Α. Ροῦς.

Ὁ Ροῦδης στὸ κεφάλαιον («Μία») τῶν «Εἰδώλων» του ὅπου δεκνύει, διὰ παραθέσεως δημοτικῶν ἀσμάτων, τὴν ἐνότητα τῆς λαϊκῆς γλώσσης, ἐκ-λέγει—γιὰ τὴν Κάρπαθο—τὸ ποιῆμα εἰς τὸ ὅποιον τὸ πούλι ἀφηγοῦμενον τὰ δεινὰ του, προσάπτει τὴν βασιλοπούλα ποῦ ζήληψε τὰ κάλλι του καὶ τὸν κελαϊδισμό του. Πρῶτος—«καθ' ὅσον γνωρίζομεν», λέγει ὁ Ροῦδης—ποῦ τὸ δημοσίευσεν ἦτον ὁ Ζαμπέλιος.

κ. π. κ.

(1) Ὁ Σίδμας, στὴν Τουρκοκρατομένη Ἑλλάδι, συνῆθροισε πολλὰς πληροφορίες γιὰ τὸ στάδιον τοῦ Κατσώνη, στο ὅποιον ἡ παράξενος περιπέ- τεως, οἱ κίνδυνοι, τὰ κατορθώματα ἀφθονοῦν, καὶ ἀρχίζουν γρήγορα—ἀπὸ τὴν ἡλικίαν δέκα ἐπὶ τὰ χρονώ, ὅταν ὁ Κατσώνης ἐγκαταλείψας τὴν Λεβαδεία, ἔφθασε στὸ Λιβόρνο.

(2) Α. Παράσχου «Ὁ Κανάρης».

πού νόμισε στην αρχή ιδανικό του, δεν στάθηκε τίποτε παρά ένα μέσο για να τον βοηθήσει να κάμει ένα έργο τέχνης, ένα έπαισόδιο στην καλλιτεχνική του δράση και ζωή. Και έτσι το ψάρι πιάνεται. Αυτός τώρα βρίσκει μιάν... τρίτη και την όρεγεται. "Αμα το μάθη ή γυναίκα, τί θα συμβή; ανοίγει τα μάτια της, βλέπει τί ζήτησε και τί βρήκε. Ξέρει όμως κι' όλες πώς δεί έχασε, δε θα το ξαναύρει, τόχασε για πάντα. Και τί διπλός χαμός! "Έχασε εκείνον που την έκαμε να ιδή καθαρά στην καρδιά της, και εκείνον που θέλησε ή καρδιά της. Δεύτερη **ΨΥΧΗ, ΠΟΝΕΜΕΝΗ** κι' αυτή.

"Η τρίτη όμως εκείνη τί είναι; "Απλούστατα μιá ή όποια δεν είναι παντρεμένη με τον άντρα που συζεί. Δε θα πη πώς αυτώνών ή ιδεολογία και τá αισθήματα δε συμφωνούν' αγαπιούνται και είναι πνευματικά όσο και αισθηματικά συνδεδεμένοι. "Ο τρίτος λοιπόν κάνει άσκημη έκλογή. "Η μοιρά του τον κάνει να βρή ένα ιδανικό που άνήκει σε άλλον και που δεν μπορεί να κλέψη. **ΨΥΧΗ** κι' αυτός **ΠΟΝΕΜΕΝΗ**.

"Ορίστε λοιπόν τρεις **ΨΥΧΕΣ ΠΟΝΕΜΕΝΕΣ** που έδωσαν γένεση στον τίτλο των τριών πράξεων του δράματός μας. Χωρίς να είμαστε πεσσιμιστές, ούτε να το διακηρύττομε ex cathedra, λέγω πώς οι δυό αυτοί πόλοι των αισθημάτων και των σκέψεων δημιούργησαν ένα τέτοιο άποτέλεσμα. Δεν αποκλείομε φυσικά και το αντίθετο, ούτε θέλομε να κάμομε «τέζες», ούτε να δημιουργήσομε κανόνες άδημιούργητους και άδημιουργήσιμους. Αυτή που είπαμε τρίτη είναι καλά με τον δικό της. Μιά παροδική θύελλα τους χώρισε, επόνεσαν κι' αυτοί, αλλά είδαν πώς επλάστηκαν ό ένας για τον άλλο.

Μένει τώρα ό μεγάλος κόμπος' ή «λύσις». Αυτή όλη ή σύγκρουση που θα καταλήξη; ό αρχικός άντρας και ή αρχική γυναίκα τί γίνονται μέσα σ' αυτόν τον ψυχολογικό κωκεώνα; Το παραμύθι θα άπαιτούσε να τελειώναμε με στέφανα, και με το «είμαστε κι' έμεις καλά, και σείς καλλίτερα». "Ίσως κι' έμεις αυτό να θελήσαμε' άλλ' όμως να μιá σκέψη' άμα το έπιζητούσαμε, δεν θα βιάζαμε την ψυχολογική εξέλιξη των χαρακτήρων; Γιατί να την βιάσομε; άς την αφήσομε μοναχή της να καταλήξη όπως θέλη. Μπορεί να μην καταλήξη στο πανηγύρι του παραμυθιού. Μπορεί και να καταλήξη. Μά ίσως αντίτεινει κανένας άμα αυτή ή διεξοδο είναι άπιθανη, δε στέκει στο ίδιο επίπεδο με τό ότι γίνεται καθημέρα. "Η κακή γλώσσες θα πούν πώς ή φρασεολογία, μιá λογικευόμενη σοφιστεία μπορεί να φέρουν τέτοια ή τέτοια λύση, δίχως καν να λάβουν υπ' όψη και το ός χαρακτήρες' όχι, χίλιες φορές όχι! Διαμαρτυρόμαστε. Και είμαστε της ιδέας, να αφήσομε τά πράγματα να καταλήξουν φυσικά σύμφωνα με την ώθηση που τους έδωκαμε. "Αν τους έδωκαμε μιάν ώθηση λίγο παραξενη, γιατί να τους ξαναβάλομε στην πεζήν όδο με τό δαχτυλάκι μας; Τότε ούτε λόγος να γίνεται. Φανταστήκαμε τέτοιες δυνάμεις, τέτοιους χαρακτήρες' τους βιάμαμε σε σύγκρουση' άς δώμε τί θα βγή, δίχως να βιάσομε τό άποτέλεσμα. "Άλλοιώς δεν είμαστε ειλικρινείς. "Αν άνακатуτομε στη λύση, ίσως να έχομε και πειό πολλή πέραση. Είμαστε όμως βέβαιοι πώς οι άμερόληπτοι είναι με τό μέθος μας σ' αυτό τό ζήτημα.

Τώρα όσο για τά άλλα ζητήματα, τόσο τά τεχνοτροπικά, όσο και τά σκηνακά, τους άμερόληπτους πάλι θ' άκούσομε' τους άλλους, άφ' ου περιορίστηκαμε έδω στην έκθεση μερικων ιδεών και σκέψεων που έβοήθησαν μιá δημιουργική εξέλιξη, άτλούστατα... θα τους διαβάσομε.

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΜΑΣ

ΖΗΤΗΜΑ (*)

"Όταν ένα μέρος μιáς κοινωνίας βρίσκει πώς μιá απ' τις πολλές της όργανώσεως δεν είναι όπως έπρεπε να είναι, λέμε πώς σκετικά με την όργάνωση αυτήν έχουνε «ζήτημα». "Έτσι και με την εκπαίδεψή μας, άφου τόσοι και τόσοι είναι εκείνοι που παραπονιούνται πώς τό σημερινό μας εκπαιδευτικό σύστημα δεν εκπληρώνει πραγματικά τό μεγάλο του προορισμό, λέμε πώς έχουμε στην κοινωνία μας «ζήτημα εκπαιδευτικό».

Και λέγοντας «εκπαιδευτικό» έννοομε βέβαια όλη την εκπαίδεψή μας, άπό τό κατώτερο Δημοτικό σχολείο ως τό Πανεπιστήμιο, μιá επειδή τό καθυτό εκπαιδευτικό μας ζήτημα δεν άφορξ τόσο τό Γυμνάσιο και Πανεπιστήμιο όσο τό Δημοτικό μας σχολείο, γι' αυτό δε θα μιλήσομε παρά γι' αυτό μοναχά και θα ζητήσομε να βρομε αν έχουμε ή δεν έχουμε στον τόπο μας πραγματική Δημοτική Έκπαίδεψη.

Και πριν άρχίσομε την εξέταση του δικού μας Δημοτικού σχολείου, άς διομε πρώτα ποιá ή αρχή του δημοτικού σχολείου γενικά και ποιός ό προορισμός του.

"Όταν ξέσπασε ή Μεγάλη Γαλλική Έπανάσταση, στα 1789, που έρριξε κάτω τό φεουδαρχισμό και κήρυξε, για πρώτη φορά στον κόσμο, τή λευτεριά, την ισότητα και την άδερφοσύνη, τότες μέσα στην περίφημη «Déclaration des droits de l'homme», που σ' αυτήνε δείζανε οι τότες επαναστάτες τή μέλλουσα κοινωνία, βρίσκομε για πρώτη φορά και τά ακόλουθα:

«Η εκπαίδεψη είναι γενική ανάγκη' ή κοινωνία όφείλει να φροντίζει με όλη της τήν έξουσία για τήν πρόοδο της κοινής ανάπτυξης και να κάμει τή δημόσια εκπαίδεψη προσιτή σε όλους τους πολίτες».

Και έπειτα οι τότες νομοθέτες, για να συμμορφωθούν με τις άνωτερες μεγάλες αρχές, όρισαν, με τό διάταγμα της 25ης του Δεκέβρη 1793, πώς ή εκπαίδεψη του πρώτου βαθμού, δηλ. ή δημοτική εκπαίδεψη, είναι **ύποχρεωτική** για όλα τά παιδιά.

Για να καταλάβομε τή μεγάλη καινοτομία που έφερε πρώτα ή επαναστατική δήλωση και έπειτα ή άπόφαση του 1793, πρέπει να διομε τί σύστημα εκπαιδευτικό είχανε στη Γαλλία πριν άπό την Έπανάσταση. Αυτό τό σύστημα μπορεί κανείς και να τό μαντέψει. Είχανε τότες πολιτεύμα φεουδαρχικό. Οι λίγοι είχαν τό καθετί στα χέρια τους. Και τις τιμές, και τις περιουσίες, και τή δικαιοσύνη και δεν μπορούσαν παρά να είχαν και την εκπαίδεψη.

Οι πολλοί, δηλ. ό λαός, τίποτε απ' αυτά δεν είχε τό δικαίωμα να έχει και γι' αυτό, όπως λένε, πριν άπό την Έπανάσταση, τέτοια ήταν ή άμάθεια

(*) Διαβάστηκε στο «Έντευκτήριον Καΐρου» τον περασμένο Μάη, δηλαδή πριν άπ' τό Διάταγμα που καθιερώνει τή δημοτική στα Δημοτικά μας σχολεία.

στο Γαλλικό λαό, που ένας εργάτης, ένας χωρικός, ακόμα και ένας στρατιώτης, ήταν πολύ σπάνιο πράγμα να ήξερε να διαβάζει.

Η εξουσία ούτε κανε φρόντιζε για την παιδεία στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, είτε γιατί το θεωρούσε αυτό περιττό, είτε και επικίνδυνο. Και μόνη ή εκκλησία φρόντιζε κάπως να δώσει στο λαό κάποια ελάχιστη μόρφωση με τα παλαιόδικα της σχολεία, μα κι αυτή, φυσικά με συντηρητικές ιδέες, δεν ποθούσε την επικίνδυνη και γι' αυτήνη μά πραγματική ανάπτυξη του λαού.

Και αφού η εκπαίδευση εκείνη την εποχή ήταν περιορισμένη στους άριστοκράτες και άστους, δηλ. στους ανθρώπους εκείνους που δεν είχαν καμιά βιά να τελειώσουν τις σπουδές τους όσο μπορούσαν πιο γρήγορα, η εκπαίδευσή τους μπορούσε να βασίζεται στην κλασική μόρφωση.

Όποιος δεν ήξερε εκείνη την εποχή τις νεκρές κλασικές γλώσσες και τους κλασικούς δεν μπορούσε να ονομαστεί και γραμματισμένος, και γι' αυτό όλο το εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα εκεί έτεινε και την κλασική μόρφωση προσπαθούσε να φτάσει.

Με τέτοιο όμως εκπαιδευτικό πρόγραμμα ο δυστυχημένος ο λαός και να ήθελε να μορφωθεί πώς μπορούσε να το κάμει;

Και τώρα καλλίτερα μπορούμε να καταλάβουμε την πολύ μεγάλη σημασία που έχει η δήλωση της Έπανάστασης λέγοντας πώς η εκπαίδευση δεν είναι ένα μονοπώλιο που ανήκει στους λίγους μα είναι γενική ανάγκη και πώς «η Έξουσία οφείλει να κάμει την κατώτερη εκπαίδευση προσιτή σε όλους τους πολίτες».

Μήπως η μόρφωση του λαού δεν είναι η αρχή κάθε πολιτισμού; Ένας άμορφος πώς μπορεί να καταλάβει καλά και να μη παραξηγήσει τις ελευθερίες που του δίνει κάθε συνταγματικό πολίτευμα; Ή μήπως και τα περισσότερο έγκληματα δε γίνονται στα πιο αγράμματα έθνη; Κάποιος κάποτε έλεγε: Κλείστε τα σχολεία, κι άμέσως θα αναγκαστήτε να δεκαπλασιάσετε τις φυλακές και τις κρεμάλες.

Και όμως αν και σήμερα όλα αυτά μας φαίνονται τόσο απλά, ο κόσμος χρειάστηκε δολέπλους αιώνες για να καταλάβει πώς η αρχή σε κάθε κοινωνική πρόοδο είναι *η μόρφωση του λαού*.

Η απόφαση όμως του 1793, που καθιέρωσε τη Δημοτική εκπαίδευση και που την έκαμε υποχρεωτική, έμεινε τότες ανεφάρμοστη, χάρη στις διάφορες πολιτικές αλλαγές, και η ιδέα αυτή, αφού αρκετά ταλαντεύτηκε καθιερώθηκε, με τις σημερινές της λεπτομέρειες, για πάντα πια στη Γαλλία με το νόμο του 1882.

Και μετς, σαν κράτος συνταγματικό που είμαστε, έχουμε τετρατάξια, και όχι εξατάξια, δημοτική παιδεία υποχρεωτική, μα μονάχα στο χαρτί, γιατί ο νόμος που την καθιέρωσε δεν εφαρμόζεται διόλου. Έτσι σε μας ο καθένας μπορεί να στείλει ή να μη στείλει το παιδί του στο σχολείο, χωρίς κανείς να τον ενοχλήσει. Και γι' αυτό η στατιστική μας πληροφορεί πώς και σήμερα ακόμα στον τόπο μας 80 ο/ο από τα κορίτσια ούτε πατούν καν το πόδι τους στο σχολείο.

Την αρχή του λοιπόν το Δημοτικό σχολείο την έχει στη Μεγάλη Γαλλική Έπανάσταση, που της χρωστούμε όλες τις νεώτερες κοινωνικές μας αρχές και αυτό μας δείχνει ακόμα τι μεγάλη ιστορική και κοινωνική σημασία έχει κάθε Δημοτικό σχολείο.

Μα ποιά είναι τα χαρακτηριστικά του Δημοτικού σχολείου;

Είπαμε το πρώτο του χαρακτηριστικό, δηλ. το Δημοτικό σχολείο είναι *υποχρεωτικό*.

Το δεύτερό του χαρακτηριστικό είναι πώς είναι *δικαιωματικό*, δηλ. κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα να απαιτήσει από το κράτος την εκπαίδευση του παιδιού του σ' ένα Δημοτικό σχολείο.

Το τρίτο είναι πώς η εκπαίδευση αυτή δίνεται από το κράτος *χωρίς καμιά πληρωμή*.

Και το τέταρτο και πιο σπουδαίο χαρακτηριστικό του Δημοτικού σχολείου, γιατί είναι και ο σκοπός του, είναι πώς το *Δημοτικό σχολείο ζητά να μεταδώσει στα παιδιά, που δε θ' ακολουθήσουν ανώτερες σπουδές, το ελάχιστο όριο από εκείνες τις γνώσεις που θα χρειαστούνε έπειτα στον πραγματικό τους βίο*. Και πρώτα απ' όλα ο απόφοιτος του Δημοτικού σχολείου πρέπει βέβαια να μπορεί εύκολα να διατυπώνει στο χαρτί κάθε του σκέψη και κάθε επιθυμία.

Και δεν πρέπει να ξεχνούμε πώς από τα 100 παιδιά, όλων των τάξεων, που πηγαίνουνε για πρώτη φορά στο σχολείο, μόλις τα 4 ή 5 θ' ακολουθήσουνε ανώτερες σπουδές. Όστε και γι' αυτό το Δημοτικό σχολείο παίζει ιδιαίτερο και πολύ σπουδαίο ρόλο σχετικά με τη μόρφωση ενός λαού, αφού ή τόσο μεγάλη πλειοψηφία, δηλ. τα 95 ή 96 παιδιά από τα 100, θα σταματήσουνε τη μόρφωσή τους στη δημοτική εκπαίδευση.

Και ύστερα από αυτά καταλαβαίνουμε πώς το Δημοτικό σχολείο είναι και τι το *ιδιαιτερο* και *ανεξάρτητο* μέσα στο όλο εκπαιδευτικό σύστημα ενός τόπου, αφού πρόκειται να εκπαιδέψει ιδιαίτερη τάξη παιδιών και με ιδιαίτερο πρόγραμμα. Και γι' αυτό παράλληλα με τα Δημοτικά σχολεία, που έχουνε για σκοπό να εκπαιδέψουνε το λαό, μπορούνε να υπάρχουνε άλλα, που με κάπως διαφορετικό τρόπο θα εκπαιδέψουνε και θα ετοιμάσουνε για τις ανώτερες σπουδές (γυμνάσιο) τα όλίγα εκείνα παιδιά της ίδιας ηλικίας των άστων και των αναφτυγμένων.

Μα σά δεν υπάρχουνε ξεχωριστά σχολεία για τα όλίγα αυτά παιδιά των άστων που θ' ακολουθήσουνε γυμνασιακές και ίσως πανεπιστημιακές σπουδές, και είναι έτσι υποχρεωμένα να πηγαίνουνε στο Δημοτικό σχολείο, δηλ. στο σχολείο του λαού, ως την έκτη τάξη, αυτό δε θα πει πώς το Δημοτικό σχολείο πρέπει ναλλάξει το πρόγραμμά του σύμφωνα με τις απαιτήσεις των όλίγων αυτών παιδιών, μα οφείλει να κρατήσει το δημοτικό του πρόγραμμα *αναλλοίωτο*, γιατί αλλιώς φεύγει απ' το μεγάλο του προσορισμό.

Είτε όμως τα παιδιά των άστων έχουνε, είτε δεν έχουνε ιδιαίτερο κατώτερο σχολείο, το Γυμνάσιο πάντα πρέπει βέβαια να ετοιμάσει το πρόγραμμά του με τέτοιο τρόπο, ώστε ένα παιδί του λαού, που τελειώνει το Δημοτικό να μπορεί σά θέλει να περάσει στο Γυμνάσιο.

Από καιρό η σύγχρονη παιδαγωγική, σχετικά με την πιο κατώτερη εκπαίδευση έβαλε μια μεγάλη αρχή. Ή αρχή αυτή λέει πώς στην κατώτερη εκπαίδευση ή πρώτη δουλειά του σχολείου είναι να κάμει στο παιδί συνειδητή την τριγύρο του ζωής, που άσυνειδητα ως τότε ζούσε. Και ή δουλειά αυτή πρέπει να γίνεται, σύμφωνα με την αρχή αυτή, *με μέσα γνωστά και μόνο με*

μέσα γνωστά. Το σχολείο δηλ. πρέπει πρώτα απ' όλα να διδάξει στο παιδί με τα γνωστά τους ονόματα και τη φυσική τους γραμματική, τα γνωστά του αντικείμενα, που ως τότες άσυνείδητα ήξερε, να το κάμει να διακρίνει τα χαρακτηριστικά τους, να το κάμει να σκεφτεί άπάνω σ' αυτά, για να μπορέσει πιο έπειτα μ' αυτό το φυσικό του λεξιλόγιο και γραμματική να προχωρήσει και καταλάβει έννοιες και αντικείμενα άγνωστα σ' αυτό.

Και ή δουλειά αυτή, σύμφωνα με την παιδαγωγική άρχή που άναφέραμε, είναι αδύνατο να πετύχει σά δέ μεταχειριστούμε το γνωστό στο παιδί λεξιλόγιο και τη γνωστή και φυσική του γραμματική, γιατί ή δουλειά αυτή χρειάζεται τόσο κόπο από μέρος του, που δέν του μένει δύναμη διαθέσιμη για καμιά άλλη δυσκολία και γ' αυτό όταν το παιδί το άναγκάσουμε να δυσκολευτεί και σέ τίποτε άλλο άκόμα, το παιδί αυτό δέν μπορεί παρά να πελαγώσει.

Και ή άρχή αυτή τόσο πολύ έχει ξεπλωθεί στα σχολεία της Ευρώπης, που την εφαρμόζουνε όχι μόνο στη γλώσσα μά και στις εικόνες άκόμα. Διάβαζα τις προάλλες πώς σέ κάτι άγγλικά σχολεία φροντίζουνε να μη κρεμοδνε ποτές μέσα στην αίθουσα ζωγραφιές που παριστάνουν άγνωστα για το παιδί αντικείμενα, και επιτρέπουνε μόνο τις ζωγραφιές που παριστάνουν πράματα πολύ γνωστά και άπλά.

Και τώρα τί γίνεται στο δικό μας Δημοτικό σχολείο ;

Σ' έμας όταν το παιδί προτοπάει στο σχολείο φέρνει βέβαια μαζί του και ένα όρισμένο αριθμό από λέξεις μαζί με μιά φυσική γραμματική που ξέρει άσυνείδητα και που μεταχειρίζεται στο σπίτι του και σ' όλη την όξω του ζωή. Μά μόλις πατήσει το κατόφλι του σχολείου θά άρχίσει να μαθαίνει πώς το άλογο δέν πρέπει να λέγεται άλογο μά ίππος, πώς το σπίτι δέν πρέπει να λέγεται σπίτι μά οικία !

Μά ποιός θά μπορέσει να του ξηγήσει λογικά γιατί στα παιδάκια το σπίτι το λέμε οικία, αφού έμεις ποτές δέ θά το πούμε έτσι ;

Βλέπουμε λοιπόν πώς ή πρώτη δουλειά του δικού μας κατώτερου σχολείου, αφού μάθουνε τα παιδιά τα γράμματα και το συλλαβισμό, είναι να τα διδάξει για κάθε αντικείμενο που έχουνε τριγύρω τους και μιά νέα λέξη, που φέρνει μαζί της και μιά νέα γραμματική, που θ' αντικαταστήσει, στην όρα της διδασκαλίας μοναχά, τη λέξη και κλίση και σύνταξη που τα παιδάκια ξέρουνε από το σπίτι τους, και θά τους δώσει έτσι ένα νέο όργανο άγνωστο γι' αυτά.

Και ό καθένας καταλαβαίνει πώς ό τρόπος αυτός δέν μπορεί παρά να είναι μιά μεγάλη δυσκολία και μεγάλο έμπόδιο στη μόρφωση προ πάντων εκείνων των παιδιών που δέν έχουνε μεγάλη μνήμη.

Μά τί είπαμε πιο άπάνω ; Δέν είπαμε πώς, σύμφωνα μ' εκείνη την παιδαγωγική άρχή, το παιδί πρέπει να άρχίσει με το γνωστό του γλωσσικό όργανο για να πάει προς τα γνωστά αντικείμενα και έπειτα προς τα άγνωστα, και πώς ή δουλειά αυτή χρειάζεται από μέρος του τόση ένταση και ενέργεια που δέν του μένει πιά άλλη για καμιά άλλη δυσκολία, και πώς γ' αυτό το λόγο ή δουλειά αυτή πρέπει να γίνεται μοναχά με μέσα γνωστά, αφού δέ μένει στο παιδί πνευματική ενέργεια άλλη για μέσα άγνωστα ;

Και φυσικά αφού στο δικό μας σχολείο ξεχνούμε τη μεγάλη αυτήν άρχή και ζητούμε να φτάσουμε μιά δυσκολία, έχοντας για όργανο μιά

άλλη δυσκολία, και αφού το παιδί είναι αδύνατο να υπερνικήσει και τις δύο δυσκολίες, έπόμνο είναι να καταναλώσει όλη του την πνευματική ενέργεια στην πρώτη δυσκολία που του παρουσιάζεται, δηλ. στο να μάθει νέες λέξεις και τύπους, και να σταματήσει εκεί, αφού του είναι αδύνατο να προχωρήσει.

Και το κακό αυτό ξεκολουθεί βέβαια και σέ όλες τις άκόλουθες δημοτικές τάξεις και το παιδί ξεοδεύει όλη του τη δύναμη στην εκμάθηση αυτού του νέου γλωσσικού όργάνου, χωρίς να προφτάσει να γυμνάσει ούτε τη σκέψη του, ούτε την παρατηρητικότητά του, ούτε και να καλλιεργήσει τον αισθηματικό του κόσμο.

Και έτσι τα παιδιά του λαού πηγαίνουνε στο σχολείο τους για να μάθουνε λέξεις και τύπους άγνωστους και όχι για να μορφωθούνε, αφού ή γλώσσα καταντά σ' αυτό σκοπός και όχι όργανο.

Και ή διδασκαλία μιάς γλώσσας άλλης από εκείνην που νοιώθει το παιδί δέν το κάμει μοναχά να χάνει τον καιρό του, πράμα που σκετικά δέν είναι και τόσο σπουδαίο, μά του μεταδίνει και έλαττώματα, που καταστρέφουνε και μυαλό και χαρακτήρα.

Το παιδί με την τόσο δύσκολη για την ηλικία του γλώσσα άναγκάζεται να μη προφταίνει να σκέφτεται, αφού όχι μόνο είναι αδύνατο να νοιώσει πραγματικά τη νεκρή γι' αυτό γλώσσα (ρίς-ρινός, πένης-πένητος, όφης-όφως) όπως θά νοιώσει τη γλώσσα του σπιτιού του (ή μύτη-της μύτης, ό φτωχός-του φτωχού, το φειδι-του φειδιού), μά άκόμα και μόνο για να προσπαθήσει να τη μάθει χάνει τόση πνευματική ενέργεια, που είναι αδύνατο να του μένει πιά δύναμη για σκέψη.

Και δέν πρέπει να ξεχνούμε πώς για να μπορούμε να σκεφτούμε σέ μιά άλλη γλώσσα από εκείνην που άσυνείδητα μάθαμε στο σπίτι μας, πρέπει τόσο καλά να την κατέχουμε που να μπορούμε να τη μεταχειριστούμε, άσυνείδητα πιά, σέ κάθε έκφρασή μας. Και είναι βέβαια άστείο να νομίζουμε πώς τα παιδιά μαθαίνουνε πραγματικά σέ τόσο βαθμό την «έπίσημη» μας γλώσσα.

Η γλώσσα αυτή, που δέν την αιστάνεται το παιδί, το άναγκάζει άκόμα, επειδή συχνά δέν την καταλαβαίνει, να παταγαλίζει. Και για να καταλαβουμε τί μεγάλο κακό είναι ό παταγαλισμός φτάνει να σκεφτούμε πώς αυτός όχι μόνο απομακρύνει το παιδί από το σκοπό που έχει κάθε εκπαίδευση, μά άκόμα έχει για συνέπεια την επιπολαιότητα και την άβεβαιότητα, αφού το παιδί άναγκάζεται για να μάθει τις νέες λέξεις και τη νέα τους γραμματική ν' άφησά βέβαια το νόημα.

Όλες αυτές τις συνέπειες που μās φέρνει ή διδασκαλία μιάς γλώσσας που δέν είναι ή ζωντανή γλώσσα του παιδιού, βλέπει κανείς εύκολα κάθε μέρα σέ κάθε δημοτικό σχολείο. Φτάνει να παραβρεθεί σέ ένα μάθημά του, να άκούσει την κρού και χωρίς κανένα νόημα άνάγνωση των παιδιών, να άκούσει τις άσυνάρτητες άπάντησές τους για να βεβαιωθεί για όλα αυτά που είπα πιο άπάνω.

Και μήπως αυτά είναι όλα τα έλαττώματα που μεταδίνει ή άψυχη και δύσκολη αυτή γλώσσα που διδάσκουνε σήμερις ; Μήπως ή δυσκολία και ή νέκρα αυτήνης δέν είναι και ή αίτια που τα παιδάκια βλέπουνε το δάσκαλο σάν ίεροξεταστή, ένω ό δάσκαλος ό πρώτος φίλος τους έπρεπε να είναι ;

“Η μήπως ή δυσκολία και ή νέκρα αυτής τής γλώσσας δέν είναι και μιá από τις αίτιες πού τó ρωμιόπαιδο βαριέται τόσο τó σχολείο και όταν τó τελειώσει δέν ξαναπιάνει πιά βιβλίο;

Μά γιατί στο Δημοτικό μας σχολείο νά μη διδάσκουμε τή γλώσσα τού παιδιού, νά μη μεταχειριζόμαστε τó γνωστό του λεξιλόγιο μέ τή φυσική τους γραμματική, γιά νά τó κάμουμε μ' αυτά νά σκεφτεί, νά παρατηρήσει, νά μάθει, νά συγκινηθεί και μ' ένα λόγο νά μορφωθεί;

Αυτό τó τόσο φυσικό και τόσο λογικό πράμα δέ γίνεται στο δικό μας σχολείο, όπως γίνεται στα Δημοτικά σχολεία πού έχουνε όλοι οι πολιτισμένοι τόποι, γιά τόν πολú απλό λόγο, πώς τó δικό μας Δημοτικό σχολείο δέν είναι πραγματικά Δημοτικό σχολείο, δέν είναι δηλ. σχολείο έτοιμασμένο γιά νά μορφώσει τó λαό, μά είναι σχολείο προορισμένο γιά τις άνωτερες κοινωνικές τάξεις, πού έχει γι' αυτό μεγάλη όμοιότητα μέ τά φεουδαρχικά σχολεία τού μεσαιώνα.

Κ' έμεις δέν είναι περίεργο πώς ύποφέρουμε τέτοιο μεγάλο άναρχο-νισμό και τότε βρίσκουμε μάλιστα και φυσικό;

“Ας παραβάλουμε τó δικό μας κατώτερο σχολείο μέ τó μεσαιωνικό γιά νά διούμε άν πραγματικά έχει μ' αυτό μεγάλη όμοιότητα.

Τó μεσαιωνικό κατώτερο σχολείο είχε γιά βάση τήν κλασική μόρφωση, και τó δικό μας κατώτερο σχολείο έχει γιά βάση τήν κλασική μόρφωση.

Τó μεσαιωνικό κατώτερο σχολείο είχε γιά σκοπό νά έτοιμάσει μαθητές γιά τó άνωτερο σχολείο, και τó δικό μας κατώτερο σχολείο τόν ίδιο σκοπό έχει, άφού τήν άρχαίωσηα διδάσκει και στην έκτη τάξη διδάσκει και τήν άρχαία.

Τó μεσαιωνικό κατώτερο σχολείο προοριζούντανε γιά τούς όλίγους και όχι γιά τó λαό, και τó δικό μας μέ τó σύστημά του δέν προορίζεται γι' αυτούς;

Τά πιό μεγάλα λοιπόν και πιό χτυπητά λάθη τού σχολείου τού λαού μας είναι :

1ο. πώς τó πρόγραμμά του βασίζεται στην κλασική μόρφωση και

2ο. πώς ó σκοπός του δέν είναι νά δώσει στο γινó τού έργατη και χωριάτη ένα έλάχιστο όριο από πραγματικές γνώσεις(*) και κάποιο χαρτί, μά νά έτοιμάσει τόν έργατη και χωριάτη γιά τó γυμνάσιο και γιά τή μελέτη τών άρχαίων κλασικών!

Και τώρα, άν και αυτό είναι περιττό, πρέπει νά προστέσουμε πώς αυτά τά μεσαιωνικά χαρακτηριστικά πού έχει τó δικό μας κατώτερο σχολείο, πού από εірωνεία βέβαια ονομάζουμε «Δημοτικό», δέν τά έχει κανένα δημοτικό σχολείο κανενός πολιτισμένου τόπου, γιατί τά δικά τους Δημοτικά σχολεία ακολουθούνε τó κοινό πρόγραμμα κάθε Δημοτικού σχολείου, και δεν κιντίζουνε, σάν κ' έμεις, μέ τó Δημοτικό σχολείο νά ίκανοποιήσουνε τά σχολαστικά όνειρα εκείνων πού έμειναν άνεξέλιχτοι!

(*) Πρέπει πρώτα απ' όλα, όπως είπαμε, τó άπόφοιτο παιδί τού λαού νά μπορεί εύκολα νά έξωτερικεύει στο χαρτί κάθε του σκέψη και κάθε έπιθυμία. Γνωστό πώς τó Δημ. σχολείο μας αυτό διόλου δέν τó πετυχαίνει.

“Από τή σύντομη αυτήν άνάλυση τού δικού μας κατώτερου σχολείου καταλαβαίνουμε εύκολα πώς δέν έχουμε πραγματική Δημοτική εκπαίδευση. Και δέν έχουμε όχι μόνο γιατί αυτή δέ δίνει στο λαό ένα έλάχιστο όριο από απαραίτητες γνώσεις, μά ακόμα και γιατί ή Δημοτική εκπαίδευσή μας ούτε πραγματικά ύποχρεωτική είναι, ούτε και παρέχεται χωρίς πληρωμή.

Και μιá ακόμα άποδειξη πώς δέν έχουμε Δημοτική εκπαίδευση είναι πώς χρόνια τώρα κάθε ύπουργός τής Παιδείας ζητά νά τή διορθώσει. Μά επειδή πρέπει νά ζητούμε όχι τή θεραπεία τού κακού, μά τή δημιουργία τού καλού, γι' αυτό μπορούμε νά πούμε πώς τότες μόνο θ' άποχτήσουμε πραγματική παιδεία όταν αυτή άναδιοργανωθεί άπάνω στις νεώτερες παιδαγωγικές αρχές, έχοντας γιά βάση τή σύγχρονη μας γλώσσα, πού φέρνει μαζί της και τή σύγχρονη νοοτροπία.

“Η ιδέα αυτή, πώς ή εκπαίδευσή μας, και πρώτα απ' όλα ή εκπαίδευση τού λαού, πρέπει νά βασίζεται στη σημερινή κοινή έλληνική γλώσσα, πού όλοι μιλούμε στα σπίτια μας, δέν είναι νέα. Και στα χρόνια τά πιό παλιά και στην επανάστασή μας βρέθηκαν άθροστοι έξυπνοι και πραγματικοί πού μās τó είπανε. Μά έμεις δέ θελήσαμε νά τούς άκούσουμε και προτιμήσαμε νά διδάξουμε στο λαό τήν άρχαία μας γλώσσα και δοκιμάσαμε έτσι νά κάνουμε *έλληγιστή* κάθε χωριάτη και έργατη!

Μά από τήν έποχή πού ó Ψυχάρης μέ τó κήρυγμά του μās ξύπνησε από τó λίθαργο τής άρχαιομανίας και μās έδειξε τήν πραγματικότητα, και έπειτα όταν ó δημοτικισμός άρχισε νά ξεπλώνεται κι άρχισαμε νά βλέπουμε πώς τó γλωσσικό ζήτημα είναι πρώτα απ' όλα εκπαιδευτικό, τότες κι άλλοι άρχισαμε νά καταλαβαίνουμε πώς τó σχολείο μας, και πρò πάντων τó κατώτερο, δέν εκπληρώνει τόν προορισμό του.

Και έπειτα, στα 1910, όταν άρκετοί νεώτεροι παιδαγωγοί, γλωσσολόγοι, έπιστημόνοι και άλλοι, κατάλαβαν πώς είναι καιρός πιά νά διορθωθούν τά πράματα και ν' άποχτήσουμε κ' έμεις παιδεία τής προκοπής, τότες αυτοί μαζεψτήκανε μέ τήν πρόθεση νά έργαστούν και ιδρύσανε στην Αθήνα τόν “Εκπαιδευτικό Όμιλο.

Γιά τή δουλειά πού έκαμε ó Όμιλος από τήν έποχή πού ιδρύθηκε ως σήμερα είναι περιττό κανείς νά όμιλήσει. Άρκει νά παρουσιάσει τή σειρά τού Δελτίου του, τή σειρά τής Διαφωτιστικής του Βιβλιοθήκης και τά Βιβλία γιά τά Έλληνόπουλα, πού τόπωσε, νά ρίξει κανείς μιá ματιά στο όλοκό όλων αυτώνε γιά νά καταλάβει τί μεγάλη και θετική δουλειά έχει κάνει ó “Εκπαιδευτικός Όμιλος τής Αθήνας.

Και πιό έπειτα όταν καταστήσαμε τή Μακεδονία και θελήσαμε νά διδάξουμε στους ξενόφωνους Έλληνες τή γλώσσα μας, ή άρχαιομανία και ó σχολαστικισμός μās κάμανε νά ξεχάσουμε πώς τó κύριο όργανο γιά κάθε γλωσσική άφομοίωση ενός λαού είναι τó σχολείο και πώς ή γλωσσική άφομοίωση αυτή δέν μπορεί νά γίνει παρά μονάχα μέ τή διδασκαλία εκείνης τής γλώσσας πού όλοι μιλούμε στην καθημερινή μας ζωή. Μά τότες οι έπίσημοι έπιθεωρητές σάν κάτι νά καταλάβανε πού βέβαια παστρικά και ξάστερα όλοι δέν τολμήσανε νά πούνε. “Η αλήθεια όμως είναι πώς τότες κάποια νεωτεριστική ζύμωση άρχισε νά γίνεται και μέσα στη Βουλή και ó τότες ύπουργός Τριμιώκος νά ζητά νά φέρει πραγματική άναδιοργάνωση τού Δημοτικού σχολείου. Και ή βουλευτική έπιτροπή πού διορίστηκε στα 1914 γιά νά ζητάσει τά νομοσχέδια αυτά μās έδειξε, μέ τή σπουδαία τής έκθεσης,

πώς κατάλαβε επί τέλους το σκοπό και το πρόγραμμα κάθε Δημοτικού σχολείου, πώς κατάλαβε τα χάλια του δικού μας Δημοτικού σχολείου και συμμερίστηκε την αντίληψη που έχουν οι δημοτικιστές για την Έκπαιδυσή μας, αφού μās πληροφορεί με την έκθεσή της πώς

«Ο άπόφοιτος του Δημοτικού σχολείου υπό εποψιν γλωσσικήν όχι μόνον δέν πλουτίζει το λεξιλόγιόν του, αλλά χάνει και το εκ της ζωής και μητρικής γλώσσης γνωστόν του». Και πιδ κάτω: «Είς το Δημοτικόν σχολείον εύρίσκειται ό μαθητής πρό νέων λέξεων τās όποιās δέν γνωρίζει διά πράγματα τά όποια γνωρίζει. Ρίπτεται ούτω εις πέπλος σκοτεινός επί τών πραγμάτων, θολώνεται ή πραγματικότης, και κάμνομεν το παιδι να μαντεύη μόνον τά πράγματα, να μή αισθάνεται τās λέξεις, και νομίζομεν ότι ή πρόοδος συνίσταται εις την μηχανικήν εκμάθησιν λέξεων». Και πιδ κάτω: «Η μέθοδος αυτή αλήθως είναι καταστρεπτική διά την διανοητικότητα και τόν χαρακτήρα άκόμη του παιδιού, και άφίνει την σφραγίδα της επί του όλου διανοητικού βίου του σκεπτομένου και του επιστήμονος, και εις τούτο όφείλεται κυρίως ή απέχθεια προς άνάγνωσιν, την όποίαν έμαθε μαθητής ών να κάμνη μηχανικώς και χωρίς αυτή να θίγη την ψυχήν του διά τών έννοιών. Είς τούτο όφείλεται ή έλλειψις άκριβολογίας, ήτις χαρακτηρίζει τόν Έλληνα επιστήμονα, ή λατρεία τών λέξεων άνευ έννοίας, ό σεβασμός τόν όποιον τρέφει ό σκεπτόμενος Έλλην εις όσους όλιγώτερον έννοεί, εις τούς σκοτεινούς τās έννοίας και επιδεικτικούς εις την φρασεολογίαν... Τοιούτον εκπαιδευτικόν σύστημα διαστρέφει τόν χαρακτήρα... Έπειτα άπογοητεύει τούς μη έχοντας μνήμην μαθητάς». Και για συμπέρασμα μās λέει ή Βουλευτική έπιτροπή πώς: «Η έπιτροπή παμψηφεί, πλην ένός μέλους αυτής, προτείνει όπως ή διδασκαλία τών τεσσάρων πρώτων έτών του δημοτικού σχολείου γίνεται διά λέξεων της κοινής χρήσεως και της άπλης γλώσσης».

Μ' άλλα λόγια ή κοινοβουλευτική έπιτροπή του 1914 πρότεινε μιά πολύ μεγάλη καινοτομία στα εκπαιδευτικά μας χρονικά, δηλαδή την κατάργηση της καθαρεύουσας, της «επίσημης» αυτής γλώσσης, στις κατώτερες τάξεις του σχολείου μας, και την αντικατάστασή της από τη δημοτική.

Και ή καθιέρωση της περιφρονημένης δημοτικής μας γλώσσης σε μιά επίσημη όργάνωση, θα είναι βέβαια ή αρχή ένός γρήγορου τέλους στο γλωσσικό έμπόδιο που χρόνια τώρα μās μαστίζει.

Και τώρα μιά μικρή εξήγηση είνε νομίζω αναγκαία για τη γενική αντίληψη που έχουν οι δημοτικιστές για το εκπαιδευτικό μας σύστημα.

Πολλοί νομίζομεν πώς οι δημοτικιστές θέλουν να βγάλουν όλος διόλου απ' τα σχολεία την άρχαία και πώς περιφρονούνε κάθε μεγαλειότητα της μεγάλης περασμένης εποχής. Αυτό δέν είναι βέβαια αλήθεια. Οι δημοτικιστές ζητούν να διδάσκει ή δημοτική στο δημοτικό σχολείο, αυτή να είναι το όργανο της διδασκαλίας και στο Γυμνάσιο, με τη διαφορά πώς ή δημοτική του Γυμνασίου θα έχει βέβαια πιδ πλούσιο λεξικό σύμφωνα με το ύλικό που θα διδάσκει. Και χώρια θα διδάσκει, μονάχα στο Γυμνάσιο, ή άρχαία έλληνική όπως διδάσκονται οι Γάλλοι ή οι Ιταλοί τη Λατινική. Η έρμηνεία της άρχαίας, όχι στην καθαρεύουσα, μιά της άρχαίας στη ζωντανή δημοτική, θα μās δώσει μιά πολύ πιδ ζωντανή μετάφραση και θα μās κάμει να κατα-

λάβομε πολύ καλλίτερα τόν άρχαίο συγγραφέα. Και στα άλλα τα μαθήματα ή εύκολία της δημοτικής θα είναι πάντα μιά πολύ μεγάλη βοήθεια, που θα μās άφίσει ελεύτερους να καλλιεργήσομε και σκέψη και παραρητικότητα και χαρακτήρα.

Και το σύστημα αυτό, που θα είναι όπως είπαμε πιδ εύκολο, θα μās έπιτρέψει ακόμα να ελαττώσομε τις εργάσιμες ώρες του σχολείου, γιατί είναι γνωστό πώς στο δικό μας το σχολείο αναγκάζομε τα παιδιά να κοπιάζουνε πολύ πιδ πολύ από όσο κοπιάζομε τα παιδιά τών άλλων τόπων. Έτσι λοιπόν ενώ έμεις αναγκάζομε τα παιδιά να δουλεύουνε στο Γυμνάσιο 38 ώρες τη βδομάδα, στις Γαλλικές αντίστοιχες τάξεις δουλεύουνε από 26 ως 29 ώρες το πολύ. Η σημαντική ελάττωση που θα φέρει στις εργάσιμες ώρες ή εισαγωγή της δημοτικής, θα κουράζει βέβαια πιδ λίγο τα παιδιά και θα τούς άφίνει περισσότερο καιρό για παιχνίδια, διδαχτικές έκδρομές και περίπατο, που τόσο έχουν άναγκη.

Κι αφού μιλούμε για την άναγέννηση της παιδείας μας και λέμε πώς αυτή πρέπει ν' άρχίσει με την αντικατάσταση της σχολαστικής καθαρεύουσας και άρχαϊζουσας από τη σύγχρονη δημοτική, πρέπει βέβαια να μιλήσομε, έστω και σύντομα, για την πρώτη εφαρμογή της ιδέας αυτής στο δικό μας σχολείο.

Η εφαρμογή αυτή έγινε στο Βόλο. Το Δημοτικό Συμβούλιο είχε αποφασίσει, στα 1908, να ιδρύσει ένα Άνώτερο σχολείο κοριτσιών, που θα είχε για σκοπό να συμπληρώσει τις γνώσεις που είχαν τα κορίτσια από το δημοτικό εξατάξιο σχολείο και να διορθώσει τα ελαττώματα που κάθε μαθητής και μαθήτρια άποκομίζει απ' αυτό. Το σχολείο θα είχε τρεις τάξεις, μιά άρχισε με μιά και τη διεύθυνση και διοργάνωση άνάλαβε ό μεγαλοιδεάτης Άλέξαντρος Δελμούζος, που μόλις είχε τελειώσει τις φιλοσοφικές και παιδαγωγικές του σπουδές στη Γερμανία και που άντίς να προτιμήσει να διοριστεί Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο ή και να πολιτευτεί, όπως μπορούσε να τό κάμει, προτίμησε να γίνει δημοδιδάσκαλος, μόνο και μόνο γιατί κατάλαβε πώς ή ήθική και πραχτική προκοπή του έλληνισμού θα έρθει μονάχα μ' ένα σύγχρονο και θετικό σχολείο.

Και για να συμπληρωθούν οι έλλειψες και οι γνώσεις τών παιδιών, και για να διορθωθούν τα ελαττώματά τους, έπρεπε χωρίς άλλο να γίνει ή δουλειά με τη ζωντανή μας φυσική γλώσσα.

Πήρε τα παιδιά με ελαττώματα την ψευτιά, την άνειλικρίνεια, την τάση προς την άντιγραφή, το φόβο, τη νευρικότητα, τόν παπαγαλισμό, την άβεβαιότητα και άρχισε τη δουλειά του. Ψυχολόγησε κάθε παιδι ξεχωριστά, με τη φιλία που δημιούργησε μεταξύ τους μπόρεσε να παρακολουθήσει το χαρακτήρα καθενός, κτύταζε τί λείπει στο καθένα, κτύταζε να βγάλει απ' τα παιδιά το φόβο του ραγιαδισμού, έφερε τα παιδιά στην έξοχή και φύση, τούς έδειξε τη ζωή, τούς έκαμε νάγαπήσουνε την πλάση, και σε ελάχιστο σκετικά χρονικό διάστημα τα παιδιά δείξαν πώς άλλαξαν πολύ.

Δυό μικρές έκθεσες, γραμμένες και οι δυό από το ίδιο κορίτσι, τη Ζωή Β., που τη μιά έγραψε μόλις μπήκε στο σχολείο και την άλλη προς το τέλος του ίδιου πρώτου χρόνου, θα μās δείξουνε τη διαφορά. Η πρώτη θα μās δείξει τα ελαττώματα του καθαρευουσιάνικου σχολείου: νέκρα, άσυναρτησία, άντιγραφή κλπ. και ή άλλη τα προτερήματα του σχολείου που

μυθιστόρημα. Έτσι το επίθετο Όραίο βάζει μία ιδέα προτίμησης μ' όλην ιδέα από την οποία τώρα ή και στο μελλούμενο θα βγῆ τίποτα καλό για τους σκοπούς μας. Έδώ μάλιστα είναι μία φοβερή έλλειψη ισότητας στις λέξεις που μεταχειρίζονται κάθε τρεις και λίγο (σχεδόν σ' όλες της ευρωπαϊκάς γλώσσας) να ξεχωρίζουν ότι τους άρσσει άπ' ότι τους άπαρέχει, κατά τον ίδιο τρόπο που λέμε για τον καιρό. Γιατί καιρός που μάς χαλάει της εύκολίας και μάς έμποδίζει το πάει κι' έλα με βροχή, άνεμο, λάσπη, λέγεται κακός. Ένώ αντίθετος καιρός λέγεται ώραϊος, λαμπρός ή έκτακτος, σανάς και το καλλίτερο βόλεμα, εύκολία, χρησιμότη τέτοιων ήμερών, έσβυσε τη ζωνηρή έφχαρίστηση που μάς δίνει ένας άπλός θαυμασμός.

Ό άπλός μας θαυμασμός! Έδώ χτυπήσαμε στην πραγματικά διαφορά πουχει ή κατάσταση μας όταν μεταχειριζόμαστε τη λέξη καλό ή όφελίμο, ή όταν μεταχειριζόμαστε τη λέξη Όραϊο. Και μπορούμε να προσθέσουμε σε τοῦτο το μερικόν μας όρισμό ότι, «ώραϊο υποθέτει έφχαρίστηση και προτίμηση»—διακριτικό συμπλήρωμα—«ένός είδους που θαμάζουμε». Αυτό το γενικό συμπέρασμα θα βεβαιωθεί από την άνωμαλία την καθημερινή προκειμένου για τη χρήση της λέξης Όραϊο. Και ή εξέταση αυτήνης της φαινομενικάς εξαίρεσης, όχι μόνο θα δώσει παράδειγμα του τί είπα για την κατάσταση μας όταν μεταχειριζόμαστε αυτή τη λέξη αλλά προσθέτει σ' αυτή τη γνώση το όνομα της συγκίνησης της αντίστοιχης μ' αυτή την κατάσταση. Η συγκίνηση του θαυμασμού. Γιατί αυτό το ίδιο πράγμα ή ενέργεια μπορεί κάποτε να καλεσθή καλό και κάποτε Όραϊο, σύμφωνα με την κατάσταση την πνευματική που θάναι πραγματικά ή θαυμαστικά. Όταν συστήνομε σε ένα ταξειδιότη να πάει ένα δρόμο γιατί θα τον βρή καλό, μπορούμε ν' άκούσουμε γι' αυτόν τον ίδιο δρόμο από έναν ένθουσιώδη άμαξά να τον περιγράψει πως είναι ώραϊος, έκτακτος ή λαμπρός, γιατί δέ σκοπέβομε να κάνομε χρήση, και τά προτερήματα του δρόμου άναφέρονται με θαυμασμό. Τα ίδια άκούσαμε όλοι ένα μηχανικό να δίνει σ' ένα κομμάτι μηχανή, άκόμη και ένα χειροῦργο για μία έγχείρηση, το φαινομενικά άλαγοζήτημένο έπίθετο Όραϊο, ή ένα από τά διάφορα ίσοδύναμα ντελικάτα, λαμπρό, φημισμένο (κάποτε και χαριτωμένο!) με τά όποια οι Έγγλέζοι εκφράζουν το θαυμασμό τους.

Τό άλλαγμα της λέξης παρουσιάζει άλλαγμα της κατάστασης. Ό μηχανικός δέ σκοπέβει να μεταχειριστή τη μηχανή, ούτε ο χειροῦργος λογαριάζει τά όφελήματα της έγχείρησης. Καθένας από τους πραγματικούς αυτούς ανθρώπους ξεχωρίσανε το πραγματικό σκοπό, έστω και για μία δυσκολοδιάκριτη στιγμή από το γύρο μάς πραγματικάς έχτίμησης ή έστω και για την ίδια αυτή την πραγματική. Η μηχανή ή ή έγχείρηση, ή ίκανότη, ή άνακάλυψη, ή καταλληλότη για το σκοπό της παρατηθήκανε χωριστά από την ενέργεια και τά προτερήματα, τά μέσα, το χρόνο, το σήμερα και το άβριο' πλατωνικά μπορούμε να τά όνομάσωμε από τον πρώτο μεγάλο δάσκαλο της αισθητικής. Μ' ένα λόγο εξέταστήκανε με θαυμασμό, και θαυμασμός το άδούλευτο έτοιμο όνομα για τη διάθεση, όσοδήποτε περαστικά, για τη συγκίνηση όσοδήποτε άδύναμη, με την όποια καλοδεχόμαστε ότι μάς κάνει να θαμάζουμε, γιατί θαυμασμός συμβαίνει να μάς δώσει έφχαρίστηση. Η έφχαρίστηση ίσως νάναί σκελετός, κάλλιο ναί παρά όχι, της περιγραφής' ή μπορεί ναίναί στερεά μεταβολή μέσα μας που άχτινοβολάει πολύ πέρα από το τώρα, προκαλεί από το περασμένο παρόμοιαις ιδιότηταις για να το επικυρώσουνε' σωδιάζεται για το μελλούμενο' διαπερνώντας σαν τη χαρά μάς ώραϊάς μέρας

μέσα στο ζωϊκό μας πνεύμα, μεταβάλλοντας το σφυγμό μας, την άναπνοή μας, το βήμα μας, τη ματιά μας, τους τρόπους μας και μεταμορφώνει στη στιγμή όλη την όψη στη ζωή. Άλλά είτε πάνω πάνω, είτε βαθειά άν το εξέτάσωμε αυτό το είδος της έφχαρίστησης που δένεται με τη λέξη ώραϊο, είναι πάντοτε θαυμαστικό.

Άπάνω στην αλήθεια που έτσι όρίσαμε κρέμονται, καθώς θα δούμε, περισσότεραις από της άλλαις αλήθειαις και ο όρισμός του αντίκειμένου μας. Αύτη ή ουσιαστικά άκατάλληλη χρήση της λέξης ώραϊο, έφερε μεταφυσικούς αισθητικούς σε δύο ξεκουσταίς και νομίζω κακοδηγήτραις, θεωρίας. Η πρώτη άπ' αύταις όρίζει την έχτίμηση της αισθητικής ως άδιάφορο ένδιαφέρον, και παράλογα παρομοιάζει το αυτοένδιαφέρον με το πρακτικό κινήγημα πίσω από κάποιαις καλαις ιδιότηταις που δέν άποχτήσαμε άκόμη και παραβλέπει το πράγμα ότι τέτοια έχτίμηση υποθέτει έφχαρίστηση και ως έδώ είναι όλως διόλου το έναντίο του άδιάφορου. Η δεύτερη φιλοσοφική θεωρία (άρχικα του Schiller και ξαναζωογονημένη από τον Herbert Spencer) άδράχεται από τη μη πραγματικά κατάσταση που γειτονεί με τη λέξη ώραϊο να όρίση την τέχνη και την άπόλαφή της σαν ένα είδος παιχνιδιού. Τώρα άν ή άργία και ή ξεγνοιασιά είναι και τά δύο άναγκαία για το παιχνίδι και την αισθητική έχτίμηση, ή τελευταία διαφέρει ουσιαστικά από την πρώτη χρήση στο είδος, στη φύση της τη θαυμαστικά. Γιατί άν και είναι δυνατό να παρατηρήσ άλλους που παίζουνε ποδόσφαιρα ή σκάκι ή πόκερ με πνεύμα καθαρά έξεταστικό, και με τον πιο βαθύ θαυμασμό, άπαράλλαχτα όπως και ο μηχανικός ή ο χειροῦργος μπορούνε να θαμάζουνε για την τελειοποίηση μιανής μηχανής ή μιανής έγχείρησης, αλλά ή προσήλωσι στο σκοπό και ή έπειτα συγκίνησης δημιουργήνε από μέρος αύτων των ίδιων που παίζουνε, μία όλως διόλου πραγματικά κατάσταση μέσα στο μυαλό, που είναι όλως διόλου αντίθετο πράγμα από το θαυμασμό καθώς έλπίζω ν' άποδειξω με τά παρα κάτω.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ Ε.
ΚΑΪ'ΡΟ.

ΟΡΑΤΙΟΥ :

ΣΤΟ ΣΑΛΟΥΣΤΙΟ ΚΡΙΣΠΟ.

ΒΙΒΛΙΟ ΙΙ. ΩΔΗ ΙΙ.

Λάμψη καιμά τ' άσημι όπου γαίς κρέβουν
Φιλάργυρες δέν έχει, όχτρε στο χρέμα,
Σαλούστιε Κρίσπε, όπότεν και με χρήση
Καλή δέ λάμπει.

Ό Προκλήτιος γνωστός θα ζήσει αώνια
Για τη στοργή την πατρική στ' άδέρφια,
Κι' άκούραστα ή στερονοφημία στις φτέρες
Άφτων θα φέρνει.

Την άπληστία άν δαμάξεις, θα ξουσιάζεις
Πιο πλατιά τη Ληβία κι' άν ζέψεις πέρα
Στά Γάδειρα, κ' οί δυο σε σε άν δουλέβουν
Οί Καρχηδώνες.

Ὁ δρωπικὸς σκηρὸς ἀτὸς τοῦ ἀζαίνει,
Κι' οὔτε τὴ δείψα διόχτει, ἂν μὴ ἀπ' τὶς φλέβες
Τὸ αἷτιο βγεῖ κ' ἢ δρωπικὴ ἀτονία
Πὸ τ' ἄσπρο σῶμα.

Ἡ Ἄρετή, π' ἀπ' τὸν ὄγλο ἀλλοιῶς δικάζει,
Τὸ Φραάτη ἀπ' τοὺς μακάριους, ποῦ τοῦ Κύρου
Πῆρε τὸ θρόνο διόχτει, καὶ νὰ φέβγει
Λέγει στὸν Κόσμο

Ψεφτονομάτων χορήση, τί βασίλειο,
Διόδημα, ἢ δάφνη σταθερὴ δὲ δίνει
Παρὰ σ' ἀφτὸν π' ἀδιάφορος κυττάζει
Σωροὺς χρυσάφι.

ΣΕ ΦΙΛΟ.

ΒΙΒΛΙΟ ΙΙ. ΩΔΗ V.

Στὸ σβέρκο ἀκόμα ζυγὸ δὲ δύνεται
Ν' ἀσκώσει, οὔτ' ἔργατα ἀπὸ ξεβγάρομα,
Καὶ μήτε στὸ βάρος τοῦ Τάβρου
Ποῦ χουμίζει ἐρωτόπνοος ἀντέχει.

Στοὺς χλωροὺς κάμπους, πότε ἢ δαμάλα σου
Δοσμένη, λούζει τὴν ἀψιὰ κάψα της
Στὰ πρᾶα ποτάμια καὶ πότε
Πηλαλεῖ στοὺς Ἰτεῶνες νὰ παίζει

Μὲ τὰ μοσκάρια. Σταφύλι ἀγούρμιστο
Μὴν ποθυμᾷς· τί νά, τὸ χεινόπορο
Π' ἀπόχρωσες δίνει, σ' ἐσένα
Πορφυρὰ τὰ σταφύλια θὰ δείξει.

Θὰ σ' ἀκλουθήσει στερά· τί ὁ ἀλύγιστος
Τρέχει ὁ καιρὸς σ' ἀφτὴ χρόνια δίνοντας
Ποῦ πέρνει ἀπὸ σέ· κι' ἄντρα, νάτη,
Μ' ἀφοβιὰ θὰ ζητήσει ἢ Λαλάγη.

Ἄγαπημένη ὅσον ὄχι ἢ ἄστατη
Φολὴ, καὶ μήτ' ἢ Χλωρίδα, λάμποντας
Μὲ τὸ ἄσπρους της ὄμιος ὡς λάμπει
Πὰ στὸ πέλαιο καθάρια σελήνη,

Ἡ ὁ Κνίδιος Γύγης, ποῦγε ὄψη ἀμφίβολη
Καὶ λυτὴ κόμη, π' ἀντάμ' ἂν ἔβαζες
Μὲ κόρες, στριφνὸ νὰ διακρίνεις
Κι' ἀνοιχτόματους ξένους θὰ γέλαε.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 1915.

ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ.

GABRIEL MOUREY:

ΕΡΩΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ.

I

Ἄπάνω στὶς σκηνὲς τὸ φεγγαρίσιο φῶς
Πλανιέται σὰν τὸ χιόνι.
Ἄσπρη καὶ δροσερὴ εἶν' ἢ σελήνη...
Ἄπόμακρα χαρούμενες τραγουδοῦν φωνές.

Ἐδῶ κι' ἐκεῖ, ὀλόρτη, ἀνεβαίνει μιὰ καπνιά
Ὅμοια μὲ μιὰ λόγχη, ποῦ ἀνθίζει
Στὴν κορφὴ της τὸ κλειστὸ λουλοῦδι
Ἐνὸς ἄστρου... Ἡ νύχτα χαμογελάει.

Ἐγώ, κλαίω. Ὡοί φωνές αὐτές, πέρα ἐκεῖ, οἱ χαρούμενες φωνές
Ποῦ τραγουδοῦν ἀνάμεσα στὴ λάμψη
Τοῦ μυστηριώδικου φεγγαριοῦ,
Αὐτὲς οἱ φωνές!... Κ' ἢ σιγαλιὰ ὅταν αὐτὲς σοπαινουν!
Σελήνη, τοῦ κάκου τὰ φλογισμένα χέρια μου βυθίζω
Στὸ χιόνι τοῦ φωσιοῦ σου,
Τὸ αἷμα μου καίει. Ὑπάρχει πάρα πολλὴ ὁμορφιά
Στὴν καρδιά τούτης τῆς νυχτιάς ποῦ, μόνη μου, θαυμάζω.
Καὶ γονατίζω ὅπως γονατίζει κανεὶς μέσα σὲ ναό...
Καὶ κλαίω ἀπὸ ἀγωνία κ' ἠδονή...

II

Γιατί νὰ μὴν εἶσαι κοντά μου, ἀπόψε! Τὰ στήθη μου εἶνε δροσάτα
Ὅπως οἱ δῶρες
Ποῦχει κανεὶς δρέψει
Στὸ φεγγαρόφωτο καὶ ποῦ, πολὺν καιρὸν ὕστερα
Ποῦ τοὺς ἔχει φάει τὴ σάρκα,
Κρατεῖ στὰ χεῖλη του τὴ φωτεινὴ τους γέψη...
Γιατί νὰ μὴν εἶσαι σιμά μου, ἀπόψε! Τὸ στόμα μου εἶνε ζεστό,
Ὅπως, τὸ μεσημέρι, ἢ καρδιὰ τῶν ρόδων
Ποῦ ἔχουνε πολὺ γλήγωρα ξάνθισαι,
Ὅπου τὰ σμαραγδένια ἔντομα
Κρύβονται καὶ κοιμούνται
Ἀπὸ τὸν ἥλιο μεθυσμένα...

Γιατί νὰ μὴν εἶσαι κοντά μου, ἀπόψε! Τρελλή 'νε ἢ ψυχὴ μου
Σὰν τὸ μικρὸ πουλάκι
Ποῦ γιὰ πρώτη φορὰ πετάει
Καὶ βλέπει, στὸν καθρέφτη μέσα τῶν νερῶν,
Καὶ κάτω ἀπ' τὸ γαλάζιον οὐρανὸ,
Διπλὲς τὶς πύρινες φτεροῦγες του...

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - 249 ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΟ.

III

Στὰ βράδια τὰ κακόκαιρα, τῶν γιασεμιῶν ἢ εὐωδιά
 Εἶνε μεθυστική τόσο πὸν δίνει τὴ ζάλη
 Καὶ πού, ὡς ὁ ἄνεμος μὲ τὰ βάρβαρα χέρια του
 Σαλέψει, στίς ἄκρες τῶν μακρῶν κλαριῶν
 Πού λυγίζουνε, τὰ λουλουδένια μάτια τους, ὁ κήπος ὅλος.
 Σὰ μέσα σ' ἓνα παραλήρημα,
 Εὐτὺς μεθάει ἀπὸ πόθο κι' ἀπὸ ἀγάπη.

"Ω! πόσον εἶμαι χαμένη κι' ἀδύναμη, ὀλομόναχη
 Μέσα σὲ τούτη τὴ σκιά! Πάνωθ' ἀπὸ τὴν κεφαλὴ μου
 Σαλεύει, σὰν ἓνα μεγάλο σάβανο
 Πού τὸ διαπερνοῦν ἀστραπές, ὁ οὐρανὸς αὐτὸς τῆς καταιγίδας.
 Πνίγουμ' ἀναπνέοντας τὴν ἀπαλὴ καὶ νοτισμένη ἀνάσα,
 "Ω πολυαγαπημένε μου,
 Τοῦ κήπου πού λειποψυχάει...
 "Ω! τότε, τότε λοιπὸν θὰ βρεθεῖς κοντά μου;

Πότε πάνω στὸ στήθος μου θέλω σὲ νοιώσει;
 Πότε στὰ μπράτσα μου μέσα θὲ νὰ σὲ σφίξω;
 Μ' ἐπαναληπτικούς χτύπους ὁ ἀέρας ἀγριεύει...
 Θὲ νὰ ἔρτεις, ναί, θάρτεις
 Μέσα σὲ μιὰ στήλη ἀπὸ φωτιά
 "Ἴδιος ἓνας Θεός!

Εἶσ' ὁ τρομερὸς καὶ τρυφερὸς Θεός μου.
 Κι' ἂν ἦταν ἀκόμη σὲ στίχτη νὰ μὲ καταντήσει
 Τ' ἀγκάλιασμά σου, μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς καρδιάς μου.
 Σὲ φωνάζω, σὲ θέλω, σὲ ποθῶ!

IV

Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι, πολυαγαπημένε μου: φεύγα' ὄχι, μείνε.
 Κι' ἄς ἀγγίξω

Καὶ πάλι τὰ μαλλιά σου, κι' ἄς αἰστανθῶ τὸ στόμα σου
 Νὰ ξαναλύνει κάτω ἀπ' τὸ δικό μου... Μείνε.

Δὲν ἀκουσες;... Φοβοῦμαι

Εἶνε κάποιος πίσωθε μας πού μᾶς παραφυλάει...

"Ω, ἂν μὲ τὸ χρυσὸ δρεπάνι του

Ὁ χάρος,

"Ὅμοια μὲ δυὸ στάχνα,

Μ' ἓνα του κίνημα μᾶς θέρριζε καὶ τοὺς δυό, πέξ!
 Φοβοῦμαι.

Ξανὰ τὸ στόμα σου! Μὴ φεύγεις πιά... Πεθαίνω, πεθαίνω...

V

Τοῦ ἡλίου τὰ βέλη, σκίζοντας τὴν πράσινη σκιά

Τοῦ κήπου, διαπερνοῦν τὴ σάρκα μου,

Καὶ στὸ ἀπὸ ρόδα κόκκινα τοῦτο κρεβάτι

Πού ἀναπαύομαι,

Μεθυσμένη ἀκόμα ἀπ' τὸ πολυδύναμο κι' ὀλόγλυκο κρασί
 Τῆς ἀγάπης σου, λαφασμένη μὲ καρφώνουν.

Μόλις πού μισοζῶ, αἰστανόμυ μόλις πού ὑπάρχω,
 Δὲν εἶμαι πιά παρὰ ἓν' ἀντικείμενο μακρόφερτο
 Πού, ἀνάμειξ' ἀπὸ τὰ πυρὰ τῆς φυλακῆς μου κάγκελα

Δυσκολεύομαι

Νὰ διακρίνω, ὦ! τόσο μικρὸ, στὸν ὀρίζοντα.

Τί συντελιέται λοιπὸν ἐντός μου;

Δὲν εἶνε πιά τὰ μάτια μου πού βλέπουν,
 Δὲν εἶνε πιά τὰ χέρια μου πού ἀγγίξουν,
 Ὅτε τ' αὐτιά μου πού ἀκοῦν, οὔτε τὸ στόμα μου

Πού ἔχει κρατήσει τὴ γέμη τῶν φιλιῶν σου

Καὶ τῆς ἀγρίας χαρᾶς

Πού ὡς τὰ βάρη τοῦ εἶνε μου μοῦχουνε χύσει.

Πάω νὰ εἶμαι ἢ Δεῖλα! κάτω ἀπ' τὴ βροχὴ

Τῆς φωτιᾶς πού μὲ πλημμυρίζει καὶ διαπερνάει

Σκορπίζομαι, ἐγώ...

"Αγαπημένε μου, ἀπόψε, σὰ θὰ ξανάρτεις,

Θὲ νάρθεις

"Αδειο τὸ κρεβάτι τῶν ρόδων ὅπου τὰ βέλη

Τοῦ θείου τοξότη μ' ἔχουν καρφώσει,

Μὰ ἀπὸ τὶς νοπέξ ἀκόμα πληγές

Τῶν λουλουδιῶν πού τὰ χρυσὰ βέλη ἔχουν τρυπήσει,

"Ὁ ἄγριε καὶ γενναϊόκαρδε νικητὴ μου,

Θὰ μαζέψεις τῆς καρδιάς μου τὸ αἷμα.

VI

Μιὰν ἡμέρα, ἡμέρες δυό, ἡμέρες τρεῖς... Δὲν ἔχει ξανάρτει!

Μάταια, κάθε βράθυ, ἄπλωσα

Πρὸς σένα τὰ μπράτσα μου, ἐμίανα τὴν ἱερὴ νύχτα

Μὲ τὶς φωνές μου, στραμπούληξα

Σκληρὰ τὰ χέρια καί, ἀπελπισμένη,

"Ἔσκισα μὲ τὰ νύχια μου

Τὴ σάρκα μου πού ἀγαποῦσες... δὲν ξαναἤρτες!

Κι' ὅμως ἐξακολουθῶ

Νὰ εἶμαι ὀλοδική σου! Δὲν εἶνε μέσα μου,

Πολυαγαπημένε μου, οὔτε μιὰ γωνιά πού νὰ μὴ βρῖσκεσαι

Πάντοτ' ἐκεῖ! Σὲ φέρνω ἀπάνω μου!

Μὲ τὴ σάρκα μου, μὲ τὸ αἷμα μου, μὲ τὴν πνοή μου, σ' ἀγαπῶ,

Σ' ἀγαπῶ τρελλά!

Εἶσ' ἢ χαρὰ καὶ τὸ μαρτύριο μου...

"Ω; λυτήσου με

Καὶ ξαναγύρισε κοντά μου.

FRANCIS JAMMES :

ΞΕΡΩ ΠΟΥ ΕΙΣΑΙ ΤΑΠΕΙΝΗ...

Ξέρω πού είσαι ταπεινή:
οί ρόμπες σου είνε φτωχικές.
Γλυκοπρόσωπη, μου μένει
ὁ πόνος μου: σοῦ τὸν προσφέρω.

"Ὅμως εἶσαι πιὸ ὠραία
ἀπ' τὶς ἄλλες, τὸ στόμα σου
μοσκομυρίζει—ὄντας ἀγγίζεις μου
τὸ χέρι, μοῦρχεται τρέλλα.

Εἶσαι φτωχή, καὶ νά ἦ αἰτία
πού εἶσαι καὶ καλή·
γυρεύεις νά σοῦ δώσω
καὶ ρόδα καὶ φιλιὰ.

Γιατ' εἶσαι νεϊόβγαλτη κοπέλα,
σ' ἔκαναν τὰ βιβλία νά πιστέψεις
κ' οἱ ὠραῖες ἱστορίες,
πὼς μᾶς χρειάζονταν δεντροστοιχίες

ἀπὸ μουριές κι' ἀπὸ ροδῶνες
κι' ἀπὸ λούλουδα καμπίσια,
καὶ πὼς στὴν ποίηση
μιλοῦσαν γιὰ φυλλοσκιές.

Ξέρω πού είσαι ταπεινή:
οἱ ρόμπες σου είνε φτωχικές.
Γλυκοπρόσωπη, μου μένει
ὁ πόνος μου: σοῦ τὸν προσφέρω.

DE L'ANGÉLUS DE L'AUBE À L'ANGÉLUS DU SOIR.

FRANÇOIS PORCHÉ :

ΔΙΑΒΑΙΝΟΝΤΑΣ

Θὰ φύγει τὸ τραῖνο. Σκιές πού βλέπω
Πίσω ἀπ' τὸ θολωμένο τζάμι,
"Ἄντιο, φίλοι μου! "Ἐχει κι' ὄλας ἡ φωνή σας
Λιγοστέφει κι' ἀπομακρυνθεῖ.

Πρόσωπα βουτυγμένα σὲ ὠχρότη
"Ὅπου σβύνει κάθε γνώριμη γραμμή,
"Ἐχετε, φίλοι μου, ὄλοι σας τὴν ἴδια μούρη:
"Ὅλοι, τῆς θλίψης μου εἰκόνες.

"Ἡ μηχανὴ ἔχει σφυρίξει, τὰ στόματα σας
"Ἀνοίγουνε μαῦρες τρύπες ἀπὸ φωνές γεμάτες.
Εἶδα δίχως ν' ἀκούσω. "Ἄντιο! ἔχω νοήσει
Πὸν ὑπάρχουν ἄγριες στιγμές!

Φίλοι μου, ἀντίο! Τὴν ὄρα πού κυλάω
Τὸ σῶμα στριμωγμένο στὴ γωνιά,
"Ἡ ψυχὴ μου, πολύκαιρα κοιτάζει κι' ἀπὸ μακρυνὰ
Τὸν ἀργόπορο γυρισμό σας μέσ' στὸ πλήθος...

EN PASSANT

A.- FERDINAND HEROLD :

ΠΕΦΤΕΙ ΣΤΗ ΓῆΣ...

Πέφτει στὴ γῆς τὸ χιόνι,
Στὴ γῆς πέφτ' ἡ σκιά.

Ποῦνε τὰ ξερὰ τὰ φύλλα;
Τὰ ξερὰ φύλλα ἔχουν πεθάνει,
Καὶ τώρα χιόνι πέφτει καὶ σκιά...

Μοιάζουνε κακοὺς ἀγγέλους πού βαρᾶνε
Τὰ σκουριασμένα πλήχτρο' ἀπὰ στὶς πόρτες,
"Ἄγγελους πού μὲ πολυάργα μαρτύρια μᾶς σκοτώνουν.

Καί, στὸν ὀρίζοντα, τὰ λυπημένα σούρνουνται νέφη...

Κλειστά, ἴδια τάφοι σκοτεινοὶ εἶνε τὰ σπίτια,
Καί, παντοῦ, χιόνι πέφτει καὶ σκιά.

CHEVALERIES SENTIMENTALES

GUSTAVE KAHN :

ΘΑ ΣΤΟΛΙΣΩ ΤΑ ΜΠΡΑΤΣΑ ΣΟΥ...

Τὰ μπράτσα σου θὰν τὰ στολίσω μὲ βραχιόλια,
μὲ περιδέραιο τὸ λαιμό σου,
τὰ χεῖλη σου μὲ τὰ δικά μου,

μὲ τὴ θέρη μου θὲ νά σφραγίσω τ' ὄνειρό σου,
τὴν εὐθυμία σου θὰ δυναμώσω
μ' ὄλη μου τὴν ψυχὴ τὴ μεθυσμένη,

τὰ μαλλιά σου θὰν τὰ στεφανώσω
μὲ τοὺς ἀλλαγαμοὺς πού θὰ ξεκλέψω
στοὺς ξεπερασμένους τροβαδούρους.

Κι' ἀπὲ συγῶρηση θὰ σοῦ γυρέψω
πού τόσο ἀτέλα ἔμνησα τὸ δῶρο
τῆς κυρίαρχης χάρης σου, τὸ μυρωδάτο,
καὶ τὴν καταδεξιὰ τῆς ρήγισας δημοφιάς σου.

DOMAINE DE FÉC

HENRI DE RÉGNIER :

ΜΙΚΡΗ ΩΔΗ.

"Αν ἔχω μιλήσει
Γιὰ τὴν ἀγάπη μου, εἶνε στ' ἀργὸ νερὸ
Ποῦ μ' ἀκούει ὄντας εἶμαι σκυφτός
Ἐπάνωθ' ἐξ ἄνω ἔχω μιλήσει
Γιὰ τὴν ἀγάπη μου, εἶνε στὸν ἄνεμο
Ποῦ μέσ' στὰ δέντρα μουρμουρίζει καὶ γελᾷ
"Αν ἔχω γιὰ τὴν ἀγάπη μου μιλήσει, εἶν' στὸ πόνυ
Ποῦ μὲ τὸν ἄνεμο
Περνᾷ καὶ τραγουδᾷ
"Αν ἔχω μιλήσει, ἐγώ,
Εἶν' στὴν ἡχώ.

"Αν μ' ἔρωτα ἠγάπησα μεγάλο,
Θλίβερο ἢ χαρωπὸ,
Εἶνε τὰ μάτια σου τὰ δυό
"Αν μ' ἔρωτα ἠγάπησα μεγάλο,
Ἦταν τὸ στόμα σου τὸ σοβαρὸ καὶ τὸ γλυκό,
Ἦταν τὸ στόμα σου
"Αν μ' ἔρωτα ἠγάπησα μεγάλο,
Ἦσαν ἡ σάρκα σου ἢ ἀχνή, τὰ χέρια τὰ δροσᾶτα,
Καὶ τὴ σκιά σου προσπαθῶ νὰ εὔρω εἰς τὴ στράτα.
LES JEUX RUSTIQUES ET DIVINS.

HENRI THUILE :

XXXVIII

"Ἡ γαλάζι' αὐγή! ἢ γαλάζι' αὐγή! σ' αὐτὴν ἢ καρδιά μου ἄς ξαναῦρει
ἐκείνη τὴ γλύκα ποῦ πολυκίωρα ὑγράναν οἱ ματιές σου :
ἢ πηγὴ ὅπου θὰ σκλάβωνα τὸ στόμα σου ὁ ἄνεμος ἄς γίνεῖ
μὲ τὴν κορδέλα τὴ νωπὴ τοῦ πρώτου του φιλιῶ.

"Ὁ πόνος μου θὲ νὰ δεχτεῖ ἓνα πρωτὶ ποῦ ἀρχίζει
μέ, στὸ πρόσωπο τῆς μέρας, γραμμένο τ' ὄνομά σου,
ὄλ' ἢ φωνὴ μου τὴ μοναδικὴν αὐτὴ θὰ χαιρετίσ' ἐλπίδα
ὅπως ὅταν ἐρχόσονται, ἐσύ, τὸν ἔρωτα νὰ σμίξεις.

LXXVI

"Ὡ! ὄχι δὲ θὰ πάγω πειὰ ἐκεῖ ποῦ ὁ ἄνεμος θρηνεῖ
γιατὶ θὲ νᾶμιον ὀλομόναχος, θὰ μοῦλειπες πολὺ.
Θέλω τὴ θλίψη σου καλύτερη ἐντός μου νὰ τὴ νοιώσω
ἄπ' τὸν ὀρίζοντα ὅπου τὰ κύματα μουγγρίζουνε τὴ νύχτα.

Θέλω στὸν οὐρανὸ νὰ βρῶ τὸ νηὸ καὶ τ' ἀγνὸ πρόσωπό σου
καὶ νὰ μὴ φύγω πιά ποτὲ τὰ μέρ' ὀπούχεις ζήσει,
τὰ μάτια μου γιὰ ναῦρουνε σ' αὐτὰ τὴ μόνη σου εἰκόνα
σὰν ἓνα φιλὶ ποῦ δίνεται στὴν ὥρα τοῦ θανάτου.

LA LAMPE DE TERRE.

ANDRÉ SPIRE :

ΓΥΜΝΙΕΣ.

Γόμνια εἶνε τὰ μαλλιά.

TALMUD.

Μοῦειπες : Θέλω συντρόφισα σου νᾶμαι
Δίχως φόβο μὴ σ' ἐνοχλήσω θέλω στὸ σπίτι σου νὰ ἔμπο
θὰ περάσουμε ὀλονυχτίες, σὲ κουβέντες
Τοὺς ἀδερφοὺς μας ποῦ σκοτώνονται μαζί θὲ νὰ σκεφτοῦμε
Ἐνάμεσ' ἄπ' τ' ἀπάνθρωπο σύμπαντο, θὰ πᾶμε
Ν' ἀνακαλύψουμε μιὰ χώρα ὅπου τὸ κεφάλι τοὺς νὰ γείρουν.
Ὅμως, δὲ θέλω νὰ βλέπω τὰ μάτια σου νὰ γυαλίζουν,
Ὅυτε τὶς καντιές τοῦ μετώπου σου φλέβες νὰ τεντώνουν,
Γιατὶ μὲ σένα εἶμαι ἴση κι' ὄχι θῆμα.
Κοίταξε! Ἐγὼ εἶνε τὰ ροῦχά μου, σχεδὸν φτωχά.
Καὶ δὲ βλέπεις οὔτ' αὐτὴ τὴ βάση τοῦ λαιμοῦ μου.

"Ἐγὼ σ' ἀπάντησα : Γυναίκα, εἶσαι γυμνή.
Τοῦ λαιμοῦ σου τὰ μαλλιά εἶνε δροσᾶτα σὰ μιὰ κούπα
Ἐχλασμένος κότερος σου σαλεύει ἴδιο στῆθος
Σὰ γιδοκόπαδο λάγνες εἶν' οἱ κορδέλλες τῶν μαλλιῶν σου.
Βάλε νὰ σοῦ κόψουν τὰ μαλλιά.

Γυναίκα εἶσαι γυμνή.
Τὰ γυμνά σου χέρια στ' ἀνοιχτὸ βιβλίό μας ἀκκουμποῦνε
Τὰ χέρια σου, τὸ λεπτὸ τέλος τοῦ κορμιοῦ σου,
Τὰ δίχως δαχτυλίδια χέρια σου, ποῦ σὲ λίγο θ' ἀγγίξουν
τὰ δικά μου...
Γυναίκα, σακάτεψε τὰ χέρια σου.

Γυναίκα, εἶσαι γυμνή.
Τραγουδώντας, ἀπὸ τὰ στήθη σου ἢ φωνὴ σου ἀναδεύει
Ἐκείνη σου, ἢ ἀνάσα σου, αὐτὴ τῆς σάρκα σου ἢ πύρα
Ποῦ στὸ σῶμα μου ἀπλώνεται καὶ στὴ σάρκα μου μπαίνει.
Γυναίκα, ξερορίζωσε τὴ φωνὴ σου.

HENRY BATAILLE :

ΟΙ ΘΥΜΗΣΕΣ.

Οί θύμησες εἶνε κάμαρες δίχως κλειδαριές,
"Αδειες κάμαρες πού μέσα τους δὲν τολμᾶ κανεὶς νὰ μπεῖ,
Γιατί, γέροι γονηοί, ἄλλοτες ἔχουνε πεθάνει.
Ζοῦμε στὸ σπῖτι πού βρίσκουντ' οἱ κλειστὲς τοῦτες κάμαρες...
Ξέρουμε πού, ὅπως πάντοτε, στὴν ταχτική τους θέση εἶνε,
Κ' εἶν' ἡ μαβιά ἢ κάμαρη κ' ἡ τριανταφυλλιά ἢ ἄλλη...
"Ἐτσι τὸ σπῖτι γεμίζει ἀπὸ μοναξιά,
Κ' ἐξακολουθοῦμε, χαμογελαστά, ἐκεῖ ἐντὸς νὰ ζοῦμε...
"Αγκαλιάζω, ὄντας θέλει το, τὴ θύμηση πού διαβαίνει,
Λέω της : «Κάθησ' ἐκεῖ... Ξανά θὲ νάρτω νὰ σὲ δῶ...»
Ξέρω πού σ' ὄλη μου τὴ ζωὴ θὰ μείνει στὴ θέση ἐκείνη,
"Ὅμως ξεχνάω κάποτε νὰ στρέψω νὰ τὴ δῶ.—
Εἶν' ἔτσι πολλὲς μέσ' στὸ παλεϊκὸ τὸ σπῖτι...
Τῶχουμε πάρει ἀπόφαση πὼς νὰ λησμονηθοῦν μποροῦν,
Κι' ἂν ἀπόψε ἢ πιὸ ὕστερα δὲν ἔρω,
Μὴ ζητᾷτ' ἀπ' τὴν καρδιά μου πιὸ πολλὰ ἀπ' τὴ ζωὴ...
Γνωρίζω πού κοιμοῦντ' ἐκεῖ, πίσω ἀπ' τὰ μεσοτείχια,
Δὲν εἶν' ἀνάγκη πιά νὰ σύρω γνωριμιὰ γιὰ νὰ τοὺς δώσω.
"Απὸ τὴ στράτα τὰ μικρὰ παράθυρα τοὺς βλέπω,—
Κι' ὡς ὅτου νὰ πεθάνουμε ἔτσι πάντα θὲ νᾶνε.
Κι' ὅμως νοιώθω κάποτε, μέσ' στὶς καθημερινὲς σκιές,
Δὲν ξέρω ποιὰν ἀγωνία παγερὴ, ποιὸ κρῦο ρίγος,
Καὶ μὴ καταλαβαίνοντας ποῦθε οἱ πόνοι τοῦτοι
Διαβαίνω...»
"Ἐτσι, κάθε φορά, ἓνα πένθος δημιουργιέται,
Μιὰ ταραχὴ, κρυφά, ἦρτε νὰ μᾶς γνωρίσει
Πὼς πέθανε μιὰ θύμηση ἢ πὼς ἐχάθη...
Δὲν καλοδιακρίνουμε ποιὰ 'νε ἡ θύμηση τούτη,
"Ὀντας γέροι πολὺ δὲν ἔχουμε καθόλου μνήμη.

"Ὡστόσο, ἐντὸς μου αἰσθάνομαι ματόφυλλα νὰ κλίνουν...

LA CHAMBRE BLANCHE.

JULES LAFORGUE :

ΤΟ ΑΔΥΝΑΤΟ.

Μπορῶ ἀπόψε νὰ πεθάνω ! Βροχές, ἀνέμοι, ἥλιος
Θὲ νὰ σκορπίσουνε παντοῦ μυαλὰ καὶ νεῦρα καὶ καρδιά μου.
"Ὅλα θὰ ἔχουν εἰπωθεῖ γιὰ μέ ! Ὅυτε σ' ὄνειρο, οὔτε ξύπνιος,
Δὲ θὲ νὰ πάω πέρα ἐκεῖ στῶν ἀστειῶν τὴ χώρα!

"Ἀπ' ὅλες, τὸ νοιώθω, τίς μεριὲς στοὺς μακρυνοὺς τοὺς κόσμους
"Ὅπως ἐμεῖς, προσκυνητὲς τῶν ὠχρῶν μοναξιῶν,

Τὰ χέρι' ἀπλώνοντας σὲ μᾶς, στὴ γλύκα τῶν νυχτῶν
Οἱ Ἀνθρωπότητες ἀδερφὲς νειρεύονται κατὰ μυριάδες!

Ναί ! ἀδερφοὶ παντοῦ ! (Τὸ ξέρω, τὸ γνωρίζω !)
Εἶνε μόνοι σὰν καὶ μᾶς ! — Πάλλοντας ἀπὸ λύπη
Τὴ νύχτα μᾶς γνέφουνε ! "Α ! δὲ θὰ πᾶμ' ἐκεῖ ποτέ;
Θὲ ν' ἀλληλοπαρηγοριοῦμαστε μέσ' στὴ μεγάλη θλίψη !

Εἶνε βέβαιο, πού, κάποτε, οἱ ἀστέρες θὲ νὰ σμίξουν !
"Ἴσως ἢ παγκόσμια Αὐγὴ πού οἱ ἀλητες, μὲ τὴν Ἰδέαν ἐμπροστά,
Διαβαίνοντας, μᾶς ψάλλουν, νὰ λάμψει τότε πιά !
Θᾶν' ἢ ἀδερφικὴ κατακραυγὴ ἐνάντια στὸ Θεό !

"Ἄλλοι ! πρὶν ἀπ' ὄλ' αὐτά, βροχές, ἀνέμοι, ἥλιος
Θὲ νὰ σκορπίσουν μακρὰ, νεῦρα, μυαλὰ, καρδιά μου,
"Ὅλα θὲ νὰ γενοῦν δίχως ἐμέ ! Ὅυτε σ' ὄνειρο, οὔτε ξύπνιος
Στὴ χώρα τῶν ἀστειῶν τῶν γλυκῶν ποιὲ δὲ θὲ νὰ πάω !

LE SANGLOT DE LA TERRE.

NICOLAS BEAUDUIN :

ΠΟΙΗΜΑ.

Γλυκύτητα καλόγευτη κι' ἀσπρίλα ὀποῦ λυώνει,
Μὲ τίς λεπτὲς ἀπόχρωσες νοπὸν οὐράνιο τόξο,
Μὲ τ' ὄνειρο, τ' ὀλόγν' ὄνειρό μου σμίγει,
"Ὅπως μὲ τὴν ἀγάπην ἢ ψυχὴ στοῦ εἶνε μᾶς τὰ βιάθη.

Ξανθὴ μου, ἀγαπημένη μου, τοὺς πέπλους σου ἀπλωσέ τους,
"Ὡ χυνόπωρό μου μὲ τὰ βελούδινα φτερά,
"Ὡ ἐσὺ πού στὸν κόσμον σκορπίζεις
Τὴν ξανθὴ ψυχὴ
Ἐνὸς τοῦ ἔρωτα θεοῦ !

Πλανιέται τὸ ἡλιόγειρο ἀπὸ στὰ ρόδ' ἀκόμα,
Εἶν' ἓνα χαμόγελο στερνὸ γιὰ τ' οὐρανοῦ τὰ κουρασμένα μῖτια
"Ἄλλὰ στὴ φωτεινὴ τῶν ἄψυχων γαλήνῃ
Μιᾶς αἰωνίας εὐτυχίας ἢ πρόγεψη ἀναδεύει.
"Ὡ ἀποσταμένη μου ψυχὴ—ὦ τρυφερότητά μου—
"Ἦρεμα καρτέρευσε μέσ' στῶν μηνῶν τὴ διάφανη σιωπῇ,
Τῶν περασμένων τῶν ὠρῶν τὴ μακρυνὴ πομπή,
Μὲ βῆμα ρόδινο κι' ἀπὸ χαρὲς γιοματό.

"Αποχανωμένα τὰ πουλιὰ ἀπ' τοῦ βραδιοῦ τὴ θέρμη
"Ὅπως αὐτὴ σου ἢ καρδιά σιγοῦν ἀγάλι-ἀγάλι.

Ἄκου! Ἐνας θεὸς ἀδύναμος καὶ μαῦρος
Πάνω στ' ὄχρὸ τὸ μέτωπό σου σκύβει.
Κοίτα τον. Πέρα ἐκεῖ, ἀπλώνει πρὸς τοὺς δρόμους,
Ὅπου ὀλολύζοννε λατέρνες τῆς σκιᾶς,
Τῆ μαραμμένη τῶν χειρῶν του δέσμη
Ποῦ σκοῦρα τριαντάφυλλα βαραίνουν ὀλοένα.

Ἐλπίζει, καρτερεῖ, θλίβεται, πρᾶος, νικημένος,
Τῆ γυναῖκα ποῦ τὰ χρυσόμαυρα μάτια της προσφέρει του γιὰ στόχο·
Κ' ὅλος μυστήριο, γονατιστός, ἀκούει,
Τ' ἀγωνιῶδικο πέταγμα τ' ἀργὸ τῶν ἀτυχῶν ἐρώτων.

LES SŒURS DU SILENCE.

LÉON DEUBEL:

ΔΥΣΤΥΧΙΕΣ.

Κύριε! εἶμαι δίχως ψωμί, οὔτ' ὄνειρο ἢ σπίτι,
Βλέποντας τῆ γύμνια μου οἱ ἄνθρωποι μ' ἐδιώξαν.
Κι' αὐτοὶ οἱ «ἐν ὑμῶν ἀδελφοὶ» δὲν μὲ ἀναγνωρίζαν
Γιατ' εἶμαι πάντοτε ὄχρὸς καὶ κλαίω ὀλοένα.

Κι' ὅμως ἐγὼ τοὺς ἀγαπῶ ὅπως γραφτὸ καὶ ἦταν
Καὶ ἀπὸ κείνους γνώρισα τὴν πίκρια τῆς ζωῆς,
Ἄφοῦ νὰ γίνει μάννα μου γυνὴ καμιά δὲ θέλει
Κι' ἀφοῦ καρδιά δὲν εἶνε μιὰ ν' ἀκούσει τίς φωνές μου.

Αἰσιτάνουμαι τριγύρω μου, ποῦ οἱ κρότοι ἔχουν πάψει,
Ποῦ τοὺς ἀνθρώπους κούρασαν ἢ αἰῶνια τους γιορτῆ.
Βέβαια ποῦνε θεόκουφοι γιὰ ὅσους τοὺς φωνάζουν.
Κύριε! ἂ δὲ μ' ἀγάπησαν αὐτοί, ἐμὲ νὰ συχωρέσεις!

Κύριε! ἦμουν χωρὶς ὄνειρο καὶ νὰ ποῦ ἡ σελήνη
Σκαλώνει τὸ φωτισμένον οὐρανὸ σὰν ἀψηλὴ μιὰ στράτα,
Νοιώθω ποῦ τὸ φιλάει τῆς πεντηκοστῆ μου εἶνε,
Κι' ὀδήγησα τὸν πόνο μου ὡς τὸν ἀμμόλοφό της.

Μά, Κύριε! ἀπὸ ψωμί κι' ἀπὸ φιλιὰ πεινῶ,
Μιὰ μεγάλη ἀνάγκη ἔρωτα μὲ τυραννᾶ καὶ ζῶνει,
Καὶ στὸ σκληρὸ πέτρινο πάγκο μου, τ' ὄνα ὀπίσ' ἀπ' τ' ἄλλο,
Διαβαίνουν τὰ φαντάσματα ποῦ θὰ μὲ ἡσυχάζαν.

Γι' ἀπειρα σκοτεινὰ τῆς ὄρας τὸ πέταγμα τραβάει,
Πλανιέτ' ὁ οὐρανός, στὴ σιωπῆ ἀκούετ' ἓνα βῆμα.
Ἡ ἀυγούλα δειχνε ποὺς κορμούς στὸ διάσος τῆς σκιᾶς,
Κ' εἶν' ἡ θεώρατη Ζωὴ ποῦ, πάλε, ξαναρχίζει!

RÉGNER.

ΚΑ' Ἰ' ΠΟ, 1917.

ΠΑΝΟΣ ΣΤΑΥΡΙΝΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

BENJAMIN DE CASSÈRES:

Ο ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΓΟΛΓΟΘΑ.

Ἄλα εἶχαν τελειώσει. Ἐρημία. Ἡ ὀμίχλη σκέπαζε τὸ σταυρό. Ἐξαφνα, ἓνα φύσημα—ἴσως νάταν κι' ἀναστεναγμός;—ξέσκιε τὴν πυκνὴ σκιὰ καί, πάνω στὸ σταυρό, διέκρινε ἓνα πρόσωπο, κρημασμένο καὶ κερφωμένο, ὅπως ἦταν μιὰ φορὰ κι' ὁ Ἄλλος.

Ἦταν ὁ Ἀριστοφάνης.

Κι' ἀπ' τὰ χεῖλη του ἄκουσα νὰ πέφτουν τὰ παρακάτω λόγια, προφερμένα σὰν ν' ἀπευθύνονταν σὲ ἓναν ἄλλον, ἀόρατο στὰ μάτια του ὅπως καὶ στὰ δικὰ μου:

Εἶμαι ὁ Ἀριστοφάνης, τὸ αἰῶνιο Κωμικὸ Πνεῦμα. Εἶμαι ὄχι ὀλιγώτερο λυτρωτῆς ἀπὸ σένα ποῦ τώρα ξεφυγᾶς.

Σὺ εἶσαι ὁ Κύριος τῶν Δακρύων. Ἐγὼ ὁ Κύριος τῆς Χαρᾶς.

Σὺ εἶσαι ὁ πόνος. Ἐγὼ ἡ Εἰρωνεία, κόρη τοῦ πόνου.

Σὺ εἶσαι τὸ πρωτογέννητο τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Ἐγὼ εἶμαι τὸ στερογέννημά του.

Σὺ ἦλθες νὰ λυτρώσεις τὸν κόσμον μὲ τὴν ὀδύνη. Ἐγὼ ἦλθα νὰ τὸν λυτρώσω μὲ τὸ γέλιο.

Μὲς στὸν πόνο καὶ τὴν ὀδύνη ἔχεις γεννηθεῖ, μὲς στὸν πόνο καὶ τὴν ὀδύνη ἔχεις πεθάνει. Κ' ἐγὼ τὸ ἴδιο, μὲς στὸν πόνο καὶ τὴν ὀδύνη γεννήθηκα, μὰ θὰ πεθάνω συχωρεμένος μὲς στ' ἀκατάληπτο χαμογέλιο μου.

Θὰ σὲ λυτρώσω καὶ τὰ δάκρυα σου θὰ σπογγίσω. Τ' ἀγκάθια ποῦ σὲ στεφανώνουν θ' ἀνθίσουν σὲ δάφνες.

Θὰ σὲ ἀκολουθήσω στὸν κατήφορο τοῦ χρόνου: ὅπου θὰ πλανᾶται τὸ δυνατό σου πνεῦμα, καὶ τὸ δικό μου ὁμοία θὰ πλανᾶται.

Στὸ γύρο τῶν αἰῶνων σύγχρονα θὰ περπατοῦμε. Σὺ ἔχεις ἔλθει σὰν ἓνας A-Kempis, ἐγὼ ἔρχομαι σὰν ἓνας Μολιέρους.

Σὺ ἔχεις ἔλθει σὰν ἓνας Dante, ἐγὼ ἔρχομαι σὰν ἓνας Goethe.

Ἡ Δευτέρα σου Παρουσία ἔρχεται μιὰ μονάχα φορὰ. Ἐνῶ ἐγὼ θὰ ξαναἴθω πολλὰς φορὰς ἐπὶ τῆς γῆς—σὰν ἓνας Cervantès, σὰν ἓνας Rabelais, σὰν ἓνας Voltaire.

Ὅπου θὰ βάζεις τὴ σφραγίδα τῶν χειρῶν σου, θὰ βάζω τὴ σφραγίδα τοῦ πνεύματός μου.

Κι' ὅταν τέλος θὰ ὀρμήσεις στ' ἀντίκρουσμα τοῦ Πατέρα σου, θὰ μὲ συναντήσεις ἀκόμα κ' ἐκεῖ.—Θᾶμαι στὸ χαμογέλιο τὸ ἀκατάληπτο τῶν χειλέων Του. Γιατὶ ὁ Κύριος ὁ Θεός σου εἶναι ἓνας Θεὸς εἰρωνικός.

Μικρὴ παύση. Ὅσοτερά ἡ φωνὴ ξαναρχίζει:

Κ' ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶμαι μιὰ ἐνσάρκωση. Εἶμαι ἓνας ἄπιστος. Ἀπολλυμένω τῆ ζωῆ. Ἡ φύση κοροϊδεύει τὸν ἄνθρωπον. Ἡ φύση περιγελά τὰ ἔργα του. Ἡ φύση εἶναι ὁ ὑπέρτατος εἰρωνιστής. Βοίσκομαι μὲς στὴ χιονοστιβίδα, μὲς στὴν καταιγίδα—εἶμαι ἐκεῖ κάθε φορὰ ποῦ παρουσιάζεται ξαφνικὰ ὁ θάνατος. Εἶμαι ἐκεῖνος ποῦ χαλνᾶ, ποῦ ρίχνει τὴ μάσκα. Εἶμαι μιὰ χτηνώδικη δύναμη καὶ εἶμαι μιὰ σκέψη.

Ἄν τὸ βλέμμα σου ἐξετάσει τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, θὰ διακρίνεις τὸ Χριστό. Ἄν τὸ βλέμμα σου βυθιστεῖ στὸ Ἄπειρο, θὰ μὲ

για: «Διδάσκαλε, ἰδοὺ, ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμεν σοί· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;» Τὰ λόγια αὐτὰ ἀκατάπιστα ἀντηχοῦνε ἀπὸψε μὲς τὴν ψυχὴ μου. Μάλιστα, ἀγαπητὴ δάσκαλε, σὲ ἀληθινὰ ἐγκαταλείψαμε τὰ πάντα γιὰ νὰ σὰς ἀκολουθήσουμε, καὶ δὲ μᾶς μένει πιά τίποτε. Δὲν ἔχουμε πιά πατοῦνες στὰ παπούτσια μας, μὰ ἢ ὄγρη λάσπη τῶν δρόμων μουσκεύει καὶ μαυρίζει τὶς τρυπημένες μας κάλτσες. Καὶ δὲν ἔχουμε παράδες στὶς τσέπες μας, κι' οὔτε πίστωση στὸ καφενεῖο, καὶ εἶμαι βαρυστημένος ἀπ' τὸν ἑαυτό μου, ἀδύνατος καὶ ἀποκαμωμένος ἀπ' τὴν πείνα, τὸ πιοτὸ καὶ τὶς ἀγρύπνιες. Καὶ ἡ μητέρα μου παραδίνεται στὶς πιὸ χοντρές δουλειές γιὰ νὰ ζήσει, καὶ ἀπ' τὸ μαγαζὶ τοῦ ἡμιονα ὑπάλληλος, ἔχω κλέψει βιβλία καὶ τὰ πούλησα γιὰ νὰ ξαγοράσω τὰ θέλγητρα μιᾶς κόρης. Κ' ἡ δικαιοσύνη μ' ἄρπαξε στὰ νύχια τῆς, κ' ἔκλαψα καὶ τὴν ἰκέτευσα νάχει οἴχτο γιὰ ἕνα φτωχὸ διάβολο, κι' ὅμως μ' ἔβαλαν φυλακὴ. Καὶ βλέπετε σὲ λίγα λεφτὰ θὰ μεταχειριστῶ αὐτὸ τὸ μικρὸ ὄπλο ποῦ εἶναι κρυμμένο στὴν τσέπη τοῦ σακακιοῦ μου, καὶ θὰ πεθάνω ὁμορφα, ὅπως μᾶς τὸ διδάσκει κ' ἕνας ἄλλος μεγάλος ποιητής. Τότε θὰ εἶμαι ἕνας φονιάς τοῦ ἑαυτοῦ μου, καταδικασμένος ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους, καταραμένος ἀπ' τὸν Θεό... Δάσκαλε, τὰ πάντα ἐγκαταλείψαμε γιὰ νὰ σὲ ἀκολουθήσουμε, σὺ τί θὰ μᾶς δώσεις;

Ὁ νέος ξένος σιώπησε, καὶ μιὰ πένθιμη σιωπὴ ἀπλώθηκε μέσα στὸ δωμάτιο. Κανένας θόρυβος δὲν ἐρχόταν ἀπ' ἔξω, ἡ νύχτα ἦταν σκοτεινὴ καὶ ἡσυχῇ, οἱ δυὸ ἀνθρώποι ἦσαν μόνοι. Μπροστὰ στὴ μοναδικὰ πόρτα τοῦ δωματίου, στεκόταν ὁ ξένος, ὠχρός, ἰσχνός καὶ ἀπαίσιος, δείχνοντας μὲ τὸ χέρι τὴν τσέπη ποῦ ἔκρυβε τὸ ὄπλο. Ὁ ποιητής ἦταν καθισμένος στὴνκαρέκλα του, καὶ δὲν ἐκινεῖτο, τὰ χέρια του ἦταν κρύα, μπορούσε ν' ἀκούσει τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς του. Ὁ ξένος διέκοψε τὴ σιωπὴ, καὶ μὲ φωνὴ τώρα πνιγμένη εἶπε εὐγενικά:

— Ναι, μὲ λίγα λόγια, δὲν εἶχα τίποτε ἄλλο νὰ σὰς πῶ. Ἐλόγιαζα ὅτι ἴσως αὐτὰ νὰ μπορούσαν νὰ σὰς ἐνδιαφέρουν, καὶ ὅτι ἴσως νὰ μπορούσατε νὰ σκεφθεῖτε γιὰ ὅλα αὐτὰ, ὅταν θὰ εἴστε στὴν ἐξοχὴ κοντὰ στοὺς πλούσιους ἐκδότες σας, γιὰ νὰ περάσετε τὶς διακοπές σας.

Ὁ παράξενος ἐπισκέπτης, μὲ μιὰ ὑπόκληση ἐβγήκε ὄξω. Ὁ ποιητής τὸν ἀκολούθησε.

— Σὰς ὑπερνεχαριστῶ, ἀλλὰ δὲν ἔχετε ἀνάγκη νὰ μοῦ φέξετε, εἶπε ὁ ξένος, εἶμαι κὰ τ ο χ ο ς ἐνὸς κοντιοῦ σπύριτον. Καληνύχτα κ' εὐχαριστῶ.

Κατέβηκε τὴ σκάλα ψηλαφώντας. Σταμάτησε στὸ πρῶτο κεφαλόσκαλο, ἀναψε ἕνα σπύριτο καὶ ξακολούθησε νὰ κατεβαίνει. Ὁ ποιητής ἄκουσε τὸν ἀπαίσιο μουσαφίρη του νὰ σταματᾷ ἀκόμα μιὰ φορὰ πιὸ κάτω καὶ ν' ἀνάβει κι' ἄλλο σπύριτο. Μὲ τὰ γόνατα λυγίζοντα, ὁ ποιητής γύρισε γιὰ νὰ ξαναμπεῖ μέσα.

Τότε ἀπὸ κάτω ἀνέβηκε μιὰ φωνὴ ποῦ μέσα στὴ σιγαλιὰ τῆς νύχτας ἀντήχησε ἀνάμεσα ἀπ' τὴ σκάλα. Ἦταν ὁ ξένος ποῦ ἀπὸ κάτω φώναζε σὲ κείνον ποῦ ὑπῆρξε ὁ ποιητής τῆς ζωῆς του καὶ ὁ ποιητής τοῦ θανάτου του:

— Χαῖρε! Καὶ καλὴν ἀντάμωση!

ΑΛΕΞΑΝΤΡ.

ΜΕΤΑΦΡ. Ε. Π.

PHILÉAS LEBESGUE:

Ο CHARLES BAUDELAIRE

Κ' Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

ΤΟΥ ΛΥΡΙΣΜΟΥ.*

*Υπάρχει ἕνα ἀναμφισβήτητο γεγονός: στὴ σύγχρονη φιλολογικὴ ἱστορία, ἡ προσωπικότητα τοῦ Charles Baudelaire δὲν ἔπαψε ἀπὸ τοῦ νὰ γίνεται, μὲρα μὲ τὴν ἡμέρα, μεγαλύτερη καὶ πιὸ ἐπιβλητικὴ. Μάταια τὸν κατηγοροῦσαν τότε γιὰ τὴ στεγνότητα τῆς καρδιάς του ἢ τὴ φτώχεια τῆς φαντασίας του καὶ τότε πάλι γιὰ τὸ στενόμυθο τῶν γνώσεων του· ὅσο διαβαίνουν τὰ χρόνια τόσο καὶ περισσότερο ἐπαληθεύει ἡ προφητεία τοῦ Théodore de Banville ποῦ πρῶτος διακήρυξε τὴν ἀληθινὴ μεγαλοφυΐα τοῦ συγγραφέα τῶν Ἐνθίων τοῦ Κακοῦ.

Ποιά λοιπὸν μπορούν νὰ εἶνε τὰ δικαιολογητικά μιᾶς τέτοιας ἀξένοιας ὁλοένα φημις, ὅταν πρόκειται γιὰ ἕνα ποιητὴ τοῦ ὁποῖου ἐπὶ τέλους τὸ ἔργο εἶνε μικρὸ καὶ μὲ πολὺ λίγη ποικιλία;

Νὰ ράξουμε νὰ τᾶβρουμε στὴν ἀρρωστημένη ἐγνοια ἀγνῆς τέχνης ποῦ βασάνισε τὸν Baudelaire καὶ τὸν ἐσπρωξε ὁλόκληρο πρὸς τὸ ἀπρόσιτο; Μὰ ἡ ἐγνοια τοῦτη βρισκεται ριζωμένη στὴν καρδιὰ ὅλων ἐκείνων ποῦ αἰσθάνονται βαθειὰ τὸν προσορισμό τους.

Θὰ ἦτανε πιὸ σωστὸ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἐρθευμένη αἰσθητικὴ ποῦ ξεχόνουν τὰ Ἐνθίων τοῦ Κακοῦ καὶ ποῦ ἀναδιπλώνεται μὲς στὸν ἴδιο

ΣΗΜ. ΓΡΑΜΜ. — Στις 2 τοῦ Σεπτεμβρίου 1917 γιορτάστηκε στὸ Παρίσι, στὸ σπίτι τοῦ Balzac, ἡ πενήνταετηρίδα τοῦ Baudelaire (1821—1867).

Ἐμίλησαν ὁ De Rougemont καὶ ὁ Ernest Raynaud γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ καὶ πολλὲς καλλιτέχνιδες ἀπέργισαν ἀπ' τὰ καλύτερα ποιήματά του.

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ὁ φίλος καὶ συνεργάτης μας κ. Philéas Lebesgue ἐδημοσίεψε τὴν παραπάνω μικρὴ μελέτη του στὸ περιοδικὸ «L'Orient français» (φύλλο 10 Σεπτεμβρίου 1917) ἀπ' ὅπου καὶ τὴ μεταφράσαμε.

—*

Τὰ ἔργα τοῦ Baudelaire εἶνε τὰ ἑξῆς:

Fleurs du mal.

Petits poèmes en prose.

Paradis artificiel (κατὰ μίμηση τοῦ Quincey).

L'art romantique.

Curiosités esthétiques.

Ἦντε τόμοι μεταφράσεις ἔργων τοῦ Edgar Poe. (Histoires extraordinaires.—Mouvelles histoires extraordinaires.—

Aventures d'Arthur Lordon Pym.—Eureka.—Histoires grotesques et sérieuses).

Lettres (1841-1866).

Œuvres posthumes.

της εαυτού, συγκεφαλαιώνει τη νοσηρήν αισθητικότητα μιας ολόκληρης εποχής. Αμφιβολία, ειρωνία, απογοήτευση, πεσσιμισμός, περιττώδικη αναζήτηση σπανίων και παράξενων συναισθημάτων ως είδος αποζημίωση για το αδύνατο του να γευτεί πλήρως τις αισθηματικές διαχύσεις, ανάγκη νεοτερισμού στην άκνησία και χαδιών πλάι στην άναρχη στοργή, είνε τα χαρακτηριστικά των πολυάνησυχων ψυχών μα και των πολυπερήφανων μαζί του καιρού τούτου της άναμνης.

Μά αν ο Baudelaire δεν είχε κατορθώσει παρά την εξοστράτευση όλων αυτών των συναισθημάτων, θά ήταν λ. χ. ή φήμη του μεγαλύτερη από την του συγγραφέα του *Υπεράνω θρονον*; (Oberman).

Και πόσους, ο ποιητής των *Ανθέων του Κακού* έχει τραβήξει πολύ πιο μπροστά. Ανακάλυψε την κυριότερη ελλατοματιζότητα του Ρομαντισμού και, πριν από το Verlaine, ότι έφερε να ξεκάνει από τη μέση τη ρητορική. Έτσι, χάρη σ' ένα πόνο που με κάθε θυσία ζητούσε να κρύψει και που τον έβασάνιζε, ανακάλυψε για δεύτερη φορά το Λυρισμό κι' έγκαινιάσε μια νέα περίοδο όχι μόνο για την γαλλική αλλά και για την παγκόσμια ποίηση. Ταυτόχρονα έβρισκε μέσα του μιάν ανέκδοτη έρμηνεία της ζωής. Έτσι ενώ η αισθηματικότητα του κλείνει ένα κύκλο, τον της απελπισίας, το έργο του άνοίγει έναν άλλο, καινούργιο, κατά το παράδειγμα του Villon ή του Ronsard.

Από αυτόν κι' ύστερα, δόθηκε και πάλι προσοχή στο μυστήριο: ο Σαμβολισμός θά ιδεί το φως, και η τεράστια του διάδοση ανά την όρηλιο, ως αντίδραση κατά του ακαδημαϊσμού και της παράδοσης. όφείλεται αποκλειστικά στο ό,τι η κατοπινή δράση του είχε προστομασσει από το έργο του Baudelaire, κλασσικό μεταξύ των κλασσικότερων όσόσο.

Κατά την ταπεινή γνώμη μας, είνε λάθος φανερό το να πιστεύει κανείς πως ο τραγουδιστής των *Ανθέων του Κακού* όπηξε ποιητής επιτηδευμένος.

Δεν όπάρχει ειλικρινέστερος μά, μαζί, κι' ούτε πιο συγκεντρωμένος από αυτόν. Και να η τριμεγάλη του αξία. Δέ λέει τίποτα το περιττό κι' ο παλμός των στίχων του συγκινεί σαν άβίαστα τά βαθύτερα στρώματα της ψυχής. Από το Dante κι' έπειτα κανένας δεν κατορθώσε να μάς μεταδώσει σε τέτοιο σημείο το ρίγος της άβύσσου. Έκει που ο Vigny είχε θερίσει, αυτός έδραψε σιάχρα σπάνια και βαρεια που ο Laforgue επέπροτο να μαθήσει άργότερα και των όποιων ο Théophile Gautier έθαύμαζε το παράξενο του χρώματος δίχως και να πολυστοιζείται για το εύγευστο του σταριού τους.

Όσόσο ο Baudelaire έχει συντρέξει στην άχτινοβολία της γαλλικής ποιητικής μεγαλοφυΐας περισσότερο απ' όποιον άλλο σύγχρονό του, μήτε κι' αυτού του Victor Hugo εξαιρουμένου.

Και, μά την αλήθεια, όπάρχει κανείς από μάς, σήμερα, που, έμμεσα, να μην του όφείλει κάτι δικό του;

Τά *Ανθ η του Κακού*, στην Εύρωπη, διευκόλυναν με τρόπον όλοφάγερο τη διάπλση των πρωτοτυπότερων λυρικών ιδιοσυγκρασιών του τέ-

λους του 19ου αϊώνα: στη Γερμανία, οι Richard Dehmel και Stefan George στην Αυστρία, ο Hugo von Hoffmansthal, στην Άγγλία, ο Oscar Wilde, στην Ιταλία, ο D'Annunzio, στη Βοημία, ο Georges Karasck, στη Δανμαρκία, ο Joergensen, στην Ισπανική Άμερική, ο Diaz Miron, στην Πολωνία, ο Stanislas Przybyszewski.

Στην Πορτογαλία, όπου οι καλλιτεχνικοί κύκλοι έτοιμάζονται να γιορτάσουν την πενήνταετηρίδα, το μποντελερινό πνευματικό κίνημα ύψηξεν από τά πιο σπουδαία. Μήπως ή Πορτογαλία δεν στάθηκε πάντα μια από τις παραγωγικότερες πνευματικές άποιζίες μας;

Ένας μεγάλος λυρικός που μπορούμε δυστυχώς να ψέσουμε για μερικές έλλείψεις του στη διατύπωση, ο Gomes Leal, βρήκε μέσα σ' *Ανθ η του Κακού* το μυστικό που του έnéπνευσε μια μέρα το άριστούργημα του: *Λάμψεις του Νότου*, κι' ο Cesario Verde, που ή φθίση τόσο πρόσρη οκείτωσε, από το Baudelaire βέβαια διδάχτηκε πως, δίχως περιττολογίες, να εκφράζει άκόμα και τά πιο λεπτά συναισθήματα.

Οι δύο τούτοι πρόδρομοι έτόνωσαν το νεανικό ένθουσιασμό του Eugenio de Castro που, περί το 1890, διακήρυξε τη συμβολική επανάσταση, δημοσιεύοντας τά *Oaristos* του και το *Interludio* του που άφιέρωσε στον Ροέ, στο Villiers, στο Baudelaire και στο Barbey d'Aureville.

Δέ θέλουμε να εξακολοθήσουμε την απαρίθμηση τούτη που θά κατανοήσουν άνιαρή, ίσως, και πού, άναγκαστικά, όφείλει να μείνει άσυμπλήρωτη.

Πρέπει να γραφτεί μια μέρα ένα ολόκληρο βιβλίο όπου θά καθοριστούν άκριβώς οι διάφορες φάσεις αυτής της παγκόσμιας λυρικής ανίστασης που έχει ως πηγή της το έργο του Baudelaire και που βρίζεται ήδη πολύ μακριά από την άφετηρία της. Δεν έπαρουσιάσαμε παρά σταθμούς μερικούς των όποιων, άρχούμενοι στην επιφάνεια τους, θά μπορούσαν, όσοι θά το θέλανε, εύκολα να μάς διαμφοσητήσουν. Κι' όμως νομίζουμε πως θά κάναμε άσκημα αν δεν όνομάσουμε έναν από τους μαιτρ της σύγχρονης ισπανικής φιλολογίας, τον D. Ramon de Valle-Inclan τόσο, όσο και το μεγάλο ποιητή του συγκαιρινού Έλληνισμού, το δυνατό συγγραφέα της *Ασάλευτης Ζωής*, τον Κωστή Παλαμά.

Αυτή ή εξαιρετική φήμη περίτρανα μαρτυρεί ποιά ή αξία της Γαλλίας στον κόσμο. Και της άρνήθηκαν τη λυρική μεγαλοφυΐα! Το ίδιο κι' ο Βολταίρος της είχε άρνηθεί το επικό χάρισμα, την εποχή ίσα-ίσα που ξεθάβαν τις chansons de geste.

Πολλοί βέβαια είνε, άνάμεσα στους μάρτυρες της μεγάλης σημερινής τραγωδίας, εκείνοι που θά ψάξουν να βρουν κάποια παρηγοιά όραιότητας μέσα στο μποντελερινό έργο γιατί εκείνος που τόσο τέλεια εξωτερίευσε το μαρτύριο του να ζει κανένας έξω από κάθε άληθινή στοργή, και που τόσον άποφασιστικά έπνιξε τον πόνο του κάτω από μια μάσκα ειρωνικής περιφρόνησης, όπηξε κι' αυτός, κατά τη δική του αντίληψη, ένας ήρωας.

Και μόνοι οι άληθινοί ήρωες μένουν άθάνατοι.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

I.

Ἡ κριτικὴ στὴν Ἑλληνικὴ φιλολογία, βρισκεται ἀκόμα ὅπως καὶ τὰ ἄλλα εἶδη τοῦ λόγου σ' ἐμβρωδὴ κατάστασι. Ἐνωθ' τῆ σοβαρῇ κριτικῇ, ποὺ περιλαμβάνει τὴ μέθοδο τῆς λεπτομεροῦς ἀνάλυσης, τῆς σύγκρισης, καὶ δὲν περιορίζεται μονάχα σ' ἐνθουσιασμοὺς ἢ ἀπλῆς ἐντυπώσεις. Ἐξ αἰτίας μιᾶς τέτοιας ἔλλειψης, πολλοὶ συγγραφεῖς περιμένουν ἀπὸ καιροῦ ν' ἀρτεῖ ἢ μὲρα ἐκεῖνη, ποὺ τὰ ἔργα των θὰ κριθοῦνε ὀριστικὰ. Ἔνας ἀπ' αὐτοὺς εἶνε καὶ ὁ διηγηματογράφος Δημοσθένης Βουτυρᾶς.

Γιατὶ, ἂν καὶ εἶνε γνωστός ἐδῶ καὶ χρόνια, ἂν καὶ ἀπ' ὄλους τοὺς σύγχρονους διηγηματογράφους μας, αὐτὸς ἔγραψε τὰ περισσότερα διηγήματα, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐρχεται ὕστερα ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη, ἐν τούτοις, ἕνας Ρήγας Γκόλαρης μονάχα, μίλησε γιὰ τὸ ἔργο του, σὲ μιὰ δίστηλη κριτικῇ ποὺ δημοσιεύθηκε πρὸ καιροῦ στὸ «Νουμὰ». Αὐτὸ θὰ δικαιολογόντανε σὲ μιὰ περασμένη ἐποχῇ, ὅταν ὁ Βουτυρᾶς, ἐμφανίζετο γιὰ πρώτη φορὰ, ὅταν τὸ ἔργο του ἐπαρουσιάζετο τότε χωρὶς μεγάλες ἀξιώσεις καὶ ἀπαυτίσεις. Θὰ γινόντανε φυσικὰ πλατύτερα γνωστός, τὸ ὄνομά του θὰ ἀποκοῦσε μίαν εὐρύτερη ἀτήχησι, ἂν τὸ ἔργο ποὺ μᾶς ἔδινε μιὰς ἐξ ἀρχῆς ἐτύχανε νὰ εἶναι, ἕνα ἔργο μεγάλο καὶ σπάνιο. Ἀλλὰ δὲ συνέβηκε αὐτό. Ἐπῆρε λοιπὸν νὰ περιμένουμε, νὰ παρακολουθήσομε τὴν ἐξέλιξί του, νὰ δοῦμε ἂν ὅσο προχωροῦσε ὁ καιρὸς τὸ ταλέντο του δυνάμωνε ἢ ὀλιγότανε σιγὰ σιγὰ, ὡς τὸ σημεῖο νὰ οὐδὴ μοιραῖα κάποια μέρη, ὅπως καὶ τόσα ἄλλα. Εὐτυχῶς ὁ Βουτυρᾶς δὲ γνώρισεν τὴν κατὰπτωσιν, τὸναντίο μάλιστα τὸ ἔργο του ὄλο καὶ αἰξάνει, ὄλο καὶ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητός του καθορίζόντανε καὶ ξεχωρίζανε ἕνα-ἕνα. Καὶ σήμερα πλέον ἔχουμε καθύπον να σταματίσομε μπροστὰ σὲ τόσα διηγήματα ποὺ ἔγραψε σ' ἕνα μαζικὸ διάστημα ὁ Βουτυρᾶς, καὶ νὰ τὰ ἐξετάσομε μὲ τὴν προσοχῇ ποὺ τοῖς πρέπει. Σήμερα ἤρθε ἡ ὥρα νὰ δοῦμε ποιὸς εἶνε ὁ Βουτυρᾶς. Ποιὰ καινοῦργα τεχνοτροπία μᾶς φέρνει. Ποιῶν ιδιότητες τὸν χαρακτηρίζουν. Πῶς ἀντιλαμβάνεται τὴ ζωὴ. Ποιους νέους τύπους μᾶς ἔδωκε. Εἶνε ἀντικειμενικός ἢ ὑποκειμενικός; Γνώρισεν τὴν πραγματικότητα αὐτὴ καθ' ἑαυτῇ, ἢ τὰ πρόσωπα τῶν διηγημάτων του εἶνε αὐτὸς ὁ ἴδιος; Νὰ μιὰ σειρά ἐρωτημάτων ποὺ πρέπει ν' ἀπαντήσομε στὸ καθένα ἀπ' αὐτά, ἀνυλόντας τὰ κυριότερα καὶ καλλίτερα διηγήματά του, ἀπ' ὅσα μπορέσαμε νὰ συλλέξομε, γιατί τὸ ἔργο τοῦ Βου-

(*) Διηγήματα τοῦ Βουτυρᾶ ποὺ χρησιμεύσανε γι' αὐτὴ τὴν κριτικῇ. — Ὁ Λαγκᾶς. — Τὸ μῖσος τοῦ Καμένα. — Παραλόγια. — Ὁ γέρω-Μουγγᾶς. — Τὸ ἐρημόσαπιτο. — Ὁ Πεδαρμένοσ Φίλος. — Τὸ παιδί τῆς Βουβῆς. — Παπῆς Εἰδο-λολάτρης. — Ὁ Φταίστης. — Ἀθήης. — Ὁ γέρω- Λουρῆς. — Τὸ ὄνειρο ποὺ δὲν τελειώνει. — Μαχημένη Ἐνθύμησι. — Αἱ διηγήσεις τοῦ Ἀτσιγγάνου. — Δύο θύελλες. — Ὁ Συμβουλευτής. — Ὁ Κλεφτοκοιτάς. — Ἐνας Γάμος. — Ὁ Ἐρχομός. — Τὸ σκοτωμένο Φεῖδι. — Γιὰ Θεμήσου. — Ἀωχμῆνη ἀγάπη. — Τὰ θεῖά σου τὰ λόγια. — Ἀπειρήνης. — Μόλις ἔκαναν φτερά. — Ζοῆ ἀρροστημένη. — Μιὰ νύχτα ἀποκοιμῆς. — Ὅταν σκάνε τὰ λουλούδια. — Ἀηρονομία. — Ὑστερα ἀπὸ χρόνια. — Τὸ σπῆτι μὲ τοὺς πολλοὺς νεζαρέους. — Γραμματικῇ. — Μετὰ τὸ κακό. — Καὶ κανένα κακό. — Μιὰ ἐπιθυμία. — Τὸ ἐγκλημα τοῦ ἠρώδου. — Ἡ μάνα τοῦ Γκριζο. — Χωρὶς Ἀσιμῆ.

τυρᾶ εἶνε διασκορπισμένο ἐδῶ κ' ἐκεῖ, σὲ ἡμερολόγια, σ' ἐφημερίδες καὶ σὲ περιοδικὰ. (*)

II.

Σὲ ποιά κατάστασι βρισκόντανε τὸ ρεαλιστικὸ καὶ κοινωνικὸ διήγημα πρὸ τοῦ νὰ παρουσιασθῇ ὁ Βουτυρᾶς μὲ τὸ ἔργο του; Μόλις ἀρχίζε νὰ φανερόνεται. Οἱ περισσότεροι διηγηματογράφοι ποὺ προηγήθηκαν τὸ Βουτυρᾶ δὲν ἐμπνέονταν παρὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ χωριοῦ. Κι αὐτὸ γίνετο ἐπειδὴ, μόλις ἀπελευθερωθήκαμε ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἢ προσοχῇ μας στράφηκε—καθὼς ἤτανε ἐλπόμενο—πρὸς τὴ νησιώτικη ἢ ἐπαρχιώτικη νεοσύστατη κοινωνία. Τὸ διήγημα ἀρχίζε τότε τὴν ἐξέλιξί του. Οἱ πεσογράφοι τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης δὲν εἶχανε τόσο ἀγρία καὶ ἐξαιρετικὴ μόρφωσι, σάφωρη μὲ τὸ πνεῦμα ποὺ κυβερνοῦσε τὴν Ἑσθωπαϊκὴ φιλολογία.—δὲν τοὺς ἀδικῶ—καὶ ἡ νοστορία των ἔμεινε βυθισμένη ἀκόμα σ' ἐθνικὰ ὄνειρα καὶ πατριωτικοὺς ἐγωισμοὺς. Ὀλόκληρη μιὰ μεγάλη σειρά τόμων, ἀποτελοῦνε αὐτὴν τὴν πρώτη φάσιν τοῦ Νεοελληνικοῦ διηγήματος. Ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ Ἐφταλιώτης, ὁ Κονδυλάκης, ὁ Χρηστοβασιλῆς, ὁ Καρχαβίτσας, ὁ Ξενοπούλος κὶ οὐ Νιρβάνας—οἱ δὲ τελευταῖοι, ξεχωρίζουν ἐν μέρει ἀπ' τοὺς ἄλλους—ποιοὺς καλλίτερα, ποιὸς χειρότερα προσπαθήσανε νὰ κάνουν νὰ παρελάσῃ μέσα ἀπὸ τὴς σελίδες τῶν βιβλίων των, ἡ ποίησι, ἡ ὀμορφιά καὶ ἡ τραγικότητι τῆς νησιώτικης ἢ ἐπαρχιώτικης ζωῆς. Ἀλλὰ λίγοι ἐνδιαφερόθηκαν καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τῶν πόλεων, λίγοι θελήσανε νὰ εὐρύνουνε τὰ θέματα τους καὶ νὰ μᾶς δώσουνε κι ἄλλες εἰκόνας περισσότερο δυνατές, περισσότερο ρεαλιστικές. Τὸ διήγημα περὶ τὸ τώρα τὴ δεύτερη μορφῇ τῆς ἐξέλιξίς του. Ἡ ἡθογραφία χάνεται σιγὰ σιγὰ ἀπὸ αὐτό. Λογοτέχνες μ' Ἑσθωπαϊκὴ μόρφωσι προσπαθοῦνε νὰ γράφουνε ἔργα βαθύτερα ποὺ νὰ ἔχουνε ἕνα σοβαρότερο νόημα. Ὁ Κατζόπουλος, ὁ Παπαντωνίου, ὁ Χρηστομάνος ἀνήκουνε σ' αὐτὴν τὴν περίοδο. Κατόπι ὄλο προχωροῦμε, ὄλο ἀνεβαίνουμε ψηλότερα, ἀναζητώντας νέους κύκλους καὶ νέους ὀρίζοντες. Ἡ Ψηλορείτη μὲ τὰ συμβολικὰ καὶ κοινωνικὰ ῥομάντζα της, καὶ ὁ Βουτυρᾶς μὲ μιὰ μεγάλη σειρά διηγημάτων ἀποτελοῦνε τὴ σημερινὴ ἀνώτερη βαθμίδα τῆς ἐξελικτικῆς κλίμακας, ποὺ ἔφθασε βαθμηδὸν τὸ διήγημα στὴ φιλολογία μας. Στὸ Βουτυρᾶ σταματᾶ καὶ ἡ ἐξέλιξι. Ὁ Βουτυρᾶς εἶνε στὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια, μιὰ δυνατὴ προσωπικότης, ἕνα γερὸ ταλέντο, μὲ τὲς ἔλλειψεις του καὶ μὲ τὰ ἐλαττώματα, μὲ τὲς ἀρετῆς του καὶ μὲ τὰ προτερήματα. Εἶνε μιὰ δύναμη ποὺ δημιουργεῖ ἕνα ἔργο ὄχι μικρό, προπαντὸς ὅμως συστηματικοποιημένο. Δηλαδή περιορίστηκε στὸ διήγημα. Ἐβαλε γύρω του σύνορα. Δὲν ἔγραψε σὲ κανένα ἄλλο εἶδος τοῦ λόγου. Οὔτε ποιήματα, οὔτε δράματα, οὔτε κριτικῆς. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀποκλειστικότης μᾶς ἀποδεικνύει τὸ μόνιμο χαρακτήρα τοῦ ταλέντου του, ποὺ ἔχει μιὰ ἀποψη μονάχα, μιὰ ἀποψη ἀλλὰ ἀκέραια, ποὺ ὄλο δυναμώνεται ἐν ὄσω ἐξελίσσεται. Ὁ Βουτυρᾶς ἀρχισε διηγηματογράφος, κ' ἔμεινε διηγηματογράφος γιατί εἶνε πραγματικὰ, φυσιολογικὰ μπορεῖ νὰ πῇ κανένας διηγηματογράφος.

(*) Μόνον ὁ «Λαγκᾶς» μὲ 1 ἄλλα διηγήματα ἐβρήκε σὲ βιβλίο ἀπὸ τὰ «Γράμματα».

III.

Υπάρχει μιὰ σχέση μεταξύ σύγχρονης φιλοσοφίας καὶ ρεαλισμοῦ. Τὸ δεύτερο ἡμῶν τοῦ 19ου αἰῶνα μαρτυρεῖ καλλιτέρα ἀπὸ κάθε ἄλλο παράδειγμα. Γιὰ ν' ἀπαρηθῆ ἡ φιλοσοφία τῆ μεταφυσικῆ καὶ νὰ ὑποταχῆ στὴν ἐπιστήμη, εἶδαμε καὶ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ρεαλισμοῦ, ποῦ καὶ αὐτὸς ζητᾷ νὰ ψυχολογήσῃ τὸν ἄνθρωπο, ὄχι πλέον μὲ τὰ παλιὰ συστήματα, ἀλλὰ περισσότερο ὑλιστικά, δηλαδή, προσπαθεῖ νὰ ξεχωρίσῃ τὲς διάφορες ἐπιρροὲς ποῦ συνεργάζονται γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ φυσιολογικὴ σύστασὶς του, εἴτε κληρονομικῆς αὐτῆς εἶνε, εἴτε τοῦ περιβάλλοντος (Zola). 'Αλλ' ὅπως εἶνε βλαβερὸ σ' ἕνα ἐπιστήμονα νὰ εἶνε ὑποκειμενικὸς τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ γιὰ ἕνα ρεαλιστῆ. Καὶ ὅπως ὁ πρῶτος γιὰ νὰ μὴ σφάλῃ στὲς κρίσεις του, καὶ γὰ μὴ μεροληπτῆ ἀναγκάζεται, ὅταν φιλοσοφεῖ πάνω σὲ διάφορα θεωρητικὰ προβλήματα ποῦ θέλει νὰ τὰ λύσῃ μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας, ν' ἀπαρηθῆ καὶ τοῦ αἰσθήματος, τὸ ἴδιο τὸ ἐγὼ του, καὶ νὰ γίνῃ ὁ ἀδιάφορος καὶ ψύχραιμος θεατῆς τῶν πραγμάτων, τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ κάνῃ καὶ ὁ ρεαλιστῆς καλλιτέχνης, ὅταν θέλῃ νὰ μᾶς δώκῃ τὴν πραγματικότητά αὐτῆ καθ' ἑαυτῆ.

Ἡ θεωρία τοῦ ἀντικειμενισμοῦ καὶ τοῦ ὑποκειμενισμοῦ παίξει σπουδαῖο ρόλο στὸ ρεαλισμὸ.

Ὁ Flaubert, ὁ Maupassant, καὶ ὁ Andreifol ὑπῆρξαν ἀντικειμενικοί. Στὰ πρόσωπα τῶν ἔργων των, προσπαθῶν νὰ μὴ ἀναμιξοῦνε κανένα δικό τους αἰσθήματα, καμμιά ξεχωριστὴ συμπάθεια καὶ μᾶς δόκανε μιὰ πιστὴ πραγματικότητά.

Ὁ Dostoievsky, ὁ Gorky, ὁ Tsehof ὑπῆρξαν ὑποκειμενικοί, δανείσανε ἕνα μέγα μέρος τοῦ ψυχικοῦ των κόσμου στοὺς ἥρωές των.

Ἡ δευτέρη περίπτωση, αἰτία ἔχει τὸν ἴδιο συγγραφέα ποῦ βασανίζεται ἀπὸ αἰσθήματα, ποῦ ὑποφέρει ἀπὸ σκέψεις, ποῦ συνηγορεῖ γιὰ κάποια ἰδέα ποῦ σ' αὐτὴν εἶνε ἀφιερωμένος.

Ὁ Βουτυράς εἶνε παρὰ πολὺ ὑποκειμενικὸς. Ὑποκαθιστᾷ τοὺς ἥρωές του μὲ τὸν ἑαυτό του. Ἡ ὑποκειμενικότης αὐτῆ τοῦ Βουτυρά, φανεράνεται πρὸ παντός στὰ πρόσωπα τῶν διαφόρων διηγημάτων του. Τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ ἔχουν ἀναμεταξύ τους μιὰ στενὴ συγγένεια, καὶ τὰ ἐννοεῖ ἕνας κρῆφιος δεσμὸς.

Ὁ Ἄλιμπης ⁽¹⁾, ὁ Λαγκᾶς ⁽²⁾, ὁ Μίκουρας ⁽³⁾, δὲν εἶνε τίποτ' ἄλλο παρὰ ὁ ἴδιος ὁ Βουτυράς, καὶ ἂν παραλλάσσουν, παραλλάσσουν φαινομενικὰ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων τοῦ κάθε διηγήματος. Τὸ ψυχολογικὸ των βάθος μένει ὁμοῦ σὲ ὅλους τὸ ἴδιο. Νοιώθουν, σκέπτονται, παρατηροῦνε μὲ τὸν αὐτὸ τρόπο. Διεξηγηθεῖνε μὲ λίγα λόγια τὰ αἰσθήματα, τοὺς στοχασμοὺς, τὲς ἐντυπώσεις, τὲς ἰδέες τοῦ Βουτυρά. Καὶ πρῶτα πρῶτα ἔχουνε μιὰ υπερβολικὴ παρατηρητικότητά ποῦ ἄλλοτε στρέφεται πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον καὶ ἄλλοτε πρὸς τὸν ἐξωτερικόν:

Αὐτὴ τῆ βραδεία παρρηγοῦσε ὁ Ζάρας πὺς ἦταν νόστιμη πολὺ ἢ γινότανε. (Ζωὴ ἀρρωστημένη).

Ὁ Λεωνίδας παρρηγοῦσε, ὅτι ἡ μάνα του, ἂν καὶ ἦταν ἀδελφὸς της, ὁ θεῖος του, περισσότερο λεπόντανε ποῦ ἔφτανε τὸ παιδί της, παρὰ πὺς ἦταν ἄρρωστος αὐτός. (Λαγκᾶς).

(1) «Οἱ Ἀλανιάρηδες», (2) «Λαγκᾶς», (3) «Χωρὶς δεσμὰ».

Στὲς σκέψεις αὐτῆς παρρηγοῦσε ὅτι μεγάλωσε ἀκόμα ἢ ἐπιθυμία ποῦ ἔχει γιὰ τὴν ἐξασέλγη του. (Λαγκᾶς).

Κάθε τόσο σημειώνουνε ξαφνιασμένοι τὴν ψυχικὴ κατάστασιν ποῦ βρισκονται, καὶ ἂν τυχόν ὁ ἑαυτὸς των εἶνε ταραγμένος, γλυκὰ γλυκὰ τὸν παροτρύνουνε νὰ ἠσυχάσῃ.

Ἔλα—Ἔλα ἡφαίστε εἴπε σιγά, καὶ γλυκὰ στὸν ἑαυτὸ του. (Διωγμένη Ἀγάπη).

Ξαφνικὰ συνῆλθε κ' εἶδε τὸν ἑαυτὸ του, μὲ τὸ μικρὸ χαμόγελο ἀκόμα σὺν γέλιο.

— Τ' ἔχεις τὸν ρότισο γλυκῶ. (Διωγμένη Ἀγάπη).

— Τί τὰ παρρηγοῦσε τὸν ἑαυτὸ του. (Ῥυτὸρα ἀπὸ χρόνια).

— Μὰ τί ἔπαθα ρωτοῦσε τὸν ἑαυτὸ του. (Ὁ πεθαμμένος φίλος).

Πολλὲς φορὲς ἔτυχε στὸν καθένα μας, ἐνῶ βλέπει ἕνα ἀντικείμενο ἢ ἕνα ἄνθρωπο, ν' ἀναθυμῶνται κάποιο ἄλλο ἀντικείμενο ἢ κάποιον ἄλλον ἄνθρωπο ποῦ νὰ μοιάξῃ ἢ νὰ ἔχῃ κάποια σχέση, μὲ τὸν ἄνθρωπο ἢ τὸ ἀντικείμενο ἐκείνης τῆς στιγμῆς. Ἡ πνευματικὴ μας αὐτὴ ἰδιότης ὀνομάζεται στὴν ἐπιστημονικὴ γλῶσσα association. Τὰ πρόσωπα τοῦ Βουτυρά τὴν κατέχουνε σὲ μεγάλο βαθμὸ.

Ὁ ἄνεμος τοῦ ἔφερε μιὰ μινουδιά, ποῦ τὸν θύμωνε τὴν πατρίδα. (Δυὸ θύελλες).

Ἔβλεπε τὰ σπητάκια, τὴν ἀγροτικὰ ζωὴ, καὶ ἡ καρδιά του πετοῦσε. Ἀναμνήσεις μακρονὲς τῆς πατρίδος του, μιᾶς ζωῆς ὁμοίως σκεδόν, μὲ τὴν ἀγροτικὰ, τοῦ ἦ ὁ θ ἀ ν ε καὶ σὺν νὰ αἰσθάνθηκε μὲ τὴ μινουδιά τῆς γῆς της, τοῦ χρόνου της, τῶν ἄγριων λουλουδιῶν της, μιὰ μινουδιά ἰδιαίτερη ποῦ μάταια εἶχε ξετίγη στὲς ἐξοχὲς τῶν Ἀθηνῶν ὅταν ἐπήγαινε. (Οἱ Ἀλανιάρηδες).

Ὁ Ἀγάκης εἶδε ὅτι ἔρωγε κοινὰ καὶ θυμὴθηκε ποῦ μιὰ φορὰ... (Τὰ λόγια σου τὰ θεῖα).

Ὁ Λεωνίδας θυμὴθηκε ὅτι τὸν εἶχε δεῖ στὴν ἐκκλησίᾳ. (Λαγκᾶς).

Ἀκόμα μιὰ ἄλλη ἀπόδειξη τῆς ὑποκειμενικότητος τοῦ Βουτυρά ποῦ τὴ βρίσκουμε στοὺς ἥρωές του, εἶνε ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο αὐτοὶ ζοῦνε ψυχικά. Οἱ ἥρωές του δὲν ἔχουνε αἰσθήματα μεγάλα, σταθερά, ἀμετάπλωτα. Δὲν εἶνε χαρακτηριστῆρες δυνατοί. Αὐτὸ γίνεται γιὰτὶ οἱ περισσότεροὶ σκεδόν, ἀποτελοῦνται ἀπὸ κοινωνικά ναυῖα. Ἄνθρωποι δηλαδή κουρασμένοι, ἀπογοητευμένοι ἀπὸ τὴ ζωὴ, χωρὶς καμμιά θέλησιν πλέον. Ὅλους αὐτούς—τοὺς ἥρωές του—ὁ Βουτυράς τοὺς ψυχολογεῖ μὲ τὴν ἴδια μέθοδο. Κατορθώνει χάρις σὲ μιὰ διαίστησιν ποῦ ἔχει, καὶ μιὰ προσωπικὴ πείρα ποῦ ἀπόκτησε ἔξ ἀιτίας τῆς ζωῆς ποῦ ἔζησε—καὶ ποῦ δὲν ἀμφιβάλλω θὰ ἦτανε φτωχικὰ καὶ πολυτάραχη, καὶ γι' αὐτὸ στὰ διηγήματά του, μᾶς παρουσιάζει συχνὰ ὡς κῆριον πρόσωπο τὸν ἑαυτό του—κατορθώνει λέγο, νὰ συλλαμβάνῃ ὅλες ἐκεῖνες τὲς λεπτὲς ἀποχρώσεις τῶν αἰσθημάτων του, ποῦ εἶνε ὁ ψυχικὸς κόσμος τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτοὺς. Κατεβαίνει ὡς τὰ βάθη τῆς συνειδήσεως των καὶ φθάνει στὸ ἐποσηνεϊδῆτό των, ἐκεῖ ποῦ παρουσιάζονται γιὰ πρώτη φορὰ, ἀκαθόριστες καὶ ἀμυδρὲς ἀκόμα οἱ ἐπιθυμίες καὶ οἱ ὀρμῆς των. Κι αὐτῆς τῆς ἐπιθυμίας, καὶ αὐτῆς τῆς ὀρμῆς των μᾶς τὲς παρουσιάζει, μᾶς κάνει νὰ τὲς αἰστανθοῦμε κ' ἡμεῖς, μὲ φράσεις κάποτε λίγο σκεπτικῆς, γιομάτες σύμβολα, ἀλληγορίαι, παραμοιώσεις.

Μιά χαρά με τάραξε σάν να ζητούσε να μου σπάση το στήθος, με ζάλιζε, με παρακαλούσε. Και ή φευγάτη έλιπδα, έρχότανε όπισθιμένη με την έπομονή. (Ο Συμβουλευτής).

Και ενώ ένοιωθε, έβλεπε ότι αυτός ο ίδιος την έφκιαχνε (πρόκειται για μιá φανταστική εικόνα) δέν μπορούσε να την πάγει σάν κάτι άλλο επαναστατημένο μέσα του, και ποδ ήθελε κάτι κακό να τοδ κάνει, να την έφκιαχνε... (Και κανένα καλό).

Έξυγε έτσι τη λύπη του, και εύρισκε ήδονή, ποδ έμοιαζε με την ήδονή ποδ αθανάταν ή άλεποδ του μύθου, όταν γλόφοντας τη λήμα έπιπε το αίμά της. (Το όνειρο ποδ δέν τελειώνει).

Όλες οι άνώτερες παρατηρήσεις, μās πείθουνε άρκετά για την ύποκει-
μενικότητα τοδ Βουτυρά.

IV.

Το ύφος σε κάθε λογοτεχνικό έργο, έχει μεγάλη σημασία και συνδράμει πολύ στο μέγεθος, ή στην ελάττωση της αξίας του. Το ύφος ακόμα έκφράζει την ιδιοσυγκρασία, τη νοοτροπία, την ψυχική κατάσταση, ή το χαρακτήρα εκείνου ποδ γράφει. Ο Βουτυράς έχει δυστυχώς ένα ύφος ακατάστατο, άτημέλητο, άπεριποίητο. Αν το ύφος του ήτανε περισσότερο πλαστικό, άν δέν είχε τές συγνές εκείνες επαναλήψεις των λέξεων, ποδ συγχίζουνε την έντύπωση ποδ θέλει να μās δόκη σε μιá περιγραφή, άν ή ύπόθεση των διηγημάτων του εξελίσσονταν κανονικά, άναμφιβόλως το έργο του θα ήτανε άνώτερο. Αλλά είπαμε και άποδειξαμε παραπάνω ότι ο Βουτυράς είνε ύποκειμενικός. Δέ μπορεί να μήν έξωτερικέση τα αίσιήματά του, τές συγνιήσεις του, τές ιδέες του δια μέσου των προσώπων τοδ έργου του. Συνεπώς δέν είνε δυνατό και το ύφος του να είνε συγχρόνως σταθερό, χωρίς μεταπτώσεις και άπότομες έναλλαγές, ποδ έκφράζουνε αυτές τές ψυχικές του καταστάσεις. Αυτό δέν παρατηρείται μονάχα στο Βουτυρά, αλλά και σ' όλους τους ρεαλιστές ποδ υπήρξαν ύποκειμενικοί. Ο Tselhof ή ο Dostoievsky δέν έχουνε μιá πρόζα δουλεμμένη γιατί είνε περισσότερο ψυχολόγοι. Ένθ τούναντιό, ο Maupassant ή ο Flaubert ποδ δέν περιοριστήσανε άποκλειστικά στην ψυχολογία των προσώπων, στα έργα των φθάνουνε με τές περιγραφές τές έξωτερικές τοδ κόσμου στο ζενιό της τελειότητας. Έν τούτοις μ' όλη την άκαταστασία τοδ ύφους τα διηγήματα τοδ Βουτυρά έχουνε μιá δύναμη.

V.

Άλλο ένα ελάττωμα έχει ακόμα ο Βουτυράς: τές παρομοιώσεις του. Δέ λημονεί όταν θέλει να παρομοιάση κάτι, την άρχαία Μυθολογία, το Ευαγγέλιο, τα Παραμύθια.

Άπό το παράθερό μου βλέπω τώρα τη θάλασσα, εκείνη την ίδια, να διπλώνη και να ξεδιπλώνη το ροιχό της με την νταντελένια άσπρη άκρη, ποδ μου θυμίζει, το βάσανο τοδ Ταρτιάλο... (Ο Συμβουλευτής).

Ένας βόγκος άγιος, μιá φωνή τεράστια έρχότανε άπ' τη θάλασσα σάν κάποιος Τρέιτονας ραμφιδός να τραγονδούσε. (Ο Πεθαμμένος φίλος).

Και ή σελήνη σά διαωμένος άγγελος, σάν πρόσωπο έξω άπ' όλα, άλλ' έτσι έτσι μένοντας, χωρίς καμμιá χαρά, με την καρία τοδ Σαταναά τα κενιάζει... (Διωγμένη άγάπη).

Με μάμμαρα πολλά ήτανε και με μεγάλη πόρτα ποδχε ένα φεγγίτη στρογγυλό, σά μάτι, και ποδ είχε θυμώσει στην άρχή σόν Άρακη τόν μύθο της. Ο δόσσειας, τόν Πολέε φημο τόν Κέκλωπα. (Τα Θεία σου τα λόγια).

Και όταν πήγε, όλοι οι συγγενείς του τόν ύποδεχθήσαν με χαρά και περηφάνεια, σάν να ύποδεχόντουσαν κανέναν άεργονάετη. (Ο Λαγκάς).

Ο Ταβίδης τόν έβλεπε καλά στα μάτια, άκίνητος στο καθισμά του, έτσι, ποδ καθόταν σάν άγαλμα Μηδικού Θεού. (Ο Λαγκάς).

Πιο πίσω έπροβάλλε ή Άκρόπολη, ο ναός της, μόνο αυτός, και τοδ φαινότανε σάν κρανίο σκελετωμένο, ένα καύκαλο κέκλωπα. (Οι άλανιάρηδες).

... να χυετá το φλογισμένο σίδερο κυκλωμένος άπ' τές σπίνες σάν μυθικός δροάκοντας μάγος φκιάγοντας, φωτεινά φτερωτά ζώτνια. (Οι άλανιάρηδες).

Γιατί μεταχειρίζεται τόσο άφθονα αυτό τοδ είδους τές παρομοιώσεις ο Βουτυράς; Σε τί θα μās ενδιαφέρουνε οι Κέκλωπες, οι Τρίτονες, οι Βακχίδες, ο Πάν, ο Δίας, ο Πολύφημος, ο Δράκοντας, ο Σατανάς, ο Άγγελος ή οι Μηδικοί θεοί, σάν πρόκειται για τη σύγχρονη ζωή, σάν πρόκειται για ρεαλιστικές περιγραφές; Αυτό έπιτρέπεται σ' ένα ποίημα, όχι όμως σε ρεαλιστικά έργα, και καταστρέφει, πώς να πω, αυτήν τη πραγματικότητα. Η έποχή μας, το παρόν, οι συγκαίριτες μας, το περιβάλλον, τα πράγματα ποδ μεταχειρίζομαστε δέν έχουνε καμμιá σχέση με τίποτε το άρχαίο. Έχοιμε άπομακρυνθή άπό τους προγόνους μας αιώνες και αιώνες: ύστερα εκείνοι υπήρξαν λάτρεις τοδ ωραίου, της γαλήνιας φύσης, της κανονικής γραμμής. Έμεις αντίθετα σήμερα δέν έχουμε τέτοιες προτιμήσεις, τέτοιες εκτιμήσεις, τέτοιες αντιλήψεις, και σ' όλα ύποστήκαμε μιá συνεχή εξέλιξη ποδ μās έκανε ν' αλλάζουμε διαδοχικά διάφορες τεχνοτροπίες και στην Ποίηση, και στη Μουσική, και στο Θέατρο, παντού, παντού. Ζητούμε την άλήθεια σήμερα όχι πλέον με μεταφυσικούς συλλογισμούς αλλά περισσότερο θετικιστικά. Είμαστε ύλιστές. Και για να είμαστε στη Φιλοσοφία ύλιστές υπήρξαμε και στην Τέχνη, ποδ γυρεύουμε άπ' αυτή περιγραφές ώρες, γυμνές, άλύπητες της πραγματικότητας. Γιατί λοιπόν να θυμάται ο Βουτυράς τόσο πολύ τους άρχαίους, όταν αυτή ή τεχνοτροπία του τοδ το άπαγορεύει; Γιατί να μήν περιορίζεται στις ιδιότητες, στις περιέργες, στις σπάνιες εκείνες παρομοιώσεις, ποδ μās ξαφνιάζουνε γιατί δέν τές περιμένουμε καθόλου, ποδ είνε της δικής του έμπνευσης, και ποδ είνε ακόμα πολύ άνώτερες άπ' όλους τους άρχαίους Θεούς, σάν αυτές π. χ.

Πέρα σε μιá μεριά της θάλασσας, άρτιδιωτη, ίσα, σά γυαλί, σά να μήν αθανάτανε και να έμεινε άσυγκίνητη στο χάδι τοδ μικροδ άερα, ένα βοσκάνι δίχως πανί, άκίνητο τοδ φάνηκε να μοιάζει, σά μύγα τερκρή πάνω σ' ένα θορόφτη. (Υστερα άπό χρόνια).

Η βροχή δυνάμωσε. Γρήγορα ο δρόμος μετεβλήθη άπό γεμάτος σκόνη σε γεμάτο νερό, ποδ μέσα ή βροχή έπεφτε σάν να έρχοτανε μεριάδες τομίσματα. (Δύο θύελλες).

Άλλά δέν έχει αυτή την ύπερβολή αυτή τη μανία καλύτερα, —των παρομοιώσεων—μονάχα ο Βουτυράς. Έχει και μι' άλλη, ακόμα χειρότερη. Βλέ-

πει άσχημα. Μεγαλοποιεί τ' άντικειμένα με μιá άφέλεια που παραξενεύεται κανέναν. Νομίζει πως ό Βουτυράς είναι κάποιος άγριος, άπολίτιστος άνθρωπος, που έζησε μακρινά από την πολιτεία, από την κίνηση, από τη ζωή, και βρίσκεται έκπληκτος μπροστά σ' όλα τá κατορθώματα της σημερινής προόδου. Παραδειγματός χάριν, δοκιμάζει ένα αίτημα φόβου και θυμασμού, σάν άντικρύση ένα έργοστάσιο είτε μιá μηχανή. Τό έργοστάσιο, τό λέγει τέρας (ό Κλεφτοκοιτάς).

...περónτας, έμπρός από τés άνοιχτές πόρτες του έργοστασίου που άφηναν τá φάινοται μέσα, μηχανές, ρόδες, λοιπά και μιá σπίθα στο βάθος τό σκοτεινό, σά μάτι, ένα και μοναχό τέρας. (Μαγεμμένη ένθύμησι).

Άλλ' εκείνη τη στιγμή βογγηθμός σά φωνή τέρας τος άκούστηκε. Τό έργοστάσιο εσφίριζε καλόντας τούς εργατάς. (Μαγεμμένη ένθύμησι).

Και όταν έτσι μεγαλοποιεί τá πράγματα ξεπέφτει και στο γελούτο.

Η πεθερά πηλοίασε και σηκώνοντας τό καπάκι που έτρεμε, σάν να προσπαθούσε κάποιος τέρας κλεισμένο, εκεί, μέσα στον τέριτζερε, να τό τινάξει, είδε τό φαί. (Γιά θυμήσου).

Και μιá άλλη άκόμα παρατήρηση: Ο Βουτυράς δεν προσέχει όταν γράφει. Δίνει σέ στιγμές που δεν πρέπει, και σέ πρόσωπα που δεν ταιριάζει ένα αίτημα εύαισθησίας. Σάν θα διαβάσετε την κατοπτέρω περικοπή, σκεφθήτε λίγο αν ό,τι μιás περιγράφει σ' αυτή ό Βουτυράς, είναι σύμφωνο με την πραγματικότητα.

— Λοιπόν γιατρέ! Και με συγχωρείς που σ' άφισα... αλλά σπήτι γιατρέ μου σπιε... Σέρεις και σό γιατρέ μου... που να προκοιτιάζω... Έχω τή γυναίκα του γυιού μου αλλά άκόμα είναι παιδί πράγμα... Να τό τρεπαντώ... Θα παραδόσω ηρεμή στο Θεό...

— Μπαβό, μπαβό! Καλά! Σεις θα είσθε ίσως άπ' έκστρες τés άγριες; Πεθερά ν' αγαπά έτσι τη νύφη της; είναι σπάνιο πράγμα. Μπαβό της είπε ό γιατρός με έρωά λίγο μάτια από σερκίρησι. (Γιά θυμήσου).

Καλό θάτανε, προς όφελος του πάντα, να εξάλειψε ό Βουτυράς αυτές τés μανίες από τά διηγήματά του, και να διάβαζε με περισσότερη έπιμέλεια τó χειρόγραφέ του.

VI.

Πολλοί είναι οι λόγοι που τό έργο του Βουτυρά έχει για τούς συγχρόνους μιá ξεχωριστή αξία. Έναν άπ' αυτούς, τον κυριώτερο τό βρίσκει κανέναν στην προσαρμογή του έργου του, με την εποχή μας. Για να μιás αναλύη και για να μιás περιγράφη τό σημερινόν άνθρωπο, ό Βουτυράς έλγίζει τη συμπάθειά μας, συγχρόνως δέ συγχρατεί χωρίς καμιά ζούραση την προσοχή μας. Τά διηγήματά του τά διαβάξουμε μ' εύχαρίστηση, γιατί δέ μιás είναι ξένο, άδιάφορο, μακρινά. Συναντούμε σ' αυτά πρόσωπα που τά γνωρίσαμε, και οι περιπέτειές τους, είναι πολλές φορές οι δικές μας περιπέτειες, τά καθημερινά δηλαδή επεισόδια του βίου μας, που ύφαιίνουν άργά άργά τό μαγνάδι της έπαρξης μας.

Κατόπιν: ή Ιδιόρρυθμη πρωτοτυπία του. Όλα τά στοιχεία του διηγήματός του, τό ύφος, τό θέμα, οι παρομοιώσεις, είναι δικά του, στο Βουτυρά άνήκουν, άπ' αυτόν πηγάζουν κατευθεία.

Τό Έλληνικό διήγημα, βρισζεται σέ περίοδο ανάπτυξης. Σέ κάθε διηγηματογράφο που θα μιás παρουσιάση μιá νέα άποψη της ζωής θα προσφέρουμε την προσοχή μας. Ο Βουτυράς έμπασε στο διήγημά του, έναν κόσμο σχεδόν νέο: την κατώτατη κοινωνική τάξη. Τόν εργατή, τόν αλιανιάρη, τόν καφετζή, τό ράφτη. Για φόντο στα διηγήματά του έχει την ταβέρνα, τό καφενείο, τό λαϊκό σπητάκι, τό έργοστάσιο.

Πώς λοιπόν, να μην αγαπήσουμε τό έργο του, όταν αγαπάμε τη πραγματικότητα, με μιάν άγάπη άντριζία και άκαμπτη; Όταν θέλουμε να τά γνωρίσουμε όλα, όλο. Δέ μιás ενδιαφέρουμε τά παραμλητά, οι χλιαρές νύχτες, οι γελοιοί πόθοι, τά κούφια όνειρα των συγχρόνων μας πεζογράφων και ποιητών. Δέν είμαστε άπελπισμένοι ως τό σημείο, ν' άποφεύγουμε άκατάπαντα την τραγωδία της ζωής. Πάνω άπ' όλα, πρώτα άπ' όλα είμαστε ά ν τ ρ ε ς. Η σκέψη μας δέν είναι νεφελοδής, δέ ζει, δέν εξελίσσεται μες σέ ρόδινες άτμόσφαιρες ήδονισμού που την άποζιανώνουνε, την άποβλακώνουνε, την έκμηδενίζουνε βαθμηδόν. Τό μοσκοβόλο θυμίαμα του αίσθητισμού, οι έξαστάσεις του, οι παραδεισοί του, οι άγγελιοι, οι Βεάτρικες, οι Λάουρες, οι Άλκαϊοι, οι Άφροδίτες μιás κουράζουνε, μιás ένοχλούνε τά νεύρα. Η άλήθεια και μόνον αυτή θέλουμε. Είναι ό σκοπός και τό επαθλο του άγώνα μας. Και ό Βουτυράς την άλήθεια αυτή μιás την προσφέρει σέ κάθε του διήγημα. Πώς λοιπόν να μην αγαπήσουμε τό έργο του;

VII.

Όλόκληρο τό έργο του Βουτυρά χωρίζεται σέ τρία μέρη:

Στά διηγήματα, που έγραψε στις άρχές του φιλολογικού του σταδίου.

Στά συμβολικά.

Και στα τελευταία, εκείνα δηλαδή που δημοσίευσε στα «Γράμματα» στη «Νέα Ζωή», στα «Φύλλα», στο «Νουμά», στον «Καλλιτέχνη» κι άλλού.

Και έτσι μ' αυτή την κατάταξη, μπορούμε να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη του ταλέντου του.

Τά πρώτα διηγήματα τά χαρακτηρίζει μιá έπιμέλεια ύφους. Δέ μιούζονε καθόλου με τά τελευταία και έχουνε μιá ελάχιστη νευρικότητα στή σύνθεσή τους. Είναι πιο ήρεμα γραμμένα. Σ' αυτά καμιά άνησυχία, καμιά άγωνία άπ' εκείνες που ανακαλύπτουμε, σ' όσα έγραψε άργότερα. Τά προβλήματα της ήθικης, της ζωής, του θανάτου, τά κοινωνικά ζητήματα δέν τόν βασανίζουνε με την έπιμονή που τόν βασανίζουνε και τόν άπασχολούνε στην τελευταία περίοδο του έργου του. Τό έγκλημα του Ίερφως, «Τό παιδί της Βουβής», «Δύο Θύελλες», «Ένας Γάμος», ή «Μαγεμμένη Ένθύμησι», «ό Γέρω Λουρής» είναι διηγήματα περισσότερο φιλολογικά. Ο Βουτυράς χαλινώνει σ' αυτά τό ταλέντο του με τούς τεχνικούς κανόνες, και προσπαθεί να δουλέψη όσο μπορεί περισσότερο την πρόζα του.

Από τά πρώτα του διηγήματα ξεχωρίζω τό «Λαγκά» και τό «Συμβουλευτή». Αυτά μ' άρέσουνε περισσότερο. Ο «Λαγκάς» για τés περιγραφές και τés ψυχολογικές αναλύσεις που έχει, και ό «Συμβουλευτής» για τούς τύπους, για τά πρόσωπα που ζωγραφίζει σ' αυτόν ό Βουτυράς.

Ο Βουτυράς είναι έμπροσειονιστής. Σάν περιγράφει, περιγράφει άπλά, σύντομα, γοργά. Δέ φλιαρεί καθόλου, δέν περιττολογεί, δέ σωριάζει λεπτομέρειες πάνω σέ λεπτομέρειες. Συλλαμβάνει τés κυριότερες γραμμές μιás

υπάρχει σε κανένα λεξικό, και που την εδημιούργησε ο ίδιος ο Βουτυράς; καθώς ο Maurassant εδημιούργησε με την φαντασία του τη λέξη «Hortla.»

Ο Φάρμας εινε ένας άνθρωπος χαμένος. Το κρασί και η δουλειά τον αποκτηνώσανε. Η μνήμη του έχει σκοτιστή. Κάποτε του έρχονται και αναμνήσεις.

Και θυμόταν ότι είχε πατέρα που φορούσε γάσι και κόκκινο ζωνάρι και μάνα της οποίας είχε ξεχάσει και αυτής τη μορφή που φορούσε τομπέρι. "Άλλο τίποτε!" Όλα τα άλλα τα είχε φάει το γόρσιμα της γόδας, και έπειτα το κρασί που έπινε για ξεκούρασμα. "Αλλά τί ήθελε να θυμάται; Την γυναίκα την είχε λησμονήσει και κανένας δαίμονας, δεν καταδεχόταν να τον την φέρει στο νου για να τον πειράξει. Όταν κάποτε έβλεπε καμιά να έρχεται στο κατάστημα, την κίτταζε χάσοντας σαν παράξενο πράγμα που πρώτη φορά το έβλεπε. Οι τεχνίτες τον περιλάιζαν αυτός δεν άπαντούσε ποτέ. Σχεδόν είχε χάσει τη λαλιά του... Δεν γελούσε ποτέ, είχε απομάθει να γελά και κανείς ποτέ δεν τον είδε έτσι και να χαμογελά. Μόνο αισθανότανε μίσος το μόνο ανθρώπινο που του έμεινε.

Ένα βράδυ άκουσε κάποιον γραμματισμένο της παρίας, να διηγείται ένα έπεισόδιο της Αγίας Γραφής. Μιλούσε για το μυστηριώδες εκείνο χέρι που έγραψε στο συμπόσιο του Βαλτασάρ τις λέξεις, Μενέ, Μενέ θεκέλ, ου φουρίν. Ο Φάρμας τές άκουσε αυτές τές λέξεις, συγχρόνως:

... άνοιγντας και τα μάτια του τρομαχτικά. Ήτανε το μόνο που μπορούσε να χαράχθει στο ό το ν μαζύ με τους κοτόους της γόδας.

Και το άλλο βράδυ, μπήκε κρυφά στην κάτω αίθουσα, στην αίθουσα εκείνη όπου ήτανε και τα γραφεία του καταστηματαρχή και τότε σιούθη, άναψε ένα σπύριο, κίτταζε γύρω του, έπειτα ανέβηκε σ' ένα εργαλείο και άρχισε να γράφει ψηλά στον τοίχο με κάρβουνο τη λέξη Παρραράμα.

Ήταν φανταστική η λέξη του την είχε βγάλει το κρασί του, αλλά του φαινότανε να λέγει κάτι κακό!

Την άλλη μέρα τιμωρή στο κατάστημα. Ποιός έγραψε αυτή τη λέξη; Αλλά κανένας δεν άπαντούσε από τους τεχνίτες. Στο τέλος ο αρχιτεχνίτης έβαλε το Φάρμα να την σβύσει.

Και την έσβησε λέγοντας σιγά, σιγά τη λέξη.

Την ίδια νύχτα όμως ο Φάρμας, έγραψε πάλι τη λέξη Παρραράμα στον τοίχο. Και τώρα μάλιστα με κόκκινο χρώμα.

Την επομένη μέρα, άνησυχία και φόβος στις ψυχές όλων. Ο καταστηματαρχής κινδύνισε. Ζητούσε τον άνθρωπο αυτόν, αλλά ξαφνικά, σκέφθηκε μήπως δεν ήταν άνθρωπος. Και για να μην ξαναγραφτεί η λέξη αυτή στον τοίχο, έβαλε φύλικες να επιβλέπουν.

... Το πρωί δεν έπληξε η λέξη! Αλλά ο έργο, καθώς ο καταστηματαρχής έμπαινε, η λέξη ήτανε πάλι στον τοίχο γραμμένη με τα κόκκινα γράμματα της. Ο Φάρμας είχε βρει τον καιρία και την είχε γράψει.

"Όλοι στο σπίτι. Ο καταστηματαρχής ταραγμένος, κίτρινος, ο αρχιτεχνίτης, οι τεχνίτες όλοι στεκότανε μαρμαρωμένοι εμπρός στα κόκκινα γράμματα, που κάτι θα σημαίνανε κακό μεγάλο.

Παρραράμα!

— Ο Φάρμας φάνηκε από ψηλά να κιντάζει. Έπειτα τραβήχθηκε γρήγορα και πήγε κοντά στη γόδα, κ' εκεί κοιτώντας το χροσλί της γέλασε, "ότερα από τόσα χρόνια, ένα σιωπηλό γέλιο!..."

Θά μιλήσω περισσότερο γι' αυτό το διήγημα. Ίσως άδεια του ο Βουτυράς, χωρίς να το έννοηση καθόλου, έκαμε μιάν επιστημονική παρατήρηση. Ένας άνθρωπος που πάσχει, ως ποίμε από πυρετό, παραμιλεί. Από το στό-

μα του βγαίνουν λέξεις μισές, ανακόλουθες, χωρίς συνοχή. Για μās τους άλλους αυτές οι λέξεις, τές περισσότερες φορές, εινε ακατάληπτες. Αλλά δεν έκφραζουνε την ψυχική κατάσταση του άρρώστου. Αν για μās μένουνε χωρίς σημασία, για κείνον άραγε δεν έχουνε μιάν ιδιαίτερη αξία; Δέ μαρτυροϋνε για την κατάπτωση, ή για την υπερένταση, ή για τη διατάραξη του όργανισμού του; Το ίδιο γίνεται και στο Φάρμα. Ο Φάρμας εινε ένας άνθρωπος που έχασε τές αισθήσεις του, την αντίληψη του έξωτερικού κόσμου. Βρίσκεται στο επίπεδο της κτηνοδίας. Αν όλα όμως έσυγχισθήκανε στο νου του, οι εικόνες, οι σκέψεις, οι έννοιες, κάτι μένει άκόμα μέσα του, κάτι ύφιστάται, κάτι επιπλέει, κάτι άγρυπνεί, κάτι που δέ θέλει να πεθάνη. Ένα αίσθημα μίσους. Εινε ή ψυχική κατάσταση του Φάρμα που συγκρατεί μιά ύστατη διαύγεια. Εινε ο στόλος εκείνος, που στέκεται όρθιος, ανάμεσα στα συντρίμια, μετά την καταστροφή. Και όταν μιλούει για το έπεισόδιο της Αγίας Γραφής, παρατηρήστε πως ξυπνάει άπότομα ή προσχή του. "Α! να κάτι που τον ένδιαφέρει, κάτι που το έννοει κάτι που το αιστάνεται αυτός, περισσότερο από κάθε άλλον. Και άμέσως έχεται στο νου του ή σκέψη να κάνη και αυτός το ίδιο. Να τρομάξη δηλαδή εκείνος; που μισεί με μιά λέξη άκατανόητη. Και τη νύχτα γράφει στον τοίχο, Παρραράμα. Τι θα πη Παρραράμα; Κανένας δεν το ξέρει. Εινε όμως ή έκφραση της ψυχικής του κατάστασης, ή μυστηριώδης έκδήλωση του αίσθηματος, που βασανίζει τη σκοτεινιασμένη του ύπαρξη. Μοιάζει με το παραλήρημα ενός άρρώστου. Όπως και εκείνος, έτσι και αυτός, δεν ξέρουνε τί λένε, όμως κάτι λένε, και πολλές φορές αυτό το κάτι εινε τρομερό...

IX.

Όπως μερικά φυτά θέλουνε μιά όρισμένη άτμόσφαιρα για να άναπτυχθούνε, έτσι και κάθε καλλιτέχνης ή φιλόσοφος, έχει άνάγκη από ένα ιδιαίτερο περιβάλλον, που να προσαρμόζεται με την άνάλογη ιδιοσυγκρασία του. Τότε, σαν βρεθούνε σε τέτοιες εύνοϊκές περιστάσεις δυνάμουνται και γράφουνε με περισσότερη εύκολία, έπειδή ξυπνούνε όλες των οι ιδιότητες και λειτουργάνε μοναχές τον. Βρίσκονται στο δικό των κόσμο και εινε προορισμένος γι' αυτόν. Κάθε ικανότητα που έχουνε την έξασκούνε μ' ελευθερία και άποτελεσματισότητα. Τα έργα που θα μās δώκουνε θα εινε ειλικρινά, αυθόρμητα, χωρίς καμιά επιτήδευση, χωρίς με καμιά έπιμονη προσπάθεια γραμμένα.

Η άνευτόαχτη και βίαιη ψυχή του Nietzsche άνάζητούσε τους άνοιχτούς όρίζοντες και τους καθάριους ούρανοϋς, γιατί αυτοί μονάχα τον ένέπνεαν. Ένώ ο Baudelaire κνηγούσε το πρώιμο και χλωμό σκοτάδι του βραδουϋ, που τοϋδινε μιά θανάσιμη παρηγοριά και εύχαρίστηση, ή μεθούσε και λίγωνε τές αισθήσεις του, με τους άτμούς του όπιου, κλεισμένος μέου σε κάμαρες πλούσια επιπλωμένες.

Στην τελευταία περίοδο του έργου του ο Βουτυράς έμμεταλλεύεται από συστηματικά την κατώτατη κοινωνική τάξη. Στα διηγήματά του παρουσιάζει τώρα καινούργιους τύπους περισσότερο άληθινούς: τους άλιανάρηδες, τους εργάτες, με λίγα λόγια τους δυστυχημένους. Και έτσι, με την ιδιοσυγκρασία του ρεαλιστή που έχει, βρίσκεται προσαρμωζόμενος με το περιβάλλον που του ταιριάζει.

Γιατί αν διαβάσει κανένας τους κυριότερους αντιπρόσωπους του ρεαλισμού στην παρακόσμη τέχνη, ένα Zola ή ένα Maurassant, ένα Gorky ή ένα Dostoievsky, θα βρει πως κι αυτοί το ίδιο έκαναν. Για ποιο λόγο; Ποιά ή αιτία που τους έκανε να αντιλήθουνε τα θέματα τους από τη φτωχολογία; Πρώτο: γιατί δεν υπάρχει πιο πολύτιμος θησαυρός από την κατώτατη κοινωνική τάξη για ένα ρεαλιστή. Σ' αυτή θα βρει τραγικές εικόνες, σ' αυτή θα βρει τύπους παράξενους, σ' αυτή θ' ανακαλύψει δράματα απλά αλλά δυνατά, σύντομα αλλά βαθιά. Δεύτερο: γιατί στέκεται πιο σιμά στη φύση του ανθρώπου. Ένας άριστοκράτης ή ένας τυποτένιος bourgeois είναι για μένα ένας υποκριτής, επειδή ζει ψεύτικα και συνθηματικά. Δεν αφήνει τα κρυφότερα αισθήματά του να εκδηλωθούνε σ' όλη τους την ένταση. Σ' αυτούς κάθε κίνηση είναι μετριμένη, ζυγιασμένη, προϋπολογισμένη. Μοιάζουνε με παιχνιδάκια που όρισμένα χειρονομούνε χάρις σ' ένα έσωτερικό αλλάθευτο μηχανισμό. Ένω τουναντίο, αν πάρουμε τον απλοϊκό άνθρωπο του λαού, θα δούμε πως ξέσκαπα και αδιάντροπα αφήνει να εκδηλώνεται ο έαυτός του, τέτοιος που είναι, χωρίς κανένα φόβο, χωρίς καμιά ύστερόβουλη σκέψη. Το χαρακτηρίζουνε περισσότερο τον άνθρωπο του λαού τα ένστιχα—που στον άριστοκράτη βρίσκονται έκφυλισμένα—τα ένστιχα που μαρτυρούνε για την απάρθρευση και πρωτογενή του ύπαρξη. Κανένας κώδικας ευγένειας, ή νόμος καλής συμπεριφοράς δεν του εμποδίζει τες αυθόρμητες εκδηλώσεις της ψυχής του, γιατί σ' αυτόν, άλλοι βρίσκονται ή και δεν υπάρχουνε πολλές φορές καθόλου, τα καθιερωμένα σύνορα που χωρίζουνε το καλό από το κακό, το δίκαιο από το άδικο, το ελάττωμα από την άρετή.

Η ζωή της ταβέρνας και η ζωή των εργατών έκανε το Βουτυρά να γράψη τους «Αλιανάρηδες», τα «Λόγια σου τα Θεία», το «Ζωή άρροστημένη», το «Χωρίς Δεσμά», το «Υστερ' από χρόνια» και άλλα διηγήματα, που είναι πολύ ανώτερα από τα πρώτα και στο ύψος και στην παρατήρηση. Σ' αυτά ο Βουτυράς φαίνεται δυνατώτερος παρά σ' άλλα, σ' εκείνα που έγραψε στες άρχές του φιλολογικού του σταδίου. Είναι περισσότερο ειλικρινά, περισσότερο ρεαλιστικά, περισσότερο πρωτότυπα, γιατί σπάνια, πολύ σπάνια θα βρούμε στα διηγήματα των συγχρόνων μας διηγηματογράφων τους τύπους που υπάρχουνε στους «Αλιανάρηδες». Ο Βουτυράς μπορεί να πη κανένας, πως περνά τώρα την εποχή της ωριμότητας. Έχει ύποστη μιά σημαντική εξέλιξη. Το χέρι του σ' άγραφή είναι σταθερό, δεν τρέμει, δέ φοβάται, και το μάτι του συνήθισε να βλέπη την πραγματικότητα πιο καθαρά, και να συλλαμβάνη με περισσότερη εικόλια τες κύρες λεπτομερειές της. Προπαντός όμως είναι σύντομος, χάρισμα πολύτιμο σ' ένα ρεαλιστή, όταν γνωρίζη, κατάλληλα και επιδέξια να το μεταχειρίζεται. Για παράδειγμα θ' αντιγράψω μιά περικοπή από τους «Αλιανάρηδες» όπου ο Βουτυράς μ' άς δίνει το σκίτσο ενός μεθυσμένου:

Μέσα στην ταβέρνα δεν βρήκε κανέναν απ' τους δικούς του. Ο κύριος Θωμάς ένας εξηνάτης, χωρίς σάτι, χωρίς κανέναν, οράτης άλλοτε, συνάδελφος του Μιόλα, σκετότανε στη μέση φουδώντας τή μαύρη βελάδα του, ένθνηση ήμερών δέξας. Ήτανε μεθυσμένος. Έστριβε, κάθε τόσο, τό μουστάκι του και κούταζε τό ταβάκι πιάνοντας τό μέτωπό του.

Ο Καλούδας σ' ένα τραπέζι, κοντά στο τζάκι, έπιυβε πατάτες μέσα σ' ένα τραπέζι.

Ο Λεώτης σιάθηκε σιωπηλός και κούταζε. Σαφηνά θυμήθηκε πως αυτή

τήν κίνηση την έκανε και ένα άλλο χέρι αγαπημένο, όλο ρυτίδες. Το χέρι της μάννας του. Και αισθάνθηκε μελαγχολία, λύπη στην ένθνησή της.

Ο κύριος Θωμάς τον πλησίασε με υγρά μάτια, γιατί πάντα του ήτανε δακρυσομένα.

— Μπορείτε να μου πείτε είμαι μεθυσμένος, ή δεν είμαι; τον ρώτησε.

— Αυτό φαίνεται...

— Τιποτα δέ λές... απάντησε με μιá κίνηση του χεριού γεμάτη αγανάκτηση.

Έγώ θέλω κάτι νέο να μου πεις...

— Δεν σου ταίριαζει τίποτε νέο, για να σου πει κανείς, κύριε Θωμά, όλα σου είναι παλιά... τοῦ είπε ο ταβερνιάσης χωρίς να πάρει τό στόχημο.

— Α ξέρω... έχεις δίκαιο.

Σόπασε και τραβήχθηκε κοντά στην πόρτα. Σκούπισε τα μάτια του με ένα μαρτίλι βρωμικό, κίτρινο πό...

— Να τα σύννεφα τρέχουν άγρια... είπε σέ λίγο κοιτάζοντας ψηλά. Τί θεῖο πρόγραμμα... Τα σύννεφα στον ούρανό... Να και ένας γλάρος...

— Γλάρος... Περισίτρι, χριστιανέ μου, θάτανε...

Χωρίς να πει άλλο, να απαντήσει ο κύριος Θωμάς, άνοιξε την πόρτα και έφυγε.

Αυτό το μικρό κομμάτι δεν είναι συγκινητικό, δεν έχει μιá λεπτή απόχρωση θλίψης; Αυτό γίνεται γιατί ο Βουτυράς αγαπά τους δυστυχημένους. Έχει ζήση κοντά τους και μελέτησε τα αισθήματά των. Κυρίως τό αίσθημα της συντροφιάς, που είναι τό σπουδαιότερο στους φτωχούς. Ένα τέτοιο αίσθημα τό βλέπουμε καθαρά στους «Αλιανάρηδες», στους τρεις αυτούς φίλους, που αν και περάσανε μιá μίζερη ζωή, όμως δεν υποφέρανε, γιατί ταίριαζε ο ένας με τον άλλον, γιατί αλάφρωνε με τή παρουσία του ο ένας, του άλλου τες όρες της στενοχώριας. Και πως μελαγχολούνε τή στιγμή που πρόκειται να χωρίσουνε!

Ο Λεώτης έβηξε.

— Πιέ, Κάου, να άνοιξη ο λάστιγγάς σου.

Αυτός ήπιε.

— Τί ώραία που περνούσαμε, θα τό θυμώμαστε μιá μέρα, είπε αφήνοντας τό ποτήρι άδειο στο τραπέζι.

Τί λέει αυτός; ρώτησε ο Λεώτης τούς άλλους.

Με μικρό χαμόγελο, ο Μιόλας, και μελαγχολικό είπε σιγά.

— Άδρω τοῦ δίνω γώ.

— Τί λές;

— Ποῦ;

— Για τήν Αμερική. Αβάντι για τήν Αμερική άδρω. Δέ σ' άς τόχα πει; Τα λεφτά ήρθανε σ' αυτό έξαδέλφρον μου, από κείνους τούς συγγενείς που έχω κεί. Βγάλαμε τα εισητήρια. Φέρε κρασί, παιδί.

Τα μάτια του Αλίμπη βουρκώσανε.

— Μωρέ, σ' αλήθεια τό λές ότι φεύγεις; Μπλ να σ' πάρει ο διάβολος. Μωρέ σ' αλήθεια; Και γιατί μωρέ, θα φεύγεις; Του έλεγε ο Λεώτης με χειρονομίες.

— Μπορούσα να μείνω δω; Μακρυνά απ' αυτόν τον τόπο. Έλα ποῦντο τό κρασί.

Τό κρασί ήρθε. Έβαλλε στα ποτήρια, γλήγορα.

— Έις έντιαν... είπε. Και τό ήπιε όλο με μι' άς, έντω οι άλλοι μόλις βρέζανε τα χείλια τους.

Για λίγο ή σιωπή εκράτησε κεί. Σέ καθενός τό του κάτι περνούσε σχεδόν άρρομο, αλλά κμ'άτο συγκίνηση.

— Έτσι θα χαλάσει ή γλυκειά μας παρτα και θα σκορπισθοῦμε στες άκρες της οικουμένης, είπε σιγά και μελαγχολικά ο Λεώτης.

Ακόμα, παρατηρεί κανένας, ότι στα τελευταία του διηγήματα ο Βουτυράς γίνεται περισσότερο αντικειμενικός, δηλαδή δεν περιορίζεται σέ δυο πρόσωπα μόνο, αλλά τα πλουτίζει με περισσότερα. Και πόσο ζωντανά είναι αυτά τα πρόσωπα, αυτοί οι τύποι καλλίτερα! Πόσο πραγματικοί! Στους

θαναι και επλημμυριζαν τους ιστους του ητον η μολυνσις· εαν το εναντιο, τα κωιταρια του οργανισμου ετρωγαν, εχονεναν και εξαφανιζαν τα μικροβια· επηρχετο η ανοσια. Εκτεινοντας τας παρατηρησεις του απο τους απλους εις αλλους οργανισμους πλεον πολυπλοκους, επιστοποιησε το γεγονος οτι εις τα ζωα, που εινε ανεπιδεκτα μιας ασθειας, τα μικροβια της καταστρεφονται απο ενα ωρισμενο ειδος κωιταριου, που ονομασε φαγοκυτταρα. Το ιδιο συμβαινει και δια τα ζωα που απεκτησαν την τεχνητη ανοσια, με την διαφορα οτι εις αυτα, τα κωιταρια που δεν ησαν κατ' αρχης ικανα να καταστρεφουν τα μικροβια, εανειθησαν να το κανουν αλιγο κατ' αλιγο δια μεσον των βαθμιαων προληπτικων ενεσεων.

Η νέα αυτη θεωρια εδωκε ενα θανατηφορο κωιτωμα εις την θεωρια των υγρων η οποια εβασιλευε απο δυο χιλιαδες χρονια εις την ιατρικη· επομενο λοιπον ητο να εφρη αντιστοιχο τρομακτικη. Και πραγματικως εσηκωσε συννεφια, διηρησε τρικωμιας, ανοιξε διαμαχας, επροξενησε μιση και επροκαλεσε ανζητησεις και ερευνας απελευθωτους. Ο Μετζνικωφ γαληνιος, με την πεποιθησι ακλονητη, εσπεζετο αναμεσα εις τους πολυαληθεις μαθητας του, κωιθως ενας στρατηγος αναμεσα εις το επιτελειο του διοργανωντ, ακοιφαστος, την αντιστοιχι, επαρισκειυεζε τας αντιθεσεις, εφανταζετο να πειραματα, επολλαπλασιαζε τα πειστηρια, και εκτιτα ακαταπαυστα τους αντιπλους του, μεχρι οτου εμεινε καθ' ολοκληρια κωιφος του πεδιου της μαχης. Τα αποτελεσματα του ιστορικου αυτου πολεμου συγκεφαλαιωνονται εις δυο βιβλια, δυο αθανατα μνημεια της επιστημης: Les leçons sur la pathologie comparée de l' inflammation και L' immunité dans les maladies infectieuses. Eις αυτα βλεπει κανεις ποσο λαμπρο φως εχουσε επανω εις τας μεχρι τότε σκοτεινας γωσεις του πυρετου και της φλογωσης και ποσο πλατο δωρο ανοιξε εις την φυσιολογια της θρηφεις και της ανοσιας.

—x—

Το επιστημονικο εργο του Μετζνικωφ δεν περιοριζεται μονο εις αυτα. Ανελαβε να διευκρινιση πολλα αλλα ζητηματα, απο τα οποια τα κυριωτερα εινε εκεινα της σιφυλης και της χολερας. Αυτος πρωτος μαζο με τον Ρουχ μετεδωκε εις τους παθηκους την σιφυλη, η οποια μεχρι τότε εθεωρειτο αποκλειστικη εις τον ανθρωπο. Άλλοι επειτα την μετεδωκαν και εις τον λαγο, εις αυτον ομως ανηκει η πρωτη εμπνευσις και η μεθοδος της ενοφθαλμιασεως, εις αυτον ανηκει η τιμη του να δωση νωαν ωθησι και νεα μεσα εις την σπουδη της τρομερας αυτης ασθειας. Αυτος πρωτος επισης ανεκαλυψε, οτι οι νεοι λαγοι, που βυζαινουν, παθαινουν απο χολερα ομοια με εκεινη του ανθρωπου και οτι υπαρχουν μερικα μικροβια του πεπτικου σωληνος που ευκολωνουν, ενω αλλα που εμποδιζουν την αναπτυξι του χολερικου μικροβιου.

Αι τελευταια αυτα εργασια τον ωδηγησαν, κατα φυσικη συνεπεια, εις την γενικωτερη σπουδη των μικροβιων του πεπτικου σωληνος, σπουδη που του ανοιξε νεους οριζοντας ευρυτατους. Eιδεν οτι, εξο απο ολιγιστα μικροβια που ημπορουν να εινε κωιτος ωφελιμα εις τον ανθρωπο, τα περισοτερα γινονται αιτια μεγαλης βλαβης και ζημιας. Παρατηρησε οτι το παχυ εντερο πλερικλειει σχεδον την ολότητα των μικροβιων ενω το λεπτο

περιεχει πολυ ολιγα· εμελετησε την εξελιξι του εντερου εκεινου εις τα διαφορα ειδη των ζωων, και ειδη οτι η χρησιμότης ητο σχεδον μηδαμινη, αφου εις πολλα πτηνα λειπει, και εις εκεινα, που λειπει, η ζωη εινε μακροτερα. Συνεπερανε και απεδειξε οτι το παχυ εντερο αποροφα τα δηλητηρια, τας τοξινας των απειρων μικροβιων, που κρατει αποθηκευμενα, και τας στελλει εις ολοκληρο τον οργανισμο, ο οποιοις εξ αιτιας των παθαινει απο διαφορους αλλοιωσεις, που οδηγουν εις προσωρο θανατο. Υπεδειξε εις τους χειρουργους οτι ημπορουν να αφαιρεσουν, χωρις κανενα κινδυνο, το μερος αυτου του εντερου, και το μετρο αυτο αρχισε να εφαρμυζεται εις αρκετα μεγαλη κλιμακα. Επειδη ομως δεν εινε δυνατο να γενικευθη εξητησε να εφρη μεσο, με το οποιο να καταστησι το εντερο αυτο ολιγωτερο βλαβερο.

Τοτε θυμηθηκε μια παλαια παρατηρησι που ειχε κανει οταν ητο ακομα εις την Ρωσια, οτι οι χωρικοι του Χαζαν που τρεφονται αποκλειστικα με γαγορυτι, ζουν ως επι το πλειστο περισσοτερο. Εποιδουσε λοιπον με τους μαθητας του τα μικροβια του γαγορυτιου και ειδεν οτι παραγουν πολλα οξια, αρκετα να σκοτωσουν τα αλλα μικροβια. Εσπεφθη να αντικαταστηση τα βλαβερα μικροβια του εντερου με εκεινα του γαγορυτιου, και αφου τα πειραματα του απεδειξαν οτι εινε δυνατο, συνεβουλευσε την καθημερινη χρηση της τροφης αυτης η απλως των μικροβιων της.

Εξακολουθωντας τας ερευνας του με αμειλιτη λογικη, εσπουδασε τας αλλοιωσεις που φερον αι τοξιναι των εντερικων μικροβιων και παρατηρησε οτι ομοιαζουν καθ' ολοκληρια με εκεινας που παρουσιαζει το γηρας. Κατα φυσικη συνεπεια υπεθεσε οτι το γηρας εινε μια ασθθεια. Εφραπε ομως να το πιστοποιησι. Αρχισε λοιπον να σπουδαζη το γηρας εις τα διαφορα ζωα. Μια τουαυτη μελετη, μακρο αυτη καθ' εαυτη, εινε και δυσκολη εξ αιτιας της σπανιότητος του υλικου. Πραγματικως δεν εινε ευκολο να εφρισκη κανεις ζωα μεγαλης ηλικιας, οταν θελει. Δυστυχως δεν ελποφθουσε να την τελειωση, την επροχωρησε μονα ταυτα αρκετα, οσπε να ημπορει να στηριξη την υποθεσι του εις γεγονοτα ανατιρητα.

—x—

Αι πολυπληθεις και διαφοροι αυτα μελεται, ωδηγησαν τον Μετζνικωφ εις ενα φιλοσοφικο συστημα, που στηριζεται ολοκληρικως εις την βιολογια και το οποιο εξεθεσε εις δυο εξοχα συγγραμματα: το Etudes sur la nature humaine και το Essais optimistes.

Πολλα ειδη ζωων που ανεφανησαν εις την αρχη ακομα της ζωης διατηρουνται ως σημερα με την ιδια μορφη και αταραχλατα, ενω αλλοι οργανισμοι, πολυ τελειοτεροι εχαθησαν, διου δεν ημπορουσαν να προσαρμοσασθουν εις το κατα καιρους περιβαλλον. Το γεγονος αυτο αποδεικνυει οτι εξελιξις δεν σημαίνει παντα προοδο. Eις την φυσικη καθημερινα παρουσιάζονται νεοι οργανισμοι με χαρακτηρας, που καθημερινα αλλαζουν· εκεινοι που κατορθωνουν να συμμονησουν με τας εξωτερικας συνθηκας διατηρουνται και πληθυνονται, οι επιλοιποι πεθαινουν χωρις να αφησουν απογονους.

"Όταν κανείς εξετάζει λίγο βαθύτερα την οργάνωση της ζωής, παρατηρεί, ότι κοντά εις τα όντα που είνε αρμονικά, δηλαδή των οποίων ο οργανισμός συμφωνεί με το περιβάλλον, υπάρχουν άλλα των οποίων η προσαρμογίς δεν είνε τελεία. Με άλλους λόγους, από την αρχή της εμφάνισης της ζωής εις την επιφάνεια της γής, υπήρξαν όντα ευτυχισμένα και άλλα που μόλις κατορθώνουν να ζήσουν με χίλιες δυσκολίες. "Αν όλα αυτά ήμπορούσαν να έχουν σκέψη και γλώσσα διά να μάς μεταδώσουν τας εντυπώσεις των, τα πρώτα θα εύρισκαν την ζωή όραία και θελκτική, θα ήσαν δηλαδή όπτιμιστάι, ενώ τα άλλα θα είχαν λόγους να παραπονούνται και να εκδηλώνουν μία δικαιολογημένη απαισιοδοξία.

"Όλα λοιπόν δεν είνε καλά εις τον καλλίτερο των κόσμων. Εις την γήναι δεν υπάρχει καμμία σκοπιμότης: το κάθε τι γίνεται όπως αι περιστάσεις το απαιτήσουν και διά το αυτό υπάρχουν αρμονία και δυσαρμονία. Αί τελευταία φαίνονται σπανιότερα, διότι είνε, ως επί το πλείστο, καταστρεπτικά: όταν είνε σοβαρά, εμπνδίζουν την εξέλιξη και προξενούν τον θάνατο: αι ελαφρότερα όμως, όσαι επιτρέπουν την ζωή, δι' ένα βαθύ παρατηρητή, είνε συχνότατα: τας εύρισκουμε από τους κατώτερους έως τους ανώτερους οργανισμούς και προέρχονται, ως επί το πλείστο, από την άνωση ή άνομοια εξέλιξη των διαφόρων οργάνων και λειτουργειών από το ένα μέρος, των ένστικτων και αισθημάτων από το άλλο.

"Ο άνθρωπος διατηρεί ακόμα πολλά άπομεινάρια της ζωόδου του καταγωγής, τα όποια δεν του χρησιμεύουν πλέον εις τίποτε. "Ένα απ' αυτά είνε και η σκοληκοειδής άπόφυσις, η όποία όχι μόνον δεν έχει σήμερα καμμία χρήσιμη λειτουργία αλλά συχνά γίνεται και πρόξενος βλάβης η και θανάτου. Αύτη η δυσαρμονία προέρχεται καθ' ολοκληρία από μίαν άνωση εξέλιξη: ενώ η φυσιολογική του λειτουργία έπαισε έντελώς, το όργανο πομένει, στέκεται φρόβητρο και εμπόδιο εις την όμαλή άναδιπλωσι της ζωής.

Μία άλλη του αυτού είδους είνε το παχύ έντερο: και αυτό σήμερα εις τον άνθρωπο δεν έχει κανένα σκοπό, η μάλλον η όφελιμότης του είνε μικρότατη, πολύ μικρότερη από την βλάβη που προξενεί. Εις πολλά ζώα δεν υπάρχει και εις άλλα είνε ελάχιστο, ενώ εις τον άνθρωπο μένει ακόμα χονδρό, μακρό, τεράστιο, χωρίς μεάλη τάσι να εξαφανισθή. Η ύπαρξις του είνε τόσο επικίνδυνη ώστε ο Μετζνικόφ του άποδίδει ένα μεγάλο μέρος των άσθενειών που καταβάλλουν τον άνθρωπο.

"Αν τώρα από τας δυσαρμονίας των οργάνων και λειτουργιών των, περάσωμε εις εκείνας των λειτουργειών και ένστικτων, άπαντώμε μία σπουδαιότατη εις το ένστικτο της διαιωνίσεως του είδους. "Ο έρωτας, ο όποιος είνε το συνθηθέστερο μέσο, που παρεχώρησε η φύσις διά την επιτυχία του σκοπού αυτού, δεν βυδίζει πάντα σύμφωνα με την φυσιολογική λειτουργία των φυλετικών οργάνων. Το αισθημα άναπτύσσεται πολύ πριν ακόμη τα όργανα άποκτήσουν την τελεία των ώριμότητα, και διαρκεί πολύ ύστερότερα απ' ότου έπαισαν να λειτουργούν. "Όλοι δε γνωρίζομε τι δυστηχη, άπελπιστικά και φρικώδη άποτελέσματα έχει συχνά η δυσαρμονία αύτη εις το ανθρώπινο γένος.

Αί δυσαρμονίαί των ένστικτων και αισθημάτων είνε συχνότατα και πολυπληθείς: διότι άφορούν κυρίως την κοινωνική λειτουργία των όντων. Τα ένστικτα και τα αισθήματα του είδους αυτού όχι μόνον άνεπτύχθησαν

τελευταίως και δεν έπρόφθασαν να άποκτήσουν μία ίσορροπία, άλλ' εύρίσκονται προάπτων όσον άφορά τον άνθρωπο εις διηνεκή και γοργή εξέλιξη, η όποία δεν τα άφίνει να άποκασταθούν και να ώριμάσουν. Το μητρικό φίλτρο είνε καινού εις τα περισσότερα σπονδυλωτά, και όμως υπάρχουν ζώα, μεταξύ δε αυτών ο άνθρωπος, τα όποια καταστρέφουν τα μικρά των.

Και αυτό το ένστικτο της αυτοσυντηρήσεως, που έπρεπε να είνε και είνε πραγματικώς γενικό, παρουσιάζει άνωμαλίας μεγάλας. Εις τους κατώτερους οργανισμούς επιτυγχάνεται η αυτοσυντήρησις, χωρίς την βοήθεια ψυχικών λειτουργιών ένσυνειδήτων η άσυνειδήτων: εις τους άλλους όμως ανεφάνηξαν εγκαίρως διάφορα άλλα ένστικτα, που έμμέσως η κατ' εϋθείαν εξασφαλίζουν την υπεράσπισι της ζωής. "Αν όμως όλα αυτά τα όντα παρουσιάζουν κάποια άγάπη προς την ζωή και μίαν ένδόμυχη άνάγκη της άτομικής συντηρήσεως, κανένα δεν δείχνει ότι έχει την συνείδησι του θανάτου, κανένα δεν φαίνεται να γνωρίζει ότι ο θάνατος είνε τελειωτική άπόλεια, και κανένα δεν εκδηλώνει την ελάχιστη άνησυχία διά το άναπόφευκτο και μοιραίο τέλος. Μόνος ο άνθρωπος απέκτησε το φόβο του θανάτου, εις αυτόν μόνο άπαντάται η άπελπιστική αύτη δυσαρμονία.

"Ο J. J. Rousseau έλεγε ότι «όποιος υποκρίνεται ότι άντικρύζει χωρίς φόβο τον θάνατο, ψεύδεται». Εις τα παιδιά το ένστικτο αυτό δεν είνε ακόμη άνεπτυγμένο: εις τους νέους όμως είνε και περισσότερο. "Αν σκέπτονται κάποτε εις τον θάνατο είνε δι' άλλους λόγους. Γεμάτοι από νεότητα και σφρίγος, βλέποντας ότι η ζωή τους μεδιά, και τους δίδει πολλά, απαιτούν πάντα περισσότερα: έπομένως αι ήδοναι και εύχαριστήσεις που άπολαμβάνουν είνε κατώτερα από τας επιθυμίας των, αι δε μικρότερα άπογοητεύσει: η δυσαρέσκεια λαμβάνουν ένταση μεγάλη: διά το αυτό άπαντά κανείς άνάμεσα η δυσαρέσκεια λαμβάνουν ένταση μεγάλη: διά το αυτό άπαντά κανείς άνάμεσα των και πολλούς πεσιμιστάς. Τας όπτιμιστικάς θεωρίας εξέδηλωσαν ως επί το πλείστο εκείνοι που έφθασαν εις μίαν ήλικία κάπως προχωρημένη η όσαι άπήνησαν περιστάσεις, αι όποιαί τους έκαναν να γνωρίσουν την άξια της ζωής. Αύτη έκτιμάται πάντα περισσότερο από τους νέους. Μολονότι δεν είνε άνάγκη να φθάση κανείς εις μεγάλην ήλικία διά να καταλάβη, ότι ο θάνατος είνε ένα μεγάλο κακό, ο φόβος του θανάτου, που πηγάζει από το ένστικτο της αυτοσυντηρήσεως, αρχίζει συνήθως να αναμαίνεται περί τα τέλη της ζωής. Και εδώ έγκείται η δυσαρμονία: άφού ο θάνατος είνε μία φύσις του σταδίου της ζωής, άφού είνε ένα φυσικό τέλος μίας εξέλιξεως, άφού είνε μία άνάγκη και ένα άποτέλεσμα, διατί να τον φοβούμεθα; "Ο φόβος αυτός ούτε φυσικός ούτε κανονικός είνε. "Ο Μετζνικόφ προσπαθεί να εύρη το αίτιο της άνωμαλίας αύτης και άναλαμβάνει να σπουδάση τον θάνατο. "Έδώ δε φαίνεται η πρωτοτυπία του πνεύματός του.

"Ενώ μέχρι τουδε η φιλοσοφία και αι θρησκείαι είχαν την άποκλειστική άπασχόλησι του αινίγματος αυτού, η επιστήμη, άνυλόμονη να καθορίση τας συνθήκας της ζωής, το άφινε κατά μέρος. Ούτε η φιλοσοφία όμως ούτε αι θρησκείαι είνε ικαναι να λύσουν τέτοιον ζήτημα, διότι αι μέθοδοι, που μεταχειρίζονται δεν το επιτρέπουν. Διερωτήθησαν πάντα, διατί άποθνήσκομε, ενώ έπρεπε πρώτα πρώτα να εξετασθή το πως άποθνήσκομε, και το αυτό μόνη η επιστήμη είνε άρμοδια να άναλάβη. Πρώτος λοιπόν αυτός άνακινεί επιστημονικώς το ζήτημα του θανάτου. Βοηθούμενος από τας μελέτας που έκαμε επάνω εις το γήρας, εύρίσκει εϋθύς απ' αρχής την

ΕΝΑΣ ΑΠΟΥΑΝΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ.

Ο Νίκος Σαντορινιός, με τὰ ποιήματά του πού γιά πρώτη φορά δημοσιεύουν παρά κάτω τὰ «Γράμματα», αναδείχεται μονομιάς ως ένας από τούς καλύτερους Αιγυπτιώτες ποιητές. Τουλάχιστο, κανείς δὲ θ' ἀρνηθεῖ μιὰ εὐλακρινὴ συγκρίνηση στὰ ποιήματά του. Κι ἡ εὐλακρινεία πού βέβαια δὲν εἶνε τὸ πᾶν (ὅπως τὸ λέν μερικοὶ) στὴν ποίηση, εἶνε ὁμως καίτι.

Ο Νίκος Σαντορινιός εἶνε ἄνθρωπος τοῦ δρόμου. Καθὼς ὁ Villon, καθὼς ὁ Viani, ἀναδράφικε κι ἔζησε στὸ δρόμο. Ἀλήτης, ἀλαλιάρης. Ὁ ἀλήτης αὐτὸς φυσικά ἔχει ἀληθινὴ ψυχὴ καλλιτέχνη. Γνωρίζει ὅσο κανείς τὴν Ἀλεξάνδρεια, τὴν τόσο λίγο γνωστὴ στους διανοουμένους Ἀλεξανδρινούς.

Πόσες φορές τὰ βράδια, γυρίζοντας ἄσκοπα μέσα στις λαϊκὲς συνοικίες τῆς Ἀλεξάνδρειας, ὁ νοῦς μας πῆγε στὰ faubourgs τῶν Εὐρωπαϊκῶν μεγαλουπόλεων, ἐνὸς οἱ λεγόμενοι ἀριστοκρατικοὶ δρόμοι τῆς, τὸ πολὺ νὰ ἰσχυθίζον καμιά ἀσημαντὴ ἐπαρχιωτικὴ εὐρωπαϊκὴ πολιτεία.

Πόσες ἄλλες φορές με τὸ Σαντορινιό καί με τούς λοιπούς ἀπουάνους, πέραντας τὸν καφέ μας, εἶτε τρώγοντας στις ἀπόκεντρες συνοικίες τῆς, στὴ θέρη τῆς συζητήσης, ἐξεχίσαμε ἐντελῶς πὼς βρισκόμαστε στὴν Ἀλεξάνδρεια, κι ἐπάψαμε νὰ θεωροῦμε πλὴν τούς ἑαυτούς μας ὡς ξένους ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκὸ κόσμο...

Γ. Β.

ΑΛΗΤΗΣ.

ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΖΩΓΡΑΦΟ ΤΟΝ ΛΑΝΤΟΝ ΛΟΡΕΝΤΣΟ ΒΙΑΝΙ.

Ἀπ' τὴς χαρὲς τῆς ζωῆς ἀποδιωγμένος
κι' ἅπ' τὴν ἀγάπη πού κανείς δὲ τοῦ χαρίζει
στὸς ἀνθρώπους καί στὸν κόσμον ξένος
στὸς κάμπον πάντα μόνος του γυρίζει.
Μὲ κατάρες, θεὸ πατρίδα βρίζει
καί δὲ τὸν νοῦζει ποῖν' κουρελιασμένος,
κι' ἅπ' τὰ λόγια του σάμπως ἀναβρίζει
ἢ ἀλήθεια, πού γι' αὐτὴν εἶνε θυσιασμένος.
Μακριὰ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὰ τιποτένια μίσση
προσπάθησε νὰ ξαναβρῆς τὴ δυναμὴ σου
καί νοιώθοντας τί θὰ πῆ ἑλευτερία
ζῶντας ἀνάμεσα στὴ φύση
ἀπὸ μέσα σου σὰν καίτι θὰ φωνάζῃ — Ἐδικήσου —
πὶδ δυνατὰ θ' ἀκουστῇ ἢ δική σου διαμνηστρία.

ΑΝΑΣΤΑΣΗ.

Ἀνατολή, μοῦ ἀνοίξεις τὰ μάτια πού ἔμεναν κλειστά,
μοῦ γέννησες αἰσθήματα πού ἔμεναν κρυμμένα,
μοῦ σύντριψες τὰ εἶδωλα πού λάτρευα πιστά,
κι' ἀλύπητα τὰ βλέπω μπρὸς μου σωριασμένα.

Τὸ πρωτογινῆθι λάλησε ἐπάνω στ' ἀνοιχτά,
πάντα ἠψώνοντας τὴ φωνὴν του πρὸς ἑσένα,
τὰ πράγματα τῆς κίμαρῆς μου πούσανε σβυστά,
φωτίστηκαν, με τὴ δική μου τὴν ἀνάσταση σμιγμένα.

Ὅρμές, πού τώρα πρωτονοιώθω με τὸ φῶς σου,
ἀνατολή πού ὀλότεια μοῦ σκλάβωσες τὴ σκέψη,
καί πλημμυρώντας τὸ εἶναι μου ἢ ὀμορφιά σου,

βλέπω τὰ γύρω μου με ἄλλην ὄψη,
κι' ἄθελα ἅπ' τὰ χεῖλιά μου ξεφεύγει μιὰ κραυγή...
— ὀδηγήτρε μου ἢ χαρὰ πού ἔνοιωσα θεωρώντας σε αἰγή.

ΘΡΙΑΜΒΟΣ.

ΚΙ ὍΤΑΝ ΟΑ ΘΘΑΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΚΜΗ ΣΟΥ ΚΑΙΣΑΡ ΠΙΑ,
ΚΑΒΛΦΗΣ "ΜΑΡΤΙΑΙ ΕΙΔΙ".

Μὴν ἀγαπήσης τούς ναοὺς με τὰ πολλὰ κεριά,
θὰ σοῦ φορτώσουν τὴ σκλαβιά αἰώνια στις πλάτες,
μόνο ἀκλούθαι πιστὰ τὴς φωτεινῆς τὴς στρατῆς,
θὰ σοῦ χαρίσουν πάντοτε ἀκέρια λευτεριά...

Καί περπατώντας ἔτσι, μὴ σὲ ξαφνιασῇ καίτι.
Ἄν δῆς ἄφρωστα κορμιὰ νὰ σέρονονται με κόπο,
παρὰμέρισε ἀδιάφορος, καί βρῆς τὸν τρόπο,
νὰ φυλαχτῇ γιὰ τὸ σκοπὸ σου ἀκέρια ἢ ἀγάπη.

Κι' ὅταν τὰ πράγματα μπορέσης καί τὰ δῆς ἀπὸ ψηλά,
παρηγόρησε ἀδύνατους καί δῶσε τούς ἐλπίδες,
ἀτέλειωτα ἄφησε τὴ ψυχὴ σου νὰ μιλᾷ,
καί με τὴ φλόγα τῆς νὰ λιώσης κι' ἄλλων ἀλυσσίδες.

ΑΛΕΞΑΝ. 1917.

ΝΙΚΟΣ ΣΑΝΤΟΡΙΝΙΟΣ

ΚΕΡΑΜΟΙ ΚΑΙ ΠΛΙΝΘΟΙ...

Ἀγαπητέ μου Πάργα,

Πολλὲς φορές μ' ἐρώτησες γιατί δὲν ἔγραφα στὰ «Γράμματα», καί ὄλο σ' ἀπαντοῦσα πὼς θὰ ἔγραφα κάποτε. Ἀλλὰ τὰ φυλλάδια — φυλλάδια ἢ τόμοι; — ἐρχόντανε καί παρερχόντανε καί ἐγώ... «κάποτε θὰ ἔγραφα», ἐισότου βαρῆθηκες καί σὺ, μέσα στὴν παγερὰ ὁπομονή σου, καί δὲν μ' ἔξαναρότησες. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶνε ὅτι, ἂν δὲν ἔγραφα στὰ «Γράμματα», ἔγραφα ὁμως γιὰ τὰ «Γράμματα». Κι' αὐτὸ μποροῦσε νὰ θεωρηθῇ ὡς μιὰ συνεργασία στὸ περιθώριό τους.

Ἀλλὰ νὰ σήμερα πού γράφο καί μέσα στοῦ σῶμα τους. Καί πιστεύω πὼς γράφο με μεγάλη χαρὰ μου. Τί γράφο; Σκόρπια πράγματα. Κέραμοι καί πλίνθοι ἀτάκτως ἐσφιμμένα...

Ὅ,τι γράφο, δὲν τὸ γράφο με καμμιὰ ἀπολύτως ἀξίωσι. Ἐτσι πιστεύω νὰ συνεχίσω τὴν συνεργασία μου στὰ «Γράμματα». Θὰ σοῦ δίνω μερικὲς σκέψεις μου ἅπ' τὴ ζωὴ καί ἴσως κι' ἀπὸ τὸ... θάνατο. Καλῆς, καλῆς, αὐτῆς θάνε. Δὲν μπορεῖ κανείς νὰ σκεφθῇ περισσότερο ἅπ' ὅ,τι μπορεῖ νὰ σκεφθῇ.

Ἐγὼ δὲ τὴν πεποιθῆσι πὼς καμμιὰ κριτικὴ δὲν θὰ σταματήσῃ στῆς σκέψεις μου αὐτῆς, τῆς ὁποῖες γράφο ἔξ ἄλλου γιὰ νὰ παύσουν, ἐπὶ τέλους, νὰ με θεωροῦνε εὐθύμιο ἄνθρωπο. Ἄν τὸ κατορθώσω αὐτὸ, θὰ τὸ ὀφείλω στὰ «Γράμματα». Γιατί ὅπου ἄλλοῦ κι' ἂν ἔγραφα ἐδῶ στὴν Ἀλεξάνδρεια, θὰ πέρανε τὰ γραφόμενά μου γιὰ εὐθυμογράφημα, καί ἂν ἀκόμη ἦταν ἐπιτάμιος θεῖνος. Καλλίτερα, ἀγαπητέ μου Πάργα, νὰ βγῇ τὸ μάτι σου — δηλαδὴ τὸ δικό μου... ἐννοεῖς — παρὰ τὸ ὄνομά σου. Ἄριστο μὲν ἐπίθετο, κάκιστο δὲ ὄνομα — κατὰ τὴν ἀντίληψί μου.

Ἄλλὰ φτάνει!...

Λικός σου
ΑΡΙΣΤΟ

Οι άνθρωποι που καταδιώκονται περισσότερο από τον κόσμο, είναι οι έρρασταί. Καί όμως όλοι άνεξαιρέτως παραδέχονται ότι τό γλυκύτερο και ώραιότερο πράγμα είναι στή γή είναι ό έρωσ—άλλά όχι, φαίνεται, και οι έρρασταί !...

✱

Στό θέατρο, όταν χειροκροτή ό κόσμος, δέν ξέρεις ποτέ ποιόνα χειροκροτεί, τόν ήθοποιό ή τόν συγγραφέα ; Γιατί πολλές φορές ό δεύτερος γράφει ήλιθιότητες κι' ό πρώτος τής λέει όμορφα.

✱

"Όταν βλέπουμε μιá πόρνη, δέν σκεπτόμαστε ποτέ νά διερωτηθούμε γιατί έγεινε πόρνη, αλλά τήν εξετάζουμε σύμφωνα με τήν τωρινή της κατάστασι. Κ' έτσι τήν άδικούμε πάντα.

✱

Κάποιος μαστροπός, θεωρούμενος άπ' τήν κοινωνία έντιμος άνθρωπος, μου έλεγε κάποτε : «Σου όρκίζομαι στόν άνδρισμό μου». Δέ φταίει γι' αυτό ό ίδιος. Φταίει ό κόσμος, που τόν άναγκάζει νά όρκίζεται έτσι.

✱

"Όσοι όρκίζονται λίγο, είναι άνθρωποι που λένε κάποτε αλήθεια. "Όσοι όρκίζονται πολύ, ψεύδονται διαρκώς. Καί όσοι δέν όρκίζονται ποτέ, αυτοί είναι οι πειό φιλαλήθεις, μολονότι ό κόσμος δέν τούς πιστεύει ποτέ.

✱

Η ήλιθιωμένες γυναίκες θέλουν νά μιμηθούν τής νέες. Άλλά καμμιά νέα δέν θέλει νά μιμηθί τής ήλιθιωμένες. Αυτό δέν τής θίγει άρά γε ;

✱

Λένε γιά έναν άνθρωπο : αυτός είναι κουτός. Καί λένε γιά έναν άλλον : αυτός είναι έξυπνος. Άλλά δέν ξέρουν άν πράγματι ό πρώτος είναι κουτός κι' ό δεύτερος έξυπνος.

✱

"Όταν κάνουμε μιá κακή πράξι, μετανοιόουμε. Δέν είναι όμως καλλίτερα νά μετανοιόουμε... πριν ;

✱

Η γυναίκες φκισιδώνονται και όταν είναι νέες και όταν είναι γεηές. Στην πρώτη περίπτωση βρίφονται, γιά νά προσελκύουν περισσότερο τόν άντρα. Στη δεύτερη, γιά νά τόν άπομακρύνουνε...άθελα.

✱

Τό νά πολεμά κανείς είναι ώρατο... μόνο γιά τούς άλλους.

✱

Λένε γιά ένα νόσημα : Αυτό είναι άνιάτο. Καί λένε γιά ένα άλλο : Αυτό γιατρεύεται εύκολα. Καί όμως πολλές φορές ξη κανείς με τό πρώτο και πεθαίνει με τό δεύτερο.

✱

Οί μεγάλοι άντρες λένε τής μεγαλείτερες εύφύιες και τής μεγαλείτερες βλακεις.

✱

"Όταν λένε σε τρίτο μιá πικρή αλήθεια λέμε : Καλά του τά είπε. "Όταν τήν λένε σ' έμάς, γινώμαστε έξω φρενών.

✱

Η στερεώτερη και βαθύτερη άγάπη είναι εκείνη που άρχισε από πραγματική φιλία που δέν έδειχνε καθόλου πως μπορούσε νά γίνη έρωσ. Η άγάπη αυτή έχει μέσα της δυό δυνατά συστατικά : τή φιλία και τόν έρωτα. "Όταν κáη νά φύγη ή πρώτη, τήν συγκρατεί ό δεύτερος, και τό ενάντιο.

✱

Η γυναίκες τρελλαινούνται γιά τούς ήρωες όταν και οι ήρωες τρελλαινούνται γι' αυτές.

✱

Η ήδονή είναι πάντοτε ώραία και όταν άκόμη φέρνει τόν θάνατο.

✱

Οί άνθρωποι διαβάζουν, ως επί τό πλείστον, γιά νά διασκεδάσουν έφ' όσον διαβάζουν και όχι γιά νά μαθαίνουν. Γι' αυτό, μόλις τελειώσουν ένα βιβλίο, δέν θυμούνται παρά μόνο τόν τίτλο του. Πολλές φορές ούτε αυτόν.

✱

"Όταν είναι κανείς 20 χρόνων, του άρέσει νά έρωτοτροπή με μεγάλες γυναίκες. "Όταν όμως ό ίδιος γίνη μεγάλος, θέλει νά έρωτοτροπή με κορίτσια. Καί στής δυό περιπτώσεις ή ήδονή είναι ή ίδια, άφου έξίσου τέρεται ό άντρας.

✱

Πολλές φορές βλέπουμε έναν άνθρωπο φύσει κακό, νά γίνεται καλός. Καί λέμε : «Πώς διορθώθηκε !» Έχουμε όμως άδικο. "Ο άνθρωπος αυτός εξακολουθεί νά είναι κακός, άλλ' ή άνάγκη τόν έκαμε νά πλαστογραφήση τήν καλωσύνη. Κ' έτσι, κάνει ένα καλό και τό βλαστημά μέσα του.

✱

Γιά νά καταλάβη κανείς άν μιá γυναίκα τόν άγαπή πράγματι, πρέπει νά παύση νά τής κολακεύη τής αδυναμίες της.

✱

Δέν πρέπει ν' άπορούμε όταν ένας δειλός άνθρωπος τύχη νά κάμη καμμιάν ήρωϊκή πράξι. Δέν θά πη ότι έλαυσε νά είναι δειλός, άλλ' άναγκάσθηκε νά γίνη ήρωσ.

✱

Καμμιά γυναίκα όταν βάρεται δέν υποθέτει ότι τήν καταλαβαίνει ό άλλος.

✱

Οί σύζυγοι που δέν μαλλώνουν ποτέ είναι, ως επί τό πλείστον, εκείνοι που ενδιαφέρονται άμειβαίως διά τρίτους.

✱

Μιá πολύ μεγάλη ήλιθιότης έχει ένίοτε τόση όμορφιά όση μπορεί νάχη και μιá εύφύια.

Στὸ Παρίσι, ἐκδίδεται τώρα τελευταία, μιά σειρά, ἀπὸ βιβλία, ποὺ μιλοῦν γιὰ τοὺς Νοτιοσλαβούς. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ βιβλία, πέρνουμε, ὅ,τι σχετικό μὲ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς, ἐνδιαφέρει τὰ γράμματα.

Ἡ Νοτιοσλαβικὴ φιλολογία, ἀρχίζει τὸν IX αἰῶνα, ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, μετέφρασαν τὰ λειτουργικὰ βιβλία, στὴ Σλαβικὴ γλῶσσα, καὶ οἱ μαθηταὶ τοὺς, σκόρπισαν, στὴ Βαλκανικῇ, τὰ κηρύττον τὸ χριστιανισμό. Σχεδὸν σύγχρονα μ' αὐτοὺς, δέξαιτο καὶ ἐνδέκατο αἰῶνα, σημειώνονται στοὺς Σλοβήνους, τὰ «Φιλολογικὰ μνημεῖα τοῦ Φρίεσιγκ» λειτουργικαῖς ὁμιλίαις, σὲ λαϊκὴ γλῶσσα. Ἀργότερα, (13—15 αἰῶνα) ἡ φιλολογικὴ παραγωγή ἐκδηλώθηκε ζωηρῇ, μέσα στὰ μοναστήρια, τοῦ παλινοῦ Σερβικοῦ Κράτους, ὅπου νέοι μεγάλων οἰκογενειῶν, πρίγκηπες καὶ καμμιὰ φορὰ βασιλεῖς, ποῦχαν σπουδάσει, τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογία στὸ Βυζάντιο, ἀποτραβιόνταν καὶ ἐργάζονταν, νὰ μεταδώσουν τὰ γράμματα στὸν τόπο τους. Ἐγραφαν τότε, τὴν ἴδια γλῶσσα μὲ τοὺς Κροάτις, ἀλλὰ, μεταχειρίζονταν, τὸ Κυριλλικὸ ἀλφάβητο. Ἔτσι ἡ Σερβικὴ φιλολογικὴ παραγωγή, πλουτίζεται, στὸ μεσαίωνα, κατ' ἀπομίμησι, πρὸς τὴ Βυζαντινὴν, καὶ παρουσιάζεται, ὡς δογματισμός, πολεμικὴ, ἐξήγησι, μυστικισμός, ρητορικὴ, φιλοσοφία, ἀστρονομία, εἴτε σὲ πρωτότυπη ἐργασία, εἴτε, καὶ εἶναι ἡ περισσότερη, σὲ μεταφραστικὴ τῶν Βυζαντινῶν θρησκευτικῶν. Μεταφράστηκαν, ἀκόμα, ὁ «Τροϊκὸς πόλεμος», «Βασιλαῦ καὶ Ἰωσαφάτ», «Τριστάνος καὶ Ἰζώλδη», Αἴσωπος, Σολομών κτλ. Ἀπὸ τὰ πρωτότυπα τῆς ἐποχῆς, ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε, ἰδιαίτερα τὸ «Ζακονίζ» ἔργο νομοθετικό, ποὺ κρῖνει τὴν ἀρχαία Σερβικὴ δικονομία, καὶ περιέχει νόμους τοῦ αὐτοκράτορος Ντουσιάν. Στὸν ἴδιο καιρὸ, ἀναφαίνεται στὴν Κροατία καὶ Δαλματία τὸ μυθιστόρημα καὶ διήγημα, (Τὸ Ὄραμα τοῦ Τυνδάλ, Κάτων ὁ Σοφός, κτλ.) ἡ ἱστορία, τὸ δίκαιον. Οἱ Σλοβῆνοι, δὲν σημειώνουν, τίποτε, γιὰ αὐτὴν τὴν ἐποχὴ.

Ἡ τέχνη, ἐκδηλώνεται στοὺς Σέρβους, στὰ ἐκκλησιαστικά, μαρμάρινα καλλιτεχνικὰ κτίρια (μιλοῦμε πάντα γιὰ τὸν 13—15 αἰῶνα), ποὺ μᾶς δείχνουν ἀκόμα, ὡς σήμερα, τὴν πλούσια καλλιτεχνικὴ φαντασία, τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καθὼς καὶ σταῖς ἐκκλησιαστικαῖς εἰκόνας, μὲ τὴ θαυμάσια ἐναρμόνησι τῶν χρωμάτων.

Ἡ Κροατία καὶ Δαλματία, δὲν ἔμειναν πίσω στὴν τέχνη. Τὸ καλλιτεχνικὸ μοναστήρι, Ντομπροβνίτ Ραγκούσας, εἶναι ἔργο καλλιτέχνητος Νοτιοσλαβοῦ (14ος αἰῶνας). Ἔργα, ἐπίσης, γλυπτῶν Νοτιοσλαβῶν, εἶναι, ἡ ὄραία εἰσοδος, τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου εἰς Τρογύρ, καὶ ἡ πόρτα τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Σπαλάτου. Ἀρκετὴ ἐπίσης ἀνάπτυξι τῆς καλλιτεχνίας, στὴν ἴδια ἐποχὴ, παρατηρήθηκε στοὺς Σλοβήνους.

✽

Ἡ ἀναγέννησι, ἄρτισεν ἀνεπηρέαστους τοὺς Νοτιοσλαβούς, γιατί ἦταν

* ΣΗΜ. ΓΡΑΜ. — Τὸ σημείωμα τοῦτο βασίζεται στὰ ἐξῆς βιβλία ποὺ στάλθηκαν στὸ περιοδικὸν μας:

Ivan Krek: Les Slovènes (Félix Alean, 1917, fr. 1).
Histoire Yougoslave (Plon-Nourrit & Cie, 1916, fr. 0,50).
Les Lettres, les Sciences & les Arts Yougoslaves (Plon-Nourrit & Cie, 1916, fr. 0,50).

καὶ αὐτοὶ, σκεπασμένοι, ἀπὸ τὸν ἴδιο σκοτεινὸ πέπλο, μὲ τὴν Ἑλλάδα, τῆς Τούρκικης κυριαρχίας, ποῦτινε κάθε εὐγενικὰ τάσι. Ὅπου δὲν ἔφτασε ἡ δεσποτεία, ἐκεῖ παρατηρήθηκε μεγάλη πρόοδος. Ἡ Ραγούσα, πλούσια καὶ ἐλεύθερη δημοκρατικὴ πολιτεία, ἦταν κέντρο πολιτισμοῦ. Ἡ Ἱταλικὴ ἀναγέννησι, τῆς μετὰδοκε καλλιτεχνικαῖς τάσεις καὶ ὄρεξι γιὰ κλασσικαῖς μελέταις. Ὅπως πάντα ἡ εὐπορίας οἰκογένειαις, ἔστειλαν τὰ παιδιά τους, στὸ πανεπιστήμιον τῆς Πάδονας. Τότε, γεννήθηκε, καινούργια φιλολογία, κατ' ἀπομίμησι τῶν Ἱταλῶν, σὲ γλῶσσα σερβοκροατικὴ καὶ ἀναφέρουμε τοὺς λυρικοὺς Μπεντσετίτς, Ντιτίτς, τοὺς κλασσικοὺς Ρανγίνα, Ζλαταρίτς κτλ. Ἡ ἐπίδρασι τοῦ Δάντε, ἦταν πολὺ μεγάλη καὶ πολλοί, προσπάθησαν νὰ τὸν μιμηθῶν, καθὼς ὁ Βετρανίτς (16ος αἰῶν). Ἡ σατυρικὴ ποίησι (Τσουβράνοβιτς), τὸ ἔπος (Γκοούντουλιτς) τὸ δράμα, ἡ βουκολικὴ ποίησι, ἀντιπροσωπεύονται ἀρκετᾶ, σὲ πρωτότυπο καὶ μεταφραστικὴ (τοῦ Σοφοκλῆ καὶ ἄλλων) ἐργασίαι. Ἡ ἐπιστήμεις, ἔχουν ἐπίσης τοὺς ἀντιπροσώπους των, τὸν Στόγκοβιτς (θεολογία), Κούνιτς καὶ Ζαμάνγια (φιλολογία), Κριγιέβιτς (ἱστορία), Μπαντοῦρι (ἀρχαιολογία), Γκοῦτσετς (πολιτικαῖς ἐπιστήμεις), Μπαλγίβι (ιατρικὴ), Ρογιέρο Μπόσκοβιτς (γνωστὸς φυσικομαθηματικῶς). Ἀνάλογη ἐκδήλωσι, παρατηρήθηκε, τὴν ἴδια ἐποχὴ, στὴ Δαλματία, σὲ Σερβοκροατικὴ γλῶσσα καθὼς καὶ στὴ Βοσνία. Στὴ Σλαβονία, κατὰ τὸν 16ο αἰῶνα, ἡ Θρησκευτικὴ Μεταρρύθμισι, ἔδωκε ἀρκετὴ ὄθησι, στὰ γράμματα. Ὁ Σλοβῆνος Τρυβάρ, μιμούμενος τὸν Λούθηρο, τύπωσε θρησκευτικὰ βιβλία σὲ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ μετέφρασε τὸ Εὐαγγέλιο. Ἀλλὰ σύντομα, ἡ καθολικὴ ἀντίδρασι, ἐπνίξε τὴν ὄθησι αὐτή.

✽

Τὰ νεότερα χρόνια (19ος—20ος αἰῶνας), εἶναι πλουσιώτερα, σὲ φιλολογικὴ παραγωγή. Οἱ λαοί, ἀπελευθερωμένοι παῖα, ἀπὸ τοὺς Τούρκους, μποροῦν νὰ σκεφθῶν καὶ κατὰ ὑψηλότερο. Ἡ μεσημβρινὴ Οὐγγαρία, ἡ ἐλεύθερη Σερβία, τὸ Μαυροβούνιο, ἡ Βοσνία—Ἐρζεγοβίνη, προσέδεδουσαν ἀρκετὰ, μάλιστα ἡ πρόοδος αὐτή, στὰ γράμματα, ἐπῆρε ἐθνικὴ χροιά. Ἰδρύθησαν σχολεῖα, βιβλιοθηκαῖς, τυπογραφεῖα.

Ὁ Κάτσιτς δημοσίεψε (1756) τὴν ἱστορία τῶν Νοτιοσλαβῶν, σὲ στίχους καὶ γλήγορα τὸ ἔργο του, ἔγινε δημοτικὸ. Στὴ Σλαβονία, ὁ Ρέλκοβιτς, μὲ τὴν ἔμμετρη «Σάτυρα» (1762) χτύπησε, διὰ τὰ ἐλαττώματα τῆς φυλῆς καὶ ὠφέλησε σπουδαία, τοὺς συμπατριώτας του. Στὴ μεσημβρινὴ Οὐγγαρία, ὁ Ὀμπράδοβιτς, ὁ αὐτοσχέδιος αὐτός, μεγάλος συγγραφεύς, ὁ Φραγκλίνος τῆς φυλῆς, δημοσίεψε πολλὰ περὶ ἔργα, δείχνοντας, τὸν τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι, τὴν ἀνάγκη τῆς σπουδῆς, καὶ ἄρτινε νὰ φανῆ, ὅτι οἱ Σέρβοι, Βόσνιοι, Μαυροβούνιοι, Κροάται, Δαλματοί, Σλοβῆνοι, εἶναι ὁ ἴδιος λαός.

Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἀνεφάνηκαν στὴ Σερβία, ὁ Ὀβράδοβιτς, γιὰ νὰ κηρύξῃ, τὴν ἐθνικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνότητα καὶ ὁ Καραντσιτς, τὴν ἐνότητα τῆς γλώσσας. Ὁ Καραντσιτς, διάδοκε, ἀντὶ τοῦ μέγιστο τότε, ρωσο-σερβο-σλαβικοῦ μίγματος, τὴν γλῶσσα, ποὺ μιλοῦσε ὁ λαός. Ἀγωνίσθηκε πενήντα χρόνια (1814—64) γιὰ τὴν ἐπιζωότησί τῆς 2^{ης} ἔγραψε, τὴν γραμματικὴν τῆς νέας αὐτῆς γλώσσας, λεξικόν, δημοσίεψε λαϊκὰ ποιήματα, ὡς δείγμα γλώσσας, ἔδωκε κανόνες τῆς ὀρθογραφίας τῆς, καὶ πέτυχε νὰ διαρρυθμίσῃ καὶ δώσῃ ἐθνικὴν χροιά, στὴ Σερβικὴν φιλολογία. Σύντομα, τὴν μεταρρυθμισμένην αὐτὴν γλῶσσα, παραδέχθησαν οἱ Κροάται, ἀντὶ τῶν ἀναδό-

ριστων ιδιοματων. Εις την Ἀγγράμ, κέντρον των Κροατων, ὁ Λουδβετ Γκαϊ, τελειοποίησε τὴ γλῶσσα καὶ συνέσφιξε τοὺς Σερβοκροατικούς δεσμούς. Ἀμέσως ὕστερα, ὁ Σλοβήνος συγγραφέας Στάνκο Βράζι, υιοθέτησε, τὴν τελειοποίησι τοῦ Γκαϊ καὶ παραδέχθη τὴν Σερβοκροατικὴν, ὡς φιλολογικὴ γλῶσσα των Σλοβήνων. Οἱ ἄλλοι Σλοβήνοι συγγραφεῖς, μεταχειρίσθησαν τὸ ἰδιώμα των. Ἀλλὰ ἀσυναίσθητα ὕστερα, ἔλασαν ἐπίδρασι τῆς γλῶσσας τοῦ Γκαϊ, μάλιστα ὁ Βλέουεϊς, ἐργάσθη πολὺ, νὰ πλησιάσῃ, τὸ Σλοβηνικὸ ἰδιώμα, μετὰ τὴν Σερβοκροατικὴν, καὶ νὰ γίνῃ παραδεχτὴ ἢ ὀρθογραφία τοῦ Καρανταίτ-Γκαϊ. Ἔτσι, ἡ Νοτιοσλαβικὴ φιλολογία, πέρνει μορφὴν στερεὰ καὶ ὕγιη. Ἐνῶ ἐπιρραῖζεται πολὺ, ἀπὸ τὴν φιλολογίαν τῆς Δύσης, ὁμοῦ διατηρεῖ ἔθνηκὴν χροιά καὶ μᾶς δίνει ἔργα ἀριετῆς ἀξίας. Εἰς τὴν ποιήσιν, ἀναδειχεται ὁ Σέρβος Πετάρ Πέτροβιτς Νγιέγκο, ποὺ μπορεῖ, νὰ συγκριθῇ, μετὰ τὸν Βύρωνα, Πούτσιν, Γκαίτε, ὁ Κροάτης Μαζούρανιτς, ὁ Σλοβήνος Πρέσσερν. Μποροῦμε, στοὺς λαμπροὺς αὐτοὺς ποιητάς, νὰ προσθέσωμε τοὺς: Ραδίτσεβιτς, Ἰβάνοβιτς, Γιάκοβιτς, Ἰλίτς, Σέρβους Πρεράδοβιτς, Κραγιέβιτς, Κροάτης Γιένκο καὶ Ἀσκερ, Σλοβήνους τοὺς ἀκόμα νεότερους: Ντούτσιτς, Βίτριτς, Ναζόρ, Κέτε, Ζουπαντσιτς, τῶν ὁποίων, τὰ κομμὰ ποιήματα, ἂν ποτὲ μεταφραστοῦν, θὰ δεῖξουν πολλὴ πρωτοτυπία.

Τὸ ρωμάντισσος καὶ διήγημα, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι τῶν Γάλλων καὶ Ρώσων, προώδευσεν σημαντικά. Ἐπίσης τὸ θέατρο, κωμωδία (Γιοζινοβιτς, Σένοα), ἱστορικὸ δράμα, ἔκαναν καὶ κἄνον, πολλὰς προόδους, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι, πάντα, τῶν Ρώσων καὶ Γάλλων συναδέλφων των.

Ἡ κριτικὴ, ἰδιαίτερα καλλιιεργεῖται κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Saint Beuve, Taine, Lemaitre. Οἱ κριτικοί, διακρίνονται, γιὰ τὸ λεπτὸ γούστο τους, τὴν πλατεῖαν πνευματικὴν μορφωσὶ καὶ πλούσιον καλοδοουλεμένο style. Οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι εἶναι ὁ Νέδιτς, Πόποβιτς, Σκέρλιτς.

✱

Γιὰ νὰ συμπληρωθῇ, ἡ σύντομη αὐτὴ μελέτη, πρέπει νὰ γίνῃ λόγος, γιὰ τὴν Λαϊκὴ Νοτιοσλαβικὴν ποιήσιν.

Ὁ Ἰταλὸς κληρικὸς Φόρτις, εἰς τὸ βιβλίον του «Ταξείδια εἰς τὴν Δαλματία» μίλησε πρῶτος, γιὰ τὴν λαϊκὴν αὐτὴν ποιήσιν καὶ μετέφρασε (1774) τὸ Χάζαν Ἀζίνικα. Ἀργότερα, ἄλλοι, μετέφρασαν πολλὰ Νοτιοσλαβικὰ τραγοῦδια.

Στὴ Γερμανία, ἄρσαν πολὺ τὰ λαϊκὰ τραγοῦδια. Ὁ Γκράμ, ὁ διάσημος φιλόλογος, ἔγραψε στὰ 1824: «Ἐγὼ τρεῖς τόμους ἀπὸ λαϊκὰ σερβικὰ ποιήματα, τὸ ἓνα καλλίτερον ἀπ' τὸ ἄλλο· ἢ ὁμορφιά τους εἶναι Ὁμηρικὴ ὡς πάη, νὰ χαθῇ μπροστά τους, ἢ γερμανικὴ λαϊκὴ ποιήσιν». Τὸ τραγοῦδι γιὰ τὴν ἰδρυσὶ τοῦ Σκούταρι εἶναι «τὸ συγκινητικώτερον τραγοῦδι ποὺ αἰσθάνθηκα» ἔλεγε ὁ Γκράμ. Ἐπίσης, πολὺ ἐνδιαφέρθηκε, γιὰ τὴν ποιήσιν αὐτὴ, ὁ Γκαίτε. Μετάφρασε τὸ Χάζαν Ἀζίνικα καὶ μιλοῦσε, πάντα ἐπαινετικά, γιὰ τὴν λαϊκὴν ποιήσιν. «Υπάρχον ποιήματα, ποὺ μποροῦν νὰ συγκριθοῦν, μετὰ τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων» ἔλεγε.

Ἡ Γαλλία καὶ αὐτὴ, ἐνδιαφέρθηκε, γιὰ τὴν λαϊκὴν ποιήσιν. Ὁ Nodier μετέφρασε τὸ Χάζαν Ἀζίνικα, ὁ Merimée, στὴν Κοζζά, μιμήθηκε τὴν Σερβικὴν λαϊκὴν ποιήσιν. Τὸ περιοδικὸ Globe, ὄργανο τῆς Ρωμαντικῆς Σχολῆς, δημοσίευσεν πολλὰς μεταφράσεις, καὶ πολὺς λόγος ἔγινε, στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Παρισιοῦ (1831-2) γιὰ τὴν Σερβικὴν λαϊκὴν ποιήσιν.

Ἐπίσης, πολὺ ἐνδιαφέρθησαν, οἱ Ἄγγλοι, Ρῶσοι, Τσεχοί, Πολωνοί. Ὁ W. Scott, ἄρχισε νὰ μεταφράζῃ τὸ Χάζαν Ἀζίνικα.

✱

Στοὺς διζοὺς μας, σημερινούς καιροὺς, τρία σπουδαία, φιλολογικὰ κέντρα, ἀναφέρονται. Τὸ Βελιγράδι, Ἀγγράμ καὶ ἡ φιλολογικὴ ὁμάδα τῆς Λουμπλιάνα. Σ' αὐτὰ τὰ κέντρα, ἐργάζονται, μετὰ ζήλον καὶ μέθοδον. Πολλὰ ὀνόματα εἶναι σήμερα, γνωστὰ εἰς τὴν Εὐρώπην, γιὰ τὴν εὐσυνείδητη, ἐργασία τους εἰς τὴν γλωσσολογίαν, ἱστορίαν (Νοβάκοβιτς, Ρεγιετάρ, Σμιτσιτς, Νοδίλο κτλ.), φυσικὴν (Νικόλα Τόστσιτς, Μιχάλλιο Πουπέν), μαθηματικὰ (Πέτροβιτς) γημεῖα (Λοζάνιτς), γεωγραφίαν (Σβίτζίτς), γεωλογία (Γιούζοβιτς), νομικὴ, πολιτικαὶς ἐπιστήμαις (Μπόσιτς, ἀριετὰ γνωστὸς στὸν κόσμον τῶν νομικῶν).

Γιὰ ταῖς ὀρεινὰς τέχνας (ζωγραφικὴ, μουσικὴ, γλυτικὴ), δὲν βρέθησαν, δυστυχῶς οἱ χρειάζομενοι ὑποστηρικταί. Μ' ὅλα ταῦτα, ἡ φυλὴ, ἔχει νὰ παρουσιάσῃ, πολλοὺς καὶ καλοὺς ἐργάτας. Γιὰ τὴν ζωγραφικὴν, τὸν Μποουκόβιτς, Γιοβάνοβιτς, Μέδοβιτς, Βίδοβιτς, Ἰβέκοβιτς, Κοβάτσεβιτς, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα, θαυμάζονται εἰς τὰ Salons τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Παρισιοῦ. Γιὰ τὴν γλυτικὴν, τὸν Μέστοβιτς, Ρόζαντσιτς, Βαλδέζ, Γιοβάνοβιτς, στὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τὸν Πλέσνικ καὶ ἄλλους.

Τὸ μέλλον, τῆς Νοτιοσλαβικῆς φυλῆς, εἰς τὴν μουσικὴν, τὸ προσέειπεν ὁ Πολωνὸς Μικιέβιτς, ὅτι οἱ Νοτιοσλαβοὶ, θὰ γίνον, ὁ μεγαλύτερος μουσικὸς λαὸς τοῦ Σλαβικοῦ κόσμου. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ἡ λαϊκὴ Νοτιοσλαβικὴ μουσικὴ ἐπέκρινε ταῖς Ραψωδίας τοῦ Λίστ, καὶ τὴν Βουκολικὴν Συμφωνίαν τοῦ Μπετόβεν.

κ.

ΣΤΑΧΥΟΛΟΓΗΜΑΤΑ.

Τὸ Σύμβολον τῶν «Γραμμάτων» ὁ Θεὸς Θῶθ. — Ἀπὸ τοῦτο τὸ φυλλάδιον τὸ περιοδικὸν μας — στὸ ξόφυλλόν του — θάχει ὡς σύμβολόν του τὸ θεὸ Θῶθ, ποὺ βλέπετε ἀριστερὰ, καὶ γιὰ τὸν ὅποιον ἀφήνομε νὰ μᾶς μιλήσῃ, μετὰ λίγας γραμμὰς, ὁ φίλος αἰγυπτιολόγος τοῦ Καιροῦ κ. Δ. Κύτικας.*

* Ὁ Θῶθ ἦτανε μιά ἀπὸ τὰς κυριώτερας θεότητες τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἴσως-ἴσως ἢ πρὸ τέλειαν ἀπ' ὅσας ἐδημιούργησε τὸ αἰγυπτιακὸ πνεῦμα. Ἐλατρεῦετο προπάντων εἰς Schimouno (τὸ σημερινὸ Ashmounein) καὶ εἰς Dumarhorou (τὸ σημερινὸ Damanhour). Στὶς παραστάσεις, τὸν βλέπομε, ἂν καὶ μετὰ ἀνθρώπινην μορφὴν, νὰ ἔχει κεφαλὴν ἴβιν, μετὰ κορῶνα ἓνα σύμπλεγμα πανσέλιου καὶ μισοφέγγαρον μαζί μετὰ τὸ φτερό, τὸ σύμβολον τῆς Ἀλήθειας. Κρατεῖ δὲ στὸ ἓνα χερὶ τὴν πινακίδα καὶ στὸ ἄλλο τὴν πέννα. Πολὺ σπάνια μᾶς παρουσιάζεται μετὰ τὴν μορφὴν κνυοκέφαλου.

* ΣΗΜ. ΓΡΑΜ. — Ἀπὸ τὸ κατοπινὸν φυλλάδιον μας θάρχίζομε νὰ δημοσιεύομε, ταχτικά, ἐνδιαφέρουσας μελέτας τοῦ κ. Κύτικα γιὰ τὴν Αἰγυπτιακὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὰ σχετικὰ τῆς.

Οί Αιγύπτιοι τὸν θεοφύσανε ὡς τὸ Θεὸ τῆς Φρόνησης καὶ τῆς Σοφίας· ὡς τὸ συγγραφεὶα ὄλων τῶν ἔργων ποῦ πραγματευόντουσαν τὶς ἀνθρώπινες καὶ θεῖες ἐπιστήμες. Κατ' αὐτούς, αὐτὸς ἀνακάλυψε τὸ σύστημα τῆς θεολογίας των, αὐτὸς διοργάνωσε καὶ κανόνισε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας.

Τὰ κείμενα τὸν περιγράφουσι ὡς τὸν ἐφευρέτη τῆς ἀστρονομίας καὶ τῆς ἀστρολογίας, τῆς ἐπιστήμης τῶν ἀριθμῶν, τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς Βοτανικῆς. Ἦταν ὁ κατ' ἐξοχὴν θεὸς τοῦ ἡμερολογίου· αὐτὸς σχημάτισε τὸ χρόνο καὶ γι' αὐτὸ ὁ πρῶτος μῆνας ἔφερε τ' ὄνομά του· αὐτὸς ἐχώρισε τὸ χρόνο σὲ ἐποχές. Μὲ λίγα λόγια αὐτὸς ἦταν ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἐφευρέτης κάθε ἐπιστήμης καὶ κάθε τέχνης. Ὡς τέτοιος ὁμοίως δὲ θέλησε νὰ μεταδώσει στὸ ἀδύνατο ἀνθρώπινο μνημονικὸ ὅλες τὶς πολύτιμες γνώσεις ποῦ τοῦ ἐδίδαξε. Γι' αὐτὸ ἀνακάλυψε τὴν ἀλφάβητο καὶ τὴν τέχνη τοῦ νὰ διαβάσει κανεὶς καὶ νὰ ἀγορεύει.

Ἐγραψε πολλὰ βιβλία ποῦ ἦταν ἡ πηγὴ ὄλων τῶν ἀνθρώπινων γνώσεων. Κατὰ τὸν Κλήμη τὰ βιβλία του ἦταν 42 καὶ χωρίζοντουσαν σὲ 6 κατηγορίες.

Οἱ τόμοι 1^{ος} ὡς τὸν 10^ο ἐπραγματευόντουσαν τοὺς νόμους καὶ τὴν μόρφωση τῶν ἱερέων.

Οἱ τόμοι 11^{ος} ὡς τὸν 20^ο ἐκανόνιζαν τὴν ὑπηρεσίαν τῶν θεῶν, δηλαδὴ τὶς θυσίας, τὶς προσφορὰς καὶ τὴ λειτουργίαν.

Οἱ τόμοι 21^{ος} ὡς τὸν 30^ο περιείχαν τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου, τὴ γεωγραφίαν καὶ τὰ ἱερογλυφικά.

Οἱ τόμοι 31^{ος} ὡς τὸν 34^ο ἐπραγματευόντουσαν διάφορα ἀστρονομικὰ καὶ ἀστρολογικὰ θέματα.

Οἱ τόμοι 34^{ος} ὡς τὸν 36^ο περιείχαν μιὰ συλλογὴ θρησκευτικῶν ἔργων.

Οἱ τόμοι 36^{ος} ὡς τὸν 42^ο ὁμιλοῦσαν περὶ ἰατρικῆς.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἰδιότητες τοῦ ἐξασφάλισαν ἓνα ρόλο μεγάλο στὰ διάφορα ἐπεισόδια τῆς Αἰγυπτιακῆς μυθολογίας καὶ μιὰ τιμητικὴ θέσιν στὸ ξόφυλλο τῶν «ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ».

Δ. ΚΥΤΙΚΑΣ

Ὁ «Νουμᾶς» καὶ τὰ «Γράμματα». — Ἐνα πρόχειρο σημεῖωμα τοῦ πρώην συνεργάτη μας α (κ. Ἀποστολόπουλου) ἔδωσε ἀφορμὴ στὴ «Δημοτικιστικὴ Ὀμάδα» τοῦ Καίρου νὰ μᾶς στείλει τὴν παρακάτω δημοσιευμένη διαμαρτυρία.

Εἴμαστε πέρα πέρα σύμφωνοι, μὲ ὅσα γράφουν οἱ φίλοι ὁμοϊδεάτες τοῦ Καίρου.

Φίλε Κύριε Στέφανε Πάργα,

Ἡ «Δημοτικιστικὴ Ὀμάδα», στὴν τελευταία της συνεδρίαση μοῦ ἀνάθεσε νὰ σᾶς γράψω τὶς ἀκόλουθες γραμμὲς, ποῦ εἶνε μιὰ διαμαρτυρία μας γιὰ ὅσα δημοσιεύσατε γιὰ τὸ «Νουμᾶ» στὰ τελευταῖα «Γράμματα».

Ὅχι τὴ διαμαρτυρία μας παρὰ τὴ λύπη μας θέλουσι νὰ σᾶς ποῦμε, τὴ λύπη ποῦ νιώσαμε σάν ἴδαμε ἓναν ὁμοϊδεάτη μας σὲ ἓνα δημοτικιστικὸ περιοδικὸ νὰ κρίνει ἐτσι, σάν ἓνας καθαρευουσιάνος, τὸ σταμάτημα τοῦ «Νουμᾶ».

Ὁ «Νουμᾶς» ἦταν ἓνα περιοδικὸ ποῦ στήθηκε καὶ στάθηκε μὲ ἓνα σκοπὸ: Νὰ πολεμᾷ τὴν Καθαρεύουσα καὶ νὰ ξαπλώνει τὸ Δημοτικισμό.

Τὸ σκοπὸν αὐτόν, ἐμεῖς φρονοῦμε, τότε κυνήγησε ὁ «Νουμᾶς» ὅσο ἀνθρώπινα ἦταν μπορετὸ.

«Μὰ φρονοῦμε κιόλας πὼς ὁ ἀγώνας δὲν πέρασε ἀκόμα, πὼς ἡ στιγμή (γιατὶ στιγμή;) δὲν ἔσβυσε καὶ πὼς ἡ δημοτικιστικὴ ἰδέα δὲν ἔπαυε νὰ τραβᾷ εἰς κόσμον. Γιαυτὸ καὶ κάνουμε τὴν ἐσχὴ ὄχι μόνον νὰ μὴ σταματήσει ὁ «Νουμᾶς» ἀλλὰ καὶ ὅσα ἄλλα δημοτικιστικὰ περιοδικὰ βγαίνουν ἢ θὰ βγοῦν, κοντὰ στὴ Φιλολογίαν νὰ ἔχουν γιὰ σκοπὸν τοὺς καὶ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὸ δημοτικισμό».

Μὲ φιλία καὶ ἐπόληση,
Ὁ Γραμματεὺς
ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΙΔΗΣ

Κ. Ν. Κωνσταντινίδη: Τὸ τραγοῦδι τῆς Ἡλιόκαλης, Ἀλεξάνδρ. 1917.— Ἄντις γὰρ ἄλλη κρίσις ἀναδημοσιεύουμε ἀπ' τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ, ποῦ κυκλοφόρησε μεταξὺ τῶν φίλων του ὁ ποιητής, τὴν ἀρχὴν τοῦ ποιήματος, ἐπιφυλισσόμενοι ἀργότερα, ὅταν θὰ τυπώσει καὶ τὰ ΒΑΛΣΑΜΑ, νὰ γράψουμε γιὰ ὅλο τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ κ. Κωνσταντινίδη.

Τ' ἀσπρογάλανα κύματα σχίζοντας
μὲ Ροδίτικο νιὸ τρεχαντήρι,
στὸ πανώριον νησί τοῦ Ἀπόλλωνα
πρὶ ροδίση ἢ ἀγγὴ θὲ ν' ἀράξω.

Κι ἄμα βγῶ στ' ἀκρογιάλι τ' ἀφρόχαρο,
στὴν ἀκρόπολιν ἐπάνω θ' ἀνέβω,
νὰ χουσσώσω τ' ἀνέκφραστον ὄνειρον
μὲ τοῦ ἡλίου τὶς πρώτες ἀχτίνες.

Τῆς ψυχῆς μου τὰ μάτια γλυκόφωτο
θὰ χαροῦν τ' ἀνθοστέφανον ἄστρην,
θ' ἀναστήσουν τὸ χαλκινὸ θρίαμβον,
τὴ λευκὴ τῶν μαρμάρων σεμνότη.

Τοὺς παιᾶνες τῆς νίκης θὰ νοιώσουνε
μέσ' τὰ τρίσβαθα οἱ ἄγνοϊ στοχασμοί μου,
στῆς σοφίας καὶ τέχνης τ' ἀπαύγασμα
θὰ λουστῆ ἡδονικὰ τὸ κορμί μου.

Στοὺς ναοὺς, τὶς παλαιότερες, τὰ θεᾶτρα,
τὶς μεγάλες μορφὰς θ' ἀντικρύσω,
μὲ κισσοὺς καὶ μὲ δάρφνες νὰ πλέκουνε
τῆς Ἡλιόκαλης νύμφης τὴ δόξιν.

Οἱ πρυτάνεις, οἱ ναύαρχοι καὶ οἱ ἄρχοντες,
θὰ συντάξουν ἀσύγκριτους νόμους,
ζηλευτὴ πολιτεία συθμιζοντας
ὅπου ὁ Δίας θὰ βρέξῃ χρυσόφι.

Τὰ Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα. — Τυχαῖα ἔπεσαν στὰ χέρια μου οἱ δύο τόμοι τῶν Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων (Α' καὶ Β'. Γυμνασίον) καὶ μὲ ἀπορία μου εἶδα νὰ μὴ δημοσιεύονται καὶ ποιήματα τοῦ Κ. Π. Καβάφη, ἀφοῦ βρισκονται ἐκεῖ μέσα ἔργα τοῦ Πορφύρα, Γρυπάρη, Παπαντωνίου, Μαλακάση, ποιητῶν τῆς αὐτῆς ἐποχῆς περίπου καὶ ὄχι μεγαλείτερης ἀξίας ἀπὸ τὸν Καβάφη.

Μ. Βάσσα : *Ψυχές Ποιημένες.*—« Δίχως τὴν ἀδεία τοῦ συγγραφέα, δὲν ἐπιτρέπεται ἡ παράστασις ». Avis aux intéressés.

Marcel Lebarbier : «*Poussières*», ἔκδοσι τοῦ περιοδικοῦ «*Les Humbles*», 4 Rue Descartes, Paris 1917, frs 1.—με πρόλογο τοῦ Α.—M. Gossez καὶ ξυλογραφίαις τοῦ Georges Guinegault.

Σημειώσεις, ἀναμνήσεις, κάποτε ἐνδόμυχες, συχνὰ ποιημένες ἀπὸ μελαγχολία, γραμμένες ἀπάνω στό νῆμα τῆς σκέψης, χωρὶς πολλή φροντίδα γιὰ τὴν ἀναγνωρισμένη στιχουργικὴ. Κι ὅλα αὐτὰ μᾶς τὰ προσφέρει ὁ ποιητὴς σὲ ποιήματα ἀνατριχιαστικῆς εὐκρινείας, παρμένα σὲ «σκόνες» ἀπὸ τὴ λήκυθιο τῆς ἀνάμνησης.

Ὁ κ. Lebarbier τραγουδαί τὸ γλυκὸ παρελθὸν σὲ στίχους ρυθμισμένους στὰ αἰσθαντικὰ κινήματα τῆς καρδιᾶς του, χωρὶς πομπώδικες ρίμες στό κενὸ τῆς σκέψης, οὔτε μονόχορδη μουσικὴ στὴ ρυθμικὴ φτώχεια τοῦ αἰσθηματοῦ.

Ὁ κ. Gossez λέγει στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου: «Νέος χτεσινός, ξαναβρίσκει, σφιγμένα στό χέρι του, ὄνειρα, ἔρωτες· λίγες σκόνες ἰριδένεις, μικρὸ σωρὸ μεγάλων σχεδίων, ἀτομεινάρια ἀληθινῶν θλίψεων, ἀναμνήσεις τῶν περασμένων πού ἔφυγαν καὶ πάνε...

«Αὐτὸ καὶ μόνο. Μᾶς τὸ δίνει μὲ ἀποκαλυπτικὴ χειρονομία ὅλη του τὴν ἐφηβικὰ ζωὴ, τόσο λίγη τώρα!

«Κι ὁμως αὐτὸ τὸ λίγο εἶνε ἡ ζωή».

Ἄφου ὁ ἀληθινὸς αὐτὸς ποιητὴς κ. Lebarbier μᾶς χάρισε ἤδη τὴν παραπονετικὰ «σκόνη» τῶν περασμένων, περιμένουμε νὰ μᾶς δώσει καὶ τὴ ζωὰ σάρκα τοῦ παρόντος. Μᾶς τὸ χρωστᾶται ἀφοῦ μᾶς λέει:

«Ἡ ζωὴ εἶν' ἐκεῖ—ἀτέραντη καὶ φωτεινὴ—πού σὲ προσμένει».

Καὶ γιὰ δείγμα τῆς ἀξίας του δημοσιεύουμε ἐδῶ τρία ποιήματα, πού μᾶς μετέφρασε ὁ φίλος «Ἐρασσιτέχνης»:

ΑΠΟΦΑΣΗ.

Ποιὸς τὸ λοιπὸν ὀμίλει γιὰ ἐλπίδα;

Ἄ! νόμιζες: «Αὔριο», πού θὰ μπόρεγες κ' ὅλα νὰ πεῖς,
Μὲ τῆς εὐτυχίας σου ἐμέθυες τὴ γεύση
Καὶ στὴν καρδιά σου ἔπαλλαν τὰ μελλόμενα φίλι!

Μὰ στὸ Μοιραῖο ἔμπροστά ὁ ἔρωτας τί εἶνε:

Καὶ τώρα, τὰ κλάματα φτάνουνε πιά
Κι' ἀφοῦ ἀνάγνητ' ἐστάθηκεν ἡ Μοῖρα,
Ἡ ψυχὴ σου ἄς ἀνυψοθεῖ γνωρίζοντας τὴ λήθη.

Η ΣΤΕΡΝΗ ΕΥΩΔΙΑ.

Βοῆκα ξανά,
Σ' ἐνὸς κοινοῦ λησμονημένου τὸ κενό,
Τὸ ταπεινὸ μῖτσο τῶν μαραιμένων ἀνθεμιῶν
Τῆς ὕστατης συνέντευξης στερνὰ λουλούδια.

Λεπτὴ, μιὰ θλιβερὴ καὶ κουρασμένη εὐωδιά
Ἀνάδευεν ἀκόμα...

ΣΚΕΨΗ.

ETO FRANCIS VIELÉ-GRIFFIN.

Ποιητὴ, ἀπλοῦτὸ παιδί,
Κάθε πού ἡ μελαγχολία
Θᾶνε μέσ' τὴν καρδιά σου καὶ στὰ τραγούδια σου καὶ τὲς ματιές σου,
Θὰ πεῖς

Πῶς εἶν' ἀκόμα ἡ θύμησι,
Ἡ πλανεύτρα εὐωδιά τῆς παλιῆς σου φίλης;

Θὰ πεῖς
Πῶς εἶν' ἀκόμα τῆς θλίψης σου τὸ θάμπος;

Ἄν σὲ ὀγορήτης ἡμέρα
Τ' ἀνθέμμα τὰ ὕστερνὰ θὰ δυσκολεύουνταν νὰ καοῦνε

Θὰ λίστευες ἐσὺ
Πῶς τὰ περασμένα σου εἶνε πού ζητοῦν νὰ ζήσουνε ἀκόμα;

Ἐμπρός! ποιητὴ,
Φτάνουνε τὰ ὀμιχλώδη τραγούδια,
Φτάνουν οἱ στίχοι στό φεγγαρίσιο φῶς
Ἐνας-ἕνας οἱ πόνοι σου ἔχουνε φύγει,
Μπροστά σου, μ' ἕνα ὕστατο κοίταζε βλέμμα.

Ἡ ζωὴ εἶν' ἐκεῖ—ἀτέραντη καὶ φωτεινὴ—πού σὲ προσμένει.

Gabriel Belot: *Le Bonheur d'aimer*, (Librairie d'action d'art de la gilde: Les Forgerons, Frs. 3.50). Ἐξὴ πρόξες στολισμένες μὲ 29 πρωτότυπες ξυλογραφίαις καὶ μὲ πρόλογο τοῦ Han Ryner.

Πῶς νὰ μὴν ἀγαπήσουμε τὸν Gabriel Belot—λέγει ὁ Rivière στό περιοδικὸ τοῦ «Soi-même»—ὅταν διαβάσουμε αὐτὲς τὲς λίγες σελίδες τοῦ *Bonheur d'aimer* ὅπου ὁ συγγραφεὺς μᾶς δίνει γυμνὴ τὴν εὐαγγελικὴ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου συμπαθητικοῦ. Ὁ G. Belot εἶνε ἀπλὸς σὰν τὸν ἀνεμὸ πού φυσάει, ἀνατριχιαστικὸς σὰν τὴ γλῶσσά τοῦ προῖτοῦ, ἄκακος ὅπως τὴν αἰγὴ πού ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν ἡρεμὴ θάλασσα.

Πρέπει νὰ διαβάσουμε αὐτὸ τὸ ἔργο, γιὰ νὰ αἰσθανθοῦμε ταυτόχρονα τὴ χαρὰ τοῦ συγγραφέα καὶ τὴν εὐχαρίστηση τοῦ καλλιτέχνη, γιατί οἱ 29 ξυλογραφίαις, πού στολίζουν αὐτὲς τὲς σελίδες, ἔχουν τὴν ἴδια ἐξαισία ἀπλότητα τῆς πρόξας πού συνοδεύουν. Ἀκολουθεῖστε τὸν συγγραφέα, ἀκολουθεῖστε τὸν καλλιτέχνη, ὅταν σᾶς περιγράφει τὸν βραδὺ εἰρητισμὸ τῶν καϊκιῶν, ὅταν σᾶς δείχνει τὴν ἀπελπισία τοῦ ταπεινοῦ σκυλιοῦ στὸν «Ἀδελφὸ τοῦ Ἄνθρωπο», τὲς θαυμάσιες γραμμὲς ἀνθρώπινης ἀπλότητος, μὲ τὲς ὁποῖες ἀνοίγει αὐτὸ τὸ βιβλίον ἐνὸς εὐκρινεοῦς καὶ καλοῦ ἀνθρώπου».

Han Ryner: *Le livre de pierre*, ἔκδοσι τοῦ περιοδικοῦ «*Les Humbles*» 4 Rue Descartes Paris, frs 1. 1917.—Οἱ σελίδες αὐτὲς εἶνε παρμένες ἀπὸ τὸ ἔξαντλημένον μυθιστόρημα τοῦ Han Ryner τὸ «*Ce qui m'en r'e*», πού εἶχε ἐκδοθεῖ τὸ 1893.

Ὁ Maurice Wullens, διευθυντὴς τῶν «*Humbles*», παρουσιάζει τὸ ἔργο αὐτὸ σὲ μιὰ σελίδα γεμάτη θαυμασμὸ καὶ ἐγγονομοσύνη πρὸς τὸν Han Ryner, πού τόσο εὐγενικὰ ὀπισθόρριξε πάντα τοὺς νέους.

Τέτοια ἔργα μένου ἀιώνιος νέα, ἀιώνιος ἐπίκαιρα.

Ένα πορτραίτο και στίχοι από τον Gabriel Belot, στολίζουν το βιβλια-
ράκι αυτό, με τη ζωή που έχουν μέσα τους.

Εκδόσεις του περιοδικού «Ce qu'il faut Dire». — Ελάσαμε δυό βι-
βλιαράκια του Genold: «Le Pourrissoir» και το «L'Eglise et la Guerre».
«Le Pourrissoir», έννοει τον τύπο τον πουλημένο. Περιττό να μιλήσουμε
γι' αυτό το θέμα, — είναι άρκετά συνημερό... Στο δεύτερο βιβλιαράκι, με πρό-
λογο του Sébastien Faure, ο Genold δείχνει με γερά επιχειρήματα, πώς η
ἐκκλησία δεν είναι μιὰ δύναμη ειρήνης.

Clement Chanteloube: La Méléé, έκδοση της Revue Littéraire
et Artistique, 1916, fr. 0,50. — Είναι ένα πολεμικό ποίημα με επιστολή-πρόλογο
του τέχνοκριτή Georges Turpin. Ο κ. Chanteloube άφισε την πατριωτική
ψυχή του να γράφει άπλως τους έκδικητικούς στίχους, που του ανέβαιναν
στά χείλη, και που άλλοι δε θα έγραφαν ίσως, γιατί είναι εφίμηροι.

Alfred Naquet. — Παλιός πρεσβευτής, γεροισιαστής, ο Πατέρας
του Διαυγίου* είδε από κοντά την πολιτική σοφός επιστήμον, έκρινε
πολύ βαθειά τα κοινωνικά προβλήματα και η εξέλεξή του τον ανέβαζε πάντα
πιο ψηλά από τους άλλους. Άν και ηλικιωμένος (πέθανε στα 82 του χρό-
νια) και φιλάσθενος, άφισε κάμποσες ανέκδοτες μελέτες. Μιά άπ' αυτές,
για τον πόλεμο, βρίζεται στα χέρια του συνεργάτη μας André Lo-
rulot, που θα τη δημοσιεύσει μόλις δοθεί η έλευθερία του λόγου.

Τα κυριώτερα του έργα είναι τα εξής: Application de l'Analyse
chimique à la toxicologie (1859), De l'allotropie et de l'isomerie
(1860), Principes de chimie (1865), De l'atomicité (1868), Précis de
chimie légale (1872), La République radicale (1873), Le Divorce (1877),
Questions constitutionnelles (1883), Socialisme collectiviste et Socia-
lisme liberal (1890), Temps futurs (1900), L'Humanité et la Patrie
(1901), Socialisme, Anarchisme et Revolution (με τη συνεργασία του
André Lorulot), κ. ά.

Léon Bloy. — Ο γνωστός καθολικός συγγραφέας Léon Bloy πέθανε σε
ηλικία 71 ετών. Είναι ένας τρομερός πολεμιστής, ένας άδικος και φανατικός
όπαδος της καθολικής ἐκκλησίας. Έξαισιος καλλιτέχνης, που η φιλολογική
άξία του έργου του ξεπερνά την άξία της σκέψης του.

Τα κυριώτερα έργα του είναι τα εξής: Le révélateur du globe.—Chri-
stophe Colomb et sa béatification future.—Sueur de sang.—La
femme pauvre.—Le mendiant ingrat.—Mon journal.—Je m'accuse.—
Les dernières colonnes de l'église, στο όποιο ο εξαγριωμένος καθολικός
στιγματίζει τον Brunetière, τον Huysmans, τον Bourget και άλλους.

* Από το περιοδικό «Par delà la Méléé» * μεταφράζουμε εδώ τις λίγες

* Ο E. Armand [είνε ήδη γνωστός στα «Γράμματα»] που διεύθυνε προ
του πολέμου το περιοδικό «Les Réfractaires» άρχισε από το Νοέμβρη του
1915 [τα οικονομικά του δεν του τό επέτρεπαν ενωρίτερα] να έκδιδει ένα
όργανο «Au delà de la Méléé» που από τον πέμπτον αριθμό μετατρέπεται
σε «Par delà la Méléé». Η εφημερίδα αυτή—γιατί βγαίνει σε σχήμα εφη-
μερίδας κάθε 15 μέρες πάνω κάτω—τιλοφορείται: «Ακρατική, Ατομι-
στική, έκλεκτική». Κι είναι τέτοια: δεν χτίζει την ιδεώδη μελλούμενη πο-

γραμμές με τις όποτες ο διευθυντής του E. Armand χαρακτηρίζει τον
Ιούδα Ίσκαριώτη.

«Εκείνο πούχω έναντίο σου, ω Ίούδα, είναι γιατί παρεόωκες τον
άνθρωπο της Γαλιλαίας εις τις Άρχές. Μπορούσες να τά χαλάσεις μαζί του,
να ξεφύγεις τη συμμορία, που άκολουθοσε τα βήματά του μορούσες ν'
αναλάβεις μιὰ προπαγάνδα, να διαδόσεις μιὰ διδασκαλία ενάντια στη δι-
κιά του, να τον αντίκρούσεις με τους συλλογισμούς σου, να τον καταβάλλεις
με το περιγέλοιο σου, να τον πολεμήσεις πρόσωπο με πρόσωπο, αλλά σύ τον
παρέδωκες, σύ τον έπρόδωσες στους έχθρους του. Και όταν έμετανοιώ-
σες η σ' έτυψε η συνείδησή σου η όταν έδοκίμασες δε ξερω πιο αίσθημα της
χαμέρπειας της ψυχής σου, που σ' έκαμε έτσι να ενεργήσεις, εκείνοι που σε
είχανε πληρώσει, δε σε άναγνώρισαν πλέον—όπως είναι συνήθεια για έναν πε-
ριφρονημένο κατάσκοπο. Γι' αυτό, ω Ίσκαριώτη, κάθε φορά που προφέρουν
τ' όνομά σου, μου φαίνεται πως άκούω, να ήχορν στ' αυτιά μου, τα κάλπικα
αργύρια—η άμοιβή του προδότη».

«L'idée Libre». — Από τον περασμένο Ίούλιο, ο πολέτιμος συνεργάτης
μας André Lorulot, άρχισε να ξαναβγάξει την «Idée Libre» * που είχε
σταματήσει από τις άρχές του πολέμου.

Το περιοδικό αυτό άσχολεται με τις επιστήμες, τη φιλοσοφία και την
κοινωνιολογία. Είναι ένα όργανο κοινωνικής εκπαίδευσης κι επιστημονικής
φιλοσοφίας. Κάθε του δημοσίευμα είναι γερό και μελετημένο.

Και με τί κόπο βγαίνει!: ο ίδιος ο έκδότης της τη στοιχειοθετεί και
την τυπώνει, δυό δυό σελίδες, σε μιὰ μικροσκοπική μηχανή, άπ' αυτές που
τραβούνε τα δοκίμια. Τη συστήνουμε.

Στο «Mercure de France» ο κ. J. W. Bienstock άφιερώνει ένα εν-
διαφέρον άρθρο, για τη Ρωσική επανάσταση. «Ο κόντες A. N. Τολστόη,
σε μιὰ θαυμασία επιστολή, που έστειλε εδώ και δέκα πέντε χρόνια, στον
Νικόλαον II, έλεγε, μ' έκείνο το προφητικό δώρο, χτήμα της μεγαλοφυΐας:
«Μεγαλειότατε, δεν υπάρχει συνομοσία κατά τούτου η εκείνου του ύπουργού,
κατά τούτου η εκείνου του δονκός η άλλης προσωπικότητας» δεν υπάρχει
συνομοσία, ούτε από σοσιαλιστές, ούτε από επαναστάτες, ούτε από άναρχι-
κούς, ούτε από μηδενιστές, υπάρχει η συνομοσία όλόκληρης της ρωσικής
κοινωνίας εναντίον όλου του πολιτεύματος που την πιέζει». Ο Τολστόη είχε
δίκαιο* το παλιό πολίτευμα κατέρρεψε γιατί έμεινε μονάχο του μονομένο
σ' όλη τη Ρωσία και μη βρίσκοντας πια κανένα στήριγμα, έγκριμνήστηκε
στο χάος». Ο κ. Wilson, έγραφε άλλοτε [Το Πολίτευμα, τόμ. II, σελ. 355]:

«Η σύγχρονη κυβέρνηση της Ρωσίας είναι άνόμαλη στη σημερινή Εύ-
ρώπη, τόσο όσο κι η Τουρκία—ένα καθυστερημένο παράδειγμα των πρωτο-
γενών εκείνων πολιτευμάτων με τα όποια η λοιπή Εύρώπη από καιρό έξώ-
φλησε».

Ο Τσαρικός άναχρονισμός έσβησε,—τελειωτικά, πρέπει να τό ελί-
ζουμε.

λιτεία, δε χροσώνει το χάρι στο λαό, κρίνει κάθε έξουσία, είτε δημοκρατική
λέγεται είτε σοσιαλιστική. Η εφημερίδα αυτή βοηθάει πολύ εκείνους που
θ έλουν ν' αναπτυχθούν και να βελτιωθούν.

* «L'idée libre», μηνιαίο περιοδικό. Συνδρομή για το έξωτερικό 4 φρ.
Διεύθυνση: André Lorulot, 3 Rue Louis Blanc, Saint Etienne. (Loire).

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΤΟΥ ΜΠΩΝΤΕΛΕΡ.

Κάτω από μιὰ μεγαλόπρεπη φοινιά και μέσα σ' ἤρεμο και γλυκό περιβάλλον λουλουδιῶν, μαζευτήκαμε ἕνα αὐγουστιάτικο δειλινό ἀφιερώνοντάς το εἰς τὴν ἀνάμνηση τοῦ ποιητῆ.

Πενήντα χρόνια περάσαν, ποῦ ἡ αἰώνια γαλήνη ἀκολούθησε τὴν ἀνήσυχη σκέψη τοῦ μεγάλου κληγῆ τοῦ ὠραίου και τοῦ ἀληθινοῦ, και τὴ μνήμη του τιμῶντας ἡ παρέα μας, ἔκανε φιλολογικὸ μνημόσυνο.

Και μέσα στοῦ ἀπλοῦ και ὠραίου περιβάλλον τοῦ κήπου τῆς ὁδοῦ Ἐλευσίνας, ἀκούγοντας νὰ μιλήσουν, ὁ Λάλας γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου δασκάλου, ὁ Πάργας γιὰ τὸ ἔργο του και ὁ Ἀποστολόπουλος γιὰ τὰ πεζὰ ποιήματά του, καθὼς και μετὰ τὸ διάβασμα τῶν ποιημάτων του, εἰμπορέσαμε νὰ χαίρεταισμε μετὰ πειότερη ἀγάπη τὸ ἡλιοβασιλεμα τῆς ἡμέρας ἐκείνης.

P.

ΑΙ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΤΩΝ "ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ".

Στὴν αἴθουσα τῆς Λαϊκῆς Βιβλιοθήκης, ἐδόθηκε μιὰ σειρά διαλέξεων, ἀπὸ συνεργάτες τῶν «Γραμμάτων».

Ὁ κ. Ἀποστολόπουλος μίλησε γιὰ τὴν πολύμορφη δίκη τοῦ Ναυπλίου, ὁ κ. Κεφαλινός γιὰ τὴν Διακοσμητικὴ, ὁ κ. Γ. Σκληρός γιὰ τὸν Τολστόϊ, ὁ κ. Λάλας περὶ τῆς Κοινωνικῆς θέσεως τῆς Γυναίκας και ὁ κ. Πάργας περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς δημοτικῆς εἰς τὰ σχολεῖα. Ἡ ποικιλία τῶν θεμάτων δείχνει ἀρκετὰ, ὅτι κανεὶς περιορισμὸς «συστήματος» δὲν ἐμπόδισε τὴν ἐλευθερία τῶν ὁμιλητῶν. Μετὰ τὴ μέθοδον αὐτὴ εἶναι βέβαιο, ὅτι καθεὶ διάλεξη χωριστὰ ἐκέρδισε σὲ ποιότητα, ὅτι ὅλες μαζί ἔχασαν ἴσως σὲ σκοπιμότητα. Πιθανὸν νὰ ἔλειπε κάποιος συντονισμὸς ὁμιλητῶν και ἀκροατηρίου — συντονισμὸς ποῦ ἐπιτυχεῖται ἀσφαλῆστερα μετὰ τὸ βιβλίον και τὸ περιοδικό, μεταξὺ τῶν ἀναγνωστῶν και γράφοντος.

Ὅπωςδήποτε μπορεῖ νὰ λεχθῆι ὅτι αἱ διαλέξεις τῶν «Γραμμάτων» ἐκίνησαν πρὸ πάντων τὸ ἐνδιαφέρον στενοῦ κύκλου λογογράφων. Ἡ πιστοποίηση αὐτὴ δὲν ἀφαιρεῖ τίποτε ἀπὸ μιὰ προσπάθεια, ποῦ ἀπατήθηκε ἴσως στὴν ἐκλογή τῶν μέσων τῆς ἐξωτερικεύσεώς της, ἀλλὰ δὲν ἀπαρνήθηκε τὴν ἐκλεκτικότητά, ποῦ πρέπει νὰ μένει κανὼν καθεὶ καλλιτεχνικῆς ἐκδηλώσεως.

δ.

ΚΑΘΕ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ ΜΑΣ ΕΙΝΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΓΙΑ ΟΣΑ ΓΡΑΦΕΙ.

ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΑΡΓΑΣ.

ΦΥΛΛΑΔΙΟ 38 - ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ.
ΤΟ ΤΥΠΩΜΑ ΤΕΛΕΙΘΕ ΣΤΙΣ 31 ΤΟΥ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΤΟΥ 1917 ΣΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ.

ΣΤΟ ΞΩΦΥΛΛΟ

ΤΟΥ ΦΥΛΛΑΔΙΟΥ ΑΡΙΘ. 38

ΔΙΑΦΟΡΑ. — Εἰς ὄσους θὰ μᾶς προμηθεύουν τὰ δυὸ τελευταῖα τεύχη τοῦ πρώτου τόμου τῶν «Γραμμάτων» θὰ τοὺς σταλεῖ δωρεάν ὁλόκληρος ὁ τέταρτος τόμος και εἰς ὄσους θὰ μᾶς στείλουν μόνον τὸ ἕνα τεύχος ἀπὸ τὰ δυὸ, θὰ τοὺς δοθεῖ ὁ μισὸς τέταρτος τόμος.

— Ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος τόμος τῶν «Γραμμάτων» πουλιῶνται ὁ καθένας φρ. 50, ὁ τρίτος τόμος φρ. 25.

Ἀγγέλλεται ἡ κρίνεται ἕνα βιβλίον ὅταν ἡ Σύνταξη λαβαίνει δὲν ὁ ἀντίτυπον.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ πουλιῶνται στὴν **ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ**, στὰ βιβλιοπωλεῖα: **ΔΑΡΔΑ**, Rue Mosquée Attarine, **ΝΤΑΦΩΤΗ** στὸν ἴδιον δρόμον. **ΣΤΟΥ ΣΑΟΥΛΗ - ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ**, Boulevard Ramleh. **ΣΤΟΥ ΝΕΡΑΝΤΖΗ**, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Τράπεζα τῶν Ἀθηναίων, Rue Cherif Pacha.

Στὸ **ΚΑΪΡΟ** στὰ βιβλιοπωλεῖα: **Ι. ΜΠΟΥΚΑ**, **ΛΙΒΑΔΑ & ΚΟΥΤΣΙΚΟΥ**.

Στὴν **ΑΘΗΝΑ** στὰ βιβλιοπωλεῖα: **ΕΣΤΙΑΣ**, **ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ & ΜΠΑΡΤ**, **ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ**, **ΚΟΥΚΛΑΡΑ**, **ΔΕΠΑΣΤΑ**.

Στὴν **ΚΡΗΤΗ**, στὰ Χανιά, στὸ βιβλιοπωλεῖο **ΦΟΡΤΣΑΚΗ**.

Στὴν **ΚΥΠΡΟ**, στὴ Λεμεσό, στὴ **ΒΙΒΛΙΟΜΠΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ**.

ARGUS de la PRESSE

Fondé en 1879

Le plus ancien bureau de coupures des journaux

«Pour être sûr de ne pas laisser échapper un journal que l'aurait nommé, il était abonné à l'Argus de la Presse, qui lit, découpe et traduit tous les journaux du monde, et en fournit des extraits sur n'importe quel sujet».
Hector Malot (ZUTE, p. 70 et 323)

L'Argus fournit les coupures extraites de plus de 14.000 publications, journaux et Revues de France et de l'Étranger, sur une personnalité ou un sujet, ainsi que les projets de travaux, avis d'adjudication, etc., etc.: simples échos ou articles techniques, à raison de 0.30 par article, à tarifs réduits pour grandes quantités ou à forfait.

Demander détails et autres conditions.

L'Argus de la Presse se charge de toutes les recherches rétrospectives et documentaires qu'on voudra bien lui confier.

L'Argus lit 14.000 journaux par jour.

Écrire 37, Rue Bergère, Faubourg Montmartre, PARIS. Adresse Télégraphique: Achambure-Paris. Téléph. 102-62.

ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑΣ

ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΣΤΑ 1908

Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Η ΟΠΟΙΑ
ΕΧΕΙ ΛΑΪΚΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟ ΜΕ ΕΙΣΟΔΟ

ΕΝΤΕΛΩΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗ

14 ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΤΟΜΟΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

❖ ❖ ❖ ❖ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ❖ ❖ ❖ ❖

Η ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΚΑΙ ΩΣ ΔΑΝΕΙΣΤΙΚΗ

ΑΝΤΙ ΜΙΚΡΗΣ ΣΥΝΤΡΟΜΗΣ

Τὰ «ΓΡΑΜΜΑΤΑ» συνιστοῦν θερμῶς τὴν ὑποστή-
ριξιν τοῦ κοινωφελοῦς ἔργου τῆς Λαϊκῆς Βιβλιοθήκης.

ΓΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ :

ΔΡΟΜΟΣ **SIDI METWALI** ΑΡ. 30.

ΟΔΟΝΤΟΪΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ ΚΥΡΙΩΝ ΒΑΘΗ

Τοῦ Ἀμερικανικοῦ Πανεπιστημίου Φιλαδέλφειας "PENNSYLVANIA"

ΕΝ ΚΑΪΡΩ

Ὁδὸς Abou-El-Sebaa, 8, Immeuble M. LEVY

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΛΙΝΙΚΗΣ ΕΝ ΤΑΝΤΑ

Ἀπέναντι National Bank of Egypt

Ἀπὸ τῆς 9 π.μ. — 1 μ.μ. Καὶ ἀπὸ τῆς 3 — 6 μ.μ.

Ἐκτελοῦνται ὅλα τὰ εἶδη τῶν Ἐμφράξεων. — Ἐφαρμογὴ ὄλων
τῶν χειρουργικῶν καὶ τεχνικῶν ἐργασιῶν.

Στερεότης, Ταχύτης, Ὁραιοτήτης ἀπαράμιλλοι.

ΤΙΜΑΙ ΛΟΓΙΚΑΙ

L'IDÉE LIBRE,

revue mensuelle (d'éducation sociale et de philosophie scientifique)
vient de publier ses numéros de Septembre et Octobre.

Abonnement, 3 francs, Etranger 4 Fcs.

Bureaux: ANDRÉ LORULOT, 3 Rue Louis Blanc à Saint-Etienne, (Loire.)

Voici le sommaire du numéro de Septembre [Envoi franco contre 0,30 c.]:

Science & Morale, par le Dr Legrain; *La Véritable Cause de la Guerre*,
par Robert Lanoff; *La Sérothérapie de la Tuberculose*, par J.-L. Delyy;
Reorganisation Scientifique des Sociétés, par A. L.; *Autodémocratie*, par
F. Baudoïn; *La Misère, Les Logements ouvriers, Falcoolisme*, par Octave
Mirbeau; (*Revue critique, les périodiques, les livres récents*).

Sommaire du numéro d'Octobre:

L'Alcoolisme par le vin, par L. Buis; *Felix le Dantec & Son Œuvre*, par
André Lorulot; *Nos Morts, (Raoul Robert)*, par Robert Lanoff; *Sur les
Origines Naturelles de la Guerre. (Discussion)*, par Madame Hollebecque;
La Reforme du Calendrier, par Frédéric Stackelberg; *Pour ou Contre le
Serum Antituberculeux*, par J.-L. Delyy; *Le Coin des Curieux, (Franklin et
les économies d'éclairage)*, par le Vieux Chercheur; *Les Deux Sarhommes,
(Nietzsche, Gobineau et l'Artiste)*, par G. de Lacaze-Duthiers; *Revue
critique, (les périodiques, les livres récents)*.

Ce qu'il faut dire...

Rédacteur principal:

SÉBASTIEN FAURE

Abonnement:

Paris et Départ^{ts}: Un an Fr. 6.—

Six mois > 3.—

Trois mois > 1,50

Etranger: Un an > 8.—

Rédaction et Administration:

BOULEVARD DE BELLEVILLE, 69

PARIS

par delà la mêlée

Paraît deux fois par mois.

Un numéro 10 c. — Extérieur 15 c.

Abonnement à la série de dix

numéros 1 fr. 50. — Extérieur 2 fr. 10

Adresse: PIERRE CHARDON

Route d'Issoudun. DÉOLS Indre

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ, ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ ΑΡ. 42

Πλουσία συλλογή ἀπάντων τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογι-
κῶν συγγραμμάτων.

Ἰδιαίτερον τιμῆμα ὄλων τῶν βιβλίων τῆς δημοτικῆς.

Κατάλογος στέλλεται δωρεάν.

“ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ΦΑΡΟΣ”

Επιστημονικόν Θεολογικόν σύγγραμμα
εκδιδόμενον κατὰ μῆνα.
ΙΔΡΥΘΗ ΤΩ 1908

Διευθυντής: ΓΡΗΓ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ
Συνδρομή ἔτησια φρ. 25
Διὰ σπουδαστὰς τῆς Θεολογίας » 12, 50
Εἰς τοὺς συνδρομητὰς τοῦ «Ἐκκλησιαστικού Φάρου» ἀποστέλλεται δωρεάν ὁ

“ΠΑΝΤΑΙΝΟΣ”

Εβδομαδιαῖον παράρτημα «Ἐκκλ. Φάρου»
Ἰδρῦθη τῷ 1909
Ἐπιστολαὶ τῇ Λευθύνῃ καὶ Σουτζάει:
A la Direction du «Phare Ecclésiastique.
Alexandrie (Egypte). Rue Sultan
Husseïn Kamel 2.

“ΜΗΝΙΑΙΟΣ ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ”

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΣ

Ἐτησίᾳ συνδρομή: Ἀμερικῆς Δολλ. 2,00
Ἐξωτερικοῦ Φρ. 15,00
Τὸ τεῦχος 20 σέντ. Ἐξωτερικοῦ Φρ. 1,25

MONTHLY ILLUSTRATED NATIONAL HERALD
136-140 West 26th Street
— NEW YORK CITY
Annual Subscription:
United States \$ 2.00, Foreign Fr. 15
20 C. per copy

ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

(συντροφιά τῶν ἐγγιά. Κέρκυρα)
Βγαίνει μιά φορά τὸ μῆνα
Διεύθυνση: ΕΙΡΗΝΗ ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ
Κέρκυρα

“ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΑ ΦΥΛΛΑ”

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Διευθυντής: Ν. ΓΙΑΝΝΙΟΣ
Χρονιατικὴ συνδρομή: Στὴν Ἑλλάδα Δρ. 5
Στὸ ἔξωτερικὸ Φρ. 6,50
Γραφεῖα: Προπυλαίων - 2 - Ἀθήνα

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

ἰδρύθηκε μὲ σκοπὸν νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀναγέννηση τῆς παιδείας στὴν Ἑλλάδα.
Τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου
βγαίνει σὲ 250-300 σελίδες τὸ χρόνο.
Τὰ Γραφεῖα τοῦ Ἐκπαιδευτ. Ὀμίλου
εἶναι στὴν ὁδὸ Λέκα 4.
Ἡ συνδρομὴ γιὰ τὸν Ὀμιλὸ εἶναι 5
δρ. τὸ χρόνο γιὰ τὰ μέλη στὴν Ἀθήνα
10 δρ. Ἡ συνδρομὴ στὸ Δελτίο εἶναι 5
δρ. τὸ χρόνο. Μία φτηνότερη ἐκδόση
φοιτητῶν καὶ δημοδιδασκάλων 2 δρ.
τὸ χρόνο.

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Α. ΚΟΥΚΛΑΡΑ
ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1889
40 - ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ - 40

Ο ΑΡΓΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἰδρῦθὲν γραφεῖον
Ἀποκομμάτων (Coupages) περιοδικῶν,
ἐφημερίδων, ἐπιθεωρήσεων κλπ.
Ἀναγιώσκει, ἀποκόπτει καὶ ἀποστέλλει
ἀθωρεῖ εἰς τοὺς συνδρομητὰς τὸν τὰ τε-
μάχια τῶν ἐφημερίδων, περιοδικῶν, ἐπι-
θεωρήσεων καὶ λοιπῶν ἐπιπέλων τ' ἀφο-
ρῶντα αὐτοὺς ἐφ' οἰσινδήποτε ἐιδικοῦ ἡ-
γενηκοῦ θέματος.

ἈΘΗΝΑΙ ὁδὸς Σοφοκλέους 7
Διευθυντής ΘΕΟΔ. ΚΑΛΟΓΕΡΙΚΟΣ
Γίνεται κανεὶς συνδρομητὴς εἰς τὸν
Ἄργον τοῦ τύπου τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ
καταβολῇ δρ. 2 ἐφ' ἑκάστου διὰ δικαίωμα
ἐργασίας καὶ τῆ πληρωμῆς λεπτῶν 10 κατ'
ἀπόκομμα (Coupage).
Ἀθήναι, Γραφεῖα ὁδὸς Σοφοκλέους 7

LA NATION TCHÉQUE REVUE BI-MENSUELLE

Directeur: ERNEST DENIS
Professeur à la Sorbonne
Abonnements: Un an 6 mois
France et Colonies . . . Fr. 8 4,50
Union Postale . . . » 9 5.—
Rédaction et Administration:
18, RUE BONAPARTE, 18
PARIS

ΑΝΔΡΕΑΣ Π. ΚΑΜΠΑΣ

Κεντρικὰ Γραφεῖα: ΑΘΗΝΑΙ, ὁδὸς Φιλελλήνων 8.
Ἐργοστάσια καὶ ἀποθῆζα:
ΕΝ ΚΑΝΤΖΑ καὶ ΓΙΑΛΟΥ (Ἀττικῆς).

Σῆμα Κατατεθέν

Ὁ Χρυσὸς Σταυρὸς

Ο ΟΙΚΟΣ ΚΑΜΠΑ, ὁ μεγαλύτερος καὶ ἀρχαιότερος ἐν Ἑλ-
λάδι Γνησίων Ἑλληνιστῶν

ΚΟΝΙΑΚ ΚΑΙ ΟΙΝΩΝ ΥΜΗΤΤΟΥ

ἰδρύθη τῷ 1882, παρὰ τοῦ Ἀνδρέου Π. ΚΑΜΠΑ, ὅστις ἐξακολού-
θει νὰ εἶνε ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐργασιῶν του.

ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ἐν ἀπίστας τὰς ἐκθέσεις Ἐνθώπης καὶ Ἀμε-
ρικῆς διὰ χρυσοῦν μεταλλίων καὶ τιμητικῶν διπλωμάτων.

5 ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΧΗΜΙΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ τῶν διασημοτέρων
χημικῶν Ἑλλάδος καὶ Ἀσσίας, καὶ 62 πιστοποιητικὰ τῶν ἐξοχότε-
ρων ἱατρῶν Ἑλλάδος καὶ Ἐξωτερικοῦ πιστοποιοῦν τὴν γνησιότητα
τῶν ΚΟΝΙΑΚ καὶ ΟΙΝΩΝ τοῦ ΟΙΚΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ Π. ΚΑΜΠΑ

Ο ΟΙΚΟΣ ΚΑΜΠΑ ἐπέσχεται 100 γιλιῶν φράγκων εἰς
ὄντινα ἀποδείξῃ ὅτι τὸ Κονιάκ καὶ οἱ Οἶνοι αὐτοὶ δὲν εἶνε προϊόντα
ἄγνα ἐκ σταφυλῆς.

ΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ τοῦ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ ΤΟΥΤΟΥ, Κονιάκ
καὶ Οἶνοι, ποιότητες γνήσια καὶ παλαιὰ εἰσὶν ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς
Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐγγήσεις δὲ τῆς γνησιότητος αὐτῶν ἡ
σφραγὶς καὶ ἡ ταμνία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐφ' ἐκάστης φιάλης.
ΜΑΡΚΗΣ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ Κονιάκ ἐξ ἀποστάγματος
οἴνου 1.500.000 λίτρων. Σημαντικὰ δὲ ἀποθῆζα Οἴνων Ὑμηττοῦ
λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ.

ΙΜΟΚΤΗΤΟΙ ΑΜΠΕΛΟΦΥΤΕΙΑΙ ἐν Κάντζα καὶ Γιαλὸν
(Ἀττικῆς) περὶ τὰ 5.000 στρέμματα ἐξ ὧν ἔτησίᾳ παραγωγὴ οἴνων
5.000.000 λίτρων.

Τὰ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ καὶ ΑΠΟΘΗΚΑΙ μὲ ἴδιον σιδηροδρομι-
κὸν σταθμὸν.

ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΗΣ

Τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων,
„ Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Σερβίας,
τοῦ Μ. Δουκὸς Παύλου τῆς Ρωσσίας,
„ Ἐρνεστού Σταυροῦ τῆς Ἑλλάδος, κλπ. κλπ.
Γενικοὶ Ἀντιπρόσωποι διὰ τὴν Αἴγυπτον, Σουδάν, Ἀβρυσινίαν
καὶ Ἐρυθραίαν: **DROSSOS & COMPANY.**

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ "ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ".

VERNON LEE, μετ. Σ. Πάργα, 'Η 'Αριάδνη στή Μάντσα, 1911 Φρ.	1.
ΑΝΤΩΝΗ ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗ, 'Η 'Εξαδέλφη, 1912	1.
BÜRGER, μετάφρ. Παύλου Γεντού, 'Ελσώνορα, 1913	1.
Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ, Τὰ Εὐαγγέλια καὶ ὁ 'Αιτιασμός, 1913	0,25
ΑΥΡΑΣ ΘΕΡΟΥ, Μουσικὲς Μελέτες, 1913	0,50
ΙΔΑ, 'Ελληνικὸς Πολιτισμός, 1914	0,50
Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, 'Ελληνικὸν Μέλλον, 1914	0,50
ΝΑΛΑΣ ΚΑΙ ΝΤΑΜΑΓΓΙΑΝΤΗ, μετ. Μαρίλη καὶ Θεοτόκη, 1914	1,25
Θ. ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ, Δελιανὲς Κουβέντες, 1914	1.
ΓΡΗΓ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ, 'Ελληνικὰ Προβλήματα, 1915	0,50
ΛΟΡΕΝΤΣΟΥ ΜΑΒΙΑΗ, Τὰ ἔργα του, 1915	4.
ΔΗΜ. ΒΟΥΤΥΡΑ, ὁ Λαγκὰς καὶ ἄλλα διηγήματα 1915	2.
ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΓΝΗ, 'Απὸ τὰ τραγούδια τῆς Σέρης, 1915	0,50
ΑΥΡΑΣ ΘΕΡΟΥ, Μουσικὲς Ὁμιλίαι, 1915	2.
ΜΙΧ. ΠΕΡΙΜΗ, 'Αλεξανδρινὴ Λογοτεχνία: Κ. Π. Καβάφη, 1915	0,50
ΧΡΗΣΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥΛΑΚΗ, Κράτος καὶ Φυλὴ 1915	1,25
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΡΑΜΑ, 13 Σονέττα, 1916	1.
ΕΙΡΗΝΗΣ ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ, Σονέττα, 1916	1.
Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ, "Ἰδαι, 1916	0,50
WAGNER, μετ. Μ. Βίλσα, Μιὰ ἐπίσκεψις στὸ Μπετόβεν, 1916	0,50
SHAKESPEARE, μετ. Κ. Θεοτόκη, 'Η Τριζερμία, 1916	1,50
ΔΕΡΜΟΝΤΩΦ, Ὁ Δαίμονας, μετάφρ. Γόργου 'Αγιάσσου 1916	1.
ΑΓΓ. ΘΕΡΟΥ, Ξένα Τραγούδια, 1916	1.
FR. NIETSCHE, Διονύσου Διθύραμβοι, μετάφραση Γιάννη Καμπύση, πρόλογος Δημ. Ζαχαριάδη, 1917	0,50
J. B. LAMARCK, 'Η Γένεσις τοῦ Ἄνθρώπου, μετάφραση καὶ πρόλογος Γ. Βρισμιτζάκη, 1917	0,50
Μ. ΒΑΚΟΥΝΙΝΕ, Ζωοδία, Ἀνθρωπότητα, μετάφραση καὶ πρόλογος Γ. Βρισμιτζάκη, 1917	0,50
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ, Ποιήματα, μετ' ἀναλυτικὴ μελέτη Γ. Βρισμιτζάκη, 1917	1.
RENÉ CHAUGHY, 'Η Γυναίκα Σκλάβοι, μετάφραση καὶ πρόλογος Στάμου Ζερβού, 1917	0,50
ANDRÉ LORULOT, Ὁ Ἀτομισμός καὶ οἱ διάφορες μορφὲς τοῦ Ἀλτρουϊσμοῦ, μετάφραση Μ. Μεριώτη, 1917	0,50
ALBERT LIBERTAD, 'Η Εὐλάβεια τοῦ Ψοφισμοῦ, μετάφραση Γ. Πουλάκη, 1917	0,50
FÉLIX LE DANTEC, Ἀντικειμενικὸ καὶ Ὑποκειμενικὸ, μετάφραση Ε. Κ., 1917	0,40
Γ. ΣΚΛΗΡΟΥ, 'Η Φιλοσοφία τοῦ Ἠολέμου καὶ τῆς Εἰρήνης, 1917	0,40
CH. DARWIN, 'Η καταγωγή τοῦ ἀνθρώπου, μετάφραση καὶ πρόλογος Γ. Βρισμιτζάκη, 1917	0,50
DIDEROT, Φιλοσοφικὲς Σκέψεις, μετάφραση καὶ πρόλογος Βασίλη Ἀθανασόπουλου, 1917	0,50
ANDRÉ LORULOT, Εἶναι ἐλεύθερος ὁ ἄνθρωπος; μετάφραση Ε. Κ., ἀπὸ τὸ γαλλικὸ ἀνέκδοτο χειρόγραφο, 1917	0,50